

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2022

การวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ปรวรรณ ดวงรัตน์
คณะครุศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

 Part of the [Adult and Continuing Education Commons](#)

Recommended Citation

ดวงรัตน์, ปรวรรณ, "การวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง" (2022). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 6232.
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/6232>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม
อัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

น.ส.ปรววรรณ ดวงรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DISCOURSE ANALYSIS ON THE ELDERLY'S LEARNING TO DEVELOP AN INFORMAL LEARNING
ENHANCEMENT MODEL FOR ELDERLY IN URBAN SOCIETY

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

FACULTY OF EDUCATION

Chulalongkorn University

Academic Year 2022

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อ พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของ ผู้สูงอายุในสังคมเมือง
โดย	น.ส.ปรววรรณ ดวงรัตน์
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรฉัตร สุปัญญา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาทน์ โกวิทยา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร)

ปวรธรรม ดวงรัตน์ : การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ
ในสังคมเมือง . (

DISCOURSE ANALYSIS ON THE ELDERLY'S LEARNING TO DEVELOP AN INFORMAL LEARNING ENHANCEMENT MODEL FOR E
LDERLY IN URBAN SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.อาชัญญา รัตนอุบล, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. ดร.วิรัตน์ สุปัญญา

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง”
เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งวางอยู่บนกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังเคราะห์มาจากวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นมาใน
อดีต เพื่อตอบคำถามงานวิจัยที่ว่า 1) วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไรและสามารถนำไปสู่การ
พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร 2) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคม
เมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร 3) ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไรและมีเงื่อนไขใดบ้าง
ในการใช้ และ 4) ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการส่งเสริม
การเรียนรู้ตามอัธยาศัยในสังคมเมืองต่อไปได้หรือไม่อย่างไร วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ 1) เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2) เพื่อ
พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยออกเป็น 3 ระยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ระยะที่ 1 ใช้วิธีการศึกษาศึกษาเอกสารและสื่อสิ่งพิมพ์ที่
เผยแพร่อยู่ในช่วงปี พ.ศ.2544-2555 โดยใช้หลักการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของฟูโกต์และแฟร์คลาฟ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้แนวความคิด
เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นแนวคิดสำหรับการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 เป็นการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของ
ผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยใช้พื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนำมาพัฒนาร่วมกับองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม
อัธยาศัย โดยศึกษาเฉพาะเจาะจงผู้สูงอายุในสังคมเมือง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมใน 6 ภูมิภาคของไทย จำนวนตัวอย่าง
112 คน นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์ผู้ที่ทำงานด้านส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยเช่นกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการ
เรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และนำเสนอต่อคณะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจความ
เหมาะสมและความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ สำหรับในระยะที่ 3 เป็นการศึกษาข้อเสนอแนวทางการนำรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุใน
สังคมเมืองดังกล่าวไปใช้ โดยใช้การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้ต่อไป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า
คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอดีตแบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา คือ การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก จะมุ่งเน้นอำนาจของสถาบัน
ศาสนาที่ระบุให้ผู้สูงอายุเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่เราเรียกว่า การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็น
ช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยทั้ง 2 ช่วงเวลาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการ
เรียนรู้ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป ข้อค้นพบดังกล่าวได้นำมาพัฒนาเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง นำเสนอประเด็นการ
เรียนรู้ของผู้สูงอายุ 6 ประเด็น คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ 2) แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 3) วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 4) เป้าหมายของการเรียนรู้ 5)
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ และ 6) เนื้อหาที่จำเป็นต้องรู้ จากตัวบทที่พบในแต่ละประเด็น ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาร่วมกับองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริม
การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พบว่า ประกอบด้วย หลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้อำนวยการความสะดวก
ทางการเรียนรู้ พื้นที่การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ จากการวิจัย
พบว่าสามารถนำคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไปใช้ในการกำหนดหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ได้ เช่น การเลือกใช้ตัวบทที่
ส่งผลให้เกิดความท้าทายในการเรียนรู้ “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้ผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต” ความเชื่อเกี่ยวกับการ
เรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองของไทยแสดงให้เห็นทั้งในด้านที่สังคมกำหนด ในเวลาเดียวกันภายใต้กรอบที่กำหนดผู้สูงอายุก็ยังสามารถคัดเลือก ตีกรอง
รวมถึงประกอบสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

5884216227 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORD: Discourse analysis on the elderly's learning, informal learning enhancement model, the elderly in urban society, Informal learning enhancement for the elderly

Porawan

Doungnat

:

DISCOURSE ANALYSIS ON THE ELDERLY'S LEARNING TO DEVELOP AN INFORMAL LEARNING ENHANCEMENT MODEL FOR ELDERLY IN URBAN SOCIETY . Advisor: Assoc. Prof. Archanya Ratana-ubol, Ph.D. Co-advisor: Asst. Prof. Weerachat Soopunyo, Ph.D.

The research titled "Discourse analysis on the elderly's learning to develop an informal learning enhancement model for the elderly in urban society" was a qualitative study conducted based on a conceptual framework on elderly learning, synthesized from past discourses on elderly learning. The research aimed to answer the following questions: 1) What should be the characteristics of new discourses to enhance elderly learning and how can they contribute to the development of an informal learning enhancement model for the elderly in urban society?, 2) What should be the characteristics of an informal learning enhancement model in accordance with the attitudes of Thai elderly in urban society?, 3) What are the results and conditions of using the informal learning enhancement model in accordance with the attitudes of Thai elderly in urban society? 4) Can the results from using the informal learning enhancement model for Thai elderly in urban society be used as guidelines for promoting learning in accordance with attitudes in urban society in the future? If so, how? The research objectives were outlined as follows: 1) To analyze the discourse related to the learning of the elderly, 2) To develop an informal learning enhancement model in accordance with the attitudes of the elderly in urban society, 3) To present guidelines on using the informal learning enhancement model for the elderly in urban society. This research was divided into three stages according to the research objectives. Stage 1 involved document and print media review from the years 2001-2012, employing the principles of discourse analysis according to Foucault and Fairclough, and synthesizing information to form a concept of elderly learning. This concept was used as a guide for carrying out research in stage 2. Stage 2 focused on developing an informal learning enhancement model in accordance with the attitudes of the elderly in urban society. It used the concept of elderly learning along with elements of an informal learning enhancement model. This stage specifically examined elderly people in urban society, using interviews with a sample group of 112 elderly individuals living in six regions of Thailand. In addition, interviews were conducted with people working in the field of promoting learning for the elderly in society. This provided in-depth information about elderly learning, which was used to draft an informal learning enhancement model for the elderly in urban society and to present it to a group of qualified individuals to check its appropriateness and feasibility. Stage 3 involved exploring suggestions for using the aforementioned informal learning enhancement model. This was done through group discussions with five qualified individuals to derive practical future guidelines. The research results indicate that the characteristics of discourses related to elderly learning in the past can be divided into two periods. The first period, called 'normal world learning', emphasized the power of religious institutions specifying the elderly as experts in various learning matters. The second period, known as 'keeping up with social changes learning', is a time when the elderly need to learn to adapt to ongoing societal changes. Both periods show differing beliefs about elderly learning. These findings were developed into a concept about elderly learning in urban society, presenting six key points of elderly learning: 1) beliefs about learning, 2) sources of elderly learning, 3) methods of elderly learning, 4) goals of learning, 5) factors affecting learning, and 6) necessary knowledge. From the contexts found in each point, the researcher developed these alongside components of an informal learning enhancement model. Through document studies and elderly interviews, it was found that the model consists of principles of learning promotion, facilitators of learning, learning spaces, learning interactions, resources for learning promotion, learning promotion activities, and methods of learning promotion. It was found that the characteristics of discourses related to elderly learning can be used to define the principles of learning promotion, such as choosing contexts that create challenges in learning "Learning new things creates challenges for the elderly who want to make changes in their lives". The beliefs about elderly learning in Thai urban society show both the societal norms and the ability of the elderly to select, negotiate, and construct their own beliefs about learning within these frameworks.

Field of Study: Non-Formal Education

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

Co-advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” จาก กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นที่ 41

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลือและการดูแลเป็นอย่างดีจากรองศาสตราจารย์ดร. อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วีรฉัตร สุปิธญา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ร่วม ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ภายนอกมหาวิทยาลัย ที่เมตตาให้โอกาสและมอบข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์ ทำให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุอันทรงคุณค่าจากทั้ง 6 ภูมิภาคทั่วประเทศไทย ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และคณาจารย์ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา รอง ศาสตราจารย์ ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวสน โกวิทยา คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือ รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำไพ ติรณสาร ดร. ปาน กิมปี ดร.ณอม ชากักดี คุณจิรนนท์ ปิติฤกษ์ พยาบาลวิชาชีพชำนาญ ที่ได้ช่วยตรวจสอบคุณภาพและให้ข้อเสนอแนะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแต่ละระยะของการดำเนินงานวิจัย ซึ่งทำให้เครื่องมือวิจัยมีความถูกต้อง และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และคณะผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. ชิตขงค์ นันทนาเนตร ดร. อำนาจ บัวศรี ดร. วิรุฬห์ นิลโมจน์ ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ ดร.พิศศรี แจ้งไพร ดร. ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มถก ประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทำให้มองเห็นแนวทางของการทำงานได้อย่างแจ่มชัด ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุก ท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ข้าพเจ้าขอกราบรำลึกถึงผู้มีพระคุณ 2 ท่าน คือ อาจารย์ Katherine Fenton May และ ดร.ณอม ชากักดี ผู้มี ความรักและเมตตาให้กับข้าพเจ้าอย่างไม่มีประมาณ ผู้มีศรัทธามั่นในข้าพเจ้าเสมอ ขอให้ดวงวิญญาณของทั้งสองท่านโปรดรับรู้ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ท้ายที่สุดนี้ ความดีใดที่เกิดก็ตามที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบให้กับเทพยดา รักษาทั้งหลาย ผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเจ็ดปีนี้ ขอความดีนั้นส่งผลบังเกิดให้ท่านไปสู่ภพภูมิอันงาม

ปรววรรณ ดวงรัตน์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	13
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	13
ขอบเขตการวิจัย	13
คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย.....	14
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	15
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	18
1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ.....	18
1.2 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ	20
ตอนที่ 2 วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	26
2.1 ความหมายของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรม	27
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	36
ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	54

3.1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	54
	ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย.....	56
	การตีความ	56
	แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	59
3.2	สังคมเมือง	61
3.4	รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	66
ตอนที่ 4	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	77
4.1	งานวิจัยภายในประเทศ.....	77
4.2	งานวิจัยต่างประเทศ.....	80
ตอนที่ 5	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	82
บทที่ 3	วิธีดำเนินงานวิจัย	84
ระยะที่ 1	การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	84
ขั้นตอนที่ 1	การค้นหาคูณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต	85
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....		85
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....		87
การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย.....		87
เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและการเก็บข้อมูล		87
ขั้นตอนที่ 2	การค้นหาคูณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ..	88
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย		88
เครื่องมือการวิจัย		99
การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย.....		100
ขั้นตอนที่ 3	การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดวาทกรรมเกี่ยวกับ การเรียนรู้แบบเดิม.....	102

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	103
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	103
เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล	104
การสังเคราะห์คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่...	105
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	106
การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย.....	106
การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล.....	106
ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	107
ขั้นตอนที่ 1 การร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	107
ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	107
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	108
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	108
การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย.....	108
การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล.....	108
ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบและประเมินผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	109
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	109
การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล	109
ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	110
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	110
ขั้นตอนที่ 2 พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	111

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	112
การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล.....	113
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	114
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	114
ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	115
ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของ ผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	115
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	115
ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	115
ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของหาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมี มาในอดีต.....	115
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	329
สรุปผลการวิจัย.....	333
อภิปรายผล.....	341
ข้อเสนอแนะ.....	352
บรรณานุกรม.....	354
ภาคผนวก ก แบบวิเคราะห์เอกสาร.....	360
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ.....	367
ภาคผนวก ค Transcript อาจารย์สว่าง แก้วกันทา.....	371
ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ.....	386
ประวัติผู้เขียน.....	389

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 3. 1 แสดงกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะที่ 1 ขั้นตอนที่ 1.....	86
ตารางที่ 3. 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด จำแนกตามสถาบันที่เป็นผู้ผลิตวาทกรรม	92
ตารางที่ 3. 3 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุและผู้ผลิตสื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ในผู้สูงอายุ	96
ตารางที่ 3. 4 ข้อมูลพื้นที่และจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์จำแนกตามพื้นที่ 6 ภูมิภาค	98
ตารางที่ 3. 5 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือสำหรับวิจัย	104
ตารางที่ 3. 6 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาร่างแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่.	105
ตารางที่ 3. 7 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	109
ตารางที่ 3. 8 แสดงรายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	111
ตารางที่ 3. 9 แสดงรายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	112
ตารางที่ 4. 1 สรุปการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ 1.....	129
ตารางที่ 4. 2 สรุปการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ 2 “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม”	166
ตารางที่ 4. 3 แสดงการเปรียบเทียบคุณลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	169
ตารางที่ 4. 4 สรุปผลการวิเคราะห์เอกสาร	185
ตารางที่ 4. 5 สรุปผลการวิเคราะห์สื่อออนไลน์	203
ตารางที่ 4. 6 ผลการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์	219
ตารางที่ 4. 7 ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	227
ตารางที่ 4. 8 ผลการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	254

ตารางที่ 4. 9 ผลการปรับ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	271
ตารางที่ 4. 10 องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองภายใต้แนวคิด ที่ได้จากการวิเคราะห์ว่าทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	305
ตารางที่ 4. 11 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย กับคุณลักษณะของตัวบทที่ควรจะปรากฏอยู่ในคำอธิบายองค์ประกอบการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม อัธยาศัยของผู้สูงอายุ	309
ตารางที่ 4. 12 เกณฑ์และรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบ การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	320
ตารางที่ 4. 13 ประเด็นเพื่อพิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริม.....	320

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2. 1 แสดงการสังเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	53
ภาพที่ 2. 2 แผนภูมิแสดงการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของบุคคล.....	58
ภาพที่ 2. 3 ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัย พ.ศ. 2564.....	65
ภาพที่ 2. 4 กรอบแนวคิดสำหรับงานวิจัย.....	83
ภาพที่ 4. 1 (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	301
ภาพที่ 4. 2 แสดงความเชื่อมโยง (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ในสังคมเมืองกับตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรม	304
ภาพที่ 4. 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุกับรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	308
ภาพที่ 5. 1 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง.....	339
ภาพที่ 5. 2 องค์ความรู้ใหม่ของงานวิจัย	351

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรโลกที่เป็นผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการคาดการณ์ว่าในอีก 25 ปีข้างหน้าประชากรผู้สูงอายุจะทวีขึ้นจาก 606 ล้านคนในปีค.ศ.2000 ไปสู่ 1,200 ล้านคนในปี ค.ศ.2025 และ 2,000 ล้านคนในปีค.ศ.2050 (Kalache et al., 2005) สำหรับในประเทศไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำการสำรวจประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2564 พบว่าปัจจุบันมีประชากรผู้สูงอายุมากกว่า 12.25 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 18.49 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) นอกจากนี้ ข้อมูลขององค์การอนามัยโลก (WHO) มีการคาดการณ์ว่าจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 3 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2573 คาดว่าจะมีจำนวนประชากรสูงอายุมากถึงประมาณ 1.4 พันล้านคนและจะเพิ่มขึ้นถึง 2 พันล้านคนในปี พ.ศ. 2593 ทวีปเอเชียจะมีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลก โดยคาดว่าสัดส่วนผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในทวีปเอเชียจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นประเทศที่มีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลกและถือเป็นประเทศแรกๆ ของโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว (กรมสุขภาพจิต, 2563) ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยเป็น “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์”

การก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุเป็นเรื่องธรรมชาติที่ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรนี้ ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “สังคมผู้สูงอายุ” การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างชัดเจนนี้ ทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมและให้ความสำคัญต่อความต้องการและสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวัน การส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจให้แข็งแรงและเข้มแข็ง และการส่งเสริมการมีรายได้ สร้างอาชีพ การทำงานและที่อยู่อาศัย ตลอดจนการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ในครอบครัว และชุมชน จะเห็นได้ว่าปัญหาของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วย (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2540)

คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ เกิดขึ้นจากความพึงพอใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล จากแนวคิดของ World World Health Organization: Quality of Life

แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่มุ่งเน้นการให้ผู้สูงอายุ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสุข มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถปรับตัว เรียนรู้ที่จะ ใช้ชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนเองอยู่ได้อย่างดี สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง โดย ไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากผู้อื่น มีจิตใจแจ่มใส มีกิจกรรมการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็สามารถ เผชิญปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการใช้ศักยภาพส่วนบุคคล สร้างสรรค์พัฒนาตนเอง และ สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (The Whoqol, 1998) ซึ่งการพิจารณาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจะ มิได้มีเพียงด้านในด้านหนึ่งแต่มีความหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ

มิติทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุถูกให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 ในประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้น การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัย ตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์ปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยเรียน วัยผู้ใหญ่ วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) และในแผนยุทธศาสตร์ของกรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 ได้ให้ความสำคัญต่อ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันที่มั่นคงในทุกมิติและเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคมไทย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561)

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างแท้จริง เป็นการเรียนรู้ ที่ไม่ต้องอาศัยระบบของสถาบันการศึกษามาเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จ ดังที่ Dewey (1974) กล่าว ไว้ว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงเริ่มต้นขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในโรงเรียน และไม่มีเหตุผลที่จะต้องหยุดเรียนรู้ ก่อนตาย และศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ก็กล่าวไว้เช่นกันว่า มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่ในครรภ์ มารดาจนถึงเชิงตะกอน ซึ่งการเรียนรู้ของผู้ที่อยู่ในวัยเยาว์หรือวัยทำงาน เป็นเรื่องที่น่าสนใจเหตุผลได้ไม่ ยาก แต่เหตุผลของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาจไม่ชัดเจนนักในสังคมไทย (ประเวศ วะสี, 2017) ในปัจจุบันผู้สูงอายุมีความต้องการการเรียนรู้อยู่เสมอ

มิติทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น สุธีรา บัวทอง et al. (2015) ได้ชี้ให้เห็นถึงเหตุผลสำคัญที่ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้ คือ 1) ความต้องการมีสุขภาพดี 2) ต้องการ ดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือ 3) ต้องการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถ ทำงานได้ 4) สามารถได้เป็นในสิ่งที่ตนเองมีศักยภาพจะเป็นได้ 5) สามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ครอบครัวหรือชุมชน 6) ต้องการความบันเทิงและสันทนาการ 7) รับรู้การเปลี่ยนแปลงของ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 8) ต้องการพัฒนาศติปัญญาลดการสูญเสียความทรงจำ 9) สามารถจัดการกับปัญหาและรับผิดชอบตนเอง 10) เพื่อบริหารจัดการใจกระตุ้นจิตใจ 11) เพื่อตอบสนอง สังคม และ 12) ต้องดูแลพอ-แม หรือคูชีวิตที่ชราภาพ เหตุผลสำคัญดังกล่าวลบล้างความเชื่อเดิมที่ว่า ผู้สูงอายุขาดความแข็งแรง และความมีชีวิตชีวา ผู้สูงอายุในปัจจุบันมีความแข็งแรง มีศักยภาพ มีบทบาททางสังคม การเมือง และสนุกกับการเรียนรู้ (สุธีรา บัวทอง et al., 2015) ทำให้มองเห็นว่า ผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จะมีความแตกต่างออกไปจากที่ผ่านมา การพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้อยู่เสมอจึงเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุในยุคใหม่ต้องทำ

การเรียนรู้อยู่เสมอ หรือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นคำตอบที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดย อาชญญา รัตนอุบล (2562) ได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามความต้องการ โดยมุ่งเน้นการศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นไปตามอัธยาศัย หรือตามความสนใจของผู้สูงอายุเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงมีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง การเรียนรู้ในรูปแบบนี้สามารถเกิดขึ้นได้หลายทาง เช่น การเรียนรู้จากการทำงาน ประชาคม ครอบครัว เพื่อน การเล่นเกม สื่อมวลชน ชุมชน เครือข่าย ผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญา ชาวบ้าน เวทีชุมชน จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม เรียนรู้จากชีวิต และจิตสำนึกของตนเองและการแก้ปัญหา เป็นต้น โดย สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไว้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่เลือกจะเรียนรู้โดยการหาประสบการณ์ให้แก่ตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์อาจเกิดขึ้นอย่างไม่มีเจตนาหรือตั้งใจ แต่ก็อาจได้รับความรู้โดยไม่รู้ตัวและสามารถที่จะนำเอาความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ เช่น การดูละครทางโทรทัศน์เพื่อการผ่อนคลาย เช่น อ่านหนังสือ ดูรายการทางโทรทัศน์ ฟังข่าววิทยุ หรือแม้แต่การท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2017) ได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุเราต่างจะเริ่มรับรู้ถึงการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงลงเป็นไปตามความเสื่อมถอยทางสรีระ พัฒนาการทางการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ก็เริ่มถดถอยลงไปด้วย การที่จะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดความกระตือรือร้นที่อยากจะเรียนรู้นั้นจึงเป็นสิ่งที่ควรใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัยในผู้สูงอายุ นั้นเกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบ โดยรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดควรมีลักษณะที่ผู้สูงอายุจะสามารถเข้าถึงได้ด้วยตนเอง ใช้เวลาหรือให้ความสนใจได้ตามอัธยาศัย ซึ่ง Požgaj and Vlahović (2010) กล่าวถึงไว้ว่า ในทศวรรษที่ 21 เป็นยุคสมัยของสังคมแห่งฐานความรู้ในการขับเคลื่อนสังคมด้วยการใช้รูปแบบของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดผลของการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

เล็งเห็นว่าวิธีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจะสามารถให้ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ดีกว่าการเรียนรู้ในรูปแบบของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พบว่า มีรูปแบบของการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยส่วนมากเป็นกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นชนบท มีลักษณะของการทำกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมชุมชน และมีการผสมผสานการเรียนรู้ด้วยการอาศัยกิจกรรมงานศิลปวัฒนธรรมตามเทศกาลต่างๆ (สัญญาลักษณ์ โกมลวานิช, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2560) แต่เมื่อมองที่สังคมเมืองพบข้อสังเกตเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุที่แตกต่างออกไป

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ซึ่งเป็นสังคมที่มีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยทั่วไปสังคมเมืองจะมีลักษณะแตกต่างออกไปจากสังคมชนบท คนในสังคมเมืองจะอยู่กันอย่างตัวใครตัวมัน มีความสัมพันธ์กันน้อยแม้ที่อยู่อาศัยจะไม่ไกลกันนัก ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุส่วนมากจะอยู่ตามลำพังเมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับเขตที่อยู่อาศัยที่เป็นเมืองหรือชนบทด้วยแล้ว จะทำให้สามารถมองภาพผู้สูงอายุเมืองมีแนวโน้มที่จะต้องอยู่ตามลำพังมากกว่าผู้สูงอายุในชนบท และมีโอกาสเป็นผู้สูงอายุที่ถูกกลืน (สุพิชชา เอกระ, 2016) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวที่น้อยลง ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองมีภาวะของความซึมเศร้ามากขึ้น นอกจากนี้สืบเนื่องจากสังคมเมืองเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ก้าวไปข้างหน้ารวดเร็ว ซึ่งผู้สูงอายุไม่มีความรู้และทักษะและความชำนาญที่เพียงพอ (Mongkol et al., 2018) ส่งผลให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงศักยภาพของตนเองที่เหมือนถูกลดบทบาทและคุณค่าลงด้วย สอดคล้องกับที่ กรมสุขภาพจิต (2558) สะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาสำคัญที่สุดที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ คือ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านการเรียนรู้ ความจำ สติปัญญา สมรรถภาพการรับรู้ข้อมูลและการนำความรู้สู่การปฏิบัติ ด้านเจตคติความสนใจและคุณค่า และด้านการรับรู้เกี่ยวกับตนเองและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการรับรู้ถึงคุณค่าของตนเองมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าในตนเอง เพื่อนำไปสู่การออกแบบรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นวิธีการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี สืบเนื่องจากวิถีการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีความแตกต่างไปจากผู้สูงอายุในสังคมชนบท ทำให้รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยย่อมต้องมีความแตกต่างกันไปด้วย Smith (2019) กล่าวถึง รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในวิถีการดำเนินชีวิต (Life style) ในลอนดอน ประเทศอังกฤษ พบว่า มีรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น การจัดกิจกรรมในสถานศึกษา กิจกรรมพัฒนาชุมชน กิจกรรมทางสังคมที่มีการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น กิจกรรมตามท้องถนน กิจกรรมการแสดงทางด้านศิลปะ เป็นต้น นอกจากนี้

สมิธ ยังได้กล่าวถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นในร้านกาแฟ และเกิดขึ้นจากตามเส้นทางของการเดิน ต่างๆ ภายในเมืองอีกด้วย ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองให้ลึกซึ้งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมเมืองในประเทศไทย

จากสถานการณ์และปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมเมืองกำลังเผชิญอยู่นั้น ผลักดันให้นักการศึกษาทำการศึกษาวิจัย เพื่อร่วมกันแสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลที่ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์ทุกคนทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทั้งจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครอบครัวย หรือจากสิ่งต่างๆ รอบตัวเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ไม่มีที่สิ้นสุด ยิ่งอายุเพิ่มมากขึ้นยิ่งต้องให้ความสำคัญกับเรื่องการเรียนรู้ให้มากขึ้นตามไปด้วย จากงานวิจัยของ อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (2554) เรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย สะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบก็จริงแต่วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมมากที่สุด คือ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการและความสนใจของตัวผู้สูงอายุเอง ผู้สูงอายุจะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจประโยชน์กับตนเอง เพื่อสามารถนำผลของการเรียนรู้นั้นไปใช้ในการดำรงชีวิต หรือสร้างคุณค่าทางจิตใจให้กับตนเองได้

การเสริมสร้างให้สังคมและตัวผู้สูงอายุเองเกิดความตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ของตนเองได้นั้น ต้องเริ่มจากการสร้างพลังอำนาจภายในตัวตนของผู้สูงอายุเอง อำนาจเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้ทั้งจากสิ่งที่อยู่รอบตัวของผู้สูงอายุและเกิดขึ้นจากแรงผลักดันภายในของตัวผู้สูงอายุเอง และในขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีสิทธิในการที่รับรู้และยอมรับหรือต่อต้านต่ออำนาจที่เข้ามาสู่ตนเองได้ เพื่อตอบสนองต่ออำนาจนั้นไม่ว่าจะเป็นไปทั้งทางบวกหรือด้านลบก็ตาม เมื่อกล่าวถึง “อำนาจ” งานวิจัยของ กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2553) ชี้ให้เห็นว่าอำนาจที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งนั้นมาจากอำนาจของการสื่อสาร เป็นอำนาจที่สามารถครอบงำผู้สูงอายุและบุคคลรอบข้าง ให้เป็นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งได้ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับหรือเกิดการต่อต้านได้ ส่งผลไปสู่การพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้โดยตัวผู้สูงอายุเอง (Harwood, 2007) กล่าวว่า การสื่อสารมีความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ อย่างน้อย 4 ด้าน คือ 1) การสื่อสารจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น การใช้คำเรียกผู้สูงอายุว่า “ผู้อาวุโส” จะแตกต่างจากคำว่า “คนชรา” ซึ่งมีนัยยะแสดงถึงความแก่และความเสื่อมถอยทางด้านร่างกายมากกว่า 2) การสื่อสารจะกำหนดประสบการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุ เช่น หากเรารับรู้เรื่องราวของผู้สูงอายุผ่านสื่อมวลชนที่จะมักจะนำเสนอภาพเชิงลบก็จะทำให้เรามีภาพของผู้สูงอายุในแง่ลบโดยปริยาย

ในทางกลับกันหากเราสื่อสารกับผู้สูงอายุโดยตรงและสื่อสารโดยมีความถี่หรือการทำซ้ำค่อนข้างสูงก็จะทำให้เข้าใจผู้สูงอายุมากขึ้น 3) ผู้สูงอายุจะสร้างภาพลักษณ์ด้วยการสื่อสาร หมายถึง ตัวผู้สูงอายุเองก็จะใช้การสื่อสารเพื่อสื่อความหมายของตัวตนออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ และ 4) ผู้สูงอายุจะใช้ภาษาและการสื่อสารในแบบของตน ดังกรณีของการดูโทรทัศน์ของผู้สูงอายุก็จะต่างไปจากวัยรุ่น เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาในเชิงอำนาจของ วาทกรรมที่ผู้สูงอายุได้รับ ส่งอิทธิพลทั้งต่อตัวของผู้สูงอายุเองและบุคคลภายในสังคม ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความรู้สึนึกคิด พฤติกรรมของผู้สูงอายุได้ วาทกรรมจึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากอำนาจในการสร้างความรู้จากสถาบันทางสังคมต่างๆ ดังที่ Foucault (1994) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส กล่าวไว้ว่า ภาพลักษณ์ของบุคคลมิใช่เรื่อง “ธรรมชาติ” แต่หากเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากอำนาจในการสร้างความรู้ต่างๆ เช่น รัฐ ประชาสังคม และเอกชนที่จะอธิบายสิ่งต่างๆ และใช้เครื่องภาษาและการกระทำที่เรียกว่า “วาทกรรม” (discourse) เป็นตัวช่วย จนทำให้เราเห็นภาพลักษณ์เหล่านั้นเป็นไปตามอำนาจที่สร้างขึ้นนั้นได้อย่างแนบเนียน จนแทบไม่ต้องมาขบคิดหรือตั้งคำถาม เกิดการรับรู้และยอมรับไปโดยปริยายจนในที่สุดสิ่งเหล่านั้นก็ถูกใช้ในการกำหนดชีวิตคนอื่นอีก (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2017) การพิจารณาถึงที่มาของอำนาจนั้นก็ดูจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย ในประเด็นที่ว่า วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มีความหมายอย่างไร ถูกผลิตขึ้นมาด้วยวิธีคิดอย่างไร และถูกนำมาเผยแพร่กระทำซ้ำไปสู่ผู้บริโภคอย่างไร เพื่อจะชี้ให้เห็นถึงหนทางที่ผู้สูงอายุจะสามารถใช้เป็นอำนาจ ขับเคลื่อนพลังสำหรับการพัฒนาศักยภาพของตนเองต่อไป

สำหรับในงานวิจัยนี้ได้หยิบยกเอาสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการผลิตสร้างและเผยแพร่ วาทกรรมเหล่านั้นออกมาสู่สังคม ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่มีแนวนโยบายหรือแผนงานในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานรัฐมนตรี และภาคเอกชน เช่น มูลนิธิพัฒนางานด้านผู้สูงอายุ Foundation for Older Persons' Development (FOPDEV) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และภาคเอกชนที่ทำงานเพื่อเผยแพร่สื่อสารงาน ที่มุ่งเน้นการสะท้อนภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น งานของสื่อสารมวลชนอย่างรายการโทรทัศน์ เป็นต้น

พิจารณาถึงวาทกรรมที่ผลิตสร้างมาจากภาคส่วนต่างๆ ดังกล่าว พบว่า หน่วยงานรัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้สังคมสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดการดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมและทั่วถึง และเมื่อพิจารณาถึงแนวนโยบายที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาแล้วนั้น ปรากฏอยู่ใน แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2552 ซึ่งจัดเป็นแผนหลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในช่วงปี พ.ศ.2545 – 2564 ที่ชี้ให้เห็นว่าภาครัฐบาลให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยระบุว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” คือ “ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการ

ส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐ ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่ง ภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด” (กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552) ซึ่งประเด็นสำคัญของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับนี้ คือ 1) มุ่งเน้น คุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุใน 5 ด้าน คือ การมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต มีครอบครัวที่มีสุข สังคม เอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสมการใช้ชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรีพึ่งตนเองได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม และการมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง 2) ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็งสามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมี คุณภาพ 3) ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับ ครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ 4) ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในระบบสวัสดิการและบริการให้ผู้สูงอายุ โดยมีการกำกับดูแลเพื่อการคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค และ 5) ต้องมีการดำเนินการที่ เหมาะสมเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูลให้ดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างดีและ ต่อเนื่อง

การขับเคลื่อนแผนผู้สูงอายุแห่งชาติดังกล่าว จะเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ได้นั้นต้อง ดำเนินการให้สอดคล้องกับทิศทางของ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 (สำนักงานสภาพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, 2560) อันมีกรอบวิสัยทัศน์ที่สำคัญคือ การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดคนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการ กำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้และพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศน์ที่ดี สังคมอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ

นอกเหนือจากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) และแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ยังพบข้อเสนอของสภาปฏิรูปแห่งชาติ โดยคณะกรรมการการปฏิรูปสังคม ชุมชน เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส ได้มี การจัดทำแนวทางสำคัญเพื่อใช้ในการปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมผู้สูงวัยใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้าน เศรษฐกิจ มุ่งเน้นการปฏิรูปในด้านของการสร้างหลักประกันทางรายได้สำหรับผู้สูงอายุ และการเพิ่ม ศักยภาพให้ระบบเศรษฐกิจไทยภายใต้บริบทสังคม ผู้สูงวัยที่อยู่ในช่วงขาดแคลนแรงงาน ด้วยการ ส่งเสริมให้เกิดการกระจายธุรกิจอุตสาหกรรมให้อยู่ใกล้ชุมชน ที่สามารถให้พนักงานอยู่ใกล้กับ ครอบครัว เพื่อที่จะได้มีโอกาสดูแลบุตรและบิดามารดาผู้สูงอายุได้อย่างสะดวกสบาย 2) ด้านการปรับ สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะ มุ่งเน้นการสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมี

ส่วนร่วมในการสร้างชุมชนที่น่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ ด้วยการปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม กับการใช้ชีวิตประจำวัน 3) ด้านสุขภาพ การปฏิรูประบบด้านสุขภาพ มุ่งเน้นการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างมีส่วนร่วม (Inclusive Community) ในการพัฒนาระบบดูแลสุขภาพ เน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสุขภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการทำงาน โดยองค์กรปกครองท้องถิ่นและชุมชนในการสนับสนุนให้ผู้สูงวัยมีศักยภาพ สามารถจัดการดูแลสุขภาพสร้างเสริมสุขภาพตนเอง มุ่งเน้นให้มีการปฏิรูประบบบริการสุขภาพในระดับให้มีคุณภาพและมาตรฐานเพื่อรองรับระบบบริการสุขภาพที่มีคุณภาพและต่อเนื่อง ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการสร้างและจัดระบบดูแลสุขภาพชุมชนเมือง โดยจัดระบบดูแลที่ได้รับการว่าจ้างทั้งการดูแลที่บ้านและในหน่วยบริการ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีการกำหนดมาตรฐานและกลไกที่มีกฎหมายรองรับในการกำหนดมาตรฐาน 4) ด้านสังคม การปฏิรูปด้านสังคม มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการวางแผนชีวิตครอบครัวแนวใหม่เพื่อเพิ่มศักยภาพครอบครัว เพื่อให้เป็นสถาบันหลักในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต นอกจากนี้มุ่งเพิ่มศักยภาพและบทบาทของชุมชนเพื่อคนทุกวัย เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและเกื้อกูลสมาชิกในชุมชนที่มีความหลากหลายวัย ให้สามารถใช้ชีวิตในชุมชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน และที่สำคัญคือ มุ่งเน้นการเพิ่มคุณค่าผู้สูงอายุ เพื่อสร้างคุณค่าประชากรในทุกช่วงวัย ด้วยการพัฒนาทัศนคติที่ดี และสร้างเสริมให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็ก

จากสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้สะท้อนแนวนโยบาย กลไก และมาตรการ เพื่อใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุไทย สามารถใช้เป็นแนวทางในการสร้างเสริมคุณค่าให้กับผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ ถ้อยคำต่าง ๆ ที่ปรากฏนั้นล้วนแล้วแต่เป็นวาทกรรมในเชิงพัฒนาที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทุกภาคส่วน ควรที่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในทุกมิติ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าสาระสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏมาในรูปแบบของนโยบาย กลไก หรือมาตรการ ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ตลอดจนถึงนโยบายภาครัฐ แม้จะได้รับการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในหลากหลายโครงการ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ นโยบายเบี้ยผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยตลอดรวมถึงบุคคลทั่วไปที่กำลังเข้าสู่ภาวะสูงวัย และผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในสังคมชุมชน ยังไม่สามารถเข้าใจถึงเจตนารมณ์ที่หน่วยงานรัฐกำหนดไว้ได้ อย่างชัดเจน วาทกรรมที่ได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารสำคัญต่าง ๆ ยังคงเป็นเสมือนคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ได้รับความสนใจมากพอที่จะรับรู้ถึงสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุพึงจะได้รับอย่างเท่าเทียมกับบุคคลในวัยอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ถ้าสามารถวิเคราะห์วาทกรรมที่ปรากฏอยู่เอกสารสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ให้มองเห็นถึงความหมาย

ผ่านกระบวนการวิเคราะห์วาทกรรมจะทำให้ได้ชุดความเชื่อหนึ่งที่จะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจที่จะวิเคราะห์ถึงความหมายหรือนัยสำคัญที่ซ่อนอยู่ในวาทกรรมเหล่านั้น เพื่อจะสามารถสังเคราะห์มาเป็นวาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ผู้สูงอายุและกลุ่มคนหลายช่วงวัย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่า สิ่งสำคัญที่ทั้งตัวของผู้สูงอายุ ผู้คนรอบข้าง ตลอดจนถึงหน่วยงานรัฐ ต่างก็สะท้อนไปในทิศทางเดียวกันก็คือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุทั้งทางกายภาพและทางด้านจิตใจ มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุในสังคมสามารถพึ่งพิงตนเองได้ ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ สร้างเสริมให้เกิดความรู้สึกถึงการมองเห็นคุณค่าของตนเอง สอดคล้องกับการกำหนดเป็นวาทกรรมไว้ใน แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2552 (กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552) ที่ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” และ “ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐ ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด”

วาทกรรมที่สื่อสารออกมาแสดงให้เห็นถึงเป้าประสงค์ที่ภาครัฐต้องการให้เกิดขึ้นกับสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นต่อไปในภายภาคหน้า พลังของวาทกรรมดังกล่าวยังไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมาย เนื่องจากยังขาดการเรียนรู้ความหมายที่ชัดเจน นอกจากนี้จากสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุไทยกำลังเผชิญอยู่นั้น ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุยังมีความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ข้อสังเกตนี้ผู้วิจัยพบจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้สูงอายุควรจะต้องตระหนักได้สำหรับการใช้ชีวิตที่นอกเหนือจากปัจจัยสี่แล้ว ก็คือการเรียนรู้ว่าทำอะไรชีวิตจึงจะมีความสุข ทำอย่างไรให้ตัวเองมีคุณค่า ไม่เป็นภาระของลูกหลานและสังคม (สุรพงษ์ วาตะบุตร, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2560)

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของ “วาทกรรม” และ “การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” พบว่า มีความเกี่ยวข้องกันกับแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในเรื่องของวาทกรรมที่ Foucault (1994) ให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มผู้คนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของแต่ละคน วาทกรรมสามารถทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นมาให้สามารถดำรงอยู่ได้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2017) ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความตระหนักรู้ถึงคุณค่าในตัวเอง และสามารถเรียนรู้ถึงความสำคัญของความสูงวัยได้ กระบวนการทางวาทกรรมก็น่าจะเป็นแนวทางที่ดีที่จะใช้ในการสร้างวิถีชีวิตที่มีประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้

กระบวนการทางวาทกรรมมีจุดสนใจอยู่ที่การใช้ภาษาในฐานะที่เป็นวาทกรรมซึ่งเชื่อมโยงโครงสร้างทางสังคม Norman Fairclough (1992) ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วาทกรรมว่าเป็นการปฏิบัติการทางสังคมซึ่งกระทำผ่านภาษา โดยปฏิบัติการทางสังคมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าภาษา และสังคม ได้รับการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันและส่งอิทธิพลต่อผู้ที่ได้รับ ในที่นี้เมื่อพิจารณาถึงผู้สูงอายุการได้รับรู้ถึงวาทกรรมภายใต้สังคมที่ยังคงมองว่าผู้สูงอายุคือผู้ด้อยโอกาส เป็นกลุ่มประชากรที่ยังต้องได้รับการพัฒนาในทุกด้าน เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงสิ่งที่คอยกดทับความรู้สึกนึกคิดของผู้สูงอายุไว้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมจึงไม่ใช่เพียงการวิเคราะห์ที่ด้วยบทการพูด การบอกกล่าวเท่านั้น แต่เป็นทั้งหมดของปฏิบัติการทางสังคมที่การพูด การเขียน การส่งผ่านความหมายให้เกิดขึ้นและผลผลิตที่ตามมาจากการส่งผ่านความหมายนั้น (Van Dijk, 1997)

แนวคิดของ Norman Fairclough (1992) ; Foucault (1994) และ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554) ต่างให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างมากในกระบวนการเกิดขึ้นของวาทกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงบริบทของสังคมเมืองในประเทศไทย พบว่า ชีวิตของผู้คนเต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเร่งรีบในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน และ การใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน มากกว่าการใช้ชีวิตในสังคมชนบท (สุพิชชา เอกระ, 2016) ส่งผลไปสู่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองทำให้กลายเป็นผู้ต้องการภาวะการพึ่งพิงสูงมากขึ้น ในประเด็นดังกล่าวพบความสอดคล้องในบริบทที่ใกล้เคียง คือ ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นสังคมเมือง Dittmar and Forsthoffer (2006) ศึกษาเกี่ยวกับ วาทกรรมและความสูงอายุ (Discourse and Aging) โดยสะท้อนให้เห็นว่า สังคมของชาวอเมริกันที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันทางสังคมทั้งในด้านการให้ความช่วยเหลือโดยรัฐสวัสดิการ ตลอดจนการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้เกิดขึ้นในผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ข้อเสนอทางวาทกรรมจึงเริ่มมีความสำคัญขึ้นมาอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการแสวงหาคำตอบที่ตรงจุดและเข้าถึงกลุ่มคนเป้าหมายได้มากที่สุด จากงานวิจัยดังกล่าวได้จำแนกให้เห็นว่ามีปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุทั้งในด้านบวกและลบ ซึ่งทั้งสองปัจจัยต่างก็มีที่มาจากวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ล้อมรอบผู้สูงอายุอยู่ทั้งสิ้น

ดังนั้น การเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักถึงศักยภาพและคุณค่าของตนเองเพื่อนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ผู้สูงอายุตระหนักในศักยภาพในวัยของตนเอง ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดที่เกิดจากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุได้ โดยจะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเรียนรู้คุณค่ามีความชื่นชมในวัยของตนเองเพื่อนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข

เมื่อพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องกันในเชิงรูปแบบของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ของผู้สูงอายุนั้น กล่าวได้ว่า พบความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า กระบวนการของการเกิดวาทกรรมตามแนวทางที่ Norman Fairclough (1992) กล่าวถึงนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ใน 3 มิติ คือ มิติของตัวบท (text) มิติของการปฏิบัติการทางวาทกรรม (discourse practice) และมิติของการปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม (socio cultural practice) ผลของการผลิตและบริโภควาทกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมที่ล้อมรอบ ผู้สูงอายุอยู่ ไม่ว่าจะเป็นบริบทในความเป็นสังคมเมือง หรือสังคมชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทของ ความเป็นสังคมเมือง ซึ่งพบว่ามีปัจจัยถึงความแตกต่างกันของผู้สูงอายุในสังคมเมืองและสังคม ชนบทอย่างเห็นได้ชัด ผู้สูงอายุในสังคมเมืองมักจะตกอยู่ภายใต้สภาวะของความตึงเครียดได้ง่ายกว่า ผู้สูงอายุในชนบท ด้วยสาเหตุจากปัจจัยด้านการสื่อสาร และความเชื่อ ที่ส่งผลต่อการแสดงออกทาง พฤติกรรมที่มีต่อสังคม ในที่สุดก็นำไปสู่การถ่ายทอดพฤติกรรมหรือความคิดความรู้สึกนั้นไปสู่ผู้คน รอบข้าง ซึ่งสิ่งที่แสดงออกมานั้นอาจเป็นไปได้ทั้งในทิศทางด้านบวกและลบ (Halle, 2015)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันทางด้านความคิดและความรู้สึกของ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองและสังคมชนบท มีข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ผู้สูงอายุในสังคมเมืองจะ มีภาวะของความต้องการการพึ่งพิงสูงกว่าผู้สูงอายุในสังคมชนบท ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ต้องอยู่ ในสภาพแวดล้อมของความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่รอบตัวอยู่เสมอ และอยู่ภายใต้วาท กรรมที่มักจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างของความเป็นผู้สูงอายุกับคนต่างวัยอย่างชัดเจน ประเด็นที่น่าขบคิดต่อก็คือ สิ่งใดจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สังคมเมืองมีศักยภาพในการใช้ชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ปรับเปลี่ยนรื้อถอนภาพลักษณ์เชิงลบที่ปรากฏ อยู่ในจิตใจของผู้สูงอายุได้ จากการศึกษาเอกสารพบว่า การที่จะรื้อถอนภาพลักษณ์เชิงลบที่ปรากฏ อยู่ในสังคมผู้สูงอายุได้นั้น ต้องปรับเปลี่ยนด้วยการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุให้มากขึ้น เช่น ภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่แข็งแรง มองเห็นคุณค่าของตนเอง มีศักยภาพในการสร้างคุณูปการต่อ ส่วนรวม มีความภาคภูมิใจในตนเอง ไม่เป็นภาระลูกหลานและสังคม เป็นต้น โดยเชื่อว่าหากยึดโยง ผู้สูงอายุไว้กับแนวคิดการไร้ประโยชน์ การป่วยไข้ จนทำให้สถานภาพทางสังคมผู้สูงอายุต่ำต้อยเพียง มิติเดียว ก็จะไม่สามารถให้สังคมเกิดความเข้าใจในการนำประสบการณ์ที่หลากหลายและศักยภาพ ของผู้สูงอายุออกมาใช้ประโยชน์แก่สังคมได้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560)

ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่สังคมยึดติดกับภาพลักษณ์เชิงลบ ที่ถูกก่อร่างสร้างขึ้นมาจาก วาทกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้น ย่อมไม่ส่งผลต่อการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ พัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ของตนเองต่อไป ดังนั้น สิ่งสำคัญที่จะสามารถช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ก็คือ การส่งเสริมให้เกิดรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม

อัยาศัยที่มีความหลากหลาย จากสาระสำคัญดังกล่าวเน้นย้ำให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่สุด คือ การเรียนรู้ตามอัยาศัยที่เกิดขึ้นได้จากความใส่ใจของตนเองที่มีต่อการรักที่จะเรียนรู้ภายใต้บริบทสังคมของตนเองเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า สิ่งที่จัดว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้ คือ แหล่งเรียนรู้/สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การตีความ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัว (จุฑามาศ รักเมือง & เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต, 2019) ส่วนประกอบดังกล่าว มาจากประสบการณ์ของตัวผู้สูงอายุ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และการตัดสินใจเลือกที่จะพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจกับการเรียนรู้นั้น เพื่อพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเรียนรู้ แบบแผนของการเรียนรู้ และนำไปสู่รูปแบบของการเรียนรู้ตามอัยาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาถึงความเป็นมาและความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้วยการใช้วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการที่จะนำแนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ปรากฏอยู่ในสังคม ด้วยการเริ่มต้นวิเคราะห์วาทกรรมการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ ในรูปแบบที่สื่อแสดงให้เห็นถึงการกำหนดแนวนโยบาย กลไก มาตรการ ที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่วาทกรรม นอกจากนั้นจะได้ศึกษาจากตัวของผู้สูงอายุเองถึงแนวทางปฏิบัติหรือวิธีการเรียนรู้ตามอัยาศัยที่ผู้สูงอายุใช้ในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรม จะนำไปสู่การพัฒนาแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัย เพื่อพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเรียนรู้ แบบแผนของการเรียนรู้ นำไปสู่รูปแบบของการเรียนรู้ตามอัยาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในสังคมเมือง และสามารถใช้เป็นแนวทางสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุของไทยมีศักยภาพในการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น ไม่เป็นภาระพึ่งพิงดังที่เข้าใจกันมา ทำให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิตเกิดศักยภาพทางการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความเจริญงอกงาม และที่สำคัญถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับการเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศใดหรือกลุ่มอายุใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นแนวทางที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของการเรียนรู้ในผู้สูงอายุได้ดีที่สุด เพื่อสามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมต่อไป

คำถามการวิจัย

1. วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไรและจะสามารถนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร
2. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร
3. ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไรและมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้
4. ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในสังคมเมืองต่อไปได้หรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านประชากร และด้านพื้นที่

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

1.2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง ผู้วิจัยนำแนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่ได้รับจากข้อ 1.1 มาศึกษาร่วมกับองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้อำนวยการสนับสนุนในการเรียนรู้ พื้นที่การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

2.1 เอกสารที่ใช้ในการเผยแพร่ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจากภาครัฐ และภาคเอกชน

2.2 สื่อออนไลน์ ที่ใช้ในการเผยแพร่ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจาก ภาครัฐ และภาคเอกชน

2.3 ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมือง ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ หรือกลุ่มที่มีการ จัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่และมีระยะเวลาการดำเนินการมาแล้วไม่น้อย กว่า 2 ปี โดยเมือง หรือชุมชนดังกล่าวอยู่ทั้งภายในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล เป็นเมืองหรือ ชุมชนที่มีศูนย์กลางของความเจริญด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยใช้ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และ Snowball เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่สามารถเป็น ตัวแทนที่เหมาะสม เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองใน 6 ภูมิภาคทั่วประเทศไทย

2.4 ผู้ที่ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ หรือ สามารถทำหน้าที่ อธิบาย ชี้แนะ ชี้แจง ถ่ายทอด หรือข้อคิดเห็น ปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในระดับพื้นที่ ระดับสาธารณะ และระดับนโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาผู้สูงอายุที่ทำงานด้านการพัฒนามาไม่น้อยกว่า 5 ปี ในสถาบัน หน่วยงาน หรือสถานศึกษา ที่เกี่ยวข้อง

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้สูงอายุเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 6 ภูมิภาคทั่วประเทศไทย มีลักษณะเป็นเมืองหรือชุมชนที่มี ศูนย์กลางของความเจริญด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หมายถึง ข้อเสนอเกี่ยวกับรูปแบบใหม่ใน การสื่อสารด้วยการพูด การเขียน โดยใช้ข้อความหรือประโยค ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีมองตนเอง และความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นข้อเสนอที่ปฏิเสธรูปแบบการสื่อสารด้วยการพูด การเขียน ที่มีผลต่อวิธีคิด และความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบเดิม

ตัวบท หมายถึง ข้อความ ที่แสดงให้เห็นประเด็นการเรียนรู้ ในเรื่องของ ความเชื่อเกี่ยวกับการ เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

การปฏิบัติการทางวาทกรรม หมายถึง การทำให้รูปแบบการสื่อสารแบบใหม่ มีอิทธิพลเหนือรูปแบบการสื่อสารแบบเดิม โดยมุ่งหวังให้รูปแบบใหม่ในการสื่อสารมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีมองตนเอง และความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

การปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การวิเคราะห์การสร้าง และการก่อร่างของค่านิยมและวิถีปฏิบัติของสังคมและวัฒนธรรม ที่สะท้อนถึงวาทกรรมที่ถูกผลิตขึ้นจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ผ่านองค์ประกอบของการเรียนรู้ คือ แรงขับ สิ่งเร้า การตอบสนอง และการเสริมแรง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หมายถึง โครงสร้างขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่นำไปสู่การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุอยากที่จะพัฒนาตนเอง เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการ โดยใช้วาทกรรมใหม่เป็นกลไก หรือ เป็นเครื่องมือในการกระตุ้น

ผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมือง ชุมชน ชมรม หรือกลุ่มที่มีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่และมีระยะเวลาการดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี โดยเมือง หรือชุมชนดังกล่าวจัดอยู่ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล เป็นเมืองหรือชุมชนที่มีศูนย์กลางของความเจริญด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมือง ชุมชน ชมรม หรือกลุ่มที่มีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่และมีระยะเวลาการดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี โดยเมือง หรือชุมชนดังกล่าวอยู่ทั้งภายในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล เป็นเมืองหรือชุมชนที่มีศูนย์กลางของความเจริญด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมใน 6 ภูมิภาค

แนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ที่เสนอต่อหน่วยงานรัฐ เอกชน ภาคประชาชน และครอบครัว ให้ใช้รูปแบบดังกล่าวในการส่งเสริมความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่ได้จากการศึกษาในงานวิจัยนี้สามารถที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้

2. ข้อเสนอแนวทางของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่พัฒนาขึ้นมา สามารถเป็นแบบอย่างของการสร้างแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุไทยเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเสริมสร้าง

ศักยภาพทางการเรียนรู้ และส่งเสริมให้เกิดการคุณลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง โดยที่องค์กรภาครัฐหรือเอกชนสามารถนำรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ไปใช้ได้ตามความเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น ภาครัฐ โดยกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานการอุดมศึกษาแห่งชาติ กำหนดแนวนโยบายเปิดหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่เกิดความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย สำหรับภาคเอกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง และพัฒนางานด้านธุรกิจที่มุ่งเน้นการตอบสนองต่อการเสริมสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุอย่างแพร่หลาย และขยายขอบเขตของการให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานในองค์กรด้วยการจ้างงาน เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไทยให้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้หลักการวิเคราะห์วาทกรรมของ Michel Foucault และ Norman Fairclough และแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ในการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ปรากฏอยู่ในบริบทของสังคมไทย โดยผู้วิจัยต้องการที่จะตอบคำถามในสามประเด็น คือ วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะมีลักษณะเป็นอย่างไร และวาทกรรมใหม่นี้จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร จากนั้นผู้วิจัยจะนำวาทกรรมใหม่ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการค้นหาคำตอบของคำถามสำคัญที่ว่า รูปแบบของการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้นควรมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งในที่สุดผู้วิจัยจะนำไปสู่การศึกษาผลและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบดังกล่าว เพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอของการใช้รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป

เพื่อตอบปัญหาของงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดและทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจำแนกสาระสำคัญออกเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- 1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ
- 1.2 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ตอนที่ 2 วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

- 2.1 ความหมายของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรม
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
 - 2.2.1 ความหมายของการเรียนรู้
 - 2.2.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้
 - 2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้
 - 2.2.4 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
 - 2.2.5 สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

- 3.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
 - 3.1.1 ความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

- 3.1.2 ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
 - 3.1.3 การตีความ
 - 3.2 ผู้สูงอายุในสังคมเมือง
 - 3.2.1 ความหมายและลักษณะทั่วไปของสังคมเมือง
 - 3.2.2 สภาพปัญหาในสังคมเมือง
 - 3.2.3 ผู้สูงอายุในสังคมเมือง
 - 3.3 รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
 - 3.3.1 ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ และการพัฒนารูปแบบ
 - 3.3.2 การส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
- ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ
- ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

สาระสำคัญของตอนที่ 1 นี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะนำเสนอที่เกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นของผู้สูงอายุ ตลอดจนถึงนโยบาย มาตรการ ที่ภาครัฐ ใช้เพื่อส่งเสริม การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ มุ่งเน้นในประเด็นเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ร่วมกับกรอบทฤษฎีการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ต่อไป โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ และนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ดังนี้

1.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ

ผู้สูงอายุ หรือบางคนเรียกว่า “ผู้สูงวัย” เป็นคำที่บ่งบอกถึงตัวเลขของอายุว่า มีอายุมาก โดยนิยมนับตามอายุตั้งแต่แรกเกิด (Chronological age) หรือทั่วไปเรียกว่า คนแก่ หรือคนชรา โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า คนแก่ คือ มีอายุมาก หรือ อยู่ในวัยชรา และให้ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม นอกจากนั้นยังมีการ เรียกผู้สูงอายุว่า ราษฎรอาวุโส (Senior citizen) ส่วนองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) และองค์การสหประชาชาติ (United Nations, UN) ใช้คำในภาษาอังกฤษของผู้สูงอายุว่า Older person or elderly person

สำหรับความหมายของผู้สูงอายุนั้น มีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้อย่างมากมาย ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย ของอาชญญา และคณะ (อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, 2554) ได้กล่าวถึง ความหมายของผู้สูงอายุจากหลากหลายมุมมอง ตัวอย่างเช่น บรรลุ ศิริพานิช ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่สูญเสียความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความอ่อนแอ มีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจ ตลอดจนความเป็นอยู่ในสังคม นอกจากนี้ ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุวัดด้วยจำนวนปี ตามปฏิทินของเวลาที่มิชีวิตอยู่ เวลาจะเป็นเครื่องชี้หนึ่ง แต่การจำแนกจะใช้จำนวนปีเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับสังคมนั้น ๆ ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมตามวัย ความต้านทานโรคลดลง (บรรลุ ศิริพานิช, 2558) และ Binstock และคณะ นักวิชาการด้านการศึกษาผู้สูงอายุ กล่าวว่าผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่ก้าวสู่สภาพหรือบทบาทใหม่ในสังคม ได้ให้คำนิยามของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์หรือมากกว่า ผู้สูงอายุอาจกำหนดนิยามจากหลายองค์ประกอบ เช่น ประเพณีนิยม การทำงานของสภาพร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นต้น (Binstock et al., 2011)

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้มากมาย ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างกัน ตามสภาพสังคม และระยะเวลาของผู้สูงอายุ ดังนั้นที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging) จึงกำหนดให้ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปถือว่าเป็นผู้สูงอายุ (Elderly) และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (Giarrusso et al., 2001) สำหรับประเทศไทย ผู้สูงอายุจึงหมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับอายุตามปฏิทินเป็นมาตรฐานสากลในการเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งทางราชการไทยได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณอายุราชการของข้าราชการด้วย (อาชญญา รัตนอุบล et al., 2011)

นอกจากนี้มีทฤษฎีที่ว่าด้วยวิทยาการผู้สูงอายุหรือพัฒนาวิทยา (Gerontology) ซึ่งหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุพยายามที่จะร่วมกันค้นหาความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly) ในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่จะตีตราอย่างเด็ดขาดว่าคนนั้น เป็นผู้ที่อยู่ในวัยชรา คำว่า “ผู้สูงอายุ” เป็นคำที่ พลตำรวจตรี หลวงอรุณสิทธิสุนทร ได้บัญญัติและนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประชุมแพทย์อาวุโสและผู้สูงอายุจากองค์กรต่าง ๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2505 จนได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคำที่ไพเราะรื่นหู ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา” นั้นเอง (Kensinger & Gutches, 2017)

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “ความสูงอายุ” พบว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ดังนั้น ความสูงอายุหรือความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นตามอายุ วัยสูงอายุเป็นวัยที่บุคคล

ต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์อย่างมากมาย อันเริ่มมาตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งโดยมากเป็นไปในทางลบ (ศิริรงค์ ทับสายทอง, 2533) ดังที่ ข้อมูลจากกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561) สะท้อนให้เห็นว่า ความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจความสามารถทางร่างกายลดลง ความสามารถในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ลดลง โดยสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ 1) ความชราภาพแบบปฐมภูมิ (Primary Aging) เป็นความชราภาพที่เกิดขึ้นกับทุกคนตามธรรมชาติ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือเมื่ออวัยวะต่าง ๆ เซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายมนุษย์ถูกใช้งานมานาน ก็ย่อมเกิดความเสื่อมโทรม เสื่อมสภาพไปตามอายุขัยของการใช้งาน ซึ่งการเสื่อมโทรมของเซลล์ในร่างกายนี้ ส่งผลให้เห็นเด่นชัดทีละน้อย เช่น ผิวหนังเริ่มเหี่ยวย่น สายตาวาวพละกำลังเริ่มถดถอย เป็นต้น และ 2) ความชราภาพแบบทุติยภูมิ (Secondary Aging) เป็นความชราภาพที่มนุษย์เราสามารถหลีกเลี่ยงได้ ความชราภาพลักษณะนี้ เกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่ห่วง ไม่กังวล ไม่รักษาสุขภาพร่างกาย การใช้ร่างกายทำงานหนักจนเกินกำลัง การรับประทานอาหารมากเกินไป ดื่มสุรา สูบบุหรี่ พักผ่อนไม่เพียงพอ ในบางกรณีเกิดจากโรคภัยมาเบียดเบียน ก่อให้เกิดความชราภาพแบบทุติยภูมิได้ความสูงอายุหรือความชราภาพ จึงเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน และน่าสนใจ มนุษย์ทุกคนต้องประสบภาวะนี้ ที่กล่าวว่าสลับซับซ้อนเนื่องจาก กระบวนการของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Physiological) ทางอารมณ์ (Emotional) การเรียนรู้สติปัญญา (Cognitive) เศรษฐกิจ (Economic) และทางส่วนตัว (Interpersonal) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งแตกต่างมากขึ้นเท่านั้น” (As we grow older, we become more unlike each other) คำกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับอย่างมาก ดังนั้นกระบวนการเกี่ยวกับความชราภาพ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะความสูงอายุมีผลกระทบอย่างรวดเร็วในสังคม

จากสาระสำคัญความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุพบว่า มีเกี่ยวข้องกับความชรา หรือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในวงจรชีวิตระยะสุดท้าย ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมจึงสมควรมีการประสานสัมพันธ์ และให้การดูแลผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพราะมีผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและถือว่ากระทบต่อความมั่นคงของประเทศ จึงควรให้ความสนใจกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่เป็นภาระต่อสังคม

1.2 นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

จากการศึกษาข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พบว่า ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาชน ตลอดจนถึงภาคธุรกิจเอกชน ควรที่จะสร้างการประสานสัมพันธ์ให้การดูแลผู้สูงอายุ

กันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างภาครัฐ มีความจำเป็นที่จะต้องจัดวางแนวนโยบายและมาตรการเกี่ยวกับผู้สูงอายุนี้ จากการศึกษาเอกสารพบว่า ปรากฏมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ดังนี้

1.2.1 นโยบายรัฐบาลคณะรัฐมนตรีโดยนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 ได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน 11 ด้านประกอบด้วย 1) การปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ 2) การรักษาความมั่นคงของรัฐและการต่างประเทศ 3) การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ 4) การศึกษาและการเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม 5) การยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุข และสุขภาพของประชาชน 6) การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ 7) การส่งเสริมบทบาทและการใช้โอกาสในประชาคมอาเซียน 8) การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ จากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม 9) การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ อย่างยั่งยืน 10) การการบริหารราชการแผ่นดิน ที่มีธรรมาภิบาลและป้องกันปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ 11) การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุคือ นโยบายด้านที่ 3 การลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ ด้วยการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม ระบบการออมและระบบสวัสดิการชุมชน ให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการดูแลให้มีระบบการกักขังที่เป็นธรรมและการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ตามอัตภาพ พัฒนาศักยภาพ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ์ จัดสวัสดิการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ สตรี และเด็ก และเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อสร้างสรรค์และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยจัดเตรียมระบบการดูแลในบ้าน สถานพักฟื้นและโรงพยาบาล ที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการเงินการคลังสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ

1.2.2 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ.2552 ถือเป็นแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในช่วงพ.ศ. พ.ศ. 2545 – 2564 ซึ่งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติได้เห็นชอบแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฯ และมอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์นำเสนอคณะรัฐมนตรีและให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในแผนฯ ดำเนินการตามมาตรการที่กำหนด ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติ เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2553 โดยแผนดังกล่าวได้ให้ความสำคัญต่อ“วงจรชีวิต” และความสำคัญของทุกคนในสังคมที่มีความเกี่ยวพันกับผู้สูงอายุ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

วิสัยทัศน์ “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม”

ปรัชญา ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคมแต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ประเด็นสำคัญ คือ

1. ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทรอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคงได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนรวมในครอบครัว ชุมชน และสังคม และมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

2. ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็ง สามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ

3. ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐาน

4. ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในระบบสวัสดิการและบริการ ให้แก่ผู้สูงอายุโดยมีการกำกับดูแลเพื่อการคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค

5. ต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยาก และต้องการการเกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างดีและต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 3 มาตรการ ได้แก่ 1) มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ 2) มาตรการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ 3) มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

2. ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุประกอบด้วย 6 มาตรการ ได้แก่ 1) มาตรการส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วยและดูแลตนเองเบื้องต้น 2) มาตรการส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ 3) มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ 4) มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ 5) มาตรการส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ และ 6) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

3. ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย 4 มาตรการ ได้แก่ 1) มาตรการคุ้มครองด้านรายได้ 2) มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ 3) มาตรการด้านครอบครัวผู้ดูแลและการคุ้มครอง และ 4) มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

4. ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 มาตรการ ได้แก่ 1) มาตรการการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ และ 2) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

5. ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลผลและพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติประกอบด้วยสามารถประการ ได้แก่ 1) มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุสำหรับการกำหนดนโยบายและการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ 2) มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง และ 3) มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้ถูกต้องและทันสมัยโดยมีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงอายุที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

1.2.3 ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

กรอบวิสัยทัศน์น้อมนำและประยุกต์ใช้ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุลยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทย จากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้ และการพัฒนาอย่างเท่าเทียมมีระบบนิเวศที่ดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ

การกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศ (Country Strategic Positioning) ให้สอดคล้องกับจุดเน้นของประเทศและบริบทในอนาคตประเทศไทย จะเป็นประเทศที่มีรายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาคสู่ความเป็นชาติการค้าและบริการ (Trading and Service Nation) เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน แหล่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และมีนวัตกรรมสูงเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

แนวทางการพัฒนาทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) แบ่งเป็นแนวทางการพัฒนาออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม 2) การพัฒนาเศรษฐกิจรายสาขา 3) การพัฒนาการเกษตรสู่ความเป็นเลิศด้านอาหาร 4) การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและมีคุณภาพชีวิตที่ดี 5) การสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ 6) การพัฒนาพื้นที่ภาคและการเชื่อมโยงภูมิภาค และ 7) การพัฒนาด้านการขนส่งและโลจิสติกส์

แนวทางที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ คือ แนวทางที่ 4 การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและมีคุณภาพชีวิตที่ดีและแนวทางที่ 5 การสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีมูลค่าโดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวทางที่ 4 การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ข้อ 1 การพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยช่วงการตั้งครรภ์/แรกเกิด/ปฐมวัย/มีการส่งเสริมอนามัยแม่และเด็ก และพัฒนาการที่สมวัย ทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม วัยเรียน/วัยรุ่น/นักศึกษา ให้ความรู้สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 ทั้งทักษะการเรียนรู้ในเชิงคิดสังเคราะห์ สร้างสรรค์ต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรม ความรู้ทักษะชีวิต และอาชีพทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี วัยแรงงาน ให้มีการพัฒนาสมรรถนะ และทักษะแรงงานให้สอดคล้องกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีทักษะทางด้านภาษา ความคิดสร้างสรรค์ วัยผู้สูงอายุให้มีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพและประสบการณ์ มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิตมีการสร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ

ข้อ 3 การสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยมุ่งเน้นการป้องกันและควบคุมปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคม (Social Determinant of Health) การพัฒนารูปแบบการกีฬาเพื่อสุขภาพ และการพัฒนาด้านโภชนาการที่เหมาะสมกับแต่ละวัย การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สุขภาพ การส่งเสริมความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค การส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการป้องกันและควบคุมปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคมการพัฒนารูปแบบการกีฬา เพื่อสุขภาพและการพัฒนาด้านโภชนาการที่เหมาะสมกับแต่ละวัย การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพการส่งเสริมความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมการให้ความสำคัญกับมิติสุขภาพในทุกนโยบายสาธารณะ (Health in All Policies) เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายของทุกภาคส่วนตระหนักถึงผลกระทบของนโยบายสาธารณะที่มีต่อสุขภาพของประชาชน

แนวทางที่ 5 การสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

ข้อ 1 การสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมอย่างเสมอภาคโดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดย 1) สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยที่ไร้ที่ดินทำกินและยากจนมีที่ดินเป็น ของตัวเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดิน 2) การจัดรูปแบบสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็นและเหมาะสมตามกลุ่มเป้าหมาย (Customized Welfare) ที่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน โดยมีแนวทางการรับภาระค่าใช้จ่ายร่วมกัน 3) พัฒนาระบบบริการสาธารณะให้มีคุณภาพและมีช่องทางการเข้าถึงอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะระบบบริการสาธารณะสุข การศึกษาขั้นพื้นฐาน

และสวัสดิการสังคม และ 4) สนับสนุนการจัดการที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการเข้าถึงระบบสาธารณสุข โดยเฉพาะการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยเพื่อแก้ปัญหาชุมชนแออัดในเมือง

ข้อ 2 การสร้างความมั่นคงด้านรายได้และโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ ได้รับการฝึกทักษะอาชีพ และการสนับสนุนสินเชื่อหรือทุนเพื่อการประกอบอาชีพอิสระและการสร้างผู้ประกอบการรายใหม่

ข้อ 3 การพัฒนาระบบบริหารจัดการในระบบสุขภาพ โดยพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศในการบริหารทรัพยากรด้านสาธารณสุข เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่าง ระบบหลักประกันสุขภาพภาครัฐ 3 กองทุน ส่งเสริมการอภิบาลระบบสุขภาพในรูปแบบเครือข่ายพื้นที่ สาธารณสุขที่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การสนับสนุนความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในการพัฒนาระบบบริการการนำรายได้จากการเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ กลับมาใช้ยกระดับคุณภาพบริการสาธารณสุขภายในประเทศตลอดจนการจัดการภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุข และการพัฒนาระบบเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคเฉพาะในเขตพื้นที่ชายแดน

ข้อ 4 การเข้าถึงระบบกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค โดยการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแก่ประชาชน การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบยุติธรรมชุมชน การเพิ่มศักยภาพของกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับความเป็นธรรมและสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกันรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีการบูรณาการการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อ 5 การสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและความจำเป็นทางกายภาพให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ และการพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อม ให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นตลอดจนการพัฒนานวัตกรรมในการใช้ชีวิตประจำวันสำหรับผู้สูงอายุ โดยให้มีการผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อ 6 การเสริมสร้างบทบาทของสถาบันทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม โดยการฟื้นฟูบทบาทสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักคำสอนที่ถูกต้องของทุกศาสนา การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดงาม เพื่อเป็นฐานรากที่เข้มแข็งในสังคมท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลาย การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดคุณค่าสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ข้อ 7 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การเสริมสร้างกระบวนการวิจัยในชุมชนที่ใช้พื้นที่ชุมชนที่เป็นโจทย์ในการวิจัย เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในชุมชน และต่อยอดไปสู่เชิงพาณิชย์ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพ ของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์การฝึกอาชีพชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีสาระสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามอย่างยิ่งยวดของภาครัฐที่จะส่งเสริม ศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านของนโยบายรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบรัฐสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน ให้ความสำคัญคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ จัดสวัสดิการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งยังมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อม เข้าสู่ สังคมผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสม สำหรับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ก็มีความชัดเจนในการที่จะส่งเสริม การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในผู้สูงอายุ ด้วยมีหลักคิดที่ว่า “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” และเน้นย้ำด้วยทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ให้ความสำคัญการกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้สามารถสนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและมีคุณภาพชีวิตที่ดี และการสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

ตอนที่ 2 วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

เจตนารมณ์ในการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้เพื่อเติมเต็มศักยภาพของผู้สูงอายุตามที่ภาครัฐได้สะท้อนออกมานั้น ปรากฏในรูปแบบของข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษร ผ่านแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และ/หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ดี ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงนัยของวาทกรรมดังกล่าว มีประเด็นที่น่าสนใจถึงความเกี่ยวข้องกับการนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดเป็นรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุได้ สาระสำคัญของตอนที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงบางประการที่อาจนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดเป็นหลักคิดสำหรับใช้ในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ต่อไป โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนคือ ความหมายของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรม แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

2.1 ความหมายของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรม

วาทกรรม แปลมาจากคำว่า “Discourse” ในภาษาอังกฤษ มีนักวิชาการให้ความหมายไว้มากมายหลายระดับและหลายมุมมอง ในที่นี้จะขอนำเสนอมุมมองของนักวิชาการที่บุกเบิกงานด้านวาทกรรม 2 ท่านคือ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) และ นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough, 1992) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัย

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) นักคิด นักเขียน และนักปรัชญาชาว ฝรั่งเศส ที่มีชื่อเสียงโด่งดังได้กล่าวว่า วาทกรรม หมายถึง ระบบ และกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนั้นแล้ววาทกรรมยังคงทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize) จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) ฉะนั้น วาทกรรมมิได้เป็นเพียงแค่ภาษาหรือคำพูด แต่ยังรวมถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (Discursive Practices) ในรูปของจารีตปฏิบัติ ความคิดความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ด้วย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) ฟูโกต์ มองว่าสิ่งที่เป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์และความหมายให้เกิดขึ้นก็คือ จารีตปฏิบัติและกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งอยู่ในรูปแบบของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม ดังนั้น เอกลักษณ์และความหมายจึงมีลักษณะที่เลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา ไม่มีความแน่นอนตายตัว หรือหยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นในจุดนี้จึงทำให้มองว่าวาทกรรมจะส่งอิทธิพลต่อสรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวข้อง สำหรับฟูโกต์แล้ววาทกรรมเป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปแบบของภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคมการผลิตวาทกรรมนั้นจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ซึ่งแหล่งของการสร้างกฎเกณฑ์เหล่านี้ที่สำคัญในสังคมนั้นก็คือ “อำนาจ” โดยภาพรวมแล้วปฏิเสธไม่ได้ว่า คนส่วนใหญ่ในสังคมมักจะมองว่า อำนาจ กับ ความรู้ นั้นเป็นเรื่องที่แทบจะไม่เกี่ยวข้องกันเลย เนื่องจากความรู้ควรเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงและความจริงเป็นสิ่งที่ปลอดจากคุณค่า อคติ และความลำเอียง แต่อำนาจของฟูโกต์นั้นมีใช้อำนาจในรูปแบบเดิม เช่นการใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ได้รับการขัดฟอกจนขาวสะอาดในรูปแบบของความรู้ และเป็นความรู้แบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของอำนาจนั้นเองมาจากว่า มันสามารถปกปิดธาตุแท้ของมันได้ ความสำเร็จของอำนาจจึงอยู่ที่ความสามารถในการปกปิดอำพรางกลไกในการทำงาน ซึ่งกลไกสำคัญในการทำงานของอำนาจนั้นไม่ใช่กฎหมายอย่างที่ผู้คนมักเข้าใจกัน แต่เป็นกฎเกณฑ์จารีตปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญ

ทั้งหลายในรูปของวาทกรรมเฉพาะหรือวาทกรรมวิชาการที่ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ พูโกต์ชี้ให้เห็นว่า ความรู้และความอยากรู้เป็นเรื่องของความรุนแรงและการทำลายล้างมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของความสงบสุข เพราะสำหรับความรู้แล้วไม่มีอะไรที่ถือเป็นความสูญเสียหรือความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ ความรู้จึงมีความสำคัญสูงสุด

เมื่อพิจารณาในด้านการวิเคราะห์วาทกรรมของพูโกต์ คือการพยายามศึกษาและสืบค้นกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในรูปของวาทกรรมที่ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ ว่ามีความหมายว่าอย่างไร มีการต่อสู้ช่วงชิงการนำ ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร ดังนั้นในตัวของวาทกรรมจึงมีอำนาจอยู่ด้วย และอำนาจแห่งวาทกรรมนั้นมีแนวโน้มที่จะตอกย้ำความสัมพันธ์ทางอำนาจอยู่แต่เดิม ถ้าวาทกรรมที่เวลานี้เรียกว่า วาทกรรมกระแสหลัก (Dominant Discourse) วาทกรรมที่ก้าวขึ้นมาท้าทายวาทกรรมชนิดแรกเรียกว่า วาทกรรมทวนกระแส (Counter-Discourse)

พูโกต์ กล่าวถึง หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่าด้วยวิธีการหรือกระบวนการใดที่สิ่งต่าง ๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา/เพื่อการพูดถึงวาทกรรมหรือการพิจารณาถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั่นเอง สำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นมนุษย์เป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่กระทำตาม/ตอกย้ำ/ผลิตซ้ำ (enact) กฎเกณฑ์ของสิ่งที่พูด มากกว่าสรรสร้างระบบ/กฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา ฉะนั้นวาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร ประโยคเดียวกัน ถ้าพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทางสังคม แตกต่างกัน ต่างโอกาส ต่างสถานที่กัน ความหมายก็ไม่เหมือนกัน ในกระบวนการ/ขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรม จะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดูเหมือน ง่ายและมีความเป็นรูปธรรมสูงว่า อะไรคือสิ่งที่กำลังพูดถึง/ศึกษาถึง หรือวาทกรรมของสิ่งนั้นคือ อะไร ซึ่งการตั้งคำถามดังกล่าวนี้ เป็นการตั้งคำถามที่ตั้งขึ้นเพื่อต้องการสอบหรือสืบค้นว่าเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่ถูกตั้งคำถามนั้นว่าถูกสร้างขึ้นได้อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เพื่อศึกษาถึงชุดกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด/สร้างความหมาย (Forms) ให้กับสิ่งที่ถูกตั้งคำถามดังกล่าวนี้ ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใยความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน สังคมที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ทั้งยังช่วยให้เห็นถึงความลื่นไหลเปลี่ยนแปลงด้วย (Foucault, 2019)

นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough, 1992; N. Fairclough, 1992) ได้เสนอความคิดเห็นว่า การวิเคราะห์วาทกรรมจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ภาษา เนื่องจากวาทกรรมทางการสื่อสารจะเกี่ยวข้องกับ Text และภาคปฏิบัติทางวาทกรรม สำหรับสิ่งที่ต้องคำนึงถึงหรือเป็นประเด็นในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์วาทกรรม ต้องศึกษาขอบเขตการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมว่ามีมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ เมื่อวาทกรรมเปลี่ยนไป บริบททางด้านวัฒนธรรมและสังคมเปลี่ยนไปมากน้อยขนาดไหน ประเด็นมองว่าวาทกรรมมีผลต่อสังคม ในการวิเคราะห์เนื้อหาของวาทกรรมต้องรวบรวมรายละเอียดทางภาษาของเนื้อหา และแก่นของเนื้อหา ตลอดจนการวิเคราะห์ภาพและเสียงประกอบ

2. การวิเคราะห์เนื้อหา ต้องดำเนินการไปกับการวิเคราะห์กระบวนการผลิตเนื้อหาและการใช้ประโยชน์ หรือการบริโภค ซึ่งหมายถึงจุดประสงค์ของวาทกรรมนั้น ๆ

3. การวิเคราะห์เนื้อหา ต้องทำการวิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนสถาบันหรือองค์กรต่างๆ ทั้งนี้รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอำนาจโดยตรง

4. การวิเคราะห์เนื้อหา รวมถึงการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ และการวิเคราะห์ระหว่างบทหรือเนื้อหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นก่อนหน้า หรือบทที่อยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียง โดยต้องเข้าใจทว่าประกอบด้วยชนิดและตัววาทกรรมอื่นและการปะปนผสมกันนั้น เกิดจากความหลากหลายทางภาษาศาสตร์

5. การวิเคราะห์เนื้อหา ต้องเข้าใจว่าเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก กล่าวคือ เนื้อหาถูกผลิตขึ้นตามวัฒนธรรมและสังคม แต่ในขณะเดียวกันเนื้อหาก็ประกอบเป็นหรือสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม

6. การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงภาษาศาสตร์ เกี่ยวข้องกับหน้าที่หลายอย่าง และประกอบด้วยความสัมพันธ์และความเป็นเอกเทศที่เกิดมาจากภาษา และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นไปอย่างมีความสำคัญต่อกัน

7. การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงภาษาศาสตร์ ต้องวิเคราะห์ในหลายระดับ อาทิ ระดับคำศัพท์หลักไวยากรณ์ หรือโครงสร้างหลัก

การวิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการสร้างวาทกรรม นอร์แมน แฟร์คลัฟ ยังเสนอว่า ในการวิเคราะห์วาทกรรมจะต้องศึกษามิติของเหตุการณ์การสื่อสาร 3 ประการ คือ

1. มิติของตัวบท (Text) ตัวบทเป็นมิติหนึ่งของวาทกรรมซึ่งแสดงออกมาทั้งที่เป็น ภาษาพูด และภาษาเขียน ตัวบทจะเป็นการสื่อสารทางเดียว หรือการสื่อสารสองทางก็ได้ ตัวบท เป็นผลจากภาคปฏิบัติการวาทกรรมที่ผ่านมาในอดีตจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ตัวบทเป็นสิ่งที่มีความหมายที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้มีการตีความหมายจากผู้ที่อยู่ในสังคมนั้น โดยผู้ที่ตีความหมายมีแนวโน้ม

ที่จะลดความคลุมเครือของตัวบทลง เพื่อเป็นทางเลือกในการตีความด้วย การลดความหลากหลายของความหมายโดยการเลือกตีความตัวบทเฉพาะอย่างเท่านั้น ตัวบทจะถูกสร้างให้มีความหมายที่แตกต่างกันในเวลาและสถานที่ซึ่งมีความแตกต่างกัน ในกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันในบริบทบางสังคมที่แตกต่างกัน เช่น

1.1 การเลือกใช้คำตัวอย่างเช่น คำว่า “แก่” กับคำว่า “ผู้สูงอายุ” ซึ่ง เป็นคำเดียวกัน เมื่อใช้ในสถานการณ์ สถานที่ เวลา และใช้กับบุคคลที่จะแตกต่างกัน คำว่า “แก่” จะเป็นสิ่งที่ให้ผลทางด้านลบในขณะที่คำว่า “ผู้สูงอายุ” ให้ผลทางด้านบวก

1.2 การพยายามสร้างโครงสร้างของภาษาเพื่อให้คำบางคำมีความหมายบางอย่างเกิดขึ้น

1.3 การเน้นไปที่การเปรียบเทียบโดยนำความคิดทางอุดมคติจากอุปมาอุปมัยเฉพาะอย่าง

2. มิติของภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice) เป็นกระบวนการของการสร้างเผยแพร่ และการใช้ตัวบท ตัวบทจะถูกสร้างและถูกใช้แตกต่างกันออกไปตามบริบทของสังคม กฎต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ตัวบทที่ถูกบันทึกคำพูดที่มีการถ่ายทอดออกมาเป็นตัวบทซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะขององค์กรหรือสถาบันของกระบวนการถ่ายทอดตัวบท ตัวบทนั้นจะนำมาซึ่งภาคปฏิบัติทางวาทกรรมที่แตกต่างกัน ตัวบทบางชนิดนำมาซึ่งสันติภาพ บางชนิดนำมาซึ่งสงคราม หรือนำมาซึ่งความขัดแย้ง ตัวบทสามารถทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ การกระทำแต่ละตัวบทจะมีแบบแผนการใช้มีการกระทำในการผลิตซ้ำและถ่ายทอดตัวบท ตัวบทจะถูกผลิตขึ้นต่างบริบทและต่างจุดมุ่งหมาย โดยมีรูปแบบและมีหน้าที่ในการสร้างและถ่ายทอดที่แตกต่างกันออกไป ในมิติของภาคปฏิบัติทางวาทกรรมจะรวมถึงกระบวนการในการผลิตตัวบท การเผยแพร่ตัวบท และการตีความโดยกระบวนการดังกล่าวมีความแตกต่างกันตามปัจจัยของสังคม เช่น การผลิตตัวบทจะมีความแตกต่างในวิธีการและบริบทของสังคม เช่น ข่าวในหนังสือพิมพ์ เป็นกระบวนการผลิตที่มีความซับซ้อน โดยผู้ร่วม งานที่มีความหลากหลายทุกขั้นตอนของการผลิต ตัวบทมีการใช้ที่แตกต่างกัน บางตัวบทได้ถูกบันทึก ถูกผลิตซ้ำ ถูกถ่ายทอด ถูกเผยแพร่ ตัวบทเช่นกัน ในบางครั้งเป็นเรื่องง่าย บางครั้งก็เป็นเรื่องยาก เช่น การสนทนาทั่ว ๆ ไป ตัวบทที่ สร้างขึ้นโดยผู้นำทางการเมือง หรือในการเจรจาต่อรองซึ่งเป็นตัวบทที่ถูกสร้างขึ้นมาในระดับที่มีความแตกต่างของสถาบันและแต่ละแห่งได้มีแบบแผนในการใช้ตัวบทที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง มีวิถีทางในการผลิตซ้ำ เผยแพร่ และใช้ตัวบทในกระบวนการผลิต และกระบวนการของการตีความเป็นสิ่งที่ถูกควบคุมโดยกระบวนการภายในโครงสร้างของสังคม บรรทัดฐานแบบธรรมเนียมปฏิบัติ รวมทั้งกฎเกณฑ์ของวาทกรรมซึ่งสร้างจากภาคปฏิบัติทางวาทกรรมและภาคปฏิบัติทางสังคมในปัจจุบันและที่ผ่านมาในอดีต กระบวนการสร้างและการตีความเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยสังคมจากเหตุผลสองประการ ประการแรก ถูกกำหนดโดยทรัพยากรของสมาชิก ได้แก่ ความเชื่อ กฎเกณฑ์

ซึ่งมีผลต่อกระบวนการภายในของโครงสร้างทางสังคม บรรทัดฐาน และธรรมเนียมปฏิบัติ รวมถึงกฎเกณฑ์ของวาทกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติในการผลิต เผยแพร่ และใช้ตัวบท ซึ่งถูกสร้างจากภาคปฏิบัติการทางสังคมและการช่วงชิงการนำที่ผ่านมา ภาคปฏิบัติการวาทกรรมไม่ทำงานได้เต็มที่เนื่องจากบรรทัดฐานของสังคมส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยสิ่งนี้ ประการที่สอง ภาคปฏิบัติการวาทกรรมเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากระบบโครงสร้างบรรทัดฐานธรรมเนียมปฏิบัติที่คนแต่ละคนมีติดตัวมาก่อน ภาคปฏิบัติการวาทกรรมจะเป็นเรื่องของการตีความ ตัวบทเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ เช่น เพศสภาพ ฐานะทางสังคม อายุ เอกลักษณ์ทางเพศ เป็นต้น

เมื่อได้ก็ตามที่กระบวนการปฏิบัติการของวาทกรรมทำให้เกิดการดำรงอยู่เรียกว่า “มีการผลิตซ้ำ” (Reproductive) ทางวาทกรรม คือ การทำให้เหมือนเดิมแต่เมื่อใดที่มีการปรับเปลี่ยน (Transformation) จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวาทกรรมขึ้นมาใหม่

มิติหนึ่งของวาทกรรมซึ่งเป็นผลของกระบวนการสร้างวาทกรรม คือ เหตุการณ์ของวาทกรรม (Discursive Event) ในหนึ่งเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ของสังคมหนึ่งๆ นั้นจะประกอบไปด้วย 1) ชิ้นของตัวบท (Piece of Text) 2) การตีความตัวบทในฐานะที่เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Instance Discursive Practice) และ 3) สังคมในฐานะที่เป็นตัวหล่อหลอมภาคปฏิบัติการของวาทกรรมคือสังคมเป็น ผู้ถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมสู่สถาบันทางสังคม (Instance Social Practice) การดูเหตุการณ์ของวาทกรรมนั้นเราสามารถดูได้จาก มิติของตัวบท ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างตัวบทกับผู้ผลิตตัวบท และการตีความตัวบท

สิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ตัวบท คือ ปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบท (Intertextuality) ตัวบทจะซึมซับ และสร้างตัวบทใหม่จากตัวบทที่ผ่านมาในอดีตโดยการตอบสนอง มีการลดความคลุมเครือและมีการสร้างตัวบทขึ้นมาใหม่ มีความสัมพันธ์ภายในตัวบทจะเน้นให้เห็นถึงการสร้างตัวบทและการเปลี่ยนแปลงของตัวบทและธรรมเนียมปฏิบัติของตัวบทที่ผ่านมาเพื่อสร้างตัวบทใหม่

3. ภาคปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) หมายถึง การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมเหตุการณ์นั้นอยู่ ซึ่งการปฏิบัติการทางสังคมนี้ สามารถพิจารณาได้ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

การใช้แนวคิดในการวิเคราะห์วาทกรรมของแฟร์คลอฟ (Norman Fairclough, 1992) เพื่อเป็นวิธีการในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นมีข้อดี คือ

1. มีวิธีในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย (Multidimensional Analysis) โดยเขาได้ เสนอ มิติต่าง ๆ ที่สำคัญ 3 มิติ คือ มิติของตัวบท ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการทางสังคม ทั้ง 3 มิติสามารถนำมาซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2. มีวิธีการในการวิเคราะห์หน้าที่ที่มีความหลากหลาย (Multifunctional Analysis) เขากล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงวาทกรรมนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเชื่อ สามัญสำนึก

ความสัมพันธ์ทางสังคม และเอกลักษณ์ทางสังคม โดยที่มีตัวบทเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการแสดงความจริง การกระทำทางสังคม และสร้างเอกลักษณ์ขึ้นมา

3. เป็นวิธีในการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) การวิเคราะห์วาทกรรมจะเน้นถึงโครงสร้างและความชัดเจนของกระบวนการในการสร้างตัวบทและช่วงเวลา ระยะเวลาในการสร้างกฎเกณฑ์ของวาทกรรมซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นภาพรวมทั้งหมดของภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในสถาบันเฉพาะแต่ละสถาบันหรือในสังคมโดยรวมในระดับของตัวบท กระบวนการนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่เรียกว่า Intertextuality ตัวบทจะถูกสร้างขึ้นโดยตัวบทอื่น ๆ ซึ่งมีความชัดเจนในวิถีทางเฉพาะซึ่งขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงและสภาพแวดล้อมของ สังคม ในระดับของกฎเกณฑ์ของวาทกรรม ความสัมพันธ์และขอบเขตระหว่างภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในสถาบันหรือในระดับสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

4. เป็นวิธีการในการวิพากษ์ (Critical Method) การวิพากษ์เป็นการสร้างทรัพยากร สำหรับผู้ที่เสียเปรียบในสังคม นำมาซึ่งทางออกของผู้เสียเปรียบทางสังคมในการต่อสู้กับผู้ที่ได้เปรียบหรือผู้ที่อยู่เหนือกว่าในสังคม เป็นกระบวนการต่อสู้ระหว่างโครงสร้างของตัวบทกับกฎเกณฑ์ของวาทกรรมซึ่งบุคคลอาจมีการต่อต้านหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม

วิธีวิเคราะห์วาทกรรมของแฟร์คลัฟน์มีจุดเด่นอยู่ที่การเน้นถึงการวิเคราะห์ถึงคำพูด และภาษาเขียนซึ่งเป็นคำพูดและการเขียนที่เป็นจริง (Real Text) ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการ โดยที่เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ เขาได้เน้นถึงภาคปฏิบัติการของวาทกรรมกับอำนาจ และความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ จุดเน้นของฟูโกต์จึงเป็นแบบแผนของวาทกรรมในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ในการสร้างความรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ แต่จุดรวมของแนวคิดที่แฟร์คลัฟน์มีเช่นเดียวกับ ฟูโกต์ คือ การมองว่าวาทกรรมเป็น Active Constituting เป็นสิ่งที่สร้างสังคมในมิติต่าง ๆ วาทกรรมจะสร้างความรู้ก่อรูปความเป็นตัวตน ความสัมพันธ์ทางสังคม และมโนทัศน์ต่าง ๆ

นอร์แมน แฟร์คลัฟ อ้างถึงใน ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์ กล่าวว่า การวิเคราะห์แบบวาทกรรมจะพบว่าวาทกรรมมีหน้าที่หลัก 3 ประการ (Three Functions of Discourse) ได้แก่ 1) An Identity Function หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ ตัวตน ภาพลักษณ์ให้ปรากฏต่อสังคม 2) A Relational Function หน้าที่สร้างแบบความสัมพันธ์ทางสังคม และ 3) An Ideational Function หน้าที่สร้างระบบความรู้ ความหมายให้เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับในบริบทสังคมนั้น ๆ (ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์, 2547)

จากแนวคิดเรื่องวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์และนอร์แมน แฟร์คลัฟ สรุปได้ว่าวาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษา คำพูด อาจจะมีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้กำหนด การวิเคราะห์วาทกรรมจึงเป็นลักษณะของการศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่าง ตัวบท บริบท และกระบวนการสร้าง

ตัวบท การจะเข้าใจบริบทดังกล่าวได้นั้นจำเป็นต้องมีภูมิหลังหรือมีประสบการณ์ร่วม หรือมีความรู้ในบริบทนั้น ๆ เป็นอย่างดี โดยส่วนใหญ่พบว่าบริบทดังกล่าวมักจะนำมาจากสภาพสังคมวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม จากการศึกษาพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวไว้เป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ของ สิทธิชัย สุขะตะ (2557) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวาทกรรมชาตินิยมไทยในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์จากเอกสาร แบ่งเป็น การวิเคราะห์ตัวบท และการวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรม วิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ตามแนวคิดชาตินิยมไทย ที่พัฒนาโดยศาสตราจารย์ ดร.สายชล สัตยานุรักษ์ ซึ่งเป็นชาตินิยมไทยออกเป็นสี่ด้านได้แก่ เชื้อชาติ พระมหากษัตริย์ ศาสนา และวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์ของระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 สะท้อนความพยายามของรัฐในการสร้างความรู้สึกลูกชาตินิยมไทยโดยให้ความสำคัญกับชาตินิยมไทย 3 ด้านได้แก่ ด้านเชื้อชาติ เน้นความสามัคคี การสืบทอดของเชื้อชาติ ความฉลาดของเชื้อชาติการรู้จักปรับตัว และรู้จักเสียสละ ด้านสถาบันพระมหากษัตริย์โดยเน้นความสำคัญของสถาบันดังกล่าวกับเอกราชการสร้างคุณประโยชน์ ด้านการกินดีอยู่ดีตามยุคสมัยและการเป็นศูนย์รวมจิตใจ ด้านวัฒนธรรม เน้นความเหนือกว่าของวัฒนธรรมของกลุ่ม การรู้จักปรับตัว ความคู่ควรแก่การอนุรักษ์ และวัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับ (สิทธิชัย สุขะตะ, 2557)

อรรถพร ปิณฑนโรวาท (2544) ศึกษาเรื่อง กรอบวาทกรรมวิเคราะห์กับกรณีการศึกษาไทยของ โดยให้ความหมายคำว่า วาทกรรม ไว้ว่า เป็นการโยงใยข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุด เป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ วิทยาศาสตร์ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษาวรรณคดี ฯลฯ วาทกรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเหมือนองค์ความรู้ และทุกคนล้วนตกอยู่ใต้อำนาจของวาทกรรมหนึ่งทั้งสิ้น นอกจากนี้วาทกรรมยังมีอิทธิพลต่อความคิดคำนึงและพฤติกรรมของมวลชน เช่น วาทกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” แม้เป็นข้อความที่หาที่มาไม่พบแต่ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อสำนึกทางจริยธรรมและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมไทย นอกจากนั้นยังได้สรุปแนวคิดของวาทกรรมไว้ ดังนี้

1. การทำความเข้าใจวาทกรรมต้องผ่านความเข้าใจในระบบที่สิ่งต่าง ๆ ถูกให้ความหมาย และถูกสร้างอัตลักษณ์จนสถาปนาให้กลายเป็นความจริงของสังคม
2. วาทกรรมที่ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งทำหน้าที่กำหนดสังคมด้วย เรียกว่า วาทกรรมหลัก หรือ วาทกรรมที่ครอบงำทางอุดมการณ์

3. วาทกรรมหลักยังทำหน้าที่กำกับความจริงที่เรียกว่าวาทกรรมเกี่ยวกับความจริง เพราะสิ่งที่เรียกว่า ความจริงไม่ใช่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์แต่เป็นกฎเกณฑ์ของยุคหนึ่งที่กำลังบอกว่าอะไรจริงไม่จริง มีผลต่อความเข้าใจและการตัดสินใจคุณค่า

4. วาทกรรมเป็นการผสมผสานของตัวบท มีความสัมพันธ์กับวาทกรรมชุดต่าง ๆ อยู่เสมอ และจะเข้าใจเมื่อพิจารณาควบคู่กับประเด็นต่างๆ เช่น เรื่องอัตลักษณ์ก็จะเป็นเรื่องชนชั้น เชื้อชาติ เพศสภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยของชนกพร พัวพัฒนกุล (2556) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตา โดยอาศัยกรอบมิติวาทกรรมตามแนวคิดความกรรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ผลของการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่ออุดมการณ์ทั้งสิ้น 14 กลวิธี แบ่งเป็นกลวิธี การแสดงความเชื่อที่มีอยู่ก่อน เช่น การใช้มูลบท การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้คำที่มักปรากฏร่วมกัน กลวิธีการชี้แนะ เช่น การใช้คำแสดงทัศนภาวะ และกลวิธีเสริมการชี้แนะ เช่น การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเหตุ-ผลและความสัมพันธ์แบบเงื่อนไข โดยในวิจัยนี้ได้กล่าวถึงแนวคิดของแฟร์คลัฟ ที่มองวาทกรรมว่าเป็นสถานการณ์การสื่อสารที่มีองค์ประกอบ 3 มิติ ได้แก่ 1) ตัวบท (Text) หมายถึง การใช้ภาษาและการแสดงออกของคนในสังคม 2) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice) หมายถึง ขั้นตอนการสร้าง การตีความ และการบริโศคตัวบทที่เกิดขึ้น และ 3) วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) หมายถึง ปัจจัยทางสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ หรืออุดมการณ์ที่ส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการผลิต และมีการเลือกตัวบท หรือเลือกใช้ภาษาและแสดงออกมาในรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการตีความและการบริโศคตัวบทด้วย ตัวบทจึงมิใช่แค่ผลงานหรือผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำของผู้สร้างตัวบทนั้น ๆ แต่เพียงลำพัง แต่ยังมีกระบวนการผลิตและบริโศค ตลอดจนปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย (ชนกพร พัวพัฒนกุล, 2556)

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับความหมายของวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมได้ว่า วาทกรรมตามความหมายทางภาษาศาสตร์ได้ประสานแนวคิดเข้ากับแนวคิดเชิงสังคม-มานุษยวิทยา คือ การประสานแนวความคิดเรื่องของการวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ เจตนา และบริบทเข้ากับแนวคิดเรื่องภาษามีอิทธิพลต่อการปั้นแต่งควบคุมสังคมและวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกันสังคมวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อภาษาด้วยเช่นกัน ภาษาและสังคมจึงเป็นส่วนของกันและกัน ภาษาทำหน้าที่ สะท้อน

ผลิต ผลิตซ้ำ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ ซึ่งคืออุดมการณ์ในสังคมที่ภาษานั้นถูกใช้อยู่ จึงเท่ากับกำหนดควบคุมความรู้ของสังคมไปพร้อม ๆ กัน

วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งของงานวิจัยนี้มุ่งที่จะนำเสนอผลการวิเคราะห์วาทกรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัย เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัยยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยผู้วิจัยเลือกที่จะใช้หลักการวิเคราะห์ของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1992) ที่มีส่วนประกอบสำคัญ คือ 1) ตัวบท หรือ การใช้ข้อความลายลักษณ์อักษร (Text Production) 2) วิธีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discursive Practice) และ 3) วิธีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (Sociocultural Practice)

สำหรับการวิเคราะห์ตัวบท หรือการใช้ข้อความลายลักษณ์อักษร คือ การศึกษาองค์ประกอบทางภาษา ได้แก่ คำ ประโยค ไวยากรณ์ คำเชื่อม การจัดเรียงประโยค เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหา และความหมายที่เป็นเอกภาพเดียวกัน โดยในงานวิจัยนี้จะวิเคราะห์องค์ประกอบของภาษาตามแนวคิดของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ ดังนี้

1. ลักษณะการเขียนแบ่งขั้วตรงข้าม (Binary Opposition) เป็นการใช้คำและภาษาที่มีความหมายตรงข้ามกัน มาเป็นสื่อในการแบ่งแยกความเป็นเขาเป็นเรา ถือเป็นกลวิธีของการสร้างอุดมการณ์ประเภทหนึ่ง เนื่องจากวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามจะเลือกชูข้างหนึ่งของคู่ตรงข้ามและเก็บกด ปิดกั้นอีกข้างไว้ วิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามจึงเป็นวิธีคิดที่ใช้ความรุนแรง หรือกระทำความรุนแรงกับอีกฝ่ายอย่างมาก

2. คำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ คำเชื่อมประโยคก็เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่แฝงอุดมการณ์และสื่อสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ คำเชื่อมที่พบบ่อย คือ คำเชื่อมประเภทบอกสาเหตุและผล ได้แก่ เพราะ จึง ดังนั้น เพราะฉะนั้น เลย เป็นต้น คำเชื่อมเป็นเหตุ-เป็นผลเหล่านี้ ทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้การใช้อำนาจ

3. การเลือกใช้คำวลี ที่มีความหมายแฝง (Connotation) สามารถประกอบสร้างหรือนำเสนออุดมการณ์บางอย่าง เช่น คำกริยาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้สูงอายุ จะสื่อสารถึงความรู้ ความมีประสบการณ์ เช่น ชี้ ทัดตน เตือน หรือสื่อความมีอำนาจ และการใช้อำนาจ เช่น อนุญาต สั่ง บังคับ ตำหนิ คำกริยาที่พบมากคือ คำว่า “ให้” ซึ่งก็เป็นคำที่แฝงการใช้อำนาจอีกคำหนึ่ง

จากสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวบท หรือการใช้ข้อความลายลักษณ์อักษร ดังกล่าว สำหรับการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัยเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัยยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้วิธีการเลือกใช้คำ และวลี และความเกาะเกี่ยวกันของเรื่อง ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัย

ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารสำคัญ (กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552) และบทสัมภาษณ์เชิงลึกในผู้สูงอายุ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ในการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของวาทกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัยนั้น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า ส่วนสำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ การทำความเข้าใจในเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้จำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ความหมายของการเรียนรู้ องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ แนวคิดพหุวิทยาการด้านการศึกษา และแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

2.2.1 ความหมายของการเรียนรู้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ความหมายของการเรียนรู้ นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามและความหมายของการเรียนรู้ (Learning) ดังนี้ สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2541) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ (2543) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์และการฝึกหัด อารมณ์ ใจเพียง (2546) กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่บุคคลเกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด

2.2.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้

ดอลลาร์ด และมิลเลอร์ (Miller, 1945) ที่ได้เสนอว่าการเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1. แรงขับ (Drive) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เป็นความพร้อมที่จะเรียนรู้ของบุคคลทั้งสมอง ระบบประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ แรงขับและความพร้อมเหล่านี้จะก่อให้เกิดปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมที่จะชักนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไป

2. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมตอบสนองออกมาในสภาพการเรียนการสอน สิ่งเร้าจะหมายถึงครู กิจกรรมการสอน และอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ ที่ครูนำมาใช้

3. การตอบสนอง (Response) เป็นปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาเมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ทั้งส่วนที่สังเกตเห็นได้และส่วนที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น การเคลื่อนไหว ท่าทาง คำพูด การคิด การรับรู้ ความสนใจ และความรู้สึก เป็นต้น

4. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการให้สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอันมีผลในการเพิ่มพลังให้เกิดการเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองเพิ่มขึ้น การเสริมแรงมีทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลเป็นอันมาก

2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้

เมื่อพิจารณาจากความสำคัญของการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นในการที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาในผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุ สามารถดูแลตนเองอย่างมีคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยการนำทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ เข้ามาประกอบเพื่อทำให้เกิดกลไกที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของ Gagne แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของ Edgar Dale และแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike สรุปได้ดังนี้

ทฤษฎีของ Gagne เรียกว่า เหตุการณ์การสอน (Events of Instruction) เขากล่าวว่าการสอนจะประสบผลสำเร็จ เมื่อมีการจัดสภาพการสอน (ภายนอก) ให้ สอดคล้องกับสภาพภายในของผู้เรียน ซึ่งการสอนที่ดีจะต้องมีเหตุการณ์ดังนี้ 1) การทำให้ตั้งใจ 2) การแจ้งจุดประสงค์ 3) การทบทวนความรู้เดิม 4) การให้เนื้อหาใหม่ที่ละน้อย ๆ 5) การให้ลงมือปฏิบัติ 6) การให้ผลป้อนกลับ 7) การส่งเสริม ความแม่นยำ 8) การตรวจสอบพฤติกรรม 9) การถ่ายโอนการเรียนรู้ ซึ่งใน 9 เหตุการณ์ ในเวลาสอนไม่จำเป็นต้องครบทั้ง 9 เหตุการณ์ และไม่จำเป็นต้อง เรียงลำดับเหตุการณ์ ซึ่งเหตุการณ์หนึ่ง ๆ อาจเกิดขึ้นหลายครั้งก็ได้ ทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้ ถ้านำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ สามารถทำได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดสภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ จะต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญ คือให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น การให้เรียนด้วยการลงมือปฏิบัติ ประกอบกิจกรรม และเสาะแสวงหาความรู้เองซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่เพียงแต่จะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจสูงขึ้นเท่านั้นแต่ยังทำให้ผู้เรียนต้องตั้งใจสังเกตและติดตามด้วยการสังเกต คิด และใคร่ครวญตาม ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มพูนความรู้และจะต้องให้ผู้เรียนที่ทราบผลย้อนกลับทันทีในขณะที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติหรือตัดสินใจทำอะไรลงไปก็จะมีผลสะท้อนกลับให้ทราบว่านักเรียนตัดสินใจถูกหรือผิดโดยทันที

ซึ่งในการเรียนรู้นั้นจะต้องมีการนำสื่อเพื่อมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์ที่ชัดเจนขึ้นโดยมีการนำ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Edgar Dale ที่ได้จัดแบ่งสื่อการสอนและการแสดงขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้และการใช้แต่ละประเภทในกระบวนการเรียนรู้ โดยพัฒนาจากความคิดของนักจิตวิทยา บรูโนเนอร์ (T. Editors of Encyclopaedia Britannica, 2023) ได้แก่ 1) ประสบการณ์ตรง, การกระทำ (Enactive) 2) ประสบการณ์ลักษณะรูปภาพ (Iconic) และ 3) ประสบการณ์ที่มีรูปแบบเป็นนามธรรม (Symbolic) และได้ นำมาสร้างเป็น “กรวยประสบการณ์” (Cone of Experiences) ที่ประกอบไปด้วย 1) ประสบการณ์ตรง (Direct Purposeful Experience) เป็นประสบการณ์ขั้นที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรงจากของจริง

สถานการณ์จริงหรือด้วยการกระทำของตนเอง เช่น การจับต้องการเห็น เป็นต้น 2) ประสบการณ์จำลอง (Contrived Experience) เป็นการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียน เรียนจากสิ่งที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่สุด เช่น ของจำลอง สถานการณ์จำลอง เป็นต้น 3) ประสบการณ์นาฏกรรมหรือการแสดง (Dramatized Experience) เป็นการแสดงบทบาทสมมติหรือ การแสดงละคร เพื่อเป็นการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนในเรื่องที่มีข้อจำกัดด้วยยุคสมัย เวลาและ สถานที่ เช่น เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวที่เป็นนามธรรม 4) การสาธิต (Demonstration) เป็นการแสดงหรือกระทำประกอบคำอธิบาย เพื่อให้เห็นลำดับขั้นตอนของการกระทำนั้น 5) การศึกษาออกสถานที่ (Field Trip) เป็นการให้ผู้เรียนได้รับและเรียนรู้ประสบการณ์ ภายนอกสถานที่เรียน อาจเป็นการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ หรือการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น 6) นิทรรศการ (Exhibition) เป็นการจัดแสดงสิ่งของต่าง ๆ การจัดป้ายนิทรรศการ ฯลฯ เพื่อให้ สารประโยชน์ และความรู้แก่ผู้ชม เป็นการให้ประสบการณ์แก่ผู้ชมโดยการนำประสบการณ์ หลากหลายผสมผสานกันมากที่สุด 7) โทรทัศน์และภาพยนตร์ (Motion Picture and Television) โทรทัศน์ เป็นสื่อการสอนที่มีบทบาทมากในปัจจุบัน เพราะได้เห็นทั้งภาพและได้ยินเสียงในเวลาเดียวกันและยังสามารถแพร่และถ่ายทอดเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นได้ด้วย นอกจากนั้นโทรทัศน์ยังมีหลายรูปแบบ เช่น โทรทัศน์วงจรปิด ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี 8) การบันทึกเสียง วิชิตู ภาพนิ่ง (Recording, Radio and Picture) ข้อมูลที่อยู่ในสื่อขั้นนี้จะให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนที่ถึงแม้จะอ่านหนังสือไม่ออก แต่ก็สามารถจะเข้าใจเนื้อหาเรื่องราวที่สอนได้ 9) ทศนสัญลักษณ์ เช่น แผนที่ แผนภูมิ หรือเครื่องหมายต่าง ๆ อันเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นจริง ของสิ่งต่าง ๆ หรือข้อมูลที่ต้องการให้เรียนรู้ 10) วจนสัญลักษณ์ เป็นประสบการณ์ในขั้นที่เป็น นามธรรมมากที่สุด ได้แก่ ตัวหนังสือในภาษาเขียนและเสียงของคำพูดในภาษาพูด

การใช้กรวยประสบการณ์ของเดอลั้นจะเริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์หรือการ กระทำจริงเพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงเกิดขึ้นก่อน แล้วจึงเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นขั้นตอนไปของการได้รับประสบการณ์รอง ต่อจากนั้นจึงเป็นการเรียนรู้ด้วยการรับประสบการณ์โดยผ่านสื่อต่าง ๆ และท้ายที่สุดเป็นการให้ผู้เรียนเรียนจากสัญลักษณ์ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากนั้นเมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ผู้เรียนจะต้องสามารถสร้างความสัมพันธ์ เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองและได้รับความพึงพอใจจะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นซึ่งคนเราจะเรียนรู้ได้ดีหากมีการนำเอากฎการเรียนรู้ 3 ข้อของ Thorndike (T. Editors of Encyclopaedia Britannica, 2023) ไปใช้คือ 1) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) คนเราจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีความพร้อมคือ ได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มีความรู้พื้นฐานอย่างเพียงพอ 2) กฎแห่งการฝึกฝน (Law of Exercise) คนเรา จะเกิดการเรียนรู้ต้องมีการฝึกฝนอย่างเพียงพอ ยิ่งฝึกมากยิ่งรู้มากและเกิดทักษะมาก 3) กฎแห่งผล (Law of Effect) คนเราจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อรู้ผลของการกระทำ

มองเห็นแสงแห่งความสำเร็จ มองเห็น ประโยชน์ที่จะได้รับ ทั้งนี้ ถ้าสามารถการนำหลักการทฤษฎีสัมพันธ์เชื่อมโยงของ ธอร์นไคต์ ไปใช้ในการเรียน การสอน คือ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลองผิดลองถูกด้วยตนเองบ้าง จะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา โดยสามารถจดจำผลจากการเรียนรู้ได้ดี รวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองและมีการการสำรวจความพร้อมหรือการสร้างความพร้อมทางการเรียน ให้แก่ผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการก่อนการเรียนเสมอและเมื่อหากต้องการให้ผู้เรียนเกิด ทักษะในเรื่องใดแล้ว ต้องให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ และให้ผู้เรียนฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกนำการเรียนรู้ไปใช้ในการให้ผู้เรียนได้รับผลที่น่าพึงพอใจจะช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จ

2.2.4 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้สูงอายุ มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้เสนอความคิดและทฤษฎีในลักษณะของเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคอย่างไรก็ดี ทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงต่อไปนี้เป็นผลที่เกิดจากความสนใจในการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุในปัจจุบัน เรื่องราวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นที่สนใจกันอย่างกว้างขวางตามจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ จนเกิดเป็นศาสตร์ใหม่ขึ้นมาคือ พญณาวิทยา หรือ วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) ซึ่งแบ่งการศึกษาออกไปหลายสาขา เช่น ชีววิทยา สังคมวิทยา แพทย์ พยาบาล และสาขาการศึกษา เป็นต้น ทฤษฎีต่าง ๆ แบ่งตามศาสตร์ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสรุปและแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มทฤษฎีใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. กลุ่มทฤษฎีด้านชีววิทยา (Biological Theory) เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความชราในเชิงชีววิทยา ดังนี้ (Pherson Mc, 1983)

1.1 ทฤษฎีพันธุศาสตร์ (Genetic Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า คนชราเกิดขึ้นตามพันธุกรรม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อวัยวะบางส่วนของร่างกาย คล้ายคลึงกันหลายชั่วอายุคน แสดงออกเมื่ออายุเพิ่มขึ้น เช่น ผมหงอก ศีรษะล้าน เป็นต้น

1.2 ทฤษฎีเนื้อเยื่อว่าด้วยคอลลาเจน (Collagen Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดขึ้นจากการมีสารประกอบของเนื้อเยื่อกระดูกเพิ่มมากขึ้น และมีการรวม Collagen Fiber หดสั้นในวัยสูงอายุ ทำให้เกิดรอยเหี่ยวย่น หรือการตึงบริเวณโคนกระดูก เป็นต้น

1.3 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Auto-Immune Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชรา เกิดขึ้นจากการที่ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติลดน้อยลง ทำให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรคและสิ่งแปลกปลอมไม่ได้ดี ทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายและเมื่อเกิดขึ้นอาจจะเกิดความรุนแรงถึงแก่ชีวิต

1.4 ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Catastrophe Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อบุคคลอายุมากขึ้น จะค่อยๆ เกิดความผิดพลาด และผิดพลาดมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งทำให้เซลล์ต่าง ๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

1.5 ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าภายในร่างกายของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีเรดิคัลอย่างอิสระอยู่มากมายตลอดเวลา เรดิคัลเหล่านี้ทำให้ยีนผิดปกติ ทำให้คอลลาเจนและอีลาสตินซึ่งเป็นโปรตีนองค์ประกอบของเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยวเกิดขึ้นมาก ทำให้เสียความยืดหยุ่น

2. กลุ่มทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาสังคม (Social Theories of Aging) ซึ่งกล่าวถึงจิตวิทยาทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งนักชราภาพวิทยาสังคม (Social Gerontologist) ได้เสนอเป็นหลายแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้ (สุรกุล เจนอบรม, 2541)

2.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เสนอว่า ผู้สูงอายุรับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันในตลอดชีวิต เช่น บทบาทของการเป็นนักเรียน พ่อ แม่ ภรรยา ลูกสาว นักธุรกิจ ปู่ย่า ตา ยาย ฯลฯ โดยที่อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ในการที่กำหนดบทบาทของแต่ละคนแต่ละช่วงชีวิตที่ดำเนินไปของบุคคลนั้น ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อบทบาทของผู้สูงอายุได้ดี ขึ้นอยู่กับการยอมรับบทบาทที่ผ่านมาของตนเอง อันส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาทที่ผ่านมาในแต่ละช่วงชีวิตของตนเองที่กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต

2.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้จากการมีกิจกรรมและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและตระหนักว่าตนเองเป็นประโยชน์ ต่อสังคม

2.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุส่วนมากค่อยๆ ถดถอยออกจากสังคม ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุและในกลุ่มคนวัยอื่น ๆ ด้วยเป็นการลดภาวะกดดันทางสังคมบางประการ และหนีความตึงเครียดโดยการถอนตัว (Withdrawal) ออกจากสังคม

2.4 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความสุขได้ต่อเมื่อได้ทำกิจกรรมหรือปฏิบัติตัวแบบที่เคยทำมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่สุขสงบ สันโดษ ก็อาจแยกตนเองออกมาอยู่ตามลำพัง ทฤษฎีนี้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ ว่าต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การตายของสามีหรือภรรยา การเกษียณอายุ และรายได้ที่ลดลง เป็นต้น

2.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุ (Age Stratification Theory) ทฤษฎีนี้ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างชั้นอายุที่แตกต่างกัน โดยถืออายุเป็นเกณฑ์สากลในการกำหนดบทบาทหน้าที่ สิทธิ ฯลฯ เช่น อายุที่ต้องทำบัตรประชาชน อายุที่ต้องเกณฑ์ทหาร อายุที่ต้องเกษียณ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีกับอายุโดยตรง

3. กลุ่มทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) เป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนไป ประกอบด้วย

3.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิหลังและการพัฒนาทางจิตของผู้นั้น ถ้าผู้สูงอายุเติบโตมาด้วยความอบอุ่นมั่นคง มีความรักผู้อื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขสามารถอยู่กับลูกหลานหรือผู้อื่นได้ ในทางกลับกันหากผู้สูงอายุไม่เคยร่วมมือกับใคร จิตใจคับแคบ รู้สึกว่าตนเองทำคุณกับใครไม่ค่อยขึ้น มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุข

3.2 ทฤษฎีความปรารถนา (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุยังปรารถนาและคงความเป็นนักปราชญ์อยู่ได้ ด้วยความที่เป็นผู้ที่สนใจเรื่องราวต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการค้นคว้าและสนใจในการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทำให้ผู้มีลักษณะเช่นนี้ได้ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีและมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอเป็นเครื่องเกื้อหนุน

3.3 ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson's Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การพัฒนาด้านจิตวิทยาสังคมของผู้สูงอายุนั้น เป็นช่วงชีวิตที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า มั่นคง หรือท้อแท้หมดกำลังใจ สำหรับบุคคลที่มีความรู้สึกว่าชีวิตนั้นมีคุณค่า ถ้ามีความมั่นคง ก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจในผลของความสำเร็จจากช่วงชีวิตที่ผ่านมา เกิดความรู้สึกสุข สงบทางใจ และสามารถยอมรับได้ว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และไม่ต้องการให้มีชีวิตยืดยาวออกไปอีก เกิดความท้อถอย สิ้นหวัง คับข้องใจ รู้สึกว่าตนนั้นไม่มีคุณค่า และความสามารถที่จะเผชิญกับภาวะสูงอายุลดน้อยลงด้วย

3.4 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluations Theory) เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการอยู่เสมอ และขั้นตอนการพัฒนาของมนุษย์ได้กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว โดยเริ่มต้นเป็นขั้นตอนตั้งแต่ เกิด แก่ และตายในที่สุด

3.5 ทฤษฎีของเพค (Peck's Development Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุวัยต้น (55-75ปี) มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะนิสัย และผู้สูงอายุวัยปลาย (75 ปีขึ้นไป) มีความแตกต่าง

กันทั้งด้านลักษณะนิสัยและการปฏิสัมพันธ์ทางด้านสังคมมีความเชื่อว่าผู้สูงอายุมีพัฒนาการ 3 ประการคือ

3.5.1 ความสามารถในการแยกความแตกต่างของตนเองกับบทบาทช่วงชีวิตที่ผ่านมา มาความภาคภูมิใจในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองนั้นมีคุณค่า ขึ้นอยู่กับบทบาทของหน้าที่การงาน ในทางตรงกันข้าม เมื่อเกษียณ อายุ บางคนจะมีความรู้สึกที่ต่ำกว่าตนเองไร้คุณค่า และถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจและความมีคุณค่าของงานไม่ได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ที่เคยทำหลังเกษียณอายุความรู้สึกนั้น ยังคงมีอยู่ เช่น ผู้สูงอายุที่ชอบปลูกต้นไม้ก็พึงพอใจหลังเกษียณอายุ ที่ได้ทำสิ่งที่ต้องการแทนงานอาชีพที่เคยทำประจำ

3.5.2 ความสามารถทางร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ถ้าผู้สูงอายุนึกถึงสภาพร่างกายยังมีความแข็งแรง จะทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความสามารถทางร่างกายที่ลดลงและพยายามปรับตัวให้เหมาะสม ชีวิตจะมีความสุข แต่ถ้าผู้สูงอายุนึกถึงความถดถอยของร่างกายทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและความพึงพอใจลดลง

3.5.3 ความสามารถในการยอมรับว่าร่างกายของตนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติกับร่างกายก่อนสูงอายุ การยอมรับร่างกายตามธรรมชาตินี้ ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความตาย โดยไม่รู้สึกหวาดกลัว การยอมรับนี้ รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความตายด้วย ในทางตรงกันข้ามคนที่ยึดติดกับสภาพร่างกายขณะที่อยู่ในวัยน้อยกว่า ก็พยายามยืดชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุด โดยไม่พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ มีความหวาดกลัวกับความตาย

นอกเหนือจากทฤษฎีผู้สูงอายุที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ขณะนี้นักวิชาการด้านผู้สูงอายุยังมีการศึกษาเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่เรียกว่า วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology)

วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าศึกษาเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุใน 3 ด้าน คือ วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการแพทย์ วิทยาการผู้สูงอายุเชิงสังคม และวิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพสภาพการป้องกันโรคในวัยผู้สูงอายุ จิตใจ อารมณ์ และการพัฒนาบุคลิกภาพต่าง ๆ ในวัยสูงอายุตลอดจนการศึกษา ค้นคว้าและการเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการและกระบวน การจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข สามารถกลับมาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมได้อีกครั้ง เนื้อหาของวิทยการดังกล่าวส่งผลให้สังคมมีความเข้าใจในเรื่องผู้สูงอายุ จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องเตรียมความพร้อมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดีในสังคม ซึ่งสามารถทำได้โดยการ จัดให้มีการศึกษาและการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเองก็มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่

จะต้องได้รับการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม จึงพยายามหาทางการเรียนรู้ด้วยวิธีการรูปแบบต่าง ๆ เช่นกัน ทำให้วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษาเป็นความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน (Kensinger & Gutches, 2017; ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ และสุภาพรณ น้อยอำแพง, 2551)

วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา (Education Gerontology) เป็นวิทยาการผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นล่าสุด โดยผสมผสานปรัชญา หลักการ และวิธีการสอนผู้ใหญ่ ร่วมกับวิทยาการผู้สูงอายุทางการแพทย์ และเชิงสังคมนำมาจัดเป็นรูปแบบการสอนให้แก่ผู้เรียนวัยสูงอายุ (Older Adult) โดยมีแนวคิดว่า การเรียนรู้ของบุคคลสามารถปรับตัวและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

วิทยาการผู้สูงอายุด้านการศึกษา มีแนวคิดสำคัญ คือ การจัดการศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลทุกวัย มิใช่สำหรับบุคคลในวัยต้นเท่านั้น แต่ถือเป็นความจำเป็นและเป็นสิทธิที่จะต้องได้รับในบุคคลทุกคนและทุกวัย ในการจัดการศึกษาจะต้องมีการเตรียมการและมีข้อมูล ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้มากที่สุด เพื่อให้การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต้องฝึกอบรมและพัฒนาผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้มีความรู้ความสามารถด้วย และต้องเปลี่ยนทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุให้เป็นเชิงบวกผู้สูงอายุยังมีความจำเป็นต้องได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทั้ง 5 คือ ความต้องการความรู้เพื่อสามารถปรับตัวดำรงตนอยู่ในสังคม ความต้องการทักษะเพื่อสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้ ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้แก่สังคม ความต้องการความรู้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมให้มีความเข้าใจความเป็นไปในสังคมและเรียนรู้เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในชุมชนสังคมและความต้องการความรู้ที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้และพึงพอใจในชีวิต

เป้าหมายของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุประกอบไปด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจในกระบวนการสุขภาพตามธรรมชาติและกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามขั้นตอนเพื่อให้เกิดการป้องกันแก้ไขดูแลตัวเองและการเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุ และเพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและศักยภาพ สามารถมีส่วนร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญคือ ผู้สูงอายุควรที่จะได้รับการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อนวัยสูงอายุและหลังวัยสูงอายุในรูปแบบของการฝึกอบรมและการให้ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นการ เตรียมตัวด้านจิตใจและสังคมก่อนวัยเกษียณการศึกษาของระบบหลังวัยเกษียณ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง เช่น การเรียนหลักสูตรระยะสั้นในเนื้อหาที่สนใจตามที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ จัดให้บริการแก่ชุมชนในลักษณะการศึกษาต่อเนื่องและที่สำคัญที่สุดคือ การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยสื่อต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปเกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุ คือ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุเป็นกระบวนการซึ่งจะนำผู้สูงอายุไปสู่การพัฒนาคน และมีศักยภาพและมีคุณภาพ สามารถเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคมได้ตอบสนองต่อเป้าหมายของสังคมที่มีต่อ

ผู้สูงอายุในอนาคต ถือผู้สูงอายุที่มีพลังและมีศักยภาพซึ่งสังคมต้องเตรียมความพร้อมให้ ในด้านของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ควรอยู่ในระยะการเตรียมตัวก่อนการเป็นผู้สูงอายุและการให้ความรู้หลังวัยสูงอายุ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้ปรับตัวได้ดีที่สุด และควรจัดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ

นอกจากนี้หากพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุว่าจัดเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญสำหรับการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้นั้น มัลคอล์ม โนลส์ (Knowles, 1970) นักการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ที่เรียกว่า ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) ว่าผู้ใหญ่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) ว่าเป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้คิดริเริ่มวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ของตน ระบุวัตถุประสงค์และกำหนดแผนการเรียนรู้ รวมทั้งประเมินผลการเรียนรู้นั้นด้วยตนเองทั้งหมด ด้วยการช่วยเหลือจากผู้อำนวยความสะดวกหรือเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้ มีหลักการที่สำคัญ 4 ข้อ ดังนี้

1. มโนภาพต่อตนเอง (Self-concept) มโนทัศน์การรับรู้ของตนเองของผู้ใหญ่เปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีบุคลิกภาพต้องพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ผู้ที่สามารถนำตนเอง สามารถขึ้นและควบคุมตนเองได้
2. ประสบการณ์ (Experience) ผู้ใหญ่สะสมประสบการณ์ความรู้มากมาย จนสามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้อันทรงคุณค่าโดยถือว่าประสบการณ์เป็นทรัพยากรอันมีคุณค่าของการเรียนรู้
3. ความพร้อม (Readiness) ผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยมุ่งไปสู่ภาระงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคมพร้อมที่จะเรียนรู้ เมื่อรู้สึกว่ามันจำเป็นในการดำรงชีวิต
4. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to learn) ผู้ใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีมุ่งนำความรู้ไปใช้ในอนาคต สู่การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และแนวทางการเรียนรู้เปลี่ยนจากเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การลงมือปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง โดยยึดปัญหาเป็น ศูนย์กลางของการเรียนรู้

นอกจากนี้ยังปรากฏถึงกระบวนทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ การพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีพลังพลังและการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดพลังพลังจัดเป็นแนวคิดที่แสดงถึงสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่องค์การอนามัยโลกได้กำหนดขึ้น โดยคาดว่าภาวะพลังพลังจะเป็นหนทางเดียวที่จะแก้ปัญหาที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก (The Whoqol, 1998) โดยภาวะพลังพลังประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ การมีสุขภาพดี การมีส่วนร่วม และ การมีหลักประกัน และจากแนวคิดดังกล่าว กรอบมโนทัศน์ที่จะนำผู้สูงอายุไปสู่ภาวะพลังพลังคือ การส่งเสริม การศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต (อาชญญา รัตนอุบล et al., 2011) ระดับการศึกษาที่ต่ำและการขาดการเรียนรู้ตลอด ชีวิตจะสัมพันธ์กับการเกิดภาวะทุพพลภาพ การเสียชีวิต และการไม่มีงานทำ แนวคิดการศึกษา

เพื่อพัฒนาภาวะพลัดพรากในผู้สูงอายุ ระเบียบ สัจจะโสภณ อ้างถึงใน (อาชญญา รัตนอุบล et al., 2011) ได้สรุปแนวคิดการศึกษาเพื่อพัฒนาภาวะพลัดพรากว่าประกอบด้วย แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดพัฒนาวิทยาการด้านการศึกษา แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ และแนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุซึ่งสำหรับงานวิจัยนี้จะขอลำถึง 3 แนวคิดที่จะนำมาใช้ประกอบในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นครั้งแรกในการประชุมเรื่อง การศึกษาของ UNESCO เมื่อปี พ.ศ. 2507 และในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจึงควรนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาทุกด้านโดยสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เนื้อหาการเรียนรู้ควรตอบสนอง ความต้องการของผู้สูงอายุ ตามความสามารถในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล วิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่การจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้ารับการศึกษานั่นเรื่องประโยชน์ ที่ ผู้สูงอายุจะได้รับ ผู้จัดการศึกษาและผู้สอนควรเป็นผู้อยู่ในพื้นที่ กิจกรรมการจัดการศึกษาควรบูรณาการอย่างหลากหลายรูปแบบ เน้นการอภิปรายหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ และมีการประเมินผลตามสภาพจริงด้วยการสังเกต

แนวคิดพัฒนาวิทยาการด้านการศึกษา เป็นแนวคิดที่บูรณาการหลักการและวิธีการสอน ผู้สูงอายุตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตเข้ากับแนวคิดพัฒนาวิทยา โดยมุ่งเป้าหมายการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้สูงอายุ ให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการประชาธิปไตยตามธรรมชาติ อันประกอบด้วย การมีสุขภาพที่ดี การสร้างความมีส่วนร่วมในสังคม และการมีหลักประกันที่มั่นคง (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ) ส่วนการจัดการเรียนรู้ควรดำเนินการในลักษณะให้ผู้สูงอายุเรียนรู้จากประสบการณ์โดยมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวินิจฉัย ความต้องการจำเป็น การระบุวัตถุประสงค์ การกำหนดแผนการเรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ หรือผู้อำนวยให้เกิดการเรียนรู้คอยให้การช่วยเหลือและให้การสนับสนุน

แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาภาวะพลัดพรากของผู้สูงอายุไทยเป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของการพัฒนาสังคมไทยที่สร้างบรรยากาศของการและเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในเมืองแห่งการเรียนรู้ มีการสำรวจบุคคลที่เป็นผู้รู้ คือ ผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่าในชุมชน การสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุในการถ่ายทอดองค์ความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ด้วยองค์คณะบุคคลที่โปร่งใส ได้รับการยอมรับในพื้นที่ การบริการใช้หลักธรรมาภิบาล กำหนดนโยบายทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยวัฒนธรรมที่ดั่งามของท้องถิ่นเป็น

ตัวเชื่อม อันมีผลกระทบต่ ค่านิยม ทักษะคติ ความเชื่อบนหลักการที่ถูกต้อง ตระหนักและมุ่งมั่นใน การพัฒนาตนเอง

2.2.5 สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ

สภาพของผู้สูงอายุสภาพของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละ ช่วงอายุ มีผลต่อสภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก ซึ่ง ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2012) ได้กล่าวถึงสภาพด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ ไว้ว่า และต่างส่งผลกระทบกันเป็นลูกโซ่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ (Physical Status Aging) เมื่อก้าวเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุ ระบบในร่างกายของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเปลี่ยนแปลงและ ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ อัตราการเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลงการเปลี่ยนแปลงของ กล้ามเนื้อทำให้เหี่ยวแห้ง การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของกระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การขับถ่าย และระบบอื่น ๆ ของร่างกาย ทำให้ ผู้สูงอายุรับโรคและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดปัญหาแก่ผู้สูงอายุครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลายาวนานและภาวะทุพพลภาพทำให้เกิดปัญหา ด้านค่าใช้จ่าย จิตใจและสังคมตามมา

2. สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ (Psychological Status of Aging) สภาพทาง ด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่าง ๆ ความผิดปกติของระบบ ประสาทและสมอง ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลงมีผลกระทบต่อระบบ ความทรงจำ เกิดอาการหลงลืม และความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่า เหตุการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการสับสนนอกจากนั้นสภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้าน ต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพทางจิตใจมากมาย ได้แก่ การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติสนิท เพื่อน เสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิด การซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักการสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า การสูญเสียสัมพันธภาพใน ครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยาย กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานลดลง บทบาทในการให้คำ อบรมสั่งสอนลดลง ผู้สูงอายุเกิดความว้าเหว และรู้สึกว่าตนไม่มีคุณค่านอกจากนี้อาจเกิดจากการ ไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจอย่างรุนแรงเพราะเกิด

การเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกาย และวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุว่าไม่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้ ทั้งที่มีความต้องการทางเพศอยู่ ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและขาดความภูมิใจในคุณค่าของตนจากการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพที่อารมณ์เหงาซึม หวาดระแวง ท้อแท้ ผิดหวัง มีปมด้อย ไม่ความหวาดระแวงว่าจะถูกทอดทิ้ง ไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่ เกิดอารมณ์ฉุนเฉียว ใจน้อย ขาดความยับยั้งชั่งใจ กลัวง่าย มองว่าตนเองไม่สำคัญ ไร้ความสามารถ และขาดความเชื่อมั่นในตนเองไป อาจพบอาหารโรคจิตที่มักเกิดกับผู้สูงอายุ เช่น การแสดงออกทางอารมณ์ที่เศร้าซึม และคลุ้มคลั่งสลับกัน เกิดอาหารหูแว่ว เลอะเลือน สงสัย และสับสน อาการเสื่อมสลายเหล่านี้เกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา การตัดสินใจและการควบคุมตนเอง

3. สภาพของสถานภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging) ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัว ประกอบด้วยบุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นอายุ อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งสมาชิกทุกรุ่นมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อบริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น การซื้อบริการดังกล่าวส่งผลต่อสถานภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ในสังคมก็มีความยกย่อง นับถือ ลดลง โดยสังคมปัจจุบันยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีกำลังทรัพย์มากกว่าเคารพในความเป็นผู้มีอายุยืนยาว ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมเป็นผู้พึ่งพิงผู้อื่น ในฐานะผู้รับจากเดิมในฐานะผู้ให้ เกิดความคิดว่าตนเองหมดความสำคัญ เป็นภาระเรื้อรังของคนในครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนเป็นสภาพดังที่กล่าวมา ในกลุ่มที่มีการเตรียมตัวเข้าสู่ภาวะสูงอายุ จะสามารถปรับตัวได้ปกติกว่าบุคคลอื่น

4. สภาพของสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging) จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ เกิดความทันสมัยต่าง ๆ การเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่สามารถประกอบอาชีพได้ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหารายได้ได้จึงรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว้าเหว่ ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุอาจมีความต้องการรายได้มากกว่า

ช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษา พยาบาลมากขึ้นต้องการคนดูแล เนื่องจากตนเองไม่แข็งแรงนักวิชาการหลายท่านทำการศึกษาและพบว่า ผู้สูงอายุเสียค่าใช้จ่ายสำหรับอาหาร และค่าใช้จ่ายในการดูแลด้านการแพทย์มากกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นจึงมีความต้องการทางด้านการเงินมากขึ้น ในกรณีที่ถูกปฏิเสธจากแหล่งทรัพยากรทางการเงิน เช่น การเกษียณอายุ การมีรายได้จำกัดภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย อัตราดอกเบี้ยในธนาคารที่ลดลงอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรงกับรายได้ของผู้สูงอายุทั้งสิ้น (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544)

จากการศึกษาสภาพด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ สรุปว่าผู้สูงอายุต้องเผชิญกับสภาพทั้งทางด้านจิตใจ และด้านสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ปกติ สภาพของผู้สูงอายุจึงคล้ายกับผู้เสื่อมไร้ความสามารถ ไม่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามปกติ ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ โรคภัยไข้เจ็บ และส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุด้วยนอกจากนั้นการสูญเสียสถานภาพทางสังคม ย่อมกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพต่าง ๆ ของผู้สูงอายุเพื่อพิจารณาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการจัดกิจกรรมด้วย

ปัญหาของผู้สูงอายุ

รชฏ มงคล และคณะ (Mongkol et al., 2018) ได้เสนอถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบ แบ่งเป็นประเด็นหลักที่สำคัญได้แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ปัญหาด้านสุขภาพ เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุ สภาพร่างกาย สรีระได้เปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมถอยลง การทำงานของอวัยวะลดถอยลง ร่างกายหรืออวัยวะที่ใช้งานมานานอาจเกิดความขัดข้องเจ็บป่วย โดยโรคที่พบในผู้สูงอายุนั้น เกี่ยวข้องกับทุกระบบของร่างกาย ทั้งตา หู ระบบทางเดินหายใจ ผิวหนัง ความดันโลหิต หัวใจ ระบบย่อยอาหาร โรคเกี่ยวกับระบบประสาทกล้ามเนื้อ กระดูก

2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เมื่ออยู่ในวัยทำงาน บุคคลประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอย่างเต็มที่ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว ผู้ที่ทำงานในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และบริษัทต่าง ๆ ต้องเกษียณอายุ ทำให้รายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก หรือผู้ที่ยังไม่กำหนดเวลาเกษียณอายุก็ตาม ด้วยสภาพร่างกายที่ทรุดโทรม อ่อนแอลง สมรรถนะในการทำงานก็ลดลง ส่งผลมาถึงรายได้และอาชีพ เพราะฉะนั้นในช่วงวัยสูงอายุนี้อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงของรายได้มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุมาก ปัญหาเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาสำคัญและใหญ่สำหรับผู้สูงอายุ โดยพบว่าผู้สูงอายุในเมืองและชนบทจำนวนมากต้องอาศัยญาติพี่น้อง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พึ่งพาต้องดิ้นรนหาเลี้ยงตนเองต่อไปจนร่างกายไม่ไหว

3. ปัญหาทางด้านจิตใจ ปัญหาทางด้านจิตใจเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สาเหตุที่สำคัญ ได้แก่ สาเหตุจากร่างกาย เนื่องจากอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายทำงานได้ไม่เต็มที่เหมือนวัยหนุ่มสาว และการทำงานของอวัยวะบางอย่าง เช่น สมอ หรือต่อมไร้ท่อมีผลโดยตรงต่อจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุ ซึมเศร้า ไม่กระฉับกระเฉง สับสน วิดกกังวล ไม่สบายใจ นอกจากนั้นการที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีโรคภัย ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก คิดว่าตนเองเป็นภาระผู้อื่น ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นต้น สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงการทำงาน ในวัยที่กำลังทำงาน บุคคลมีภาระหน้าที่มากมาย ไม่มีเวลาว่างมาก เพราะต้องรับผิดชอบหลายอย่าง เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ภาระงานลดลง หรือบางคนเกษียณ หยุดทำงาน ทำให้มีเวลาว่าง ไม่มีอะไรทำ ทำให้ผู้สูงอายุคิดมากมองตนเองว่าเป็นคนไร้ค่าและปรับตัวไม่ทัน สาเหตุจากครอบครัว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอยู่กับครอบครัว ญาติพี่น้องต้องการความอบอุ่น แต่สภาพสังคมเศรษฐกิจปัจจุบัน บุตรหลานจะต้องแยกครอบครัวหรือแยกออกไปประกอบอาชีพการงานที่อื่น ปลดปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกเหงา ถูกทอดทิ้ง หมกตึงใจคล้ายกับว่าลูกหลานไม่ดูแลเอาใจใส่ และสาเหตุจากสภาพสังคม ในสมัยก่อนผู้สูงอายุถึงแม้จะพ้นจากหน้าที่การงานไปแล้ว ยังคงมีบทบาท เสมือนที่พึ่งที่ปรึกษาของคนหนุ่มสาวในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทนี้ในส่วนของผู้สูงอายุ ดูเสมือนว่าถูกลดไปบ้าง ผู้สูงอายุเกิดความน้อยใจ เสมือนว่าถูกลดความสำคัญ

4. ปัญหาการปรับตัว ผู้สูงอายุเมื่อครั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยกลางคนนั้นมีภารกิจประจำวันมากมาย โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพการงานหารายได้ แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุต้องพ้นจากภาระงาน พ้นจากหน้าที่ต่าง ๆ จากที่เคยติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ที่ร่วมงาน กลับต้องอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุส่วนมากไม่สามารถรับได้กับสภาพที่กะทันหันเกินไป เพราะเมื่อพ้นจากหน้าที่การงานมาแล้ว ผู้สูงอายุต้องปรับตัวใหม่จึงเป็นเรื่องยากสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีการวางแผนหรือเตรียมตัวมาก่อน

5. ปัญหาความรู้ การไม่รู้ในที่นี้ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพิ่มเติม ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันจากการสำรวจสภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทยของหน่วยงานต่าง ๆ และนักวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุไม่ได้รับการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนมากได้รับการศึกษาน้อย จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 70 ยังไม่สามารถอ่านเขียนหนังสือได้ และพบว่าผู้สูงอายุไม่ได้รับข่าวสารข้อมูล ไม่ทราบว่ามีบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงไม่ไปขอรับบริการ การที่ผู้สูงอายุมีความรู้แน่นั้นทำให้ผู้สูงอายุขาดความรู้พื้นฐาน ขาดข้อมูลในที่เป็นต่อการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ อาชีพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษาน้อยเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม นอกจากนี้ปัญหานี้ยังมีความเชื่อมโยงให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย

นอกจากนี้จากการสำรวจสำมะโนประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2545 พบว่า ปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาน้อย โดยพบว่าร้อยละ 90.7 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น อีกทั้งยังมีอาชีพเกษตรกรรม รายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องหาเลี้ยงตนเอง สุขภาพไม่ดี และต้องอาศัยอยู่ตามลำพัง เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก (2545) ได้ทำการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักที่ผู้สูงอายุไทยเผชิญอยู่นั้นประกอบด้วยประเด็นหลักๆ 4 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพกาย โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขพบว่าโรคที่คุกคามผู้สูงอายุมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคเมะเร็ง และโรคเบาหวาน ปัญหาด้านสุขภาพจิต พบมากในผู้สูงอายุ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก จากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาลูกหลาน ผู้สูงอายุต้องคิดมาก เครียด และถูกทอดทิ้งอย่างรวดเร็ว ปัญหาไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัยกลางคนได้ การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย บางครั้งทำให้คนปรับตัวไม่ทัน เกิดความเครียด ซึมเศร้า โกรธง่าย มองโลกในแง่ร้าย และปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไร้ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทและในเมืองที่ลูกหลานต้องดิ้นรนหารายได้ โดยทำงานในเมืองหลวง ซึ่งปัจจุบันยิ่งทวีความรุนแรง อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ (เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก, 2545)

จากปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุตามที่ได้เสนอมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ปัญหาของผู้สูงอายุแบ่งได้เป็น 2 ด้านที่สำคัญ คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในของผู้สูงอายุ เช่น ปัญหาด้านสติปัญญา ปัญหาด้านสุขภาพ ร่างกายที่เสื่อมถอยลงตามธรรมชาติ ปัญหาด้านจิตใจ เช่น ภาวะความเครียด กัดดัน ว้าเหว และปัญหาจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นต้น และปัญหาจากปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการปรับโครงสร้างทางสังคม ปัญหาการไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และปัญหาทางด้านการขาดโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น

ความต้องการของผู้สูงอายุ

ในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาล หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีผู้เสนอความต้องการของผู้สูงอายุไว้มากมาย คือ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุไทย ด้วยการสนทนากลุ่ม และสรุปความต้องการของผู้สูงอายุเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความต้องการด้านร่างกาย ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริม การออกกำลังกายแก่ผู้สูงอายุเป็นประจำ การให้ความรู้ความเข้าใจ ให้การศึกษาเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุและการเตรียมตัวเพื่อรองรับเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริม การรวมกลุ่มกันระหว่างผู้สูงอายุ เช่น การตั้งสมาคมและสมาคมผู้สูงอายุต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรมในหมู่ผู้สูงอายุและ

การทำงานที่ตนเองรัก เช่น การรวมกลุ่มร้องเพลง การสอนหนังสือพิเศษ การช่วยเหลือสังคม และ การเป็นครูภูมิปัญญาให้แก่ชุมชน เป็นต้น

ความต้องการของผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 7 ประการ คือ 1) ความต้องการรับการสนับสนุนจากครอบครัว (Family support) เมื่อผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่โดดเดี่ยว หรือแยกตัวอยู่คนเดียว ผู้สูงอายุจะต้องการการสนับสนุนจากครอบครัวดั้งเดิมของตน ควบคู่ไปกับภายนอกครอบครัว เช่น อาสาสมัคร องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรศาสนา 2) ความต้องการด้านการประกันรายได้ โดยเฉพาะประกันสังคมประเภทชราภาพผู้สูงอายุต้องการได้บำนาญชราภาพ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัยตามสมควรแก่สภาพของชีวิต 3) ความต้องการมีชีวิตร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางประเภทของสังคม ดังนั้นสังคมควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรม ปรับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น 4) ความต้องการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง หากครอบครัวหรือชุมชน ได้ส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ต่าง ๆ ในครอบครัวและสังคมแล้ว จะเป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุรู้จักพึ่งตนเองไม่เป็นภาระของสังคมในบ้านปลายชีวิต 5) ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ (The Elderly's Social Needs) โดยในประเด็นนี้ได้จำแนกความต้องการทางสังคมออกเป็น 5 ด้านคือ ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว กลุ่ม และสังคม (Sense of Belonging) ความต้องการยอมรับและเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัวและสังคม (Sense of Recognition) ความต้องการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของสมาชิกในครอบครัวกลุ่ม ชุมชน และสังคม (Sense of Importance) ความต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถปรับตัวเข้ากับลูกหลานและสังคมได้ Better Relationships and Adaption and Adjustment) และความต้องการมีโอกาสทำสิ่งที่ตนปรารถนา (Sense of Opportunity) 6) ความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ (Physical and Psychological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ธรรมชาติเสริมขึ้นมาเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค 7) ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือทางการเงินจากบุตรหลานของตน สะสมไว้ใช้ในยามเจ็บป่วย (กรมสุขภาพจิต, 2558)

สำหรับ มาสโลว์ (Maslow, 1981) ได้กล่าวถึงระดับความต้องการของมนุษย์ทุกวัย ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีความต้องการ และเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่เป็นแรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมนั้นต่อไปอีก โดยความต้องการของมนุษย์ แบ่งได้เป็นลำดับขั้น สรุปลได้ เป็น 5 ระดับ ดังนี้ ระดับที่ 1 ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ระดับที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ การหายจากความเจ็บปวด การมีบ้านอยู่ การหายจากความหวาดกลัว เป็นต้น ระดับที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับ (Social Needs) ได้แก่ การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ เป็นต้น ระดับที่ 4 ความต้องการในเกียรติยศและความต้องการมีชื่อเสียง (Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการความมีชื่อเสียงและ

ได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นต้น และระดับที่ 5 ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ หรือความต้องการเข้าใจและเป็นตัวของตัวเองอย่างถ่องแท้ (Self-actualization) เช่น การแสดงความสามารถที่มีอยู่สูงสุดของตนเองให้ผู้อื่นในสังคม เป็นต้น (Maslow, 1970)

สรุปได้ว่าความต้องการของมนุษย์ตามที่มา Maslow ได้กล่าวไว้มี 5 ระดับ ประกอบด้วยความต้องการระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เป็นความต้องการส่วนบุคคล ส่วนระดับที่ 3 และระดับที่ 4 เป็นความต้องการทางสังคม ส่วนระดับที่ 5 เป็นความต้องการทางด้านสติปัญญา

สำหรับในมุมมองของ มัลคอล์ม โนลส์ (Knowles, 1970) ซึ่งเป็นนักการศึกษาอิสระระบบโรงเรียน ได้แบ่งความต้องการของผู้ใหญ่ เป็น 2 ประเภท คือ 1) ความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ ความต้องการทางการเจริญเติบโต ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการประสบการณ์ใหม่ ความต้องการความสำเร็จ และความต้องการการยอมรับจากผู้อื่น และ 2) ความต้องการทางด้านการศึกษา (Education Needs) เป็นผลมาจากแรงกระตุ้นของความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และสภาพแวดล้อมทำให้บุคคลต้องการเรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่างของตนเองที่ขาดแคลนเพื่อให้ตนเองดีขึ้น ดังนั้นความต้องการด้านการศึกษา คือช่องว่างระหว่างระดับความสามารถของบุคคลในปัจจุบันกับความปรารถนาที่อยากให้มีขึ้นในอนาคต (Knowles, 1980)

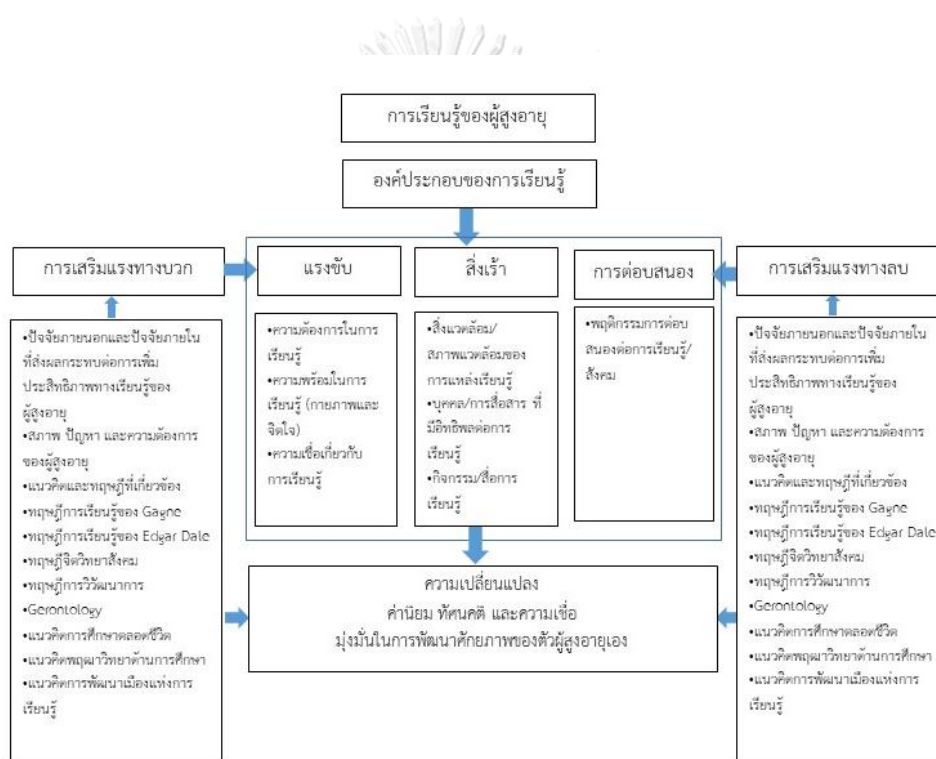
สำหรับ เกรนเจอร์ (Grainger, 1993) กล่าวถึง ความต้องการของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการที่ผู้สูงอายุจะได้รับสิทธิเสรีภาพและอิสรภาพในบางครั้ง ผูกติดไว้กับศีลธรรมจรรยาอันเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถแสดงบทบาทได้ตามที่ต้องการ และการได้รับการส่งเสริม และพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาของตน มากกว่าจัดหาบริการด้านอื่น ซึ่งหมายถึงความต้องการได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนในการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้น องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพลวุฒิพลัง (Active Aging) โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดภาวะที่พึงตนเองได้ ที่เรียกว่า “ภาวะพลวุฒิพลัง” โดยองค์การอนามัยโลกได้นิยามความหมายว่า เป็นภาวะที่ผู้สูงอายุมีพลังและศักยภาพที่เหมาะสมประกอบด้วย การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วม และการมีหลักประกัน ซึ่งทำได้โดยการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุ หรือการศึกษาเมื่อเป็นผู้สูงอายุแล้ว (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ)

จากการศึกษาความต้องการด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ สรุปได้ว่าผู้สูงอายุมีความต้องการที่สำคัญแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ กล่าวคือ ทางด้านร่างกาย พบว่า เกิดจากสภาพความเสื่อมโทรมของร่างกายทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมได้ ซึ่งส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ในด้านจิตใจ และด้านเศรษฐกิจ ในด้านความต้องการทางด้านจิตใจ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการความอบอุ่น ความรักจากลูกหลาน โดยมักคิดว่าตนเองด้อยค่า ความต้องการที่สำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือ ด้านการศึกษาเนื่องจาก

ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะได้รับทราบข่าวสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดังนั้นแนวคิดการจัดกิจกรรมศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงสามารถนำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการให้การศึกษา เพื่อผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตในช่วงสุดท้ายของวงจรชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและปกติสุข นำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุขต่อไป

จากการศึกษาสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่า การที่จะส่งเสริม การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้นั้น มีปัจจัยสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการเรียนรู้ นั้น โดยผู้วิจัยจะขอนำเสนอเป็น ภาพที่ 2.1 แสดงการสังเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 2.1 แสดงการสังเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากภาพที่ 2.1 แสดงการสังเคราะห์ข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ อธิบายได้ว่า เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงตนเองจากคนที่ต้องอาศัยพึ่งพิงผู้อื่นไปสู่ผู้ที่สามารถนำตนเองได้ดังที่มัลคอล์ม โนลส์ (Malcolm Knowles, 1980) กล่าวถึงไว้ในศาสตร์ของ Andragogy ดังนั้น เมื่อพิจารณากลับไปที่จุดเริ่มต้นคือ องค์ประกอบของการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุนั้น เรื่องของ แรงขับ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แรงขับสำหรับผู้สูงอายุต้องเกิดขึ้นภายในตัวของผู้สูงอายุเองในเรื่องของความต้องการในการเรียนรู้ ความพร้อมในการ

เรียนรู้ทั้งทางด้านกายภาพและสภาวะของจิตใจ ที่สำคัญต้องอาศัยความเชื่อมั่นว่าผลของการเรียนรู้ นั้นจะสามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นได้ สิ่งสำคัญประการต่อมาคือ สิ่งเร้า ในที่นี้สิ่งเร้า เกิดขึ้นจากภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ ตัวบุคคลที่ติดต่อสื่อสารด้วย ตลอดจนไปถึงกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่มีผู้สูงอายุเข้าสัมผัสด้วยการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การตอบสนองที่ ตามมาสะท้อนให้เห็นทั้งจากภายนอกด้วยการแสดงทางพฤติกรรม และภายในด้วยความรู้สึกถึง ความสุข ความอึดเอมใจ และเกิดความตระหนักชื่นชมในคุณค่าของตนเอง องค์ประกอบดังกล่าวจะ สัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยการเสริมแรง ในที่นี้ผู้วิจัยมองว่าการเสริมแรงไม่ได้มีเฉพาะเพียงแค่ทางบวก เท่านั้น แต่การในกรณีการเสริมแรงทางลบก็อาจเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ได้ เช่นเดียวกัน

ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สาระสำคัญของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคม เมือง ผู้วิจัยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้สูงอายุในสังคมเมือง การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง การพัฒนารูปแบบการ ส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป้าหมายของการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุใน สังคมเมือง ปรากฏสาระสำคัญดังต่อไปนี้

3.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

หากกล่าวถึงการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนี้ เป็นการศึกษาในมิติด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การตีความ และแนวคิดที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

ความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือ Informal Learning คือ ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) ด้วยการเกื้อหนุน ให้ผู้เรียนกำหนด/เลือกวิธีการเรียนเอง หรือตามวัตถุประสงค์ของสถาบันหรือแหล่งความรู้ นั้น ๆ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตลอดเวลา โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้บุคคลมีโอกาสดูแลและรับความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ด้วยตนเองมักจะถูกเรียกควบคู่กับคำว่า “การศึกษา ตามอัธยาศัย” (informal education) ก็คือ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) ซึ่งเป็นการอธิบายการเรียนรู้ในมิติของผู้เรียน “การเรียนรู้ตามอัธยาศัย” นี้ Livingston (1999) นิยามว่าเป็น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ความรู้ หรือทักษะ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องเสนอโดยผ่านหลักสูตรหรือโปรแกรมจากสถาบันการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ นอกจากนี้ ดร. สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่เลือกจะเรียนรู้โดยการหาประสบการณ์ให้แก่ตนเอง เช่น อ่านหนังสือ ดูรายการที่ให้ความรู้ที่จัดขึ้นทางโทรทัศน์ ฟังข่าววิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ หรือแม้แต่การท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ โดยมีลักษณะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังนี้ ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับตั้งแต่การเลือกที่จะเรียนรู้หรือไม่เรียนจะเรียนรู้เรื่องใดและพอเพียงแล้วหรือยัง การเรียนรู้คาดหมายล่วงหน้าไม่ได้ บางสถานการณ์เกิดการเรียนรู้แต่บางสถานการณ์ไม่เกิดการเรียนรู้ในสถานการณ์เดียวกัน บางคนเกิดการเรียนรู้แต่บางคนไม่เกิดการเรียนรู้ การประเมินผลอยู่ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมีอยู่โดยไม่รู้ตัว เป็นการสั่งสมมาทีละเล็กละน้อยไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลการเรียนรู้เป็นอย่างไรจนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตรจริง

ลักษณะของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการอธิบายถึงลักษณะในบริบทต่างๆ ของกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal learning process) กล่าวคือ ไม่มีรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็น เหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทนแต่รูวามีอยู่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ หรือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ขึ้นอยู่กับการ จดใจของ สถานการณ์ที่ใครจะมีบทบาทเป็นผู้สอน และใครมีบทบาทเป็นผู้เรียน บางสถานการณ์บางคนสามารถ เรียนรู้ได้แต่บางคนก็ไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน บุคคล ชุมชน และแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางสังคมมีหลายสถานการณ์ จึงมีหลายวัตถุประสงค์ และไม่จำเป็นต้องเพื่อการศึกษา เท่านั้นมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ (Specific) อาจเกิดได้ซ้ำแต่อาจไม่เกิดซ้ำที่มีผลเหมือนเดิมทุกประการ (ชัยยศ อิมสุวรรณ์, 2544) เป็นการจงใจหรือไม่จงใจไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ (Accidental และ Unpredictable) ไม่สามารถระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียนรู้ที่เหมือนกันได้ทุกส่วน และทุกครั้งบางครั้งอาจไม่มีผลใดๆ เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามความสนใจ ความพอใจ และความต้องการ ตามความเหมาะสมของบุคคลหรือกลุ่ม ดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น และมีเสรีภาพ ผลของการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ที่ผู้เรียน หรือแหล่งความรู้ใดๆ อย่างหนึ่งมีเจตจำนงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ แต่ไม่ใช่ทั้งสองปัจจัยเกิดตรงกันการประเมินขึ้นอยู่กับผู้เรียน ผู้เรียนอาจไม่รู้ตัว แต่ผลการเรียนสั่งสมได้จนมีการนำไปใช้จึงจะเกิดการเรียนรู้ขึ้น ซึ่งอาจไม่ได้ใช้ก็ได้การเรียนรู้เกิดขึ้นในทุกช่วงวัยต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพราะเป็นการศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการดำรงชีวิต บุคคลทุกคนจึง

สามารถเข้าออก และสัมผัสการศึกษา ตามอัธยาศัยได้ตลอดชั่วชีวิต ดังที่มีคำกล่าวว่าการศึกษิตตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการจากการอุบัติขึ้น ของชีวิตจนสิ้นอายุขัย

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับความหมายของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นไปตามความสนใจของผู้เรียนครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่จริงจังลึกซึ้ง และมีผลค่อนข้างถาวร การที่คนไทยที่มีพฤติกรรมนิสัยท่วงทีในการแสดงอารมณ์และความรู้สึก รวมทั้งโลกทัศน์ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างที่เป็นอยู่เป็นผลมาจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากกว่าผลจากการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบรวมกันฉะนั้นพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุคคลจึงมีความสำคัญต่อการจัดรูปแบบการการเรียนรู้

ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต(Lifelong learning) ที่เติมเต็มความต้องการของปัจเจกบุคคลที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ นอกเหนือการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน โอกาสของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกิดขึ้นในสถานที่ และสื่อต่าง ๆ ซัคเกอร์เรนสกี (อ้างถึงในวิศนิ ศิลตระกูล, 2548) ได้จำแนกประเภทการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไว้ 3 ประเภท คือ การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit learning) หมายถึง การรู้ในคุณค่า ทักษะคติ พฤติกรรม หรือทักษะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแค่ว่าเราได้ตั้งใจมาก่อนที่จะได้รับมัน แต่เราอาจไม่ได้ตระหนักด้วยซ้ำไปว่าเราได้เรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ถึงแม้ว่าการเรียนรู้ชนิดนี้ โดยปกติเป็นเรื่องของกระบวนการจิตใต้สำนึก (Unconscious process) แต่เราก็เริ่มตระหนักว่าการเรียนรู้ เกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการระลึกย้อนถึงความหลัง (Retrospective recognition) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental learning) หมายถึง ประสบการณ์ ในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมิได้มีความตั้งใจมาก่อนว่าจะต้องเรียนสิ่งนั้น แต่เมื่อได้รับประสบการณ์ เขาก็รับรู้ได้ว่าเขาได้เรียนรู้บางอย่างขึ้นมา ดังนั้นจึงเป็นความไม่ตั้งใจแต่รู้สึกตัว (Unintended but conscious) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed learning) เป็นโครงการเรียนรู้ ที่กำหนดโดยผู้เรียน ไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากนักการศึกษา แต่สามารถเป็นการนำเสนอของวิทยากร การเรียนรู้แบบนี้เป็นเรื่องของความตั้งใจ เพราะผู้เรียนมีจุดหมายในบางสิ่งบางอย่างที่ ต้องการเรียนรู้สิ่งนั้นอาจมาก่อนที่กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเป็นเรื่องของจิตสำนึก โดยปัจเจกบุคคลตระหนักว่าเขาต้องเรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่าง

การตีความ

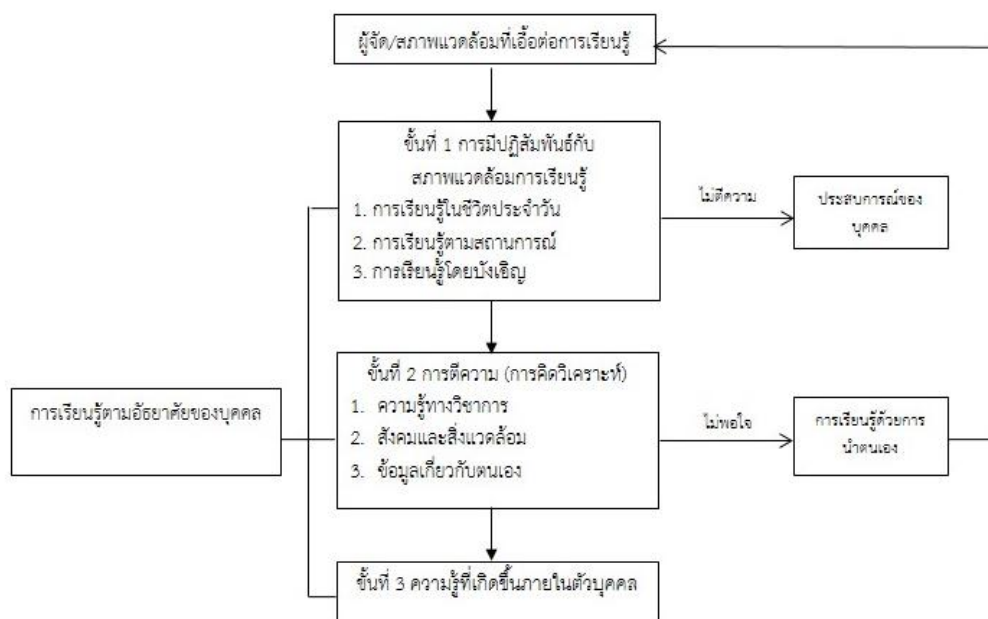
การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า การตีความ (Interpretation) ซึ่ง วิศนิ ศิลตระกูล (2548) ได้อธิบายความหมายของการตีความ ไว้สองลักษณะว่า การตีความเป็นกระบวนการในการสื่อสารที่มีความสัมพันธ์ระหว่าง อารมณ์ สติปัญญา ความสนใจ

ของบุคคลกับความหมายที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ และการตีความมีลักษณะเป็นการบูรณาการในภาพรวมมากกว่าแยก เป็นส่วน ๆ ในเรื่องของการตีความนี้มีความเกี่ยวข้องกับ แนวคิดเรื่อง “การคิดเป็น” ซึ่ง ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ได้นำมาใช้ในจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2517

แนวคิดเรื่องการคิดเป็นมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า “มนุษย์ทุกคนต้องการความสุข” ซึ่งความสุขของแต่ละคนแตกต่างกัน ความสุขของมนุษย์เกิดได้จากความประสมกลมกลืนของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ถ้าทำไม่ได้จะเกิดความขัดแย้ง มนุษย์ต้องการวิธีการปรับแก้ไขให้กลับคืนสู่ความกลมกลืนนั้น วิธีปรับแก้ คือ ปรับตนเองให้เข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง ปรับทั้งตนเอง และสิ่งแวดล้อมให้ประสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน หรือหลักสังคม และสิ่งแวดล้อมนั้นไปสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน การที่บุคคลจะสามารถปรับตัวได้ต้องเป็นคนคิดเป็น ในการคิดจะต้องใช้ข้อมูลประกอบการคิดอย่างน้อย 3 ด้าน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับวิชาการ ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เมื่อตัดสินใจแล้วก็ลองปฏิบัติดู ว่าผลออกมาเป็นอย่างไร ถ้าพอใจมีความสุขก็ทำต่อไปถ้าไม่พอใจไม่มีความสุขก็หาวิธีใหม่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากการตัดสินใจยอมรับที่จะปฏิบัติและความพึงพอใจในการรับรู้ ดังนั้น การเรียนรู้ของบุคคลเกิดขึ้นจากการตีความจากประสบการณ์เดิมของบุคคล ความพึงพอใจในการรับรู้ ตามความหมายที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์การเรียนรู้ การที่บุคคลเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ทำให้บุคคลเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์สร้างความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามองค์ประกอบ คือ การตีความจากข้อมูลพื้นฐานความรู้ทางวิชาการของตนเอง เป็นการต่อยอดจากความคิดเดิมนำไปสู่การขยายผลและการประยุกต์ความรู้ไปใช้การตีความจากข้อมูลเกี่ยวกับสังคม สิ่งแวดล้อม และความหมายที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมและสถานการณ์การเรียนรู้ การตีความจากการคิดวิเคราะห์ข้อมูลของตนเองเป็นกระบวนการตีความที่เกิดขึ้นกับบุคคลตามศักยภาพ และความสามารถทางด้านอารมณ์สติปัญญาและความสนใจ เป็นต้น

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามอธยาศัยทำให้เกิดความเข้าใจในหลักการสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปได้ตามภาพที่ 2.2 แสดงการเรียนรู้ตามอธยาศัยของบุคคล ดังนี้

ภาพที่ 2. 2 แผนภูมิแสดงการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของบุคคล

จากภาพที่ 2.2 สามารถอธิบายได้ว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกิดขึ้นใน 3 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ลักษณะของการเรียนรู้ชนิดนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคม ซึ่งหากบุคคลไม่ได้นำไปตีความ หรือคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ชนิดนี้ก็จะกลายเป็นประสบการณ์เฉพาะของบุคคล

ขั้นที่ 2 การตีความ เกิดจากกระบวนการคิดวิเคราะห์จากประสบการณ์เดิมของบุคคลใน 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ทางวิชาการ สังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งการตีความเกิดจากความหมายที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อม และสถานการณ์การเรียนรู้ในชีวิตของบุคคล ๆ สร้างความหมาย และความเข้าใจด้วยตนเอง และความพึงพอใจในการรับรู้ หากบุคคลเกิดความพึงพอใจก็เกิดการเรียนรู้ และหากบุคคลไม่พึงพอใจก็จะกลับไปทบทวนเพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับตนเอง โดยแสวงหาวิธีการอื่นๆ ในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เพื่อเลือก และกำหนดวิธีการเรียนวิธีการแสวงหาความรู้ ตามความสนใจของตนเอง

ขั้นที่ 3 ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เกิดจากการยอมรับที่จะปฏิบัติ ความพึงพอใจ และเกิดการรับรู้จากความเข้าใจที่ตนเองสร้างขึ้น โดยการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และ

สถานการณ์การเรียนรู้ในชีวิต บุคคลเกิดการยอมรับและปรับตัวเข้ากับสังคม และ สิ่งแวดล้อมนั้นๆ ด้วยตนเอง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามอธยาศัย

การเรียนรู้ตามอธยาศัยเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ที่เกิดจากการที่บุคคลเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพการณ์ในวิถีชีวิต อันได้แก่ การเรียนรู้ตามสถานการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ตามสภาพจริง สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามอธยาศัย ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงพอสังเขป ดังนี้

1. การเรียนรู้ตามสถานการณ์ (Situating learning) เรื่องนี้้นำเราไปสู่แนวคิดใหม่ที่ว่า การเรียนรู้ตามอธยาศัยเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจว่าการเรียนรู้ไม่ใช่เฉพาะ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากภายในบุคคล (Internal) หรือเป็นเรื่องภายในตัวตนของคน (Within the skin of individual) แต่เพียงอย่างเดียว มาสู่ความเข้าใจที่ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากกระบวนการทางสังคม แนวความคิดนี้เกิดขึ้นใน ช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 จากการทดลองและการศึกษา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่เป็นความรู้นั้น พบว่า การแสดงพฤติกรรมที่เป็นความรู้ต่างๆ จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป การเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่ไม่ใช่เพียงแค่ความสัมพันธ์กับกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเท่านั้น แต่หมายถึงความสัมพันธ์กับสังคมชุมชนโดยรวม จากการที่บุคคลเข้าไปเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้บางครั้งก็เกิดขึ้นได้โดยไม่ตั้งใจ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบสังคมและชุมชน

2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory learning) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการกลุ่ม เกิดการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การระดมพลังสมองโดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น Mind Map Metaplan การจัดเวทีประชาคม การอภิปรายการแสดงบทบาทสมมุติ เป็นต้น การเรียนรู้แบบนี้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน สิ่งสำคัญ คือ การให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติในกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เพราะความรู้ และความจริงในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนจะต้องพยายามค้นหาความรู้ที่เปลี่ยนแปลง และวิธีการต่าง ๆ ที่จะสามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง สอดคล้องกับคณะอนุกรรมการปฏิรูปการ

เรียนรู้ที่อธิบายว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยมี การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคมร่วมกันทำให้มีการแลกเปลี่ยน ความรู้ความคิด เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม ตลอดจนทักษะทางสังคม และการทำงานร่วมกัน

3. การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic learning) แนวคิดนี้เชื่อว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บรรลุผลนั้นต้องคำนึงถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เนื้อหาที่หยิบยกขึ้นมาเรียน ควรเป็นเรื่องที่คุณเรียนอยากเรียนแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงนี้อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการสร้าง ปัญญา (Constructivism) ที่เชื่อว่าบุคคลเรียนรู้จากความรู้ที่สร้างขึ้นมาโดยการเปรียบข้อมูลใหม่กับ ประสบการณ์เดิม แล้วสร้างประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ต่อขึ้นไปเรื่อยๆ จนเกิดปัญญามีลำดับขั้น ของการเรียนรู้อยู่หลายลักษณะ คือ ประสบการณ์เดิมที่คุณเรียนมีในเรื่องนั้นๆ ถือได้ว่า ผู้เรียนมีข้อมูล (Data) ในเรื่องนั้นๆ เมื่อผู้เรียนได้นำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้อาจจะโดยการกระทำด้วยตนเอง หรือมีการ แลกเปลี่ยน พูดคุยกับกลุ่มหรือเพื่อนร่วมงาน ผู้เรียนก็จะได้รับประสบการณ์ใหม่ และหากผู้เรียนมี การนำประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้ว และมีการจัดระบบ ความรู้ใหม่ถือได้ว่าขั้นนี้ผู้เรียนมีข้อมูลความรู้ (Information) ถ้าเปรียบเทียบกับการเรียนการสอน แล้วในขั้นนี้ผู้เรียนเกิดการเรียน (Studying) ในเรื่องนั้นๆ เท่านั้นแต่ยังไม่เกิดการเรียนรู้ (Learning) ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อได้นำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ไปวิเคราะห์ แยกแยะ สรุป และสร้างเป็น ความรู้ใหม่โดยการปรับหรือประยุกต์ให้เหมาะสม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ และถ้ามี การใช้อยู่บ่อยๆ ผู้เรียนก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) และหากผู้เรียนได้นำความรู้ในขั้นนี้ ไปใช้ ทดลองทำไปเรื่อยๆ จากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง จนเกิดเป็นแนวทางใหม่ที่คิดค้น ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนก็จะเกิดปัญญา (Wisdom) ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนโดยตัว ผู้เรียนเอง

4. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed learning) แนวคิดการเรียนรู้ ด้วยการนำ ตนเองนั้น เกิดจากความเชื่อที่ว่าบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบและมีประสบการณ์ ดังนั้นจึงมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญ ซึ่ง โนลส (Knowles, 1975) นักการศึกษาผู้ใหญ่ผู้เริ่มใช้คำนี้เป็นครั้งแรกได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการสร้างความต้องการในการเรียนรู้ การตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ การทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความรู้ เช่น การค้นคว้าเอกสารจากแหล่ง การเรียนรู้ต่างๆ การพบปะผู้คน

การเลือก และกำหนดแผนการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ตาม นอกจากนั้น ยังมีนักการศึกษาให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ดังนี้

สเคเจอร์ (Skager, 1978) อธิบายว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ และประสบการณ์การเรียนรู้ตลอดจนความสามารถในการวางแผนปฏิบัติและการประเมินผลในลักษณะที่เป็นเฉพาะบุคคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน เช่นเดียวกับ กริฟฟิน (Griffin, 1983) และทัฟ (Tough, 1979) ที่อธิบายว่าการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้เฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีเป้าหมายสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเอง และความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติการ และการประเมินผลการเรียนรู้ โดยที่เป็นการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล และการพัฒนาการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ผู้ใหญ่จะมีลักษณะของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสูงมาก เพราะการเรียนรู้ ด้วยการนำตนเองของ ผู้ใหญ่จะทำให้ รู้สึก รู้จริง ความรู้ที่ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง หรืออาจมีการชี้แนะแนวทางบ้าง จะเป็นความรู้ที่ติดตัวถาวร มากกว่าที่จะเรียนโดยมีครูคอยบอกเป็นผู้ให้ความรู้อยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ บรูคฟิลด์ (Brookfield, 1984) ยังได้กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หมายถึง การเป็นตัวของตัวเอง ควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความเป็นอิสระ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกน้อยที่สุด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ อธิบายว่า มนุษย์เป็นเวไนยบุคคล ตามนัยของพุทธศาสนาหมายความว่า มนุษย์สามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตรอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้ได้โดยกระบวนการอบรมอีกส่วนหนึ่ง การเรียนรู้เพื่อมีชีวิตรอดเกิดขึ้นโดยแรงกระตุ้นของสิ่งแวดล้อม และแรงเร้าจากภายในร่างกายและจิตใจด้วยวิธีการหลากหลายต่อเนื่องยาวนานตลอดชีวิต

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นกระบวนการศึกษาเฉพาะของบุคคลที่บุคคลนั้นๆ มีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง มีความตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีการวางแผนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ โดยใช้ทักษะและวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองในการศึกษาค้นคว้า มีการวัด และประเมินผลด้วยตนเอง

3.2 สังคมเมือง

จากการศึกษาธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดังในตอนต้นที่ 2 และข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุดังที่กล่าวไปแล้วนั้น เนื้อหาในส่วนนี้จะได้แสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยจำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ ความหมายและลักษณะทั่วไปของสังคมเมือง สภาพปัญหาในสังคมเมือง และผู้สูงอายุในสังคมเมือง ความหมายและลักษณะทั่วไปของสังคมเมือง

สังคมเมือง (Urban Society) เมืองคานิยามที่ใช้กำหนดอาณาบริเวณใดอาณาบริเวณหนึ่งเป็นเขตเมืองของแต่ละประเทศซึ่งมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยบางประเทศใช้ขนาดจำนวนประชากรในอาณาบริเวณใดอาณาบริเวณหนึ่งเป็นตัวชี้วัดและก็มีบางประเทศใช้ความหนาแน่น หรือจำนวนประชากรต่อตารางกิโลเมตรมากำหนดนิยามคำว่า เมือง แต่สำหรับประเทศไทย “เขตเมือง” หมายถึง กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และเขตเทศบาล ซึ่ง ได้แก่ ท้องถิ่นที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาออกตามความในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แบ่งเป็นเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร

สังคมเมือง หมายถึง บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่างๆ การคมนาคมสะดวก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน การทำงานในสังคมจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน ไม่เหมือนในสังคมชนบทที่คนๆ หนึ่ง มีการทำงานที่หลากหลาย โดยมากมักจะติดต่อกันด้วยตำแหน่งหน้าที่การงาน ความจริงใจที่มีต่อกันน้อยมาก ความสัมพันธ์ของชาวเมืองมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ครอบครัวยุคใหม่ในสังคมเมืองมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (ครอบครัวเดี่ยว) สมาชิกในครอบครัวยุคใหม่จะประกอบอาชีพแตกต่างกัน วัดเป็นเพียงแหล่งประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาเท่านั้น ไม่ได้เป็นศูนย์กลางจิตใจเหมือนในสังคมชนบท พฤติกรรมของชาวเมือง จะยึดกฎหมายเป็นหลัก เศรษฐกิจในสังคมเมืองจะมีความยุ่งยากมาก (ณรงค์ เส้งประชา, 2544)

ลักษณะทั่วไปของสังคมเมือง ณรงค์ เส้งประชา (2544) กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของสังคมเมืองไว้ กล่าวคือ เป็นสังคมที่มีประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้ เนื่องจากสังคมเมืองมักจะเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การพาณิชย์กรรม การศึกษา การปกครอง ฯลฯ รูปแบบของการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างบุคคลมักจะเป็นแบบพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้บ้านเรือนจะตั้งอยู่ใกล้กันก็มักจะไม่ค่อยรู้จักกันลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อลูกแต่งงานมีครอบครัวก็จะแยกบ้านออกมาเป็นของตัวเอง การทำหน้าที่ของคนในครอบครัวทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็ต้องทำงานและมีอาชีพเป็นของตนเอง มีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมาก เนื่องจากสังคมเมืองเป็นศูนย์กลางของบุคคลหลายระดับหลายอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่จึงมีลักษณะแตกต่างกันมาก ในด้านของจิตใจผู้คนให้ความนับถือทางวัตถุนิยมมากกว่าด้านจิตนิยม สังคมเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุนิยม ประชาชน ส่วนใหญ่ต้องดิ้นรน ขวนขวายหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ความสัมพันธ์ทางจิตใจลดน้อยลงไปมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากสังคมเมืองเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงทำให้อารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลมาก และจากความหลากหลายทำให้เกิดความเคยชินกับสิ่งแปลกๆ โดยทั่วไปการควบคุมสังคมอาศัยกฎหมายเป็นสำคัญมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ควบคุมและใช้กฎหมาย บังคับลงโทษผู้ปฏิบัติผิดระเบียบวินัยของสังคมลักษณะของการตั้ง

บ้านเรือนในเขตเมือง ส่วนใหญ่จะขยายขึ้นไปเป็นแนวดิ่งเนื่องจากที่ดินมีราคาแพงมาก และมีประชากรหนาแน่น ซึ่งต่างจากในชนบทซึ่งบ้านเรือนจะขยายออกไปในทางแนวราบลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ต้องแออัดแอ่งแอ่งกันในทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งได้มาด้วยการแลกเปลี่ยนกัน ด้วยเงินหรือวัตถุอื่นๆ แต่ไม่ใช่ด้วยจิตใจหรือแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สังคมเมือง หมายถึง บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก เป็นท้องถิ่นที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาออกตามความในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แบ่งเป็นเทศบาลตำบล เทศบาลเมืองและเทศบาลนคร มีความเป็นศูนย์กลางของความเจริญต่าง ๆ การคมนาคมสะดวกมีลักษณะของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นที่รวมของบุคคลหลายระดับหลายอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่จึงมีลักษณะแตกต่างกัน

สภาพปัญหาในสังคมเมือง

เนื่องจากสังคมเมืองเป็นแหล่งรวมของความเจริญในด้านต่างๆ และเป็นแหล่งที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ดังนั้นจึงเป็นแหล่งที่มีปัญหายุ่งยากต่างๆ มากมาย ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาอาชญากรรม หมายถึง การกระทำผิดทางอาญาอันมีผลต่อการดำรงชีวิตของประชากรในสังคม ซึ่งอาจมีสาเหตุที่นำไปสู่การประกอบอาชญากรรม ดังนี้ 1) การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย จึงหาทางออกด้วยการประกอบอาชญากรรม 2) สภาพครอบครัวที่มีปัญหาขาดความอบอุ่น 3) ฐานะทางเศรษฐกิจจากการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชญากรรมมักจะมีฐานะยากจนมีสภาพจิตใจไม่ปกติเนื่องจากต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดตลอดเวลา 4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสังคมวัตถุนิยม เมื่อมีความต้องการมาก ๆ ก็อาจจะทำให้ประกอบอาชญากรรมได้ 5) การว่างงาน เมื่อเกิดการว่างงานไม่มีรายได้จะทำให้สภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่สงบ และมักจะใช้เวลาว่างไปทางอบายมุขต่างๆ 6) ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ขาดการศึกษาอบรมทางจิตใจที่ดี

2. ปัญหายาเสพติดให้โทษ เป็นปัญหาที่ร้ายแรงมากของสังคม เนื่องจากปัญหายาเสพติดเป็นสาเหตุของปัญหาด้านอื่นๆ ตามมาอีกมากมายหลายประการ เช่นอาชญากรรม ปัญหาความยากจน เป็นต้น ซึ่งเป็นการบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของสังคมและความมั่นคงของชาติ

3. ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น อากาศ เสียง น้ำ หรือดิน

4. ปัญหาค่าครองชีพผิดเคือง และการย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อเข้ามาทำมาหากินในเมือง เป็นเหตุให้เกิด ชุมชนแออัด ปัญหาคนไม่มีงานทำ และปัญหาอาชญากรรม

5. ปัญหาด้านการจราจร เนื่องจากสังคมเมืองเป็นสังคมที่มีประชากรจำนวนมาก และทุกคนก็ต้องเดินทางเพื่อประกอบอาชีพ จึงทำให้เกิดการแย่งพื้นที่ถนนที่ใช้เดินทาง

6. ปัญหาแหล่งกามารมณ์ ซึ่งเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการมั่วสุมของมิชฌาชีพ เป็นสาเหตุของอาชญากรรม การพนัน และยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

7. วัฒนธรรมพื้นฐานกำลังเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมแบบวัตถุนิยมซึ่งกลายมาเป็นเครื่องกำหนดฐานะ ของบุคคลในสังคม จึงทำให้คนจำนวนไม่น้อยยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่ง “วัตถุ” โดยไม่คำนึงถึงวิธีการทำให้วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่นความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีซึ่งกันและกัน ต้องสูญสิ้นจากสังคมไปในที่สุด

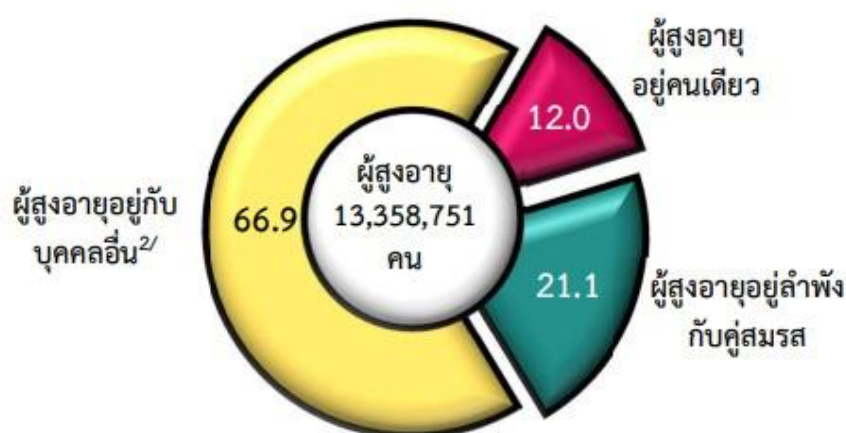
สรุปสภาพปัญหาของสังคมเมือง ได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ในด้านของปัจจัยภายใน ที่มาสถานภาพของตัวบุคคล เช่น การไม่มีงานทำ การติดยาเสพติด การใช้ชีวิตไปทางอบายมุข สภาพครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น ส่วนปัจจัยภายนอกมาจากสภาพแวดล้อม เช่น สภาพการจราจรที่ติดขัด มลภาวะเป็นพิษ ตลอดจนรวมถึงวัฒนธรรมพื้นที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมที่อาศัยพึ่งพา Social Network มากขึ้น

3.3 ผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า ครอบครัวไทยมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงครอบครัวที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งคือ มีขนาดเล็กลง ถ้าวัดขนาดครอบครัวด้วยจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ข้อมูล จากทะเบียนราษฎรของกระทรวงมหาดไทยได้แสดงให้เห็นว่า ขนาดเฉลี่ยของครัวเรือนไทยได้ลดลงอย่างมาก จากประมาณ 5 คนต่อครัวเรือนเมื่อ 40 ปีก่อน เหลือเพียง 3.5 คนในปี 2553 ขนาดครัวเรือนที่เล็กลงนี้ทำให้ เราเห็นภาพว่า ครอบครัวไทยซึ่งเป็นครอบครัวขยายในอดีต ที่ครัวเรือนหนึ่งมีคนหลายรุ่นต่างวัยอาศัยอยู่ด้วยกัน เปลี่ยนมาเป็นครอบครัวมีสมาชิกที่อยู่ด้วยกันน้อยคน ยิ่งไปกว่านั้นครัวเรือนที่มีคนอยู่เพียงคนเดียวยังน่าจะเพิ่มขึ้นอีกด้วย

แบบแผนการอยู่อาศัยในครัวเรือนของผู้สูงอายุเป็นเรื่องน่าเป็นห่วง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเล็ก ผู้สูงอายุอยู่กันตามลำพัง หรือผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้น ครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอยู่ด้วย เด็กอายุน้อย ๆ ผู้สูงอายุที่ต้องดูแลตนเอง ไม่ว่าจะเป็นคู่สมรสด้วยกัน หรือผู้สูงอายุที่เป็นลูกต้องดูแลพ่อแม่ซึ่ง มีอายุมาก ก็น่าจะมีมากขึ้นในหมู่บ้านชนบท การอยู่อาศัยในลักษณะนี้จะทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถพึ่งพิงใครได้

จากการสำรวจผู้สูงอายุ พ.ศ. 2550 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลจากการฉายภาพประชากรของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2549) ในปี 2555 ขณะที่ประเทศไทยมี ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวนประมาณ 8 ล้านคนนั้น มีประชากรสูงอายุที่อยู่คนเดียวประมาณร้อยละ 8 หรือ คิดเป็นจำนวนประมาณ 6.2 แสนคน ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ผู้สูงอายุสตรีอยู่คนเดียวประมาณ 3.9 แสนคน ผู้สูงอายุชายอยู่คนเดียว 2.2 แสนคน เมื่อแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุวัยต้น 60-69 ปี ผู้สูงอายุวัยกลาง 70-79 ปี และผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ทั้งสามกลุ่ม นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่อยู่กันตามลำพังกับ คู่สมรสที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกันมีมากถึง 1.3 ล้านคน หรือ คิดเป็นร้อยละ 16 ของผู้สูงอายุทั้งหมด (ภาพที่ 2.3) ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในสังคมเมืองส่วนมาก เป็นผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวหรือ อยู่ตามลำพังกับผู้สูงอายุด้วยกัน ลูกหลานอาจแวะเวียนมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว หรือช่วยเกื้อหนุน ผู้สูงอายุโดยส่งเงินมาให้มีข้อสังเกตว่าในอนาคตผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสดหรือหม้าย และ ผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหรือมีบุตรน้อย จะมีจำนวนมากขึ้น และยิ่งหากค่านิยมของสังคมการให้คุณค่า ผู้สูงอายุเสื่อมถอยลง ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังไม่ว่าจะคนเดียวหรืออยู่กับผู้สูงอายุด้วยกัน ก็อาจเป็น ผู้สูงอายุที่ไร้ศักยภาพได้

ภาพที่ 2. 3 ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ จำแนกตามลักษณะการอยู่อาศัย พ.ศ. 2564

ที่มา: การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2564, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุพิจารณาจากการที่ผู้สูงอายุอาศัยร่วมกับสมาชิกอื่นๆ ในครัวเรือน พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวตามลำพังในครัวเรือน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มจากร้อยละ 3.6 ในปี พ.ศ.2537 เป็นร้อยละ 12.0 ในปี พ.ศ.2564

ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุว่าจะอยู่ตามลำพัง หรือจะอยู่กับลูกหลานญาติพี่น้องนี้ เมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับเขตที่อยู่อาศัยที่เป็นเมืองหรือชนบทด้วยแล้ว จะทำให้เราสามารถมองภาพผู้สูงอายุเมืองมีแนวโน้มที่จะต้องอยู่ตามลำพังมากกว่าผู้สูงอายุในชนบท และมีโอกาสเป็นผู้สูงอายุที่ถูกกลืน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง “เมือง” ตามคำจำกัดความที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย หมายถึง เขตเทศบาลทุกระดับ ตั้งแต่เทศบาลตำบล เทศบาล เมือง และเทศบาลนคร รวมถึงเขตเมืองพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา ในเขตเมืองจะมีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยทั่วไปสังคมเมืองจะมีลักษณะแตกต่างจากสังคมชนบท คนในสังคมเมืองจะอยู่กันอย่างตัวใคร ตัวมัน มีความสัมพันธ์กันน้อยแม้ที่อยู่อาศัยจะไม่ไกลกันนัก บางครั้งเพื่อนบ้านที่มีรั้วบ้านติดกันยังไม่รู้จักกัน โดยเฉพาะคนที่อยู่อาศัยในรูปแบบของคอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนต์ หรือห้องเช่า ลักษณะการอยู่อาศัยในเมืองใหญ่เช่นนี้ ไม่เอื้อต่อการที่จะทำให้ผู้อยู่อาศัยใกล้กันมีความสัมพันธ์กันมากนัก ในอนาคตผู้คนจะเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้น มีแนวโน้มค่อนข้างชัดเจนว่าจะมีผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวหรืออยู่ตามลำพังผู้สูงอายุด้วยกันเพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง ถ้าอยู่ตามลำพังคนเดียว น่าจะจัดเป็นประชากรกลุ่มเปราะบางได้ ผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว ในเมืองจะมีมากขึ้นในอนาคต ประชากรกลุ่มนี้อาจมีปัญหาในการเข้าถึงบริการความช่วยเหลือเมื่อถึงเวลาจำเป็น รัฐอาจต้องคิดถึงระบบการสื่อสารเพื่อให้ผู้ที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรืออยู่กับผู้สูงอายุด้วยกัน มีช่องทางที่จะติดต่อกับแหล่งบริการให้ความช่วยเหลือได้เมื่อต้องการหรือจำเป็น

3.4 รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ และคุณลักษณะสำคัญบางประการที่พบได้ในผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง พบว่า ธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือในสังคมเมือง ต่างก็มีคุณลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ ความต้องการในการได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งจากการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเกิดขึ้นภายในตัวของผู้สูงอายุเอง นอกจากนี้จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่มีลักษณะของการที่จะต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐ ภาคประชาชน และธุรกิจเอกชน จะต้องให้การส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นที่ตระหนักชัดเจนแล้วว่า ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นแนวทางหลักในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับตนเอง ดังนั้น ในส่วนของการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอเนื้อหาโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 3.3.1 ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ และการพัฒนารูปแบบ 3.3.2 การส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3.3.3 แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดของรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

3.4.1 ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ และการพัฒนารูปแบบ

รูปแบบ หรือ Model เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายได้หลากหลายลักษณะ นิยามความหมายของรูปแบบ มีปรากฏในพจนานุกรม สารานุกรมและเอกสารต่าง ๆ พบว่า ความหมายของ “รูปแบบ” ตามนัยของพจนานุกรมและนักวิชาการต่างประเทศ อย่าง Dictionary of Education (2005) อธิบายความหมายของคำว่า รูปแบบไว้ 4 ความหมาย คือ แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างของการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงหรือแนวคิด เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด และเป็นชุดของปัจจัย หรือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้ ในขณะที่ Good (1973) และ Willeer (1976) ได้ให้ความหมายของ “รูปแบบ” ว่า หมายถึง รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนจริงของทุกอย่าง แต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่กว่าปกติทั้งยังเป็นชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) แล้วสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย Bardo and Hartman (1982) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลเพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วน Ardictionary (2008) ได้นิยามความหมายของคำว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองที่เป็นสัดส่วนหรือเป็นประเภทเดียวกันกับของจริง หรือสัญลักษณ์ของการเป็นตัวแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต หรือแบบแผนของสิ่งที่เตรียมไว้

สำหรับนักวิชาการของไทยได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับรูปแบบ ตามที่รวบรวมไว้ ดังนี้ ถวัลย์วรเทพพิพัฒน์ (2540) ให้ความหมาย รูปแบบว่า หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือ เกิดได้ยากในโลกแห่งความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรายากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก ในขณะที่ จินตนา ศักดิ์อร่าม (2545) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ ว่าหมายถึงสิ่งที่เป็นโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจในระบบได้ดีขึ้นและง่ายขึ้น ส่วน อุทุมพร จามรมาน (2541) ได้ให้นิยามว่าเป็นโครงสร้างของความเกี่ยวข้องของหน่วยงานต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ดังนั้น โมเดลจึงน่าจะมีมากกว่า 1 มิติ หลายตัวแปรและตัวแปรมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงความสัมพันธ์หรือเชิงเหตุผล สอดคล้องกับที่ จุมพล วณิชกุล (2549) กล่าวไว้ว่า รูปแบบเป็นการโปรแกรมแบบจำลองหรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลา โดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ

นอกจากนี้ ปรีชา กันธิยะ (2552) ให้ความหมายเกี่ยวกับรูปแบบว่า เป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการกระทำหรือดำเนินการใดใด ที่แสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิดหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยอาจเป็นรูปแบบเชิงกายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้ รวมทั้งอาจเป็นแบบอย่างง่ายหรือซับซ้อน ก็ได้เช่นกัน สำหรับรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับลักษณะปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนา รูปแบบ ส่วน มาลี สืบกระแส (2552) อธิบายความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบมี 2 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ และรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ระบบการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ รูปแบบอาจแสดงความสัมพันธ์ด้วยเส้นโยงแสดงในรูปแผนภาพ รูปสมการคณิตศาสตร์ สมการพยากรณ์ ข้อความจำนวน ภาพ แผนภูมิ หรือรูปสามมิติ

จากสาระสำคัญดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า “รูปแบบ” น่าจะหมายถึง ตัวแบบของสิ่งจำลองขึ้นในลักษณะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมโดยรูปแบบที่เป็นรูปธรรม เช่น หุ่นจำลอง รูปสามมิติทางคณิตศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่เป็นนามธรรม เช่น ชุดของสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อาจเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมซึ่งเขียนบรรยายเป็นภาษา ซึ่งสำหรับในงานวิจัยนี้ รูปแบบ มีความหมายที่จำเพาะเจาะจงคือ รูปแบบ หมายถึง องค์ประกอบที่ใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ภายใต้กรอบแนวคิดที่วิเคราะห์มาจากทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเภทของรูปแบบ จากการศึกษา พบว่า รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันซึ่งนักวิชาการด้านต่าง ๆ ก็ได้จัดแบ่งประเภทให้มีความแตกต่างกันออกไป สำหรับรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์นั้น คีฟ (Keeves, 1988) ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

2. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น รูปแบบการสอนของ Joyce and Weil (1985) เป็นต้น

3. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

4. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

นอกจากนี้ Schwirian (อ้างถึงใน Bardo & Hardman, 1982) และ Joyce และ Weil (1985 อ้างถึงใน มาลี สืบกระแส, 2552) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบด้วยการอธิบายลักษณะจากลักษณะของเมืองออกเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะพื้นที่และรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะของประชากรรูปแบบที่ใช้ในการอธิบายโดยพื้นที่นั้นมีจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมืองว่ามีลักษณะเช่นไร เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากรเมืองนั้น เป็นรูปแบบที่เสนอแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของประชากรเมืองต่าง ๆ เช่น Residential Segregation Model เป็นต้น ส่วน Joyce และ Weil แบ่งประเภทของรูปแบบการสอนตามแนวคิด หลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐาน โดยแบ่งรูปแบบการสอนเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) Information Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 2) Personal Models รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งกระบวนการที่บุคคลจัดการต่อระบบต่าง ๆ 3) Social Interaction Models เป็นรูปแบบเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม และ 4) Behavior Models เป็นรูปแบบการสอนที่ใช้ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้ ส่วน Steiner (1988) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบเชิงปฏิรูปปฏิบัติ รูปแบบประเภทนี้เป็นการจำทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลองรูปแบบเชิงทฤษฎี เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาเกี่ยวกับประเภทของรูปแบบดังกล่าวข้างต้น พบว่า รูปแบบมีหลายประเภท เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็น

นามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางของ Semantic Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น โดยแนวคิดที่นำมาพัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้น มาจากการวิเคราะห์หาทหกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงวัย ซึ่งมีที่มาจากนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่ปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพต่อไป

องค์ประกอบของรูปแบบ มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544) กล่าวว่า รูปแบบของหลักในการดำเนินงาน มีองค์ประกอบ 4 ประการที่ต้องพิจารณาและจัดเชื่อมโยง ได้แก่ 1) บุคคล (Personal) หมายถึง บุคคลอันมีคุณสมบัติหรือลักษณะซึ่งแสดงสมรรถนะของบุคคล เช่น คุณลักษณะที่ดีในการเป็นผู้นำ พฤติกรรมในการปฏิบัติงาน เป็นต้น 2) การปฏิบัติงาน (Performance) หมายถึง กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 3) กระบวนการ (Process) หมายถึง การใช้วงจรการบริหารคุณภาพประกอบด้วย การวางแผนพัฒนา (Plan) การปฏิบัติการพัฒนา (Do) การตรวจสอบการพัฒนา (Check) และการปฏิบัติการปรับแก้ (Act) อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และ 4) โปรแกรม (Program) หมายถึง หลักสูตรหรือวิธีการในการพัฒนาบุคลากร อาทิ การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน การสอนงาน การให้คำปรึกษาและการหมุนเวียนสับเปลี่ยนงาน เป็นต้น

สำหรับ ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2548) ได้สังเคราะห์รูปแบบงานวิจัยการปฏิรูปทั้งโรงเรียนพบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบรวม 9 ประการ คือ 1) ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ 2) ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ 4) ยุทธศาสตร์ (Strategies) ของรูปแบบ 5) บริบทและตัวป้อน (Input) ของรูปแบบ 6) กระบวนการ (Process) ของรูปแบบ 7) ผลที่ควรจะได้รับ (Output) จากการใช้รูปแบบ 8) ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ และ 9) การนำรูปแบบไปใช้

นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ยังได้สรุปถึงองค์ประกอบของรูปแบบไว้ 2 ส่วนสำคัญ คือ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่และล่มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบอาจจะมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้ และจะมีขอบเขตกว้างหรือแคบก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งหมดที่องค์กรกำลังดำเนินการอยู่ หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้งวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นอาจกำหนดมาในรูปของเจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดนี้จะเป็นเป้าหมายในกาออกแบบกลการทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความอิสระจากกันและกัน แต่ทำงานสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ คล้ายกันกับส่วนประกอบเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้เพื่อให้เครื่องยนต์ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่สร้างเครื่องยนต์ขึ้นมา อย่างไรก็ตามการออกแบบรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบองค์การหรืองานบางส่วนจากระบบองค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้น ๆ ได้ทั้งหมด เพราะจะมีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้น การออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้น ๆ เท่านั้น โดยมีสมมติฐานว่า หากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้แล้ว การดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ค่อนข้างแน่นอน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าประกอบด้วยองค์ประกอบใดบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีจำนวนเท่าใด มีการกำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์เป็นอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ของสิ่งที่กำลังศึกษา หรือแนวคิดทฤษฎีและหลักการพื้นฐานเพื่อกำหนดรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลัก

การพัฒนารูปแบบ คือ กระบวนการกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไรและนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ๆ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบไว้ดังนี้

Mescon (1985) อธิบายขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบว่าประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน แต่ละขั้นมีรายละเอียด

ขั้นศึกษาและรวบรวมปัญหา (Problem Formulation) เป็นขั้นตอนที่ศึกษาเพื่อให้ทราบว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง

ขั้นพัฒนารูปแบบ (Model Construction) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสร้างรูปแบบ เพื่อให้ทราบคุณสมบัติ รายละเอียดของข้อมูลที่ใช้ในการสร้างรูปแบบ

ขั้นทดสอบรูปแบบ (Testing Model) เป็นการตรวจสอบรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมาจากขั้นตอนที่ 2

ชั้นนำไปใช้(Implementation) เมื่อรูปแบบดังกล่าวผ่านการทดสอบแล้ว ควรนำรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้จริง เพื่อจะได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบขั้นปรับปรุงรูปแบบ (Model Updating) รูปแบบที่นำไปใช้อาจต้องการปรับปรุงเพื่อให้มีความทันสมัยตรงตามความต้องการและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก

สำหรับ คีฟ (Keeves, 1988) กล่าวว่า ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ คือ การแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นการพยากรณ์ถึงผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถตรวจสอบได้ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงกลไกของเรื่องที่ศึกษา และสามารถตรวจสอบได้ และเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ที่สามารถขยายองค์ความรู้ที่ศึกษาได้

ในขณะที่ ปรีชา กันธิยะ (2552) สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบและแบ่งขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและพัฒนา รูปแบบ ประกอบด้วย ศึกษาองค์ความรู้และข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้งในส่วนแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัจจุบัน กำหนดกรอบแนวคิด และหลักการในการพัฒนารูปแบบ และพัฒนารูปแบบ ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบในมิติของ ความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบไปใช้ และขั้นตอนที่ 3 การทบทวนและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมและสมบูรณ์มากขึ้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้สรุปได้ว่าการสร้างรูปแบบ (model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษา องค์ความรู้ (intensive knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมุติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนารูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

3.4.2 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สำหรับประเด็นสำคัญของการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า มีความเกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและศักยภาพในตัวของผู้สูงอายุเอง โดยสิ่งสำคัญที่จะสามารถเป็นแรงเสริมได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ การส่งเสริม ผู้สูงอายุมีความสุข และเกิดความชื่นชมในความสูงวัยของตัวเอง โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ แนวทางการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ปัจจัยที่ส่งเสริม ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีความเกี่ยวข้องกับส่วนประกอบสำคัญคือ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในที่นี้ผู้วิจัยใช้แนวทางของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในการอธิบายถึงการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เนื่องจากโดยผู้วิจัยมองว่าหากต้องการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยขึ้นในผู้สูงอายุนั้น สิ่งสำคัญ คือ สภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ บุคคล/การสื่อสาร ระหว่างการเรียนรู้ และกิจกรรม/สื่อของการเรียนรู้ ซึ่งสิ่งเร้าดังกล่าว จะสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริม ให้เกิดการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อนำไปสู่ผลของการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังนี้

สมิธ (Smith. 2005 : Online) อธิบายถึงการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในวิถีการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ว่าเกิดขึ้นได้ จากการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัย (Practicing informal education) เพื่อส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จำแนกออกได้ 5 กลุ่ม คือ

1. กิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียน วิทยาลัย หรือในสังคมชุมชน

1.1 กิจกรรมพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ การเปิดเวทีอภิปราย การมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่น และสมาคมต่างๆ กิจกรรมการรณรงค์ในเรื่องต่างๆ การสำรวจและจัดตั้งกลุ่มและโปรแกรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น อาจเป็นการทำงานเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การจัดสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุการเชื่อมโยงด้านจราจร การออมและสินเชื่อ การจัดทำจดหมายข่าวชุมชน การพัฒนาโอกาสเพื่อการเรียนรู้ต่อเนื่องของคนในชุมชน การสร้างโอกาสเพื่อการจ้างงานในท้องถิ่น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะต่างๆ เป็นต้น

1.2 กิจกรรมทางสังคม ได้แก่ การทำงานร่วมกับเยาวชน การจัดสถานการณ์การเรียนรู้ต่างๆเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงานร่วมกับบิดามารดาและเด็กๆ ในศูนย์ ครอบครัว กิจกรรมการรณรงค์ในเรื่องต่างๆ การจัดโปรแกรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมเพื่อส่งเสริม และพัฒนาตนเอง การให้คำปรึกษาเพื่อการดำเนินชีวิตเป็นรายบุคคล เป็นต้น

1.3 กิจกรรมตามท้องถนน สโมสร และงานโครงการ ได้แก่ กิจกรรมกีฬา หรือ กิจกรรมกลางแจ้งที่จัดขึ้นในท้องถิ่น กิจกรรมสโมสร การวางแผนเพื่อริเริ่มบริการใหม่ ๆ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับการจัดโปรแกรม และการประชุม การทำงานในรูปของคณะกรรมการ การจัดการกับปัญหา การจดบันทึกและจัดทำบัญชี การระดมทุน การหางาน การสร้างงาน การริเริ่มดำเนินธุรกิจ การบริการด้านส่งเสริมสุขภาพ และการดำเนินชีวิต การสร้างโอกาสใหม่ เพื่อการเรียนรู้ อาจเป็นการจัด การศึกษาพื้นฐาน หรือจัดกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือระหว่างกัน

1.4 กิจกรรมการแสดงทางด้านศิลปะและกิจกรรมกลางแจ้ง ได้แก่ กิจกรรมการจัดแสดงละครชุมชน ดนตรี เต้นรำ กิจกรรมนันทนาการต่างๆในท้องถิ่น กิจกรรมกลุ่มการผจญภัย และการเรียนรู้ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการรวบรวมข้อมูลวิถีชีวิตในชุมชน และถ่ายทอดในรูปแบบของภาพถ่าย การบอกเล่า การสัมภาษณ์ และวีดิทัศน์ เป็นต้น

2. การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นในร้านกาแฟ (Coffee house and informal learning) แนวคิดนี้เกิดขึ้นโดยเห็นว่าร้านกาแฟเป็นที่ที่มีการพบปะ สังสรรค์ของบุคคลในทุกวงการ บางครั้งร้านกาแฟก็กลายเป็น ที่จัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย เช่นการเป็นสโมสร สมาคม รวมทั้ง เป็นเวทีชุมชน การพูดคุยบรรยาย ได้ว่าที่ การถกเถียง และการอภิปราย นอกจากนั้นหนึ่งในสี่ของร้านกาแฟกว่า 2,000 แห่ง ในกรุงลอนดอน มีมุม อ่านหนังสือที่มีลักษณะคล้ายห้องสมุด และมีหนังสือพิมพ์รายวันเพื่อบริการลูกค้าอีกด้วย

3. การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นจากการเดิน (Walking informal learning) ขณะที่เดินไปตามถนน และซอยต่างๆ ของกรุงลอนดอนเราสามารถพบเห็น สถานที่ต่างๆ อนุสาวรีย์ และรูปปั้นของบุคคลสำคัญ ถนนสายแรกๆ อาคารโรงละคร สมาคม โรงเรียน วิทยาลัย และหอพักต่างๆในยุคบุกเบิกที่ทำให้เราสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมลูกเสือ กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ งานละคร และกิจกรรมของสมาคม YMCA เป็นต้น

จากการอธิบายความหมายข้างต้น ครอบคลุมถึงองค์ประกอบในการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ได้แก่ ผู้จัด กิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัยซึ่งสามารถอธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

4. การส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต สถานการณ์ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือเป็นการจัดขึ้นตามธรรมชาติในวิถีชีวิต และสังคม ได้ด้วยวิธีการ ดังนี้

4.1 ผู้จัดการศึกษาในวิถีชีวิต ผู้จัดการในลักษณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอด แบบแผนการดำรงชีวิต ทักษะ และความเชี่ยวชาญต่างๆ ตลอดจนการสืบทอด ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น โดยมีลักษณะในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผู้จัดการกลุ่มนี้ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญที่สุด ที่สอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต มารยาทสังคม การปฏิบัติตน ตลอดจนการดำรงชีวิต และการอยู่รอดในสังคมในครอบครัว มีพ่อ แม่ มีสมาชิกในครอบครัวที่ เป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการถ่ายทอดความรู้แบบไม่เป็นทางการผ่านวิธีการบอกเล่า สอน สอน สอนให้ดู สร้างบรรยากาศ ภายในครอบครัว ของจริง ศึกษาดูงาน เป็นต้น สถาบันศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่สืบทอดความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนการสืบทอดคุณธรรม และจริยธรรมอันดีงาม โดยการถ่ายทอด

องค์ความรู้ต่างๆ จากการปฏิบัติจริงในวิถีชีวิต เช่นการบวช และการปฏิบัติพิธีการทางศาสนาต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรม และองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและการถ่ายทอดสืบต่อมา ในแง่ของผู้จัดการศึกษาตามอัยาศัย คือผู้รู้ในท้องถิ่น ในลักษณะของบุคคล กลุ่มบุคคล ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ จาริต ประเพณีของท้องถิ่นผ่านวิธีการบอกเล่า การทำให้ดู การสาธิต การสังเกต การอบรม การฝึกหัดทักษะ และความเชี่ยวชาญต่าง ๆ เป็นต้น

4.2 ผู้จัดการศึกษาตามบทบาทขององค์กร ผู้จัดประเภทนี้มีได้มีวัตถุประสงค์ หลักในการจัดการศึกษาตามอัยาศัย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจ การดำเนินงานขององค์กรเป็นหลักผู้จัดกลุ่มนี้ได้แก่ หน่วยงานสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาตาม อัยาศัย ซึ่งโดยทั่วไปสื่อมวลชนมีหน้าที่ในการให้การศึกษาตามอัยาศัยเกี่ยวกับการให้ความรู้ ต่างๆ ทั้งในด้านการเมือง อาชีพ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย วิทยาศาสตร์ และการบันเทิง เป็นต้น หน่วยงานบริการของรัฐที่นอกเหนือจากสถานศึกษา ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ มีหน้าที่ในการบริการประชาชน และมีสาขาของหน่วยงานอยู่ทุกระดับและพื้นที่การปกครองของประเทศ และส่วนท้องถิ่นทั้งในทุกระดับหน่วยงานเหล่านี้ มีบทบาทในการจัดกิจกรรมให้ ความรู้ในรูปของการศึกษาตามอัยาศัยตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ องค์กรการทำงาน ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม สถานประกอบการต่าง ๆ เป็นผู้จัดการศึกษาตามอัยาศัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ความสำเร็จ และปัญหาในการทำงาน การวางแผน การตรวจสอบ การปรับปรุง ตลอดจน การฝึกทักษะ การยกระดับความรู้ในการทำงาน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ผู้บริหารองค์กรเป็นผู้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพในการทำงาน เป็นต้น องค์กรเอกชนในประเทศไทยมีองค์กรเอกชนที่เป็นทั้ง สถาบัน สมาคม มูลนิธิ และชมรมต่างๆ ที่ให้บริการความรู้แก่สมาชิก และผู้รับบริการในรูปของการศึกษาตามอัยาศัย ทั้งที่เป็นภารกิจหลัก และภารกิจสนับสนุนขององค์กรเอกชนเหล่านี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีภารกิจในการบริการ ประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปบริหารจัดการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น

4.3 กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัยาศัยในวิถีชีวิต เป็นกระบวนการตลอดชีวิตซึ่งปัจเจกบุคคลได้รับความรู้ ทักษะ ทศนคติ จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ปัจเจกบุคคลได้รับความรู้ ทักษะ ทศนคติ จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่ทำงาน และในชุมชนเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมตามธรรมชาติในวิถีชีวิต ได้แก่ การพูดคุย ถกเถียงปัญหา การหารือ การบอกเล่า การสั่งสอน การสาธิตให้ดู การอ่าน การสืบค้น

การค้นคว้า การค้นพบ การประดิษฐ์ต่างๆ การท่องเที่ยว การละเล่น การแสดง การเลียนแบบ การสังเกต การปฏิบัติจริง การได้รับประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วมในสถานการณ์ เหตุการณ์ต่างๆ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีจากบรรพบุรุษหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

5. แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ และสังคม เป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในวิถีชีวิตตามสภาพสังคมและชุมชน ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่ง สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

5.1 แหล่งการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นแหล่งความรู้ตามสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ ครอบครัว สถานที่ทำงาน และแหล่งชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติทางสังคม ได้แก่ ร้านค้า ตลาดห้างสรรพสินค้า สถานบริการต่างๆ นอกจากนี้ยังมีแหล่งชุมชนอื่นๆ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

5.2 แหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่นศาสนสถาน หอศิลปะ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น

5.3 แหล่งนันทนาการ เช่นสนามเด็กเล่น สนามหรือศูนย์กีฬา สระว่ายน้ำ สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงภาพยนตร์ โรงละคร และสถานที่ที่มีการละเล่นต่าง ๆ

5.4 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่นวนอุทยาน ป่า ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง ต้นไม้ สัตว์ และแมลงต่างๆ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งให้ความรู้ ที่สามารถส่งเสริม การเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางของการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัยาศัยดังกล่าว พบข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางในการส่งเสริม การเรียนรู้ตามอัยาศัย ว่ามีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามอัยาศัย ในประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องของ แหล่งการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ดังที่สมิธ (Smith, 2005) กล่าวถึงไว้ว่า การเรียนรู้ตามอัยาศัยในวิถีปกติของการดำเนินชีวิต หรือ Lifestyle เกิดขึ้นได้อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นในสังคมชุมชน การร่วมกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมทางสังคม การพัฒนาชุมชน กิจกรรมการแสดงงานศิลปะ กิจกรรมที่เกิดจากการพบปะสังสรรค์กับบุคคลหลากหลายวงการ หรือแม้กระทั่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการเดินทางตามท้องถนน ผ่านตรอกซอกซอยต่างๆ

นอกจากนั้น สมิธ ยังชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญที่จะมีส่วนช่วยในการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ตามอัยาศัยนั้น ประกอบไปด้วย ผู้จัดกิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ และสื่อที่ใช้ในการส่งเสริม ให้เกิดการเรียนรู้ จากข้อสรุปดังกล่าวผู้วิจัยได้นำพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการจัดทำร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยภายในประเทศ

ฉลองศรี พลโยธา (2544) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยขององค์กรชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการออมทรัพย์หรือระดมทุน ได้แก่ ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ในวิถีชีวิต ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งมีคุณธรรม เสียสละ มีแรงจูงใจมุ่งประโยชน์ ส่วนรวมโอกาสการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ ต่อการยกระดับความรู้ความคิด การจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทุนทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ชนินทร สุขเจริญ (2548) ได้ศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยระบบการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียน ชั้นมัธยม1/1 โรงเรียนที่ปราชญ์พิทยา เกาะสมุย สุราษฎร์ธานี พบว่า นักเรียนบางส่วนยังไม่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองยังคงยึดติดระบบการเรียนรู้แบบเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่เนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลาอุปกรณ์และกรอบแนวคิดเดิม นักเรียนยังขาดความสามารถในการบริหารความคิดตามขั้นตอนการบริหารจัดการประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้น สามารถช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการเรียนรู้ด้านทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ระบบอิเล็กทรอนิกส์ และทักษะเพิ่มขึ้น ผลของการประเมินความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ตาม อัธยาศัยด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ พบว่าบริบทการทดลองสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ปัจจัย นำเข้าของการทดลองยังไม่สมบูรณ์ แต่นักเรียนมีความพึงพอใจในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ สามารถสืบค้นอิเล็กทรอนิกส์ได้เร็วขึ้นและพร้อม ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองโดยปราศจากครู

วิไล ตั้งจิตสมคิด และคณะ (2550) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ คือ รายได้ของผู้สูงอายุต่อการเลี้ยงชีพ และผู้สูงอายุต้องการให้ลูกหลานเลี้ยงดูและต้องการให้รัฐช่วยเหลือด้านรายได้ รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ คือ การจัดการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ ส่วนรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่ชมรมจัดให้กับผู้สูงอายุคือ กีฬา และนันทนาการ

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2553) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นบทเรียนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของประเทศไทย โดยศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อ การพัฒนา

ศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย และได้นำเสนอรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุพบว่า แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุใน ชุมชน รูปแบบเมืองและชุมชนสำหรับผู้สูงอายุรูปแบบชมรมผู้สูงอายุหรือสโมสรผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัธยาศัย โดยแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 หลักสำคัญ คือ การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การจัด สภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ และการวิจัยและพัฒนา ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการ พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุคูณพลัง

รศรินทร์ เกรย์ และคณะ (2558) ศึกษาเรื่อง ความสุขของผู้สูงอายุต่างวัยและต่างวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเพื่อค้นหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุต่างวัฒนธรรมในภาพรวม ตั้งแต่เริ่มสูงอายุ และผู้มีอายุร้อยปีขึ้นไปในสังคมตะวันตกและประเทศไทย โดยใช้วิธีทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์จากเอกสารที่มีอยู่แล้ว ส่วนใหญ่จากบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐานสากล เช่น SCOPUS หรือศูนย์ดัชนีอ้างอิงวารสารไทย (TCI) พบว่า ในสังคมตะวันตกผู้สูงอายุมีความสุขมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น และผู้สูงอายุชายมีความสุขมากกว่าหญิง การมีคู่มีความสุขมากกว่าไม่มีคู่ ในขณะที่ประเทศไทยยังสรุปไม่ได้เช่นนั้น ส่วนปัจจัยบ่งชี้ความสุขที่เหมือนกันไม่ว่าจะอายุหรือวัฒนธรรมใด ได้แก่ สุขภาพ เศรษฐกิจ ศาสนา และเครือข่าย ทางสังคม อย่างไรก็ตาม พบว่า ผู้สูงอายุไทยให้ความสำคัญต่อครอบครัวมากกว่าเพื่อน ขณะที่ผู้สูงอายุในสังคมตะวันตกให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าครอบครัว ส่วนปัจจัยที่บ่งชี้ความสุขของคนสูงอายุที่อายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไปทั้งในสังคมไทยและตะวันตกที่เหมือนกัน คือ ความทรงจำที่มีความสุข หรือความพึงพอใจในชีวิตในอดีตส่งผลถึงความสุขในปัจจุบัน

วทิมา ธรรมเจริญ (2555) ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความสุขของผู้สูงอายุเปรียบเทียบระดับความสุขของผู้สูงอายุ และศึกษาอิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ โดยใช้การวิเคราะห์เส้นทาง เพื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการของอิทธิพลที่ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยภายนอก อันได้แก่ เขตที่อยู่อาศัย มีอิทธิพลโดยรวมต่อระดับความสุขของผู้สูงอายุมากที่สุด รองลงมา คือ เวลาที่ใช้ในการปฏิบัติภารกิจทางสังคมและศาสนา และสถานภาพสมรส ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าอิทธิพลที่มีต่อความสุขของตัวแปรทั้ง 3 ส่วนใหญ่ เป็นอิทธิพลทางตรงมากกว่าทางอ้อม ด้านการทำงานและการพบปะติดต่อกับบุตรมีอิทธิพล ทางอ้อมต่อความสุขการทำงาน

มีอิทธิพลทางอ้อมโดยผ่านภาวะสุขภาพกายและผ่านภาวะทางอารมณ์ ส่วนการพบปะติดต่อกับบุตรก็มีอิทธิพลต่อความสุข โดยผ่านภาวะทางอารมณ์ สำหรับปัจจัยภายในพบว่า ภาวะสุขภาพกายก็มีอิทธิพลมากกว่าภาวะทางอารมณ์ นอกจากนี้ได้ทำการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุตอนต้นและตอนปลาย พบว่า การพบปะติดต่อกับบุตรมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านภาวะทางอารมณ์ของผู้สูงอายุตอนต้น ส่วนเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติภารกิจทางสังคมและศาสนา มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อระดับความสุขของผู้สูงอายุตอนปลายเพียงอย่างเดียวเช่นกัน อย่างไรก็ตามภาวะสุขภาพกายของทั้งผู้สูงอายุตอนต้นและตอนปลายต่างก็มีอิทธิพลต่อความสุขมากกว่าภาวะทางอารมณ์

จักรวุฒิ ชนะพันธ์ และคณะ (2558) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดชัยภูมิ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต และ 2) ประเมินรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดชัยภูมิ การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การร่างรูปแบบฯ โดยดำเนินการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องศึกษาค้นคว้าและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน นำมาขอร่างรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 ได้แก่แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต ดำเนินการโดยสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรูปแบบฯ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตดำเนินการโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหาและทำประชาพิจารณ์เพื่อรับรองและนำรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติ ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 8 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการสร้างวิสัยทัศน์การเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) ด้านการจัดบรรยากาศและวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) ด้านการสร้างเชื่อมโยงของแหล่งการเรียนรู้ 4) ด้านการประสานความร่วมมือ 5) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลาย 6) ด้านการส่งเสริม การใช้สารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ 7) ด้านการพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 8) ด้านการระดมทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ และการประเมินรูปแบบการส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิตของสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ามีความถูกต้องเหมาะสม เป็นไปได้และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ได้ทุกด้าน และผู้เข้าร่วมทำประชาพิจารณ์ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับพฤติกรรมการทำงาน

อำพรณ์ ปานเจริญ (2556) ศึกษาเรื่อง วาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการสร้างผลิตซ้ำ และการเผยแพร่อัตลักษณ์นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีวิทยาโดยการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวทางของนอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) การศึกษาจากตัวบท (Text) ภาควิธีการทางวาทกรรม (Discursive Practice) และภาควิธีการทางสังคม (Social Practice) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่ม คือ นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงชั้นปีที่ 1-4 ขณะศึกษาอยู่ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ประจำปีการศึกษา 2556 นักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชา และครู-อาจารย์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 22 คน ผลการศึกษาพบว่าการสร้างวาทกรรมนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงถูกสร้างขึ้นมาจาก การตีความจากตัวบทซึ่งเป็นประเพณี อุดมคติ ค่านิยม กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบันที่ถูกสร้างขึ้นจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ในมิติภาควิธีการทางวาทกรรมนักเรียน นายร้อยตำรวจหญิงได้เลือกสรรวิถีทางในการปฏิบัติตนเพื่อแสดงและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความสมบูรณ์แบบ โดยการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ระยะแรกของปีการศึกษาเริ่มมีการเรียนรู้และมีการปรับตัวระยะกลางของการศึกษามีการเรียนรู้มากขึ้นและมีการพัฒนาเต็มเต็ม และระยะสุดท้ายของการศึกษามีการเรียนรู้สมบูรณ์แบบ ในมิติภาควิธีการทางสังคมเป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมผ่านโรงเรียนนายร้อยตำรวจเพื่อให้ นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม โรงเรียนนายร้อยตำรวจจึงได้ออกเป็นกฎ ระเบียบ ปฏิบัติ ข้อบังคับของสถานศึกษาและคู่มือการปฏิบัติของนักเรียน เพื่อใช้ควบคุมนักเรียนนายร้อย ตำรวจหญิงให้มีความประพฤติที่ดีงามอยู่ในกรอบของสังคม บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์นักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงให้มีความโดดเด่นเป็นที่ปรากฏและเป็นที่ยอมรับของสังคม ได้แก่ เพื่อน นักเรียนชั้นสูง (รุ่นพี่) ผู้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายปกครอง ครู-อาจารย์ และสื่อต่าง ๆ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ไฮดี้ (Heidi E. Hamilton, 2001) ศึกษาเรื่อง Discourse and Aging ซึ่งเป็นงานวิจัยของผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมของชาวอเมริกันมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและด้วยความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุดังกล่าวส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันทางสังคม ในด้านการให้ความช่วยเหลือโดยรัฐสวัสดิการ ผู้สูงอายุจำนวนมากได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ข้อเสนอทางวาทกรรมจึงเริ่มมีความสำคัญขึ้นอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการแสวงหาคำตอบที่ตรงจุดและเข้าถึงกลุ่มคนเป้าหมายได้มากที่สุด งานวิจัยนี้ได้นำเสนอข้อเสนอเพื่อการค้นหา “วาทกรรมของความสูงวัย” ที่พบเห็นในสังคมของคนอเมริกัน ในด้านของวิธีการที่จะได้มาซึ่งวาทกรรม เริ่มต้นจากการสืบสอบด้วยการทำความเข้าใจในความแตกต่างกันของผู้คน (Different starting points)

พิจารณาว่าควรเลือกศึกษาจากใครเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ (Who should be studied?) ต้องมีจำนวนมากเท่าใดจึงจะได้ข้อมูลที่เพียงพอและพบคำตอบที่ต้องการ (How many subjects?) การศึกษาลักษณะของวาทกรรมที่เกิดขึ้น ณ จุดของเวลาใดเวลาหนึ่ง (Synchronic) หรือจะเลือกศึกษาตามการเปลี่ยนแปลงของเวลา (Diachronic) เนื้อหาสาระที่จะใช้ในการพูดคุย ต้องมีความหลากหลาย เช่น มาจาก 1) standardized tests, 2) interviews, 3) conversations และ 4) real-life interactions “listened in on” เป็นต้น และประเด็นสุดท้ายพื้นที่ที่จะใช้ในการสืบสอบหาข้อมูล ควรมีการพิจารณาถึงความพร้อมทางด้านของภาษา และความสามารถในการติดต่อสื่อสารของผู้สูงอายุ ลักษณะ เฉพาะของผู้สูงอายุแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน และค่านิยมทางสังคมที่ผู้สูงอายุเหล่านั้นอาศัยอยู่

ฟาร์ (Fahr. 2005: Online) ได้ศึกษาความต้องการการศึกษาตามอัธยาศัยของคนในประเทศเยอรมนี โดยศึกษาตัวแปรที่มาเกี่ยวข้อง คือ ระดับการศึกษา และการแบ่งเวลาต่อความต้องการ การศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะมีความสามารถในการแบ่งเวลาได้มากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สามารถมีเวลาในการทำกิจกรรมอื่นๆเพิ่มเติม ทั้งนี้ก็เพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และความต้องการในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจะมาจาก ความสนใจ ความพอใจของแต่ละบุคคล

เซียว และแครอล (Xiao ; & Carroll. 2007 : Online) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของชุมชนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของโรงเรียน พบว่า การศึกษาตามอัธยาศัยไม่ควรสอนให้ผู้เรียนรู้ทักษะการใช้พื้นฐานของคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ยังต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถและทักษะในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะนักเรียนที่เติบโตขึ้นในโลกดิจิทัลมีความสามารถพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้มากกว่าครู ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนสามารถออกแบบโครงการต่างๆ ได้ระดับปานกลาง ผู้วิจัยได้เสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนผ่านระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยว่า ครูควรแสดงบทบาทสมมติและการเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ในขณะที่โรงเรียนควรสร้างโอกาสและสถานที่เพื่อให้นักเรียนได้จัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

Thornton (2003) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับวงจรชีวิตเป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจะประกอบไปด้วยความซับซ้อนของร่างกาย สมอ และจิตใจที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอีกทั้งได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุไว้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนเพื่อให้เรียนเป็น (Learning to learn)

การเรียนรู้เพื่อการเจริญเติบโต (Learning for Growth) และการเรียนรู้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น (Learning for Well-being)

ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีในแต่ละประเด็นมาออกแบบเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังต่อไปนี้

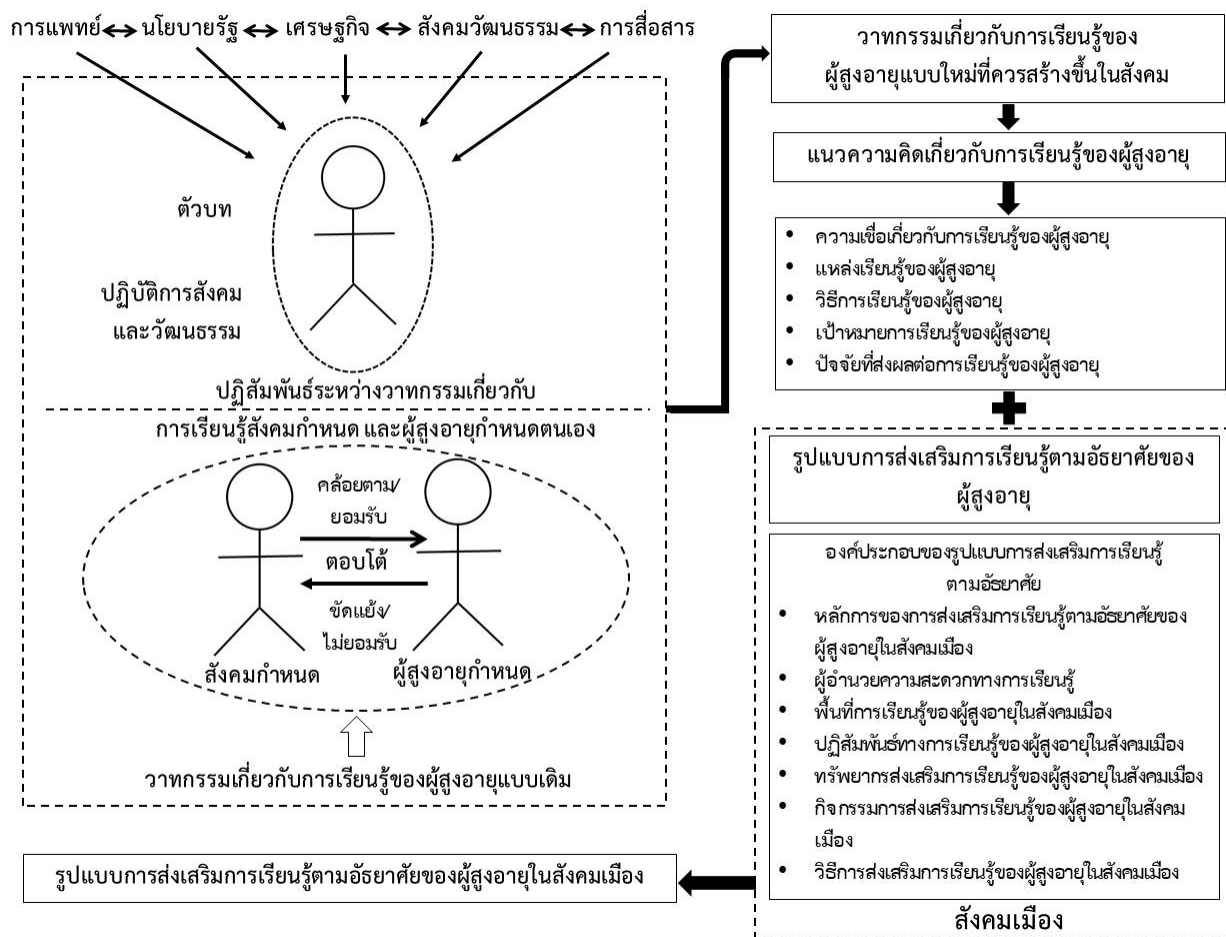
วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ ชุดของความคิดหรือความเชื่อหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน อันเป็นผลของกระบวนการสร้างวาทกรรมผ่านตัวบท การปฏิบัติการทางวาทกรรม และการปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ถูกผลิตขึ้นจากภาครัฐ ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน

การวิเคราะห์วาทกรรม เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ตัวบท เช่น ภาษาภาพ ภาษาเขียน คำพูด ผ่านการตีความการปฏิบัติการทางวาทกรรม และการศึกษาถึงการปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อตัวให้เกิดความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติที่สะท้อนถึงวาทกรรมที่สร้างขึ้น เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมที่มาจากสังคมเป็นผู้กำหนด

ผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์วาทกรรม จะทำให้เกิดมุมมองในเชิงอำนาจที่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ที่มุ่งสะท้อนถึงสถานะของผู้สูงอายุด้วยการใช้วาทกรรมที่ให้ผลทางบวกและลบ ทำให้เห็นถึงการต่อสู้ทางวาทกรรมที่แสดงทั้งในด้านอำนาจต่อผู้สูงอายุและการกดทับหรือครอบงำผู้สูงอายุ ด้วยการใช้ภาษา สื่อ พฤติกรรมที่แสดงออก และแหล่งเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์

ผลที่เกิดขึ้นกับตัวของผู้สูงอายุ คือ เกิดการรับรู้ที่เป็นไปได้ในสองทิศทาง การยอมรับตาม หรือต่อต้านต่อวาทกรรมนั้นๆ เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงวาทกรรมที่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้กำหนดด้วยตนเอง ผลที่เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์วาทกรรมดังกล่าว จะทำให้เห็นถึงวาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

วาทกรรมใหม่ที่ได้จากการวิเคราะห์ จะนำไปสู่การใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เพื่อสะท้อนให้เห็นการพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เริ่มต้นจากภายในตัวของผู้สูงอายุเอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 2. 4 กรอบแนวคิดสำหรับงานวิจัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการนำเสนอมิติเรื่องของการสื่อสารและการประกอบร่างความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยผู้วิจัยตั้งคำถามการวิจัย 4 ประเด็น คือ

1. วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไร และจะสามารถนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร
2. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร
3. ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไรและมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้
4. ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในสังคมเมืองต่อไปได้หรือไม่อย่างไร

เพื่อตอบคำถามการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดการดำเนินงานเป็น 3 ระยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ในระยะที่ 1 นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่า

“วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไรและ จะสามารถนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร”

โดยแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น และขั้นตอนที่ 3 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบเดิม

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต

การวิจัยในขั้นตอนนี้ใช้แนวทางการศึกษาวาทกรรม(Discourse Analysis) ของ Michel Foucault และ Norman Fairclough ซึ่งมุ่งเน้นการตีความของภาษาและการสื่อสารเพื่อแสดงให้เห็นอำนาจและความรู้ในการประกอบสร้างความจริงเรื่อง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย อันทำให้ต่างจากการศึกษาตามแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่เน้นเชิงปริมาณของเนื้อหาที่น่าสนใจ

การศึกษาในขั้นตอนนี้ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และความพยายามในการต่อสู้ ต่อรอง ความหมายของการเรียนรู้ และวาทกรรมทั้งหมดนั้นจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด ชัดแจ้ง ครบจำ หรือประสานกันอย่างไร และในท้ายที่สุดนั้นคุณลักษณะของวาทกรรมในแง่มุมต่างๆ จะสามารถนำมาพัฒนาไปสู่รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างไร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตามแนวทางการศึกษาวาทกรรมของ Foucault วางอยู่บนปรัชญาหลังสมัยใหม่และการมุ่งเน้นการตีความของภาษาหรือการสื่อสารภายใต้อำนาจและความรู้ในการสร้างความคิดและความเชื่อ โดย Foucault เรียกแนวทางการศึกษานี้ว่า archeology และ genealogy หรือ วงศาวិทยา ซึ่งจะศึกษาจากแหล่งต่างๆ โดยย้อนกลับไปในอดีตและขุดค้นข้อมูลจากพื้นที่ที่หลากหลายเปรียบได้กับการขุดค้นของนักโบราณคดี เพื่อเสาะหากำเนิดของวาทกรรม การกระจายตัวของอำนาจ และในที่สุดก็จะนำข้อมูลดังกล่าวมาประมวลให้เห็นว่า วาทกรรมจะมีความแตกต่างหลากหลาย ไม่ต่อเนื่อง แต่กับโยงใยกันด้วยเครือข่ายของอำนาจ (ธงชัย วินิจจะกุล, 2534)

ด้วยเหตุนี้การวิจัยนี้จึงอาจมิได้ศึกษาตามระบบหรือระเบียบของการวิจัยตามปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่มุ่งเน้นการดำเนินการตามแบบวิทยาศาสตร์แต่กลับพิจารณาแหล่งข้อมูลที่กระจัดกระจายหากหายในอดีตถึงปัจจุบันและตีความข้อมูลที่พบเห็นโดยวางอยู่บนฐานหรือกรอบแนวคิด หากพิจารณาการสุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ Patton (ชาย โพลิตา, 2554) เรียกว่า “การสุ่มตัวอย่างตามจุดมุ่งหมายการศึกษา” (purposeful sampling) ซึ่งในที่นี้ “กรอบแนวคิด คือ วาทกรรม

เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป็นสิ่งที่มิได้เป็นเรื่องธรรมชาติ แต่คือ การสร้างความหมายขึ้นมาจากวาทกรรม”

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนที่ 1 ได้แก่ งานวิจัยในอดีต และสื่อสิ่งพิมพ์ ที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544-2555 จำนวนเล่ม ดังแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3. 1 แสดงกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะที่ 1 ขั้นตอนที่ 1

ประเภท	ชื่อเรื่อง
1. งานวิจัย	1. การศึกษาทัศนะของคนผู้สูงอายุต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร (เพ็ญนรินทร์ สารทจำเริญ (2549)
	2. คนชราในสถานสงเคราะห์: ชีวิตและตัวตน (เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม, 2547)
	3. หญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคืน (พรพรรณ สมบูรณ์บัตร, 2549)
	4. การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ในสังคมไทย (กัจจกร หลุยยะพงศ์, 2553)
	5. พฤติกรรมผู้บริโภคของกลุ่มผู้บริโภคสูงอายุ (นพวรรณ วัฒนะพยุกุล, 2550)
	6. บทบาทของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์กับการสร้างความสัมพันธ์แบบชุมชนเสมือนของผู้สูงอายุสมาชิก OPPY Club (ศุภนิศา เกษมสันต์, 2546)
	7. ชราภาพแต่ร่างกายหากสดใสในจิตใจ: การประยุกต์ใช้ธรรมในชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพ (จุลณี เทียนไทย, 2549)
2. สื่อสิ่งพิมพ์	8. ข่าวและบทความในหนังสือพิมพ์
	9. คู่มือผู้สูงอายุ
	10. นโยบายรัฐ
	11. คำและภาพิตในสื่อพื้นบ้าน
	12. หนังสือธรรมะ
	13. นิตยสาร “Young@Heart”
	14. รายการสารคดีโทรทัศน์ “ลุยไม่รู้โรย”
	15. บทวิจารณ์ภาพยนตร์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยในระยะที่ 1 ขั้นตอนที่ 1 กำหนดเครื่องมือการวิจัยออกเป็น 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบวิเคราะห์เอกสารวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ชุดที่ 2 แบบวิเคราะห์สื่อที่เผยแพร่วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย

1. ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 2 ส่วนที่ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายและการวิจัย 2) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทางการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวาทกรรมและศิลปกรรม 4) ผู้ทรงคุณวุฒิทางการวิจัย และ 5) ผู้ทรงคุณวุฒิทางการทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ มีรายชื่อในภาคผนวก ง. เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของวรรณิ แกมเกตุ (2551) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.80 ส่วนข้อคำถามที่ได้น้อยกว่า 0.50 ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไข และผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

2. ผู้วิจัยนำเครื่องมือวิจัยที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

3. ปรับปรุงแก้ไขและสร้างเครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตามแนวทางของ Faiclough ใน 2 ด้าน คือ 1) ตัวบท 2) ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ตัวบท (Text) คือ การพิจารณาตัวบทที่จะศึกษาทั้งในส่วนของเอกสาร ได้แก่ งานวิจัยในอดีต และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยการวิเคราะห์เป็น 2 ด้าน คือ

ด้านเนื้อหา แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ตามแนวคิดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ

ด้านประเพณีวาทกรรม แบ่งเป็น 6 ประเพณี คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต

2. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม คือ การวิเคราะห์ให้เห็นถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยแบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านรัฐ มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านการสื่อสาร

ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่

ในขั้นตอนนี้เป็นการค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น โดยใช้พื้นฐานข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และดำเนินการศึกษาในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงทางด้านการเรียนรู้ทั้ง 5 ประเด็น ดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลทางการด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น และใช้ตัวบทในด้านเนื้อหาทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ มาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อค้นหาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ที่ควรสร้างขึ้น ใช้การศึกษาเอกสาร สื่อออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาเป็น 2 มุมมอง คือ

มุมมองที่ 1 ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด

มุมมองที่ 2 ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง

โดยในแต่ละมุมมองผู้วิจัย จำแนกเป็น 5 ประเด็นด้านการเรียนรู้ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
5. ปัจจัยที่ส่งต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยขั้นตอนนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

มุมมองที่ 1 วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด

เป็นการศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร และสื่อออนไลน์ ที่เผยแพร่อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2564 ในมุมมองที่ 1 นี้ จากการศึกษาของ Westerhof and Tulle (Westerhof, 2007) แสดงให้เห็นถึงสถาบันหลักที่ส่งผลกระทบต่อการเกิดความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ภาครัฐ กำหนดเป็นนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพทางการเรียนรู้

ของผู้สูงอายุ ผ่านกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกรมกิจการผู้สูงอายุ นอกจากนี้สถาบันการศึกษาภาครัฐก็รับนโยบายดังกล่าวมาเพื่อถือปฏิบัติเป็นแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับภาคเอกชน ได้แก่ หน่วยงานผลิตสื่อรายการสารคดี โฆษณา ต่างผลิตสื่อที่สะท้อนให้เห็นแง่มุมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมไทย และภาคประชาสังคม มีมูลนิธิและองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ที่สร้างสรรค์กิจกรรมส่งเสริมความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ เช่น มูลนิธิและสถาบันวิจัยพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) เป็นต้น กล่าวได้ว่า ทุกภาคส่วนต่างร่วมกันระดมสรรพกำลังที่จะสะท้อนภาพเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่มุมต่างๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพทางการเรียนรู้มากขึ้นเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาชาติ

งานวิจัยนี้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของสถาบันในสังคมไทยทั้งหมด เพื่อนำมาวิเคราะห์หว่าทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 คือ เอกสารนโยบายรัฐ เพื่อแสดงให้เห็นถึงนโยบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ภาครัฐกำหนดไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร กลุ่มที่ 2 คือ บทความวิจัย คู่มือ และหนังสือ ที่มีสาระสำคัญนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และกลุ่มที่ 3 สื่อปัจจุบัน ที่นำเสนอภาพหรือแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุผ่านช่องทาง Online รวมเอกสารและสื่อในปัจจุบัน ทั้งหมด 30 รายการ จำแนกตามกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เอกสารนโยบายรัฐ

เอกสารที่ผลิตโดยหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักนายกรัฐมนตรี จำนวน 4 รายการ คือ

รายการที่ 1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

รายการที่ 2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566-2570 (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2564)

รายการที่ 3 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2565) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 (มส.ผส., 2561)

รายการที่ 4 ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ พ.ศ.2561-2580 (กรมกิจการผู้สูงอายุ 2561)

กลุ่มที่ 2 บทความวิจัย คู่มือ และหนังสือ

เป็นการศึกษาแง่มุมที่แสดงให้เห็นสภาพการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอดีต รวม 10 รายการ

รายการที่ 1 การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)

รายการที่ 2 ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม (มส.ผส., 2561)

รายการที่ 3 คู่มือผู้สูงอายุ สุขภาพสูงวัย ดูแลได้ด้วยตัวเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2017)

รายการที่ 4 ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม” (มส.ผส., 2561)

รายการที่ 5 สังคมสูงวัย ก้าวไปด้วยกัน ครั้งที่ 2 ตอน สังคมสูงวัยกับโลกดิจิทัล (มส.ผส., 2561)

รายการที่ 6 Discourse and Aging (Hamilton & Hamaguchi, 2015)

รายการที่ 7 Against the old?: A critical discourse analysis of Philippine online news articles' ageist ideologies (Lustañas, 2019)

รายการที่ 8 Constructing Ageing and Age Identities: A Case Study of Newspaper Discourses (Fealy et al., 2012)

รายการที่ 9 สู่วัยชราอย่างมีศิลปะ แร้งบันดาลใจเพื่อชีวิตที่งามอุดม (จอห์น เลน, 2562)

รายการที่ 10 Healthy Aging เกิด แก่ (ไม่) เจ็บ ตาย สูงวัยอย่างมีคุณภาพ (ศุภวุฒิ สายเชื้อ, 2019)

กลุ่มที่ 3 สื่อปัจจุบัน

เป็นการศึกษาข้อมูลใน Website ที่ค้นพบในปัจจุบัน (พ.ศ.2560-2564) ตามแนวทาง archeology/genealogy ของ Foucault ซึ่งจะศึกษาว่าทฤษฎีที่เกิดขึ้นและกระจัดกระจายเป็นเครือข่ายตามพื้นที่และเวลาต่างๆ เพื่อให้เห็นการเกิดขึ้นของทฤษฎี ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดการคัดเลือก ด้วยการพิจารณาถึงสถาบันต่างๆ ที่ส่งผลต่อทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ การศึกษา สุขภาพ สังคมวัฒนธรรม และการสื่อสาร ซึ่งในปัจจุบันช่องทางการเผยแพร่สื่อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากที่สุด คือ ช่องทาง Online โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวม Website ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่มุมต่างๆ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นสื่อ Online ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุผ่าน Website รายการสารคดี และสื่อโฆษณา ที่นำเสนอผ่านทาง YouTube จากการศึกษาผู้วิจัยได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 11 รายการ จำแนกเป็นสื่อ Online ที่เป็น Website จำนวน 5 รายการ สื่อโฆษณา 2 รายการ และสื่อที่เป็นรายการสารคดีที่เผยแพร่ทาง YouTube 4 รายการ ตามรายละเอียด ดังนี้

รายการที่ 1 Website ของกลุ่มชมรม OPpy (Old People Playing Young) <https://www.happyoppy.com/> ซึ่งเป็นชมรมที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2542 โดยคุณหญิง ชันนี จาติวนิช ร่วมกับ Loxinfo Training Center บริษัท ล็อกซ์เลย์ อินฟอร์เมชั่น ชมรมดังกล่าว ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้และทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ให้แก่ผู้สูงอายุ

รายการที่ 2 Website <https://younghappy.com/> เป็น Website ที่สร้างสรรค์กิจการเพื่อสังคม ที่มุ่งสร้าง Community ของผู้สูงอายุในประเทศไทยและทั่วโลกโดย Young Happy มีความตั้งใจสร้างสังคมเพื่อผู้สูงอายุและเปลี่ยนแปลงมุมมองของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ

รายการที่ 3 Website โรงเรียนดิจิทัลเกษียณมีดี
<https://www.lifelong.cmu.ac.th/medee/course>

รายการที่ 4 Website โรงเรียนผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
<http://icehr.tu.ac.th/news/131>

รายการที่ 5 Website มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย
https://thaitgri.org/?page_id=35858

รายการที่ 6 สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์คอลเกต “ยิ้มสู้” ตอน ป้าเจ๊ียบ

รายการที่ 7 สื่อโฆษณาโฆษณาเมืองไทยประกันชีวิต “คนแก่”

รายการที่ 8 รายการสารคดี เผยแพร่ผ่าน YouTube เรื่อง LINE กนก (ลายกนก) ตอน สุขสูงวัย

รายการที่ 9 The Senior รุ่นใหญ่หัวใจไร้ขีดจำกัด”รายการ “ลุยไม่รู้โรย สูงวัยดีดี” : สูงวัยไทยแลนด์

รายการที่ 10 มนุษย์ต่างวัย ตอน สูงวัยรู้เท่าทันออนไลน์ (3.4) รายการ มนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊ียบนักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย

รายการที่ 11 The Senior รุ่นใหญ่ หัวใจไร้ขีดจำกัด : สูงวัยไทยแลนด์ ตอนแรปเปอร์ แรปป้า

กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาทั้ง 4 กลุ่มนั้น สามารถสรุปเพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด ดังแสดงในตารางที่ 3.2 ดังนี้

ตารางที่ 3. 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด จำแนกตามสถาบันที่เป็นผู้ผลิตวาทกรรม

หน่วยงานที่ผลิตสร้างวาทกรรม	รูปแบบของกลุ่มตัวอย่าง	รายการของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
1. ภาครัฐ	กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	<p>เอกสารนโยบายรัฐ</p> <p>รายการที่ 1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)</p> <p>รายการที่ 2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566-2570 (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2564)</p> <p>รายการที่ 3 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2565) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561)</p> <p>รายการที่ 4 ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ พ.ศ.2561-2580 (กรมกิจการผู้สูงอายุ 2561)</p>
	สถาบันการศึกษา	<p>บทความวิจัย</p> <p>รายการที่ 5 การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)</p> <p>รายการที่ 6 ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม” (มส.ผส., 2561)</p> <p>รายการที่ 7 คู่มือผู้สูงอายุ สุขภาพสูงวัย ดูแลได้ด้วยตัวเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2017)</p> <p>รายการที่ 8 ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม” (มส.ผส., 2561)</p>

หน่วยงานที่ผลิตสร้างวาทกรรม	รูปแบบของกลุ่มตัวอย่าง	รายการของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
		<p>รายการที่ 9 สังคมสูงวัย ก้าวไปด้วยกัน ครั้งที่ 2 ตอน สังคมสูงวัยกับโลกดิจิทัล (มส.พส., 2561)</p> <p>รายการที่ 10 Discourse and Aging (Hamilton & Hamaguchi, 2015)</p> <p>รายการที่ 11 Against the old?: A critical discourse analysis of Philippine online news articles' ageist ideologies (Lustanias, 2019)</p> <p>รายการที่ 12 Constructing Ageing and Age Identities: A Case Study of Newspaper Discourses (Fealy et al., 2012)</p> <p>รายการที่ 13 สู่วัยชราอย่างมีศิลปะ แรغبันดาลใจเพื่อชีวิตที่งามอุดม (จอห์น เลน, 2562)</p> <p>รายการที่ 14 Healthy Aging เกิด แก่ (ไม่) เจ็บ ตาย สูงวัยอย่างมีคุณภาพ (ศุภวุฒิ สายเชื้อ, 2019)</p>
สถาบันการศึกษา	สื่อปัจจุบัน	<p>รายการที่ 15 Website โรงเรียนดิจิทัล เกษียณมีดี https://www.lifelong.cmu.ac.th/mede/course</p> <p>รายการที่ 16 Website โรงเรียนผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ http://icehr.tu.ac.th/news/131</p>

หน่วยงานที่ผลิตสร้างวาทกรรม		รูปแบบของกลุ่มตัวอย่าง	รายการของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
ภาคเอกชน	สำนักพิมพ์	คู่มือ	รายการที่ 17 คู่มือผู้สูงอายุ สุขภาพสูงวัย ดูแลได้ด้วยตัวเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2017)
		หนังสือ	รายการที่ 18 Healthy Aging เกิด แก่ (ไม่) เจ็บ ตาย สูงวัยอย่างมีคุณภาพ (ศุภวุฒิ สายเชื้อ, 2019)
			รายการที่ 19 สู้วัยชราอย่างมีศิลปะ แรงบันดาลใจเพื่อชีวิตที่งามอุดม (จอห์น เลน, 2562)
	บริษัทผลิตรายการสารคดี	สื่อปัจจุบัน	รายการที่ 20 สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ “ยิ้มสู้” ตอน ป้าเจ๊ียบ
			รายการที่ 21 สื่อโฆษณาโฆษณาเมืองไทย ประกันชีวิต “คนแก่”
			รายการที่ 22 รายการสารคดี เผยแพร่ผ่าน YouTube เรื่อง Line กนก (ลายกนก) ตอน สุขสูงวัย
			รายการที่ 23 The Senior รุ่นใหญ่หัวใจไร้ขีดจำกัด”รายการ “ลุยไม่รู้โรย สูงวัยดีดี” : สูงวัยไทยแลนด์
			รายการที่ 24 มนุษย์ต่างวัย ตอน สูงวัยรู้เท่าทันออนไลน์ (3.4) รายการ มนุษย์ต่างวัย ตอนป้าเจ๊ียบนักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย
			รายการที่ 25 The Senior รุ่นใหญ่ หัวใจไร้ขีดจำกัด : สูงวัยไทยแลนด์ ตอนแรปเปอร์แรปป้า

หน่วยงานที่ผลิตสร้างวาทกรรม		รูปแบบของกลุ่มตัวอย่าง	รายการของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
3. ภาคประชาสังคม	มูลนิธิ	บทความวิจัย	<p>รายการที่ 26 ชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม” (มส.ผส., 2561)</p> <p>รายการที่ 27 สังคมสูงวัย ก้าวไปด้วยกัน ครั้งที่ 2 ตอน สังคมสูงวัยกับโลกดิจิทัล (มส.ผส., 2561)</p>
	Website	สื่อปัจจุบัน	<p>รายการที่ 28 Website ของกลุ่มชมรม OPPY (Old People Playing Young) https://www.happyoppy.com/</p> <p>รายการที่ 29 Website https://younghappy.com/</p> <p>รายการที่ 30 Website มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย https://thaitgri.org/?page_id=35858</p>

กล่าวโดยสรุปการศึกษากลุ่มตัวอย่างทั้งงานที่ผลิตโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมเป็นงานที่ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นเอกสารนโยบายรัฐ บทความวิจัยโดยสถาบันการศึกษา คู่มือ หนังสือ และสื่อปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 30 ชิ้น ทำให้เห็นภาพของสถาบันทางสังคม ที่ต่างมีส่วนร่วมทำให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจากอดีตสู่ปัจจุบันที่มีความหลากหลายตามแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงลึกในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุและผู้ที่ทำงานด้านการผลิตสื่ออื่นๆ ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกไว้ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่ทำงานผลิตสื่อ/ทำงานร่วมกับผู้สูงอายุมาไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีผลงานเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม
2. เป็นบุคคลที่ทำงานหรือร่วมงาน ที่ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดผู้สูงอายุมีศักยภาพทางการเรียนรู้ หรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

จากดังกล่าวผู้วิจัยคัดเลือกได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน ดังแสดงในตารางที่ 3.3 คือ

ตารางที่ 3.3 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุและผู้ผลิตสื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ในผู้สูงอายุ

ลำดับที่	รายนาม	ตำแหน่ง	สถานที่
1	อาจารย์อานนท์ ไชยรัตน์	ผู้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม ล้านนา สลิปปิงแจ๊สแวกว้าง เครือข่ายพ่อครู แม่ครูภูมิ ปัญญาพื้นบ้าน	ศูนย์วัฒนธรรมล้านนา สลิปปิงแจ๊สแวกว้าง เครือข่ายพ่อครู แม่ครู ภูมิปัญญาพื้นบ้าน
2	คุณเอื้อมพร คริสต์รักษา	นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ เทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต	เทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต
3	คุณภาวดี ศุภสุวรรณ	รองนายกเทศมนตรี ตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต	เทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต
4	คุณดอน ลีมนันทพิสิฐ	ประธานชุมชนย่านเมืองเก่า ภูเก็ต	49 ถนนกลาง อำเภอ เมือง จังหวัดภูเก็ต
5	คุณณัฐพล แพนกุล	องค์การบริหารส่วนตำบล ทุ่งสมอ	องค์การบริหารส่วน ตำบลทุ่งสมอ
6	คุณประสาน อิงคนันท์	ผู้ก่อตั้งบริษัทบุญมีฤทธิ์ จำกัด และผู้ผลิตรายการ “ลุยไม่รู้โรย สูงวัยดีดี” และ “The Senior รุ่นใหญ่ หัวใจไร้ขีดจำกัด”	บริษัทบุญมีฤทธิ์ จำกัด

มุมมองที่ 2 วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผู้สูงอายุจะมีความแตกต่างกันไม่อาจ
เหมารวมได้ ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของแต่ละคนก็อาจมีความแตกต่างกันออกไป
ดังนั้นงานวิจัยในส่วนนี้ จึงเผยให้เห็นว่าผู้สูงอายุทั้งในกลุ่มที่เป็นผู้สูงอายุที่จัดว่าเป็นผู้ที่ประสบ
ความสำเร็จมีคุณภาพ (Active Aging) และกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองทุกภูมิภาค
ทั่วประเทศไทย จะนิยามเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเองอย่างไร

การที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาผู้สูงอายุทั้ง 2 กลุ่มนั้น ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจาก การตั้งข้อสังเกตเชิงทฤษฎีว่า สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อีกทั้งสังคมส่วนใหญ่นิยามผู้สูงอายุออกไปในเชิงลบ จนกระทั่งส่งผลให้ขาดตัวอย่างของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ ซึ่งในขณะเดียวกันในกลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปที่ไม่ได้มีบทบาทโดดเด่นหรือได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้างว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ ก็อาจมีแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่จะสามารถนำมาเป็นต้นแบบของแนวคิดที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคมได้ต่อไป

นอกจากนั้น เนื่องจากประชากรผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีจำนวนมาก งานวิจัยนี้จึงจะสุ่มตัวอย่างเฉพาะกรณี โดยเลือกเพียงภูมิภาคละ 1 กลุ่ม โดยวิธีลงสนาม (Field Study) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้สูงอายุ ดังนี้

1. เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ใน 6 ภูมิภาค ที่มีชมรมผู้สูงอายุหรือ โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือแหล่งเรียนรู้ที่มีผู้สูงอายุมารวมตัวเพื่อทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
2. เป็นผู้สูงอายุที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำชมรมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการ
3. เป็นผู้สูงอายุที่มีบทบาทในการทำงานเพื่อชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่
4. เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับการแนะนำผ่านผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์ กล่าวคือ ผ่านการสุ่มตัวอย่างแบบ สโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างในลักษณะแบบต่อเนื่อง โดยที่ตัวอย่างแรกจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกตัวอย่างถัดไป และมีการแนะนำต่อไปจนกระทั่งได้ขนาดตัวอย่างตามที่ผู้วิจัยต้องการ ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์นี้ เรียกว่า “ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง” โดยจะต้องมีทัศนคติเกี่ยวกับความสูงวัยว่าไม่ใช่อุปสรรคของการเรียนรู้หรือการที่จะเริ่มต้นสิ่งใหม่ๆ

จากเกณฑ์ดังกล่าว ได้กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุทั่วไป จำนวน 101คน และกลุ่มที่ 2 ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง จำนวน 11 คน รวม 112 คน ดังแสดงไว้ในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3. 4 ข้อมูลพื้นที่และจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์จำแนกตามพื้นที่ 6 ภูมิภาค

ภูมิภาค	จังหวัด	สถานที่สัมภาษณ์	จำนวน	
			กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุทั่วไป	กลุ่มที่ 2 ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง
ภาคเหนือ	เชียงใหม่	โรงเรียนศาลาสว่างสุข บ้านแม่ชะจาน อำเภอแม่แตง	9	1
		มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (FOPDEV) จังหวัดเชียงใหม่	-	1
		ศูนย์วัฒนธรรมล้านนา ลีปิงจ้อยแก้วกว้าง เครือข่ายพ่อ ครู แม่ครูภูมิปัญญาพื้นบ้าน วรดา เกสต์เฮาส์	-	-
			1	-
	น่าน	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาล เมืองน่าน	11	1
		ศรีนวลลอร์ด	1	-
ภาคกลาง	กรุงเทพ มหานคร	ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการ สังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ธนาคารกรุงเทพ สำนักงานใหญ่	10	-
			-	1
		Auditorium 201, Thai Health Promotion Foundation, Bangkok	-	1
		บริษัท บุญมีฤทธิ์ มีเดีย	-	-
	ปทุมธานี	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาล นครรังสิต	10	-
ภาค ตะวันออก	ระยอง	โรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย	7	1
ภาคตะวันตก	กาญจนบุรี	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาล ตำบลทุ่งสมอ	11	1

ภูมิภาค	จังหวัด	สถานที่สัมภาษณ์	จำนวน	
			กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2
			ผู้สูงอายุทั่วไป	ผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง
		ศูนย์เรียนรู้วิถีธรรม วิถีไทย บ้านแม่คุณ	-	1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	มหาสารคาม	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาตุน	10	1
		โรงเรียนอภัยแพ่ง เบิ่งแง ตำบลเสือไ้ก่	13	-
ภาคใต้	สงขลา	กลุ่มผู้สูงอายุออกกำลังกายบนเขาบ่อย	6	-
		สมาคมผู้สูงอายุ จังหวัดสงขลา	-	1
		โรงเรียน หับ โห่ หิ้น อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	-	1
	ภูเก็ต	โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา	12	-
		49 ถนนกลาง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต	-	-
รวม			101	11

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาทหกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดเองโดยกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุทั่วไป และกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง โดยทั้ง 2 กลุ่มเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง 6 ภูมิภาคในประเทศไทย ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาทหกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของกลุ่มผู้สูงอายุที่กำหนดตัวตนขึ้นมา

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย

1. ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 2 ส่วนที่ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการวิจัย 2) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวาทกรรมและศิลปกรรม 4) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการวิจัย และ 5) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของวรรณิ แกมเกตุ (2551) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.80 ส่วนข้อคำถามที่ได้น้อยกว่า 0.50 ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไขและผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

2. ผู้วิจัยนำเครื่องมือวิจัยที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาและความเหมาะสมในการนำไปใช้

3. ปรับปรุงแก้ไขและสร้างเครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตามแนวทางของ Faiclough ใน 3 ด้าน คือ (1) ตัวบท (2) ปฏิบัติการวาทกรรม และ (3) ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรมเพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ตัวบท (Text) คือ การพิจารณาตัวบทที่จะศึกษาทั้งในส่วนของเอกสาร สื่อปัจจุบัน กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุและผู้ผลิตสื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ในผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้สูงอายุ

การศึกษาตัวบทจำแนกตามประเด็นที่เกี่ยวกับ “การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” จำแนกออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1.1 การจำแนกตัวบท เป็นการจำแนกตัวบทตามประเด็นโดยเฉพาะข้อมูลเอกสาร เป็นการทำให้เห็นประเภทของข้อมูลที่มีมาในอดีต และที่ปรากฏในสื่อปัจจุบัน ที่ผลิตสร้างขึ้นมาจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในขั้นนี้ผู้วิจัยจัดประเภทของข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 2) แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 3) วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 4) เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และ 5) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

หลังจากจัดแบ่งตามประเด็นแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ในเบื้องต้นเพื่อสรุปให้เห็นการเชื่อมโยงของวาทกรรม และพบว่าข้อมูลดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนและสามารถจัดแบ่งเป็นช่วงเวลาอดีตและปัจจุบันได้ คือ อดีต: วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบเดิม การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปตามธรรมชาติมุ่งเน้นความเชื่อที่มีมาจากอดีตที่ได้รับการส่งต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตที่มีครอบครัวลูกหลานเป็นที่พึ่งพาทั้งทางร่างกายและจิตใจ สำหรับในปัจจุบัน: วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปเพื่อตัวของผู้สูงอายุเอง เลือกได้ กำหนดได้ และจัดการได้ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เริ่มคลี่คลายตัวให้ผู้สูงอายุเริ่มมีบทบาทในการกำหนดความหมายทางการเรียนรู้ของตนเอง ภาพรวมดังกล่าวจะกลายเป็นพื้นฐานสำหรับการจำแนกข้อมูลวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในงานวิจัยนี้ต่อไป

1.2 เกณฑ์การวัดตัวบทตามแนวคิดของ Fairclough เกณฑ์การวิเคราะห์ตัวบทจะให้ความสนใจต่อภาษา ประโยค ไวยากรณ์ และความสัมพันธ์ของคู่สนทนา ซึ่งเป็นแนวทางกว้างๆ แต่มุ่งเน้นมิติเชิงภาษาศาสตร์ค่อนข้างมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำงานของกำจร หลุยยะพงศ์ (2553) ซึ่งได้วิเคราะห์การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย มาเป็นแบบเบื้องต้น จำแนกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านแรก ประเภทของเนื้อหา จะวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ประเด็น คือ (1) ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง (2) แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (3) วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (4) เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และ (5) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ด้านที่สอง ประเภทวาทกรรม จากการศึกษาเอกสารเบื้องต้น พบว่าประเภทของวาทกรรมแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท คือ การอธิบายการโต้แย้ง (ปฏิเสธ) การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ สักสอน และการสาธิต

1.3 เป้าหมายของการวิเคราะห์ตัวบท ภายหลังจากการวิเคราะห์ตัวบทแล้ว ในขั้นตอนต่อไป ผู้วิจัยจะพิจารณาเป้าหมายของตัวบทใน 2 ด้าน คือ ด้านแรก คือ วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนดและผู้สูงอายุกำหนดตัวเองแบบเดิมที่เคยมีมาในอดีต และด้านที่สอง วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม (Socio Cultural Practice) จะเป็นการพิจารณาอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น นโยบายรัฐ สถานศึกษา สังคม วัฒนธรรม และการสื่อสาร เพื่อเป้าหมายของการเห็นความสัมพันธ์โยงใยของเครือข่ายวาทกรรม (Chain Relation) ว่ามีความเชื่อมโยงหรือขัดแย้งกันอย่างไร

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบเดิม

จากผลการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุทั้งที่เป็นมุมมองจากสังคมกำหนดและผู้สูงอายุกำหนดตนเอง พบว่า มีที่มาจาก 5 ประเด็นหลักเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
4. เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยนำประเด็นหลักดังกล่าวมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. สร้างกรอบแนวคิดสำหรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยใช้หลักการที่ได้จากผลการวิเคราะห์ตัวบทที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 ระยะที่ 1
2. ออกแบบกิจกรรม โดยใช้ผลการวิเคราะห์ตัวบทเป็นหลักคิดในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้
3. นำกิจกรรมที่ออกแบบขึ้นมาไปใช้ในการค้นหาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ที่อาจพบในขณะจัดกิจกรรม (ก่อน-ระหว่าง-หลัง กิจกรรม)
4. เก็บข้อมูล ตัวบท และสังเกตพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ
5. นำตัวบท และผลการสังเกตพฤติกรรมของผู้สูงอายุมาจัดกลุ่มจากประเด็นการเรียนรู้ทั้ง 5 ประเด็น และหากมีประเด็นที่แตกต่างให้จัดแยกไว้
6. ดำเนินการสรุปผลการวิเคราะห์ตัวบทในข้อที่ 5 นำเสนอผลการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ที่เกิดขึ้นในระหว่างทำกิจกรรม ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายต่อไป
7. สังเคราะห์ข้อมูลและรายงานผล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง คือ

1. เป็นกลุ่มคนที่มีตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
2. เป็นผู้สูงอายุที่ไม่เคยมีพื้นฐานหรือประสบการณ์กับการทำงาน/การเรียนทางศิลปะมาก่อน
3. เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการแนะนำผ่านผู้สูงอายุที่สัมภาษณ์ เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบ

สโนว์บอล หรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling)

จากเกณฑ์ดังกล่าวได้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 15 คน โดยผู้สูงอายุทุกคนมีความยินดี และต้องการร่วมกิจกรรมอย่างเปิดเผย และพร้อมให้สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกภาพและสัมภาษณ์มาเผยแพร่เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือสำหรับการวิจัยที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย

1. ชุดกิจกรรม Art for Fun ที่ผู้วิจัยออกแบบขึ้นมา จากพื้นฐานของการออกแบบงานตัดกระดาษ หรือ Paper Cut ประกอบด้วย กระดาษสีขาวขนาด A4 กระดาษสี กรรไกร และกาว
2. แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงาน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของวรรณิ แกมเกตุ (2551) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.80 ส่วนข้อคำถามที่ได้น้อยกว่า 0.50 ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไขและผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม โดยมีเกณฑ์และรายนาม ดังนี้

ตารางที่ 3. 5 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือสำหรับวิจัย

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มาไม่น้อยกว่า 5 ปี	คุณจิรนนท์ ปิติฤกษ์ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ หัวหน้าศูนย์บริการสาธารณสุข 2 เทศบาลรังสิต
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้าน การศึกษานอกระบบโรงเรียน/ การศึกษาตามอัธยาศัย/การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มาไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. ปาน กิมปี
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเองและเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรียนรู้อยู่เสมอ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อำไพ ติรณสาร
4. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยและทำงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี	รองศาสตราจารย์ ดร. ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยา การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงาน/การสอน เกี่ยวกับวาทกรรม	ดร.ธนอม ชวักดี สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาเอก ศิลปวัฒนธรรม

เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากผลการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในด้านของตัวบทที่พบ มาใช้เป็นประเด็นในการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยจะมีผู้ดำเนินกิจกรรม Art for Fun ส่วนตัวผู้วิจัยจะเป็นผู้สังเกตการณ์ในระหว่างการลงมือปฏิบัติงาน และเมื่อผู้สูงอายุสร้างสรรค์ผลงานเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างต่อไป

การวิเคราะห์งานผู้วิจัยจะทำการสรุป ตัวบท และพฤติกรรม ที่พบโดยในด้านของตัวบทจะทำการสรุปในรูปแบบของความถี่ ที่เห็นด้วยกับ ตัวบท ในแต่ละประเด็นของการเรียนรู้ ส่วนในด้านของพฤติกรรม จะทำการจัดบันทึกเป็นพฤติกรรมด้านต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม

การสังเคราะห์คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหาสาระของงานวิจัยด้วยวิธีการบรรยาย โดยการนำผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่มาจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และจากตัวของผู้สูงอายุเอง นำข้อมูลที่ได้รับมาจัดระบบตามหลักการวิเคราะห์วาทกรรมที่ประกอบด้วย ตัวบท การปฏิบัติการทางวาทกรรม และการปฏิบัติการทางสังคม และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการสะท้อนภาพของการต่อสู้ทางวาทกรรมที่ออกมาทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อทำให้มองเห็นภาพของวาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มาร่างเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ และจัดทำเป็นเอกสารประกอบเพื่อเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ และรายนามของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

ตารางที่ 3. 6 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาร่างแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้าน การศึกษานอกระบบโรงเรียน/การศึกษา ตามอัธยาศัย/การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่มี ความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมาไม่น้อยกว่า 5 ปี	รองศาสตราจารย์ ดร. ชิตชงค์ นันทนาเนตร ดร. อำนาจ บัวศรี ดร. วิรุฬห์ นิลโมจน์ ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มี ประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเองและเป็น ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรียนรู้อยู่เสมอ	ดร.พิศศรี แจ้งไพร

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยและทำงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย
4. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงาน/การสอน เกี่ยวกับวาทกรรม	ดร.ธนอม ชากักดี สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาเอก ศิลปวัฒนธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1. ร่างคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. แบบประเมินร่างคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย เพื่อประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของวรรณิ์ แกมเกตุ (2551) ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.80 ส่วนข้อคำถามที่ได้น้อยกว่า 0.50 ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไขและผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2563 เวลา 9.00-12.00 ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 5 คน ได้แก่

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ชิตพงศ์ นันทนาเนตร
2. ดร. วิรุฬห์ นิลโมจน์
3. ดร. อำนาง บัวศิริ
4. ดร. พิศศรี แจ้งไพร
5. ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์

ผู้วิจัยดำเนินการเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ช่วยวิจัย คือ นางสาวสายทิพย์ พิริยะธนาภิรักษ์ เป็นผู้ช่วยจดบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียง และจัดกลุ่มของข้อมูลตามประเด็นของการเรียนรู้ และคุณลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ภายใต้กรอบของตัวบทที่พบจากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และหากพบว่ามี ตัวบทที่แตกต่างไปจากผลที่วิเคราะห์ไว้ ผู้วิจัยจะได้นำตัวบทดังกล่าว ไปใช้เป็นประกอบการวิเคราะห์คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ เป็นการนำผลการวิจัยที่ได้จากระยะที่ 1 คือ คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยการวิจัยในระยะที่ 2 นี้ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ในขั้นตอนของการร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยนำคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่ได้จากการวิเคราะห์ในระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเป็นแนวทางของการออกแบบร่างรูปแบบ โดยใช้หลักการออกแบบหลักการออกแบบโปรแกรมของ Caffarella's Interactive Model for Program Planning, (2011) มาเป็นแนวทางในการร่างรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ในขั้นตอนที่ 2 ของระยะที่ 2 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ตามที่ได้พัฒนาไว้ มาทดลองออกแบบเป็น หลักสูตรระยะสั้น ระยะเวลา 8 สัปดาห์ ในชื่อหลักสูตรว่า “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” หรือ “Digital Media Creation for the Elderly”

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 1 ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ ที่เลือกลงทะเบียนเรียนหลักสูตร “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” ตามความสมัครใจ ปรากฏมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน โดยในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุ (บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 25 คน และเป็นกลุ่มคนที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี จำนวน 15 คน ดังนั้นผู้วิจัย จึงเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น โดยผู้สูงอายุดังกล่าวยินดีให้ข้อมูล และเปิดเผยตัวตนได้ เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 2 ได้แก่

1. แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรระยะสั้น “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ”
2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือสำหรับการวิจัย

เครื่องมือของการวิจัยชุดนี้ ผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ตรวจประเมินหลักสูตรบัณฑิตพันธุ์ใหม่ ของสำนักงานปลานงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่ได้รับงบประมาณสนับสนุน ในโครงการโครงการสร้างบัณฑิตพันธุ์ใหม่และกำลังคนที่มีสมรรถนะเพื่อตอบโจทย์ภาคการผลิตตามนโยบายการปฏิรูปอุดมศึกษาไทย

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการถ่ายภาพ และบันทึกวิดีโอการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และนำข้อมูลมาทำการสรุปประเด็นและตัวบทที่มีความเกี่ยวข้องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคม และแจกแจงความถี่ของข้อมูล จัดกลุ่มของข้อมูลตามประเด็นของการเรียนรู้ และคุณลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ภายใต้กรอบของตัวบทที่พบจากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และหากพบว่ามีตัวบท ที่แตกต่างไปจากผลที่วิเคราะห์ไว้ ผู้วิจัยจะได้นำตัวบทดังกล่าว มาใช้ประกอบการกำหนดคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุต่อไป

สำหรับในด้านของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยได้นำผลจากการทดลองรูปแบบดังกล่าว มาปรับร่าง และนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับการตรวจสอบการใช้รูปแบบต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบและประเมินผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ในขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้นำผลที่ได้มาปรับโครงสร้างของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอีกครั้ง เพื่อนำเสนอต่อคณะผู้ทรงคุณวุฒิด้วยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยได้กำหนดเกณฑ์และรายนามของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3. 7 รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษานอกระบบ โรงเรียน/การศึกษาตามอัธยาศัย/การเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุนานไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเอง และเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรียนรู้อยู่เสมอ	ดร.พิศศรี แจ้งไพร
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงาน/การสอนเกี่ยวกับวาทกรรม	ดร.ณอม ชากักดี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้เครื่องมือสำหรับการวิจัย ดังนี้

1. ร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
2. แบบประเมินร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2563 เวลา 14.00-16.00 ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 3 คน คือ

1. ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
2. ดร.พิศศรี แจ้งไพร
3. ดร.ณอม ชากักดี

ผู้วิจัยดำเนินการเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ช่วยวิจัย คือ นางสาวสายทิพย์ พิริยะธนารักษ์ เป็นผู้ช่วยจดบันทึกข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียง โดยผู้วิจัยได้พัฒนาประเด็นในการพิจารณารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ

1. หลักการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
2. แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่มาจากวิเคราะห์วาทกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความสูงอายุ
3. ข้อเสนอวิธีการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
4. ข้อเสนอวิธีการประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุในสังคมเมือง
5. ข้อคิดเห็น และหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุงรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เพื่อพัฒนาไปสู่การออกแบบข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบดังกล่าวต่อไป

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การวิจัยในระยะที่ 3 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดออกแบบข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจาก (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังแสดงในระยะที่ 2 มาศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบฯ ด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน

ตารางที่ 3. 8 แสดงรายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษิตตามอัธยาศัย	ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ ดร.อำนาจ บัวศรี
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษิตนอกระบบโรงเรียน/การศึกษิตตามอัธยาศัย/การเรี้นรู้ตามอัธยาศัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี	รศ.ดร.ชิตชงค์ นันทนาเนตร
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเองและเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรี้นรู้อยู่เสมอ	ดร.พิศศรี แจ้งไพร
4. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงาน/การสอนเกี่ยวกับวาทกรรม	ดร.ณอม ชากักดี

ในประเด็นการสนทนา 2 ประเด็น คือ

1. ปัจจัยที่ทำให้การใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ

2. เงื่อนไขที่อาจจะเป็นข้อจำกัดของการนำ (ร่าง) รูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาไปใช้ในการปฏิบัติจริง

ขั้นตอนที่ 2 พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จัดสนทนากลุ่มคณะผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาร่างข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยกำหนดเกณฑ์และรายนามของผู้ทรงคุณวุฒิดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3. 9 แสดงรายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มาไม่น้อยกว่า 5 ปี	คุณจิรนนท์ ปิติฤกษ์ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ หัวหน้า ศูนย์บริการสาธารณสุข 2 เทศบาลรังสิต
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน/การศึกษาตามอัธยาศัย/การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร.ปาน กิมปี
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเองและเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรียนรู้อยู่เสมอ	ดร.พยุ่ง ใบแย้ม
4. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาตลอดชีวิต	ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยและทำงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในขั้นตอนที่ 1 และ 2 ระยะที่ 3 ผู้วิจัยใช้เครื่องมือสำหรับการวิจัย ดังนี้

1. แบบบันทึกข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
2. แบบบันทึกปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใช้ในการบันทึกประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบ

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดสนทนากลุ่มคณะผู้ทรงคุณวุฒิผ่านการประชุม Online เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 สืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ไม่สามารถจัดสนทนา การกลุ่มในสถานที่ภายนอกได้

ผู้วิจัยดำเนินการเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ช่วยวิจัย คือ นางสาวสายทิพย์ พิริยะธารักษ์ เป็นผู้ช่วยจัดบันทึกข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือจากการวิเคราะห์ แบบตรรกะและความคิด ความน่าเชื่อถือของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นสำคัญและสังเคราะห์ ข้อมูลที่ได้ในประเด็นของปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ในสังคมเมือง ด้วยวิธีการเทียบเคียงกับกรอบแนวคิดในการศึกษา เพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างช่วยในการวิเคราะห์ตัวร่วมที่น่าจะเป็นไปได้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะนำเสนอข้อเสนอแนะแนวทางการใช้รูปแบบ การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้ รูปแบบ ด้วยความเรียง แผนภาพ และคำอธิบายไปสู่การประยุกต์ใช้ตามบริบทของสังคมเมืองเพื่อ พัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุต่อไปในภาคหน้า

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการนำเสนอมิติเรื่องของอำนาจในการสื่อสารและการประกอบร่างความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยผู้วิจัยตั้งคำถามการวิจัย 4 ประเด็น คือ

1. วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไรและจะสามารถนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างไร
2. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง บนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร
3. ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะเป็นอย่างไรและมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้
4. ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในสังคมเมืองต่อไปได้หรือไม่อย่างไร

เพื่อตอบคำถามการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดการดำเนินงานเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่า “วาทกรรมใหม่ที่จะสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จะมีคุณลักษณะเป็นอย่างไรและจะสามารถนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างไร” โดยแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วัตถุประสงค์ เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2 คือ “รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร” และคำถามวิจัยข้อที่ 3 คือ “ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้

โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้ร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วัตถุประสงค์ เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 4 “ผลที่ได้จากการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมืองบนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในสังคมเมืองต่อไปได้หรือไม่อย่างไร”

เพื่อตอบคำถามและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในแต่ละประเด็น ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการแบ่งเป็น 3 เนื้อหา ตามระยะของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต

การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างเฉพาะเจาะจงนั้นยังไม่มีเป็นที่แพร่หลายนัก โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุ ภาพในจินตนาการของคนทั่วไป คือ ภาพคนแก่ ผิวน้ำเหี่ยวแห้ง จิตใจอ่อนล้า หากกล่าวถึงภาพความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแล้ว ยิ่งพบว่าเป็นไปในทิศทางเพื่อการเตรียมพร้อมสำหรับความตายเท่านั้น แต่สำหรับนักศึกษานอกกระบวนซึ่งมุ่งเน้นส่งเสริมให้มนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ และชนชั้น ได้รับการศึกษาและเกิดการเรียนรู้ได้อย่าง

เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้สูงอายุ ภาพความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ จึงเป็นสิ่งที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นมาในสังคม

หากพิจารณาถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ภาพความเชื่อที่กำลังจินตนาการนี้เป็น “ของจริง” หรือว่าผ่าน “การประกอบสร้าง” ส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามขึ้นมาว่า แท้จริงแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มีคุณลักษณะเป็นเช่นใด และมีสิ่งใดบ้างที่ก่อปราร้างสร้างให้เกิดคุณลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคปัจจุบัน

ผู้วิจัยเลือกหยิบยกประเด็นของ “วาทกรรม” ซึ่งจากการศึกษาวิธีคิดของนักคิดคนสำคัญ คือ Michel Foucault (มิเชล ฟูโกต์) อธิบายไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่อง “ธรรมชาติ” แต่หากเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากอำนาจในการสร้างความรู้ต่าง ๆ การแพทย์ รัฐ ที่จะอธิบายสิ่งต่าง ๆ และใช้เครื่องมือ คือ ภาพและการกระทำต่าง ๆ หรือ ที่เรียกว่า “วาทกรรม” (discourse) เป็นตัวช่วย จนทำให้เรามองเห็นอัตลักษณ์เป็นไปตามอำนาจที่สร้างขึ้นนั้นได้อย่างแนบเนียนจนแทบจะไม่ต้องขบคิดหรือตั้งคำถาม จนในที่สุดก็ต้องยอมรับโดยปริยายและใช้เป็นข้อกำหนดชีวิตของผู้อื่น

นอกจากนั้น ฟูโกต์ ยังตั้งข้อสังเกตของการศึกษาวาทกรรมด้วยวิธี archeology/genealogy ด้วยว่า วาทกรรมนั้นเสมือนวัตถุสิ่งของในชั้นดินก่อตัวขึ้นมาดำรงอยู่ภายใต้ประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง แต่ทั้งหมดก็จะเชื่อมร้อยโยงใยกันเป็นเครือข่ายที่ครอบคลุมมนุษย์ แนวทางการศึกษาจึงต้องขุดค้นอดีต ประหนึ่งการขุดแบบโบราณคดี ฟูโกต์ยังชี้ให้เห็นว่า พลังของวาทกรรมนั้นก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น สิ้นสุด และปะทะ ประสาน ต่อสู้กันได้ตลอดเวลา ซึ่งขึ้นอยู่กับอำนาจและความรู้ที่กำหนดให้เกิดวาทกรรมนั้น ๆ ขึ้นมา

จากแนวคิดดังกล่าวจึงนำมาตั้งคำถามถึงกรณีของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้ว่า “ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นการประกอบสร้างขึ้น มา โดยผ่านอำนาจรัฐและการสร้างความรู้ โดยใช้วาทกรรมเป็นเครื่องมือช่วยกำหนดความหมาย วิธีการ และอื่นๆ หากเป็นเช่นนั้นจริง ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นน่าจะมีหลากหลายมุมมองและขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้กำหนด”

ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่า มีคุณลักษณะเป็นอย่างไร มีกลยุทธ์การสร้างอย่างไร ใครกำหนด และมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ และจะสามารถนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง บนฐานวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้อย่างไร

ในประเด็นแรก เพื่อจะเผยให้เห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมไทย ที่สะท้อนผ่านวาทกรรมเป็นอย่างไร มีกลยุทธ์อะไร ใครกำหนด และเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยศึกษาผ่านเอกสารและสื่อต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในสังคมไทยจาก 3 ภาคส่วนสำคัญ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จากอดีตมาสู่ปัจจุบัน เช่น นโยบายรัฐ บทความวิจัย คู่มือผู้สูงอายุ หนังสือ สื่อโฆษณา Website เป็นต้น โดยผู้วิจัยประยุกต์ใช้เครื่องมือการวิเคราะห์

วาทกรรมของ Norman Fairclough (นอร์แมน แฟร์คลาฟ) ซึ่งจะพิจารณาวาทกรรมใน 2 มิติ คือ ตัวบท (text) และปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม (socio cultural practice)

โดยในมิติแรกจะพิจารณาประเภทของเนื้อหา ส่วนมิติที่สองจะพิจารณาดั้วทว่าจะมีความเชื่อมโยงหรือโยงใยกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร ผลการวิเคราะห์จะแสดงให้เห็นวิธีการเกิดขึ้นของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมไทยที่มีความแตกต่างหลากหลาย และมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเพิ่มเติมขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของเวลาและไม่ต่อเนื่อง แต่ทั้งหมดกลับมีการเชื่อมโยงกัน จนทำให้เห็นภาพความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจำแนกเป็น 2 ช่วงเวลาดั้วกัน คือ ช่วงเวลาที่หนึ่ง “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาโลก” หมายถึง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสมัยอดีต ทุกอย่างเป็นไปตามการกำหนดของสังคมและวัฒนธรรมในยุคอดีตที่มีสถาบันศาสนาเป็นผู้กำหนดบทบาทเป็นหลัก ในช่วงเวลาที่สอง เป็นช่วงที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคสมัยใหม่ ที่ผู้สูงอายุถูกให้ความสำคัญจากภาครัฐและภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น โดยมีการกำหนดเป็นนโยบายรัฐที่หลากหลายผลประโยชน์ที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ และเริ่มต้นเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคดิจิทัล จัดได้ว่าเป็นช่วงเวลา “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม” เป็นการเรียนรู้ที่มีสถาบันหลัก คือ ภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทจัดระบบระเบียบด้วยการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุ และภาคเอกชนก็เริ่มมีบทบาทของการส่งเสริมการเรียนรู้ผู้สูงอายุด้วยวิธีการต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างผู้สูงอายุในสังคมเมืองเริ่มขับเคลื่อนชีวิตประจำวันด้วยสื่อดิจิทัล ผู้สูงอายุมีอำนาจที่จะเลือกที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการได้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ไม่ได้เป็นไปเพื่อการเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างความสุขให้กับตนเองที่จะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ผู้วิจัยจึงจัดแบ่งผลการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ

ช่วงเวลาที่หนึ่ง “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาโลก” หมายถึง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสมัยอดีต

ช่วงเวลาที่สอง “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม” หมายถึง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุสมัยใหม่

โดยในแต่ละส่วนผู้วิจัยจะนำเสนอผลให้เห็นถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และระยะ-ขั้นตอน ของการวิจัย ดังรายละเอียดตามลำดับดังนี้

ช่วงเวลาที่หนึ่ง “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาโลก”

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงเวลาที่หนึ่ง “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาโลก” นี้ เป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในระยะที่ 1 ขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่

เคยมีมาในอดีต และคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นในสังคม

ความเชื่อที่กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก” มาจากการศึกษาภาคเอกสารที่พบว่า สังคมไทยในอดีต เป็นช่วงเวลาที่ยังไม่ได้ก้าวสู่สังคมแห่งความทันสมัย สภาพสังคมถึงแม้จะเป็นสังคมเมืองก็ยังคงพบว่า มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และชุมชน และมีทิศทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธจะส่งผลต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุมีลักษณะของความเป็นไปตามธรรมชาติ ความเป็นผู้สูงอายุไม่ได้มีนัยยะทางด้านลบแต่กลับมีความหมายเชิงบวก คือ การเป็นผู้เชี่ยวชาญเพราะการมีประสบการณ์เป็นเวลายาวนาน

ผลของการสังเคราะห์ดังกล่าว เกิดขึ้นมาจากการวิเคราะห์ตัวบทต่างๆ ที่มักถูกผลิตซ้ำ โดยเฉพาะในตัวบทที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนา

1. การวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบทที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในส่วนที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก สามารถพิจารณาใน 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา และด้านประเพณีวาทกรรม

1.1 ด้านเนื้อหา แบ่งเนื้อหาตามแนวคิดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ

กาย ผู้สูงอายุถูกกำหนดจากมิติสังคมและศาสนาให้ถูกมองว่า “ร่างกายเสื่อมสลายได้ตามธรรมชาติ” ดังสำนวนไทยที่กล่าวว่า “สังขารไม่เที่ยง” หรือ “ไม่ใกล้ฝั่ง” เป็นต้น คำกล่าวเหล่านี้ผนวกกับมิติศาสนาที่มองว่า ความเสื่อมของร่างกายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และเป็นวาระที่สมควรแก่การทำความดีเพื่อเกิดในภพภูมิที่ดีกว่า นอกจากนี้ความเสื่อมทางร่างกายก็ยังนำไปสู่ภาวะของความตาย ซึ่งมีได้หมายความว่าถึงการก้าวเข้าสู่วาระสุดท้ายของชีวิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในเชิงศาสนายังหมายถึงการเตรียมตัวตายด้วย การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาแรกนี้ จึงเป็นไปเพื่อความเข้าใจโลกที่เป็นจริงที่ถูกกำหนดไว้โดย ตัวบทของศาสนาเป็นสำคัญ นอกจากการถูกกำหนดโดยตัวบทในศาสนาแล้ว ภาครัฐยังได้กำหนดตัวบทขึ้นมา ที่ตอกย้ำให้เห็นถึงความเสื่อมถอยทางร่างกาย ดังที่ ปรากฏอยู่ใน “การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามกรอบปณิญาอาเซียนเรื่องผู้สูงอายุ” และ “แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ” ที่กล่าวว่า

หวังใยว่า ผู้สูงอายุซึ่งเป็นวัยที่มีความเสื่อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ
อารมณ์ และสังคม สุขภาพที่เสื่อมถอย ช่วยเหลือตัวเองได้ลดลง ต้องพึ่งพา
ผู้อื่นในเกือบทุกด้านในช่วงท้ายของชีวิต

(กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

ผู้สูงอายุตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงสูงขึ้นและต้องการการดูแลระยะยาว มาจากการเสื่อมสภาพของร่างกายตามวัยและโรคไม่ติดต่อ หรือโรคเรื้อรัง โรคทางสมองที่มีต่อการเรียนรู้

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2561)

ใจ เมื่อสภาพร่างกายเปลี่ยนแปลงไป ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน แต่อาจไม่พบปัญหานี้ในความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาแรกมากนัก เพราะสถาบันศาสนาก้าว เข้ามามีส่วนช่วยกระตุ้นเตือนใจให้ผู้สูงอายุเข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิต ดังปรากฏอยู่ในหนังสือธรรมะเรื่อง “ธรรมะรักษาใจวัยชรา” ของ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (2552) แสดงให้เห็นว่า แม้ร่างกายจะโรยราแต่ก็ต้อง ไม่ทุกข์ร้อน เพราะเป็นไปตามสังขาร ดังคำสอนที่ว่า

ชีวิตร่างกายมันไม่เที่ยง มันมีการเปลี่ยนแปลง อย่าเป็นทุกข์ เช่นว่า เกิดผมหงอก อย่าไปเพียวย้อมให้มันอ่อนวัย เปลืองสตางค์เปล่าๆ แล้วก็ลำบากในการที่ย้อม เรายอมรับว่า ผมแก่แล้วก็แก่กัน ผมหงอกก็ดีเหมือนกัน มันจะได้เป็นเครื่องเตือนใจหรือว่าอะไรมันเปลี่ยนแปลงไป ก็ยอมรับว่ามันเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพ

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

การเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงทางใจของผู้สูงอายุทำได้ตั้งแต่การเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เตรียมใจสำหรับความผิดหวัง เช่น การไม่คาดหวังสิ่งใดกับลูกหลาน การไม่วิตกกังวล การสร้างจิตใจเพื่อรับกับทุกสถานการณ์ รวมถึงการเตรียมใจพร้อมรับกับความตายที่จะเกิดขึ้นในเวลาใดก็ได้ ดังคำกล่าวเช่น

ความแก่เป็นเทวทูตชนิดหนึ่ง ซึ่งมาเตือนเราให้รู้ว่า อีกไม่นานแล้ว จะต้องเจ็บและตาย อย่ามัวประมาทอยู่เลย มีสิ่งไรที่พอจะนำติดตัวไปได้ให้รับทำเสีย

(หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ, อ้างถึงใน กำธร หลุยยะพงศ์, 2556)

สำหรับผู้สูงอายุเรื่องของใจเป็นเรื่องสำคัญ การเรียนรู้ที่จะเตรียมใจของผู้สูงอายุในแง่มุมนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะสร้างจิตใจให้หนักแน่นพร้อมรับกับทุกสถานการณ์ แสดงให้เห็นดังตัวบทดังต่อไปนี้

เรื่องทางใจก็สำคัญเหมือนกัน คำโบราณว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ถ้าใจดี อะไรก็ดีไปหมด ให้ฝึกบริหารใจบ้าง โชคดีที่เราเกิดและเติบโตในประเทศไทย มีพุทธศาสนา มีวัดให้ศึกษาปฏิบัติธรรมมากมาย ซึ่งเป็นการดูแลสุขภาพทางใจ หมั่นศึกษาไว้บ้าง ยังไม่สายเกินไปหรือปล่อยวางอารมณ์ที่ไม่ดีไปบ้าง ความเครียด ความโกรธ ความห่วงหวั่นของเครื่องใช้ของมีค่ามากมายต่างๆ ตายไปก็เอาไปไม่ได้หัดปลงซะบ้างก็จะดีเอง สิ่งสำคัญคือ เมื่อเรามีความสุขคนรอบข้างก็มีความสุขไปด้วย

(ประไพศิริ เชี่ยวสาร์กิจ, 2555)

“ใครๆ เขาวงอายุเท่านี้แล้ว ทำไมไม่แก่ ใจเรื่องอายุ เรื่องตัวเลขปฏิเสศไม่ได้ แต่เหตุที่ทำให้ไม่แก่ตามตัวเลขมีอยู่ 2 อย่างคือ สุขภาพดี ไม่มีโรคประจำตัวที่ร้ายแรง หรือบั่นทอนสุขภาพ ทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน ไม่ขุ่นมัว เมื่อกายสบาย ใจก็สบาย”

(คุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562)

“คนอายุเท่าไหนก็แล้วแต่ ถ้าใจมีความสุข กายก็มีความสุขไปด้วย”

(Line กนก (ลายกนก) ตอนสุขสูงวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562,

นอกจากนั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอดีต มุ่งการให้ความสำคัญกับการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่จะเตือนใจตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้ตระหนักถึงเป้าหมายของการมีชีวิตอยู่ให้เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อสังคม เป็นการส่งเสริมกำลังใจให้กับผู้สูงอายุที่รู้สึกท้อใจเมื่อร่างกายอ่อนแอลง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่มีไฟในการทำงานอย่างไม่หยุดนิ่ง มีพลังในการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้กับตนเอง แม้จะถูกมองว่าเป็นไม้ใกล้ฝั่งแล้วก็ตาม แต่เชื่อได้ว่าหัวใจของผู้ที่ใฝ่รู้นั้น ย่อมไม่มีสิ่งใดที่จะหยุดยั้งได้”

(เสาวณีย์ เกษมวัฒนา, 2550)

สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกับสังคมอาจแบ่งได้ 3 ประการคือ ประการแรก การเรียนรู้เป็นไปเพื่อคุณค่าของผู้สูงอายุ ประการที่ 2 การเรียนรู้เป็นไปเพื่อการเตือนใจผู้สูงอายุให้ทำประโยชน์ และประการที่ 3 การเรียนรู้เป็นไปเพื่อการตอบแทนบุญคุณของผู้สูงอายุ

ประการแรก การเรียนรู้คุณค่าของผู้สูงอายุ หมายถึง การที่สังคมให้คุณค่าของผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้รู้” “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้มีประสบการณ์” “ผู้มีอำนาจ” และ “ผู้ทำประโยชน์ให้กับครอบครัวและสังคม” ผู้สูงอายุจึงมีสถานภาพที่สูงในสังคมอย่างมาก จากหลักฐานที่ปรากฏใน “คำ” “สำนวน”

ที่กล่าวถึงผู้สูงอายุในแง่คุณค่า เช่น “ผู้อาวุโส” “ผู้หลักผู้ใหญ่” “ผู้เฒ่า” “เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” “อาบน้ำร้อนมาก่อน” และ “ร่มโพธิ์ร่มไทร” เป็นต้น

ประการที่สอง การเรียนรู้เป็นไปเพื่อการเตือนใจผู้สูงอายุให้ทำประโยชน์ แม้ผู้สูงอายุจะมีคุณค่าดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา แต่ผู้สูงอายุบางคนก็เหนียวลำและหมดแรง สังคมจึงยังคงย้าเตือนให้ผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบไม่ใช่จะอยู่เปล่าประโยชน์ไปวัน ๆ ดังสำนวนที่ว่า “แก่กะโหลกกะลา” ใกล้เคียงกับ “คนจะแก่แก่ความรู้ใช้อยู่นาน” ในทางศาสนาที่ยังกำหนดคุณค่าของผู้สูงอายุ อีกทั้งให้ทำประโยชน์เพิ่มเติม โดยเฉพาะการทำความดีและมุ่งมั่นหาทางสงบด้วยหนทางศาสนา รวมถึงคำสอนให้รับทำความดีก่อนที่จะตาย ดังปรากฏในคำสอนทางศาสนาที่ว่า

แม้เราไม่รู้ว่ายอายุของเราจะยืนนานเพียงใด เราก็ต้องตั้งใจทำชีวิตของเราไม่ว่าจะสั้น หรือยาวก็ตามให้มีคุณค่าให้เป็นประโยชน์มีความภาคภูมิใจ ถ้าทำอย่างนี้แม้ชีวิตจะสั้นก็ควรค่าแก่การสรรเสริญ หากว่ามีชีวิตยืนยาวนานมีอายุยืนต่อไปก็เป็นที่ร่มโพธิ์ร่มไทรสามารถบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมากได้ต่อไป

(พระคชภู มิธังกูโร, 2553)

ประการที่ 3 การเรียนรู้เป็นไปเพื่อการตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุหรือความกตัญญู กตเวที สังคมกำหนดให้ผู้สูงอายุเป็น “ผู้รู้” “ผู้เชี่ยวชาญ” และทำประโยชน์ให้กับครอบครัวและสังคม แล้ว สังคมก็ได้สร้างแนวคิดเรื่องการตอบแทนบุญคุณผู้สูงอายุหรือแนวคิดความกตัญญูกตเวทีขึ้น โดยเฉพาะพระคุณของพ่อแม่ดังคำกล่าวที่ว่า บุญคุณของพ่อแม่มีใหญ่หลวงยิ่งนักขอใดใช้อย่างไรก็ไม่หมด อีกทั้งการสร้างคำที่ “ประณาม” และ “สาปแช่ง” ผู้ไม่ตอบแทนบุญคุณว่าเนรคุณและอกตัญญูขึ้นมา

จิตวิญญาณ จากหัวข้อข้างต้น คือ กาย ใจ และสังคม พบว่า การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาโลก จะเชื่อมโยงมิติทั้งหมดเข้าด้วยจิตวิญญาณหรือศาสนาใน 2 ประการ คือ กฎไตรลักษณ์และความกตัญญู หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ มิติจิตวิญญาณเป็นมิติที่มีอิทธิพลครอบงำมิติอื่นๆ

ประการแรก กฎไตรลักษณ์หรือลักษณะ 3 เป็นธรรมะที่อธิบายให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกตามธรรมชาติ คือ อนิจจาหรือความเป็นของไม่เที่ยงทุกชะตาหรือความทุกข์หรือความเป็นของคงทนและ “อนัตตา” คือ ความเป็นของมิใช่ตัวตน กฎไตรลักษณ์ช่วยอธิบายให้เห็นว่า “การเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมดา” กล่าวคือ ไม่ว่าใครก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จึงต้องยอมรับกับสภาพความจริงดังกล่าว

หลักธรรมดังกล่าวก็นำมาสั่งสอนให้กับพุทธศาสนิกชนได้เข้าใจว่าความสูงอายุนั้นเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น

ความแก่เป็นธรรมดาของชีวิต ถ้าคุณยอมรับความจริงข้อนี้ได้ ใจคุณจะไม่
โปร่งโสร่งเหมือนนางของหนังกอง มองให้ดี ความแก่กำลังสอนสัจธรรมแก่คุณ
อีกครั้งหนึ่งว่า ชีวิตนั้นไม่เที่ยง ไม่มีอะไรที่ยั่งยืน หาก你还ยึดติดในร่างกาย
ของคุณว่า ต้องเที่ยง ต้องยั่งยืน คุณจะทุกข์อย่างยิ่ง ต่อเมื่อเลิกยึดติดใน
ร่างกายว่า ต้องเที่ยง ความทุกข์จะคลายไป แต่จะดีกว่านั้น หากเรามองให้
ลึกซึ้งไปกว่า ใช้แต่ร่างกายเท่านั้นที่ไม่เที่ยง หากรวมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เรียกว่า
สังขาร

(พระไพศาล วิสาโล, 2551)

ประการที่ 2 ความกตัญญู ในทางศาสนาจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ “กตัญญูตา”
หรือ การรับรู้ในบุญคุณและ “กตเวทิตา” หรือ “การตอบแทนบุญคุณ” ทั้งนี้ ธรรมะชุดดังกล่าว
วางอยู่บนพุทธโอวาทของพระพุทธเจ้า ที่ว่า “ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี” จากธรรมะชุด
ดังกล่าว ก็นำมาใช้ในการเทศนาสั่งสอนให้ผู้คนรู้จักคุณค่าของผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่และผู้เลี้ยงดู ดังที่
พระพรหมมิ่งคลาจารย์เทศนาไว้

ส่วนคนที่ยังไม่เข้าสู่วัยชราแล้ว ก็ยังมีคนชราอยู่ในบ้านของเราจะเป็นคน
ประเภทใดก็ตามคนแก่ที่อยู่กับเรากับครอบครัวเรามาจนก็เป็นคนชราแล้ว
ต้องเอาใจใส่นึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว อย่างนึกว่าเป็นส่วนเกินเป็น
อันขาด ต้องเอาใจใส่ ดูแลให้ท่านสบายใจ เหมือนกับว่า เป็นผู้มีอาวุโสใน
ครอบครัวของเรา

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

กล่าวโดยสรุป ประเพณีเนื้อหาทั้ง 4 ประเพณี คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ มิติ
ด้านจิตวิญญาณดูเหมือนจะเป็นแกนกลางที่กำหนดมิติอื่น ๆ อันทำให้วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้
ของผู้สูงอายุในสังคมมิได้ถูกมองในแง่ลบเป็นหลัก ถึงแม้จะมีบ้าง เช่น กรณีเรื่องเพศก็เป็นการเตือนใจ
แต่ส่วนใหญ่จะเน้นความสูงอายุนั้นเป็นเชิงบวกเป็นเรื่องของธรรมชาติ การเตรียมการก่อนชรา และการ
ตอบแทนคุณผู้สูงอายุทั้งในส่วนของตัวเองและผู้สูงอายุและคนรอบข้าง

1.2 ประเภทวาทกรรม

ประเภทของวาทกรรมเป็นกลวิธีทางอำนาจที่สร้างความชอบธรรมในการกำหนดความหมายเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมได้อย่างแยบยล จากการวิจัยสามารถจำแนกเป็น 6 ด้าน คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต ดังนี้

การอธิบาย เป็นวาทกรรมแรกที่มีมักจะพบในวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อการอธิบายหรือการขยายความประเด็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่า ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ก็คือ การอธิบายสำนวนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งคนรุ่นใหม่อาจจะไม่รู้จัก จึงจำเป็นต้องใช้วาทกรรมอธิบายขยายความ เช่น “โคแก่ชอบกินหญ้าอ่อน คือ ผู้ช่ายอายุมากแต่ชอบผู้หญิงอายุน้อย” “แก่เฒ่าเพราะกินข้าวและเกิดนาน” มีความหมายว่า แก่เปล่า ๆ ไร้ประโยชน์ เป็นต้น

ประเภทวาทกรรมการอธิบายยังพบอยู่บ่อยครั้งในมิติศาสนา เช่น การอธิบายความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุคืออะไร” เช่น “ถ้าสูงอายุจริงมันสูงทางจิตใจ หมายความว่า รู้เรื่องต่าง ๆ สมกับที่เกิดมานานเรียกว่า รัตติกัญญ ผู้รู้ราตรีนาน เป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่เชื่อฟัง หมายความว่า รู้อะไรมากสมกับที่เกิดมานานอายุยาว (พุทธทาส, 2539)

การโต้แย้ง วาทกรรมการโต้แย้ง หรือปฏิเสธนี้พบได้ในกรณีของการที่ผู้สูงอายุเริ่มมองว่าตนเองมีความอ่อนแอโดยเฉพาะด้านร่างกาย และทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองนั้นไร้ประโยชน์ จึงทำให้เกิดความพยายามโต้แย้งวิธีคิดดังกล่าว ด้วยการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือปฏิเสธแนวคิดนั้นว่า ความสูงอายุนั้นถือเป็นประโยชน์ ดังเช่น

คนแก่นี้คิดว่าตัวเองไม่มีประโยชน์ แล้วอยู่ไปทำไม นี่ความคิดของท่าน
อย่างนั้นแต่ความจริงคนแก่อยู่ในบ้านมันเป็นประโยชน์ คนจีนเขาบอกว่า
คนแก่เป็นเพชรน้ำหนึ่งของบ้านบ้านไหนมีคนแก่อายุมาก เขาเรียกว่าเป็น
มงคลแก่บ้านแก่เรือนของบ้านนั้นใครไปมาหาสู่ได้พบคนสูงอายุมาก นี่เขา
สบายใจเพราะฉะนั้นคนแก่นี้เป็นประโยชน์

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

หรือการโต้แย้งวิธีคิดของคนทั่วไปที่อาจมองว่าผู้สูงอายุเป็นเพียงส่วนเกิน เช่น

คนแก่ที่อยู่กับเรากับครอบครัวเรามานานก็เป็นคนชราแล้ว ต้องเอาใจใส่
ว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวอย่าถือว่าเป็นส่วนเกินเป็นอันขาด ต้องเอาใจ
ใส่ดูแลให้ท่านสบายใจเหมือนกับว่าเป็นผู้มีอาวุโสในครอบครัวของเรา บาง
ทีเป็นคนใช้แต่ว่าเลี้ยงลูกในบ้านจนท่านแก่แล้วยังไม่ตาย ก็เรียกว่าเป็นผู้มี
อุปการะแก่เราที่เป็นลูกในบ้าน คุณป้าคนนี้ หรือคุณยายคนนี้ได้เคยป้อน
ข้าว อาบน้ำ เคยรีดเสื้อผ้าให้ เคยจัดหนังสือให้ ออกไปส่งหน้าบ้าน ทำอะไร
ทุกอย่างเป็นผู้มีอุปการะคุณแก่เรา เราก็ควรเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือให้ท่าน

สบายอก สบายใจ ตามสมควรแก่ฐานะก็นับว่าเป็นการปฏิบัติต่อผู้เฒ่าผู้แก่
ตามฐานะที่เราจะกระทำได้

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

การยกตัวอย่าง เช่นเดียวกับวาทกรรมการอธิบาย วาทกรรมการยกตัวอย่างเป็นอีก
แนวทางหนึ่งที่จะช่วยขยายความให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่มีรากฐานมาจากศาสนาและมี
แนวโน้มในเชิงสั่งสอนโดยรวมมักจะนำเสนอให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ การยกตัวอย่างมีแนวทางต่าง
ๆ ที่หลากหลาย เช่น การยกตัวอย่างตนเองในฐานะผู้ปฏิบัติตนที่ดี อันจะทำให้เกิดการเลียนแบบได้
ง่ายขึ้น เช่น การยกตัวอย่างการประพฤติตนให้มีความสุขในวัยชราของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ว่า

ใจคนนั้นไม่ยอมแก่เอาตมาเองนี้ใจมันยังไม่แก่มันยังรู้สึกเหมือนกับเราอายุ
30 หรือ 20 อยู่ตลอดเวลา มันยังไม่แก่ นะคือยังคิดเรื่องงานเรื่องการร่ำเริง
สนุกสนานอยู่ตามสภาพจิตใจ

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

การเปรียบเทียบ เป็นวาทกรรมที่ใช้การเทียบเคียงให้เห็นและเข้าใจได้ง่ายขึ้นไม่ต่าง
จากการยกตัวอย่างและอาจกล่าวได้ว่าเป็นวาทกรรมที่มักจะใช้อยู่บ่อยครั้งเพื่อยกย่องผู้สูงอายุรวมถึง
การแนะนำให้ผู้สูงอายุทำหรือไม่ทำอะไรใด หลักฐานที่ยืนยันให้เห็นเด่นชัดก็คือ การใช้ คำ สำนวน
ภาษาที่มักจะใช้คำเพื่อเปรียบเทียบ เช่น “โคชอบกินหญ้าอ่อน” ก็ใช้คำว่า “โคแก่” เพื่อเปรียบเทียบกับ
“คนแก่” และ “หญ้าอ่อน” เพื่อเปรียบเทียบกับ “คนหนุ่มสาว” เป็นต้น นอกจากนี้การใช้คำ
เปรียบเทียบ ยังปรากฏในคำสอน ต่าง ๆ เช่น การเปรียบเทียบพ่อแม่เสมือนกับ “เทพเจ้า” หรือ
เป็นเสมือน “พระ” ดังคำสอนของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ที่ว่า

เรื่องพ่อแม่ไม่อยากจะขอฝากไว้หน่อยว่าท่านเป็น “เทพเจ้า” ของเราเป็นเทพเจ้า
ผู้ให้ชีวิตจิตใจเลือดเนื้อ ให้อะไรทุกอย่างแก่เรา ที่เราได้มีชีวิตรอดมานี้ก็เพราะอะไร?
ก็เพราะเจ้าประคุณพระ 2 องค์นั่นแหละ คือ พระพ่อ พระแม่

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

นอกจากการเปรียบเทียบด้วยคำที่ปรากฏในสำนวนและคำสอนแล้ววาทกรรมเกี่ยวกับการ
การเปรียบเทียบ ยังมีได้อีกหลากหลายแนวทาง เช่น การเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุชายและหญิง
การเปรียบเทียบระหว่างคนกตัญญูและอกตัญญู การเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุไทยและ
ต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

ร่างกายก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตรวจตามข้อ ปวดแขน ปวดขา อันนี้ก็เรียก
เป็นเทวทูตมาเตือนมาบอกให้เราทราบว่าสภาพร่างกายนั้น กำลังเปลี่ยนไปสู่วัย
ชรา ผู้ชายก็เปลี่ยนไปตามแบบผู้ชาย ผู้หญิงก็เปลี่ยนไปตามแบบของผู้หญิง

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

คนอกตัญญูอย่างยิ่ง คือ คนที่ไม่ยอมรับว่าทุกคนในโลกเป็นหนี้บุญคุณต่อกันอย่างแน่นแฟ้น คนที่มีความกตัญญูถึงที่สุด ก็คือ คนที่ยอมรับว่า แม่สัตรพาหนะ เช่น วัวควาย ก็เป็นสิ่งมีบุญคุณ อย่าต้องกล่าวถึง บิดา มารดา ครู อาจารย์เลย

(พระธรรมโฆษาจารย์, 2552)

ความจริงเรื่องอย่างนี้ในเอเชียเราหรือว่าในประเทศไทยเรานั้น ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร เพราะว่า พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อยู่กับหลาน อยู่ในบ้านในเรือน ได้มีหน้าที่เลี้ยงหลานไปพอมีหลานก็อยู่กับหลานสบายใจแล้วแต่ที่อื่นในประเทศตะวันตก เขาไม่อย่างนั้นคนแก่จะไปอยู่กับหลานนี้ไม่ค่อยได้

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

การสั่งสอน เป็นวาทกรรมที่ใช้ค่อนข้างมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวาทกรรมทั้งหมดนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากมิตินิยมในสังคม ส่งอิทธิพลอย่างสูงและพยายามทำหน้าที่สั่งสอนให้กับผู้คนให้เข้าใจเรื่องผู้สูงอายุ และการสั่งสอนที่เด่นชัดมากที่สุด ก็คือ การสั่งสอนเรื่องความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น

รังเกียจบิดามารดาในยามแก่ชราหรือเจ็บไข้ราวกับว่าเป็นสิ่งที่น่าขยะแขยง หรือน่ารำคาญ สืบบิดามารดา ไม่รู้สีกว่ามียิดามารดาตั้งแต่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่

บุคคลอย่างนี้ไม่ได้ชื่อว่า บุตร

(พระธรรมโฆษาจารย์, 2552)

การสั่งสอนยังปรากฏอยู่แม้กระทั่งในบทกวีต่างๆ เพื่อที่จะทำให้ผู้รับฟังสามารถจำและท่องได้ขึ้นใจและทำให้ระลึกถึงบุญคุณของผู้สูงอายุ เช่น

อันบุคคลกตัญญูรู้คุณโลก

อุปโภคบริโภคมิให้หลาย

ข้าวหรือเกลือกผักหรือหญ้า

ปลาหรือไม้

รู้จักใช้อย่างทำลาย

ให้หายไป

อนึ่งคนต่อคนทุกคนนี้

ล้วนแต่มีคุณต่อกันนั้นเป็นไฉน

มองให้ดีดูให้เห็นเช่นนั้นไซ้

โลกรอดได้เพราะกตัญญูรู้คุณกัน

(พระธรรมโฆษาจารย์, 2552)

หรือปรากฏอยู่ในบทกลอนเรื่องวิชาวาทพระสมุทรของรัชกาลที่ 6 ที่กล่าวถึงการตอบ
แทนพระคุณของบิดามารดา (อ้างถึงในบรรลุ ศิริพานิช, 2550)

เมื่อแก่เฒ่าหมายเจ้าช่วยรับใช้ เมื่อยามไข้หมายเจ้าช่วยรักษา
เมื่อยามถึงวันตายวายชีวา หวังลูกช่วยปิดตาเมื่อสิ้นใจ

การสั่งสอนในบางครั้งก็ก้าวไปสู่การ “ประณาม” “สาปแช่ง” หากไม่ปฏิบัติตาม เช่น
การประณามลูกหลานที่ไม่กตัญญูว่า

เคยสังเวยมาหลายรายแล้วคนที่ไม่รัก พ่อ แม่ ทำร้ายพ่อแม่ ด้วยวิธีการใดก็
ตาม ชีวิตไม่ค่อยเรียบร้อย ไม่ก้าวหน้าแม้จะมีความรู้ความสามารถแต่เวอร์
กรรมที่ทำกับพ่อแม่ส่งผลให้ตกต่ำ

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังคงมีอำนาจอยู่จึงสามารถใช้วาทกรรมดังกล่าวได้

การสาธิต คือ วาทกรรมที่ทำให้เห็นจริง วาทกรรมสาธิตจะปรากฏเพื่อตอกย้ำให้เห็น
คุณค่าของผู้สูงอายุ การสาธิตทำให้ผู้รับสารได้รับความรู้ผ่านการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ ดังปรากฏ
ในประเพณีช่วงสงกรานต์ คือ การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และการบั้งสุกุลบรรพบุรุษ ทั้งนี้ การสาธิตก็
มักจะเป็นวาทกรรมที่ควบคู่กับวาทกรรมอื่น ๆ เช่น วาทกรรมการอธิบายและสั่งสอน เพื่อที่จะทำ
ให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะได้รู้ในนัยยะหรือความหมายเพิ่มเติมได้ ดังเช่น พระพรหมมิ่งคลาจารย์ได้แสดง
ให้เห็นว่า การบั้งสุกุลไม่ใช่แค่เพียงการกระทำแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรที่จะทำคู่กับการอธิบายและ
สั่งสอน คือ

คนไทยเราเก็บกระดูกใส่โกศน้อย ๆ ไว้ที่บ้าน วันสงกรานต์ก็เอาออกมา
บั้งสุกุลเอามารดน้ำหอมเสียน้อย แล้วก็บั้งสุกุลกัน เรียกว่า ทำบุญอุทิศ
ให้แก่บรรพบุรุษนั้นเป็นเรื่องที่ทำมาแล้ว แต่ว่ายังทำไม่สมบูรณ์ ถ้าให้
สมบูรณ์ก็ต้องประชุมลูกหลานให้มานั่งล้อมโกศนั้น แล้วเปิดโกศให้เขาดู
หยิบกระดูกขึ้นมาให้เขาดูอธิบายให้เขาฟังว่า นี่เป็นกระดูกของใคร? โกศนี้
มีกระดูกใคร? โกศนี้มีกระดูกของใคร? ลูกหลานก็จะได้อ่านและจะได้รู้
เส้นสายของบรรพบุรุษว่าเกิดมาจากใครแล้วลำต้นมันแตกกิ่งแต่ก้านออกไป
อย่างไร

(พระพรหมมิ่งคลาจารย์, 2552)

กล่าวโดยรวมวาทกรรมทั้ง 6 ประเภท วาทกรรมที่มักจะใช้บ่อย คือ วาทกรรมสั่งสอน
ซึ่งอาจเนื่องมาจากสังคมไทยในยุคแรก สถาบันศาสนาก้าวเข้ามามีอิทธิพลสำคัญในสังคมอย่างมาก
วาทกรรมการ สั่งสอน จึงกลายเป็นวาทกรรมประเภทแรกที่สั่งสอนให้คนทั่วไปได้เข้าใจประเด็นเรื่อง

ผู้สูงอายุทั้งในเชิงคุณค่า และความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ เป็นที่น่าสังเกตว่า หากผู้สูงอายุมีอำนาจการสั่งสอนก็จะมีปริมาณมากและอาจพัฒนาไปสู่การ “ประณาม” “สาปแช่ง” และแม้กระทั่ง “คำทอ” ได้

หลังจากนั้นจึงค่อยผนวกกับวาทกรรมประเภทอื่น ๆ เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้นสำหรับกลุ่มผู้รับสารทุกกลุ่ม นับตั้งแต่การอธิบาย การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ และการสาธิต อันทำให้การกำหนดความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดูนุ่มนวลขึ้น ทว่าก็แฝงด้วยการใช้กลยุทธ์เชิงอำนาจในการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามแต่ละวาทกรรมจะมีจุดเด่นที่แตกต่างกัน

ขณะที่วาทกรรมการสาธิตก็จะได้รับการซึมซับผ่านการเห็นและการกระทำซึ่งจะเหมาะกับเยาวชน ส่วนวาทกรรมอธิบายก็จะช่วยขยายความออกไปเช่นเดียวกันกับวาทกรรมการยกตัวอย่าง และการเปรียบเทียบแต่วาทกรรมทั้งสองนี้จะต่างจากวาทกรรมอธิบาย คือ ช่วยทำให้ผู้รับสารเห็นภาพและสำหรับ วาทกรรมเปรียบเทียบมักใช้ในสำนวนภาษิตต่างๆ

อย่างไรก็ตามวาทกรรมทั้งหมดนี้ มักจะทำงานไปแบบคู่ขนานเพื่อที่จะทำให้การเผยแพร่วาทกรรมเป็นไปอย่างสัมฤทธิ์ผลมากที่สุด เช่น กรณีของการสาธิตก็มักจะทำไปคู่กับการอธิบายและการสั่งสอนไปพร้อม ๆ กันดังที่ อธิบายแล้วในข้างต้น

ในท้ายที่สุดวาทกรรมโต้แย้งอาจเป็นวาทกรรมที่พบค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับวาทกรรมประเภทอื่น ๆ โดยจะใช้เมื่อผู้สูงอายุรู้สึกอ่อนแอไร้ค่า วาทกรรมดังกล่าวก็ต้องออกมาปฏิเสธพร้อมกับการให้กำลังใจเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

2. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยในอดีต การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปตามธรรมชาติ สอดคล้องให้เห็นบริบทของสังคมไทยแบบดั้งเดิม ที่มีสถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักที่มีผลต่อการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ การวิเคราะห์ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม สามารถจำแนกได้ 2 มิติ คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมและการสื่อสาร ดังนี้

2.1 มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่เคารพผู้สูงอายุในฐานะภูมิปัญญาและผู้รู้ ดังหลักฐานที่ปรากฏในคำสำนวนต่าง ๆ ซึ่งมักจะยกย่องคุณค่าและตอบแทนผู้สูงอายุ เช่น ผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ ร่มโพธิ์ร่มไทร ผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการยกย่อง แล้วยังมุ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่นั้นมีความรับผิดชอบ มีประสบการณ์ควบคุมอารมณ์ได้มากกว่าอีกทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็ก

รวมถึงการมีคำเรียกญาติซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคารพผู้อาวุโสในสังคมและผู้อาวุโสเหล่านั้นก็มักจะให้การอุปถัมภ์ ทั้งด้านวัตถุ การอบรม การศึกษาแก่ผู้น้อย การเคารพผู้อาวุโสไม่เพียงแต่อยู่ในบ้านเท่านั้นแต่ได้แพร่กระจายไปสู่ภายนอกบ้านได้อีกด้วย เช่น การเรียกคนแปลกหน้าด้วยคำว่า ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น หากกล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมไทยในอดีต สรุปได้ว่า

บทบาทของผู้สูงอายุในสังคมไทยในอดีตไว้ 5 ประการ คือ บทบาทเป็นครู หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์การสั่งสอนอบรมลูกหลาน โดยกล่าวได้ว่าเป็น “ครูตลอดชีวิตของบุตรหลาน” บทบาทเป็นที่ปรึกษา คือ บทบาทเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมในครอบครัวและชุมชนผู้สูงอายุจึงเปรียบได้ดัง “เสาหลักของครอบครัว” บทบาทเป็นผู้นำทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การได้รับการยกย่องเป็นมัททยกวัด บทบาทเป็นผู้นำทางสาธารณสุขโดยเฉพาะการรักษาแบบแพทย์พื้นบ้าน และ บทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองดังที่ปรากฏในกรณีของผู้นำทางการเมืองในชุมชนบทบาท

(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

ทั้งนี้ บทบาทดังกล่าวตอกย้ำให้เห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมอดีต

สถาบันศาสนา เป็นสถาบันหลักที่ก้าวเข้ามากำหนดกฎเกณฑ์ประเด็น เรื่อง ความสูงอายุโดยตรงใน 2 ด้าน คือ ความสูงอายุเป็นเรื่องธรรมดาโลกตามกฎไตรลักษณ์และการตอบแทนพระคุณผู้สูงอายุตามหลักความกตัญญู บ่มเพาะให้ผู้สูงอายุในยุคอดีตเกิดความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ใน 2 ด้านคือ

ในด้านแรก **ความสูงอายุเป็นเรื่องธรรมดาโลกตามกฎไตรลักษณ์** เป็นแนวคิดสำคัญที่สถาบันศาสนาใช้อธิบายความเสื่อมของร่างกายมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับการเกิดแก่เจ็บตาย ดังนั้น ผู้สูงอายุหรือผู้คนทั่วไปจึงต้องเรียนรู้ที่จะ “ปลง” กับสภาพร่างกายด้วยการเจริญมรณานุสติหรือพร้อมที่จะตาย นอกจากนี้ยังต้องเรียนรู้การปฏิบัติตนให้พร้อมกับความชราที่มาถึง และคำตอบในมิติศาสนา ก็คือ การทำความดีให้สูงขึ้นเท่ากับอายุของตนที่สูงขึ้น เพื่อที่ว่าตายไปจะเกิดในสภาพภูมิที่ดีกว่า

ในด้านที่สอง คือ **ความกตัญญู** เป็นหลักการสำคัญที่ช่วยอธิบายการตอบแทนผู้สูงอายุ เพราะมองว่าผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีพระคุณสมควรที่จะต้องตอบแทน หากไม่แล้วก็จะกลายเป็นคนอกตัญญูได้รับการประณามและสาปแช่งจากผู้ครอบงำและสถาบันศาสนา

2.2 มิติด้านการสื่อสาร สถาบันการสื่อสารในยุคอดีตของไทย คือ การสื่อสารด้วยการใช้คำพูด และสื่อพื้นบ้านหรือสื่อพิธีกรรม และทั้งสองสื่อนี้ต่างพากันมุ่งสู่การสร้างเชื่อเชิงคุณค่าของผู้สูงอายุ

ในด้านแรก การสื่อสารด้วยการใช้คำพูด เป็นการสื่อสารที่ใช้คำพูด ตลอดจนคำ สำนวนบทกลอนต่าง ๆ ที่กล่าวถึง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นคุณค่าผู้สูงอายุ ทั้งด้านประสบการณ์ความมีอาวุโส เช่น “เดินตามหลังผู้ใหญ่มาไม่กัด” “อาบน้ำร้อนมาก่อน” ในทางตรงกันข้าม อาจมีคำ สำนวนในด้านลบ แต่ก็เป็นการเตือนสติให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่ของตนเอง เช่น “คนจะแก่แก่ความรู้ใช้

อยู่นาน” “แก่มะพร้าว เฒ่ามะละกอ” เป็นต้น รวมถึงการเตือนสติไม่ให้หมกมุ่นและใช้อำนาจในเรื่องเพศ ดังคำว่า “เฒ่าหัวงู”

ในด้านที่สอง สื่อพื้นบ้านหรือสื่อพิธีกรรม เป็นสื่อที่มีมาในอดีตมุ่งเป้าหมายการทำเพื่อตอกย้ำคุณค่าและกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ดังเช่น พิธีกรรมรดน้ำค้ำหัวผู้สูงอายุ การบังสุกุลการไหว้ครูในพิธีกรรมต่าง ๆ การไหว้เจ้า การไหว้บรรพบุรุษของชาวจีนเชื้อสายไทย ก็ถือเป็นการเคารพผู้สูงอายุและบรรพบุรุษด้วย

การสื่อสารด้วยการใช้คำพูดและสื่อพื้นบ้าน แม้จะเป็นเรื่องอดีตและโบราณ ทว่ากลับได้รับการผลิตซ้ำจากอดีตจวบจนปัจจุบันทั้งในชีวิตประจำวัน เช่น การสั่งสอนผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงที่บันทึกอยู่ในหนังสือคำสอนทางศาสนา และบทความวิชาการต่าง ๆ จึงย่อมทำให้วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเด็นความเชื่อเชิงคุณค่าไม่อาจจางหายไปโดยง่ายแม้สังคมอาจเปลี่ยนไปก็ตามที และนั่นทำให้การวิเคราะห์เอกสารผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนา ก็อาจไม่จำเป็นต้องขุดคุ้ยลงไปในอดีตแต่สามารถใช้เอกสารปัจจุบันเพราะถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องไม่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4. 1 สรุปการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาสังคม

การวิเคราะห์วาทกรรม	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมดาสังคม
1. ตัวบท	
1.1 ประเภทเนื้อหา	
1.1.1 กาย	เรียนรู้เพื่อความเข้าใจถึงความเป็นจริงว่า ร่างกายเสื่อมได้ตามธรรมชาติ สังขารไม่เที่ยง และเตือนใจให้ใช้ร่างกายไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ใช่ในทางที่ผิด เช่น “เฒ่าหัวงู”
1.1.2 ใจ	เรียนรู้เพื่อการเตรียมใจก่อนแก่ เตรียมพร้อมก่อนความตายจะเข้ามาถึง ใช้ธรรมะสอนใจตน และลูกหลาน
1.1.3 สังคม	การเรียนรู้เป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ ทั้งยังเป็นการเตือนใจให้ผู้สูงอายุทำประโยชน์ให้กับสังคม และเป็นไปเพื่อการตอบแทนคุณค่าของผู้สูงอายุ
1.1.4 จิตวิญญาณ	การเรียนรู้เป็นไปเพื่อความเข้าใจในความไม่เที่ยงตามกฎไตรลักษณ์ และความกตัญญู

การวิเคราะห์วาทกรรม	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก
1.2 ประเภทวาทกรรม	
1.2.1 การอธิบาย	การให้คำอธิบายความหมายของคำสุภาชิตต่างๆ ที่เน้นความเป็นผู้เชี่ยวชาญ ความเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อน
1.2.2 การยกตัวอย่าง	การยกตัวอย่างผู้ที่มีความกตัญญูควรเป็นเช่นไร การยกตัวบุคคลที่มีความพร้อมเตรียมตัวก่อนแก่/ตาย หรือการยกตัวอย่างชีวิตของผู้อธิบาย
1.2.3 การเปรียบเทียบ	การเปรียบเทียบระหว่างผู้มีความกตัญญูและผู้เนรคุณ หรือการเปรียบเทียบบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมอดีตและปัจจุบัน
1.2.4 การสั่งสอน	เป็นการสั่งสอนในมิติทางธรรมะ ทั้งการให้ผู้สูงอายุเตรียมใจ และการสั่งสอนลูกหลานให้คำนึงถึงความกตัญญู รวมถึงการประณามและการสาปแช่งไปพร้อมกัน
1.2.5 ได้แย้ง/ต่อสู้	การโต้แย้งมิให้ผู้สูงอายุคิดว่าตนเองเป็นส่วนเกินในสังคมแต่ยังคงมีบทบาทต่อลูกหลาน
1.2.6 การสาธิต	การสาธิตให้เห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัว
2. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม	
2.1 สังคมและวัฒนธรรม	1. มิติศาสนา เรื่องกฎไตรลักษณ์ และความกตัญญู 2. มิติสังคม เรื่อง การยกย่องผู้สูงอายุ เพื่อในสังคมอดีต ผู้สูงอายุเป็นภูมิปัญญา เพราะยังไม่มีสถาบันอื่นใดในสังคมเข้ามาแทนที่บทบาทผู้สูงอายุ
2.2 การสื่อสาร	การสื่อสารผ่านสื่อพื้นบ้าน และสื่อประเพณีต่างๆ เช่น พิธีการรดน้ำดำหัว ไยเทศกาลวันสงกรานต์

3. ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่มาจากความเชื่อที่ว่า “การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก”

ผลของการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ ดังนี้

ด้านแรก ความเชื่อเชิงบวกที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หรือ การมองเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการพิจารณามิติเชิงสังคมที่มองว่า ผู้สูงอายุ คือ “ผู้มีอำนาจ” “ผู้เชี่ยวชาญ” เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์สั่งสมยาวนานด้วยตนเอง และที่สำคัญคือ เมื่อเป็นผู้มีอำนาจเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้สูงอายุก็นับว่า “ผู้ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม” หากไม่เช่นนั้นก็จะก่อให้เกิดการมองผู้สูงอายุไร้คุณค่า และด้วยประโยชน์เชิงสังคม ก็ส่งผลเชื่อมโยงต่อมิติด้านจิตวิญญาณที่กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็น “ผู้มีพระคุณ” และคนรุ่นหลังต้องตอบแทน ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงเกิดการเรียนรู้ที่จะดำรงคุณค่าของตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน

ด้านที่สอง ความเชื่อเชิงลบ ถึงแม้จะพบมิติเชิงลบ หรือ “ผู้อ่อนแอ” ดังปรากฏอยู่ในมิติด้านกาย และใจ ในด้านร่างกาย แม้จะนำเสนอให้เห็นว่า ร่างกายแก่เฒ่าเสื่อมโทรม หรือ ไม่ใกล้เคียงส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับมิติเชิงจิตวิญญาณ หรือศาสนา คือ สังขารไม่เที่ยง ในทำนองเดียวกันมิติด้านจิตใจที่แม้จะเริ่มอ่อนแอ แต่กลับใช้มิติจิตวิญญาณมาช่วยแก้ปัญหา ด้วยการเตรียมใจก่อนวัยชราอันทำให้สามารถแก้ไขได้ด้วยศาสนา นอกจากนี้ ยังปรากฏคุณลักษณะเชิงลบอีกประการคือ มิติทางเพศ “เฒ่าหัวงู” “โกแก่แม่ปลาช่อน” ถึงแม้จะมองเป็นความเชื่อเชิงลบทางเพศของผู้สูงอายุ แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งก็แสดงให้เห็นอำนาจของผู้สูงอายุ ที่เมื่อเติบโตขึ้นจะต้องรู้จักการอดกลั้นเรื่องเพศ และในบางกรณีต้องใช้ธรรมะเข้าช่วย

จากคุณลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุทั้งหมด พบว่า ความเชื่อเชิงบวกมีอำนาจและอิทธิพลมากกว่า ด้วยประเภทของวาทกรรมต่าง ๆ นับตั้งแต่ การอธิบาย การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอนการโต้แย้ง และการสาธิต และเผยแพร่ผ่านการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ในสถาบันครอบครัวศาสนาและโรงเรียนสู่ทั้งกลุ่มลูกหลานผู้สูงอายุและคนทั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลา “การเรียนรู้เป็นธรรมชาติโลก” นี้ผู้สูงอายุได้สะท้อนคุณลักษณะในด้านบวก ถึงแม้จะมีบางคุณลักษณะที่ดูขัดแย้งกัน เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ไม่ใกล้เคียงเฒ่าหัวงู แต่ความเชื่อนี้กลับถูกเชื่อมร้อยกันด้วยประเด็นเรื่องศาสนา ที่มักจะเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุเสมอมา และจากความเชื่อนี้ส่งผลให้คุณลักษณะทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคอดีต คือ การเรียนรู้เพื่อการดำรงคุณค่าของตนเองอย่างยั่งยืน

ช่วงเวลาที่สอง “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม”

ความเชื่อที่กล่าวว่า “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม” มาจากการศึกษาเอกสารกลุ่มที่ 1 เอกสารนโยบายรัฐ และกลุ่มที่ 2 บทความวิจัย คู่มือ และหนังสือ และกลุ่มที่ 3 สื่อปัจจุบัน ซึ่งพบว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเกิดพัฒนาการทางสังคมเข้าสู่ยุคสังคมสมัยใหม่ การทำงานของภาครัฐเข้ามามีบทบาทต่อการจัดระเบียบทางสังคมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้สูงอายุ ด้วยการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุ ส่วนภาคเอกชนก็เริ่มมีบทบาทของการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ

ในขณะที่สังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองกำลังก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่อย่างเต็มที่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง พบว่า สังคมไทยยังมีการผสมผสานกันระหว่างสังคมเกษตรกรรมอย่างในอดีตกับสังคมสมัยใหม่ที่พึ่งพาระบบอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น สังคมไทยเริ่มก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรมโดยอาจนับตั้งแต่ยุคแรกของการเปิดประเทศสู่สังคมโลกในรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การแพทย์ การศึกษาแบบใหม่ แต่ในยุคที่เด่นชัดที่สุด คือ ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การแปรเปลี่ยนดังกล่าวส่งผลต่อมิติต่าง ๆ ในสังคมรวมถึงผู้สูงอายุด้วย ผู้สูงอายุที่เคยได้รับการยกย่องจากสังคมเกษตรกรรมจึงเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม

เมื่อสังคมเริ่มก้าวสู่อุตสาหกรรมก็เริ่มจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาในการผลิตสินค้า การศึกษาหรือความรู้แบบใหม่จึงกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งและความรู้นี้เองก็เป็นความรู้ที่ต่างไปจากยุคอดีตอย่างเห็นได้ชัด ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้สูงอายุเปลี่ยนจากผู้มีคุณค่ามีประโยชน์กลายเป็นผู้ที่ไร้ประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อย เพราะทั้งขาดทักษะการเรียนรู้เพื่อเป็นแรงงานผลิตในระบบอุตสาหกรรมแล้ว ความรู้ที่มีอยู่เดิมก็ไม่สามารถถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังได้ จึงเริ่มเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัยสูงอายุกับวัยหนุ่มสาว เพราะเขาเหล่านั้นเริ่มมองว่าผู้สูงอายุไม่ทันสมัยและตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงผู้สูงอายุอีกต่อไป รวมถึงส่งผลต่อความกตัญญูที่เริ่มลดน้อยลง เพราะคนรุ่นหลังก็เริ่มต้องใช้เวลากับการทำงานในระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น

สังคมยุคใหม่เริ่มพิจารณาผู้สูงอายุในฐานะปัญหาที่จะต้องได้รับการจัดระเบียบทั้งด้านกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณจากสถาบันต่างๆที่พึ่งก่อตัวขึ้นมาใหม่ คือ สถาบันการแพทย์ รัฐ ซึ่งเป็น 2 สถาบันหลักที่สร้างความหมายผู้สูงอายุในด้านลบ โดยเฉพาะด้านร่างกาย จิตใจและสังคม รวมถึงสถาบันเศรษฐกิจและการสื่อสารข้อตอบสนองทั้งแนวคิดใหม่ของสถาบันรัฐ สถาบันการแพทย์ที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอไม่ทำประโยชน์อีกต่อไป

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาเดียวกันแนวคิดเดิมที่ยกย่องผู้สูงอายุก็ยังคงฝังแน่นอยู่ในสังคมส่วนหนึ่งเนื่องจากสังคมไทยยังไม่ได้ก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรมเต็มตัวดังที่ระบุไว้ในตอนต้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลานี้เริ่มที่จะมีความแตกต่างหลากหลายอย่างน้อย 2 มุมมอง คือ มุมมองที่ให้การยกย่องตามแบบยุคอดีตและมุมมองที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้

อ่อนแอ โดยเมื่อพิจารณาจากหลักฐานหลายชิ้นพบว่า ความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า มุมมองที่สะท้อนให้ผู้สูงอายุเป็นผู้อ่อนแอกลับมีพลังและเริ่มกดทับความเชื่อแบบเดิมที่มองผู้สูงอายุในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ความเชื่อที่เปลี่ยนไปนี้ถูกกำหนดผ่านสถาบันรัฐ ซึ่งอาจเป็นการมองผู้สูงอายุในมุมที่มีความหลากหลายมากขึ้น คือ มีทั้งอ่อนแอ และเข้มแข็ง รัฐจึงต้องการเข้าไปจัดระเบียบให้ถูกต้องตามความต่างของผู้สูงอายุเหล่านั้น

เพื่อพิสูจน์แนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่เรียกว่า “การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม” จากตัวบทต่าง ๆ เช่น นโยบายรัฐ บทความวิจัย คู่มือ หนังสือ โฆษณา และสารคดี เป็นต้น โดยตัวบทเหล่านี้เป็นตัวแทนของสถาบันทั้ง 5 คือสังคมและวัฒนธรรม รัฐ การแพทย์ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร โดยจะวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตามแนวทางของ Fairclough ใน 2 มิติ คือ ตัวบท และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมอุตสาหกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบท สามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 ด้าน คือ ประเภทเนื้อหา และประเภทวาทกรรม

1.1 ประเภทเนื้อหา

ประเภทเนื้อหาจำแนกเป็น 4 มิติ คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ

กาย อดีตที่ผ่านมา “กาย” ของผู้สูงอายุถูกมองว่า คือ ความอ่อนแอโดยอยู่ภายใต้ความหมายของสถาบันศาสนาซึ่งมองว่าการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติไม่ว่าใครก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่สังคมยุคใหม่ สถาบันการแพทย์ที่เพิ่งเริ่มก่อตัวได้เข้ามามีผลต่อการนิยามกายหรือจัดระเบียบการของผู้สูงอายุใหม่

ด้านหนึ่งวางอยู่บนฐานคิดเดิมที่ว่า ร่างกายของผู้สูงอายุนั้นอ่อนแอ เสื่อมโทรม และอีกด้านหนึ่งเริ่มกำหนดหรือระบุอายุผู้สูงอายุให้ชัดเจนจากในอดีตที่อาจคลุมเครือว่าผู้สูงอายุ คือ อายุใด และสถาบันที่ก้าวมากำหนดอายุและได้รับการยอมรับในประเทศไทยและทั่วโลกก็คือ องค์การอนามัยโลก WHO ซึ่งถือเป็นกลไกแห่งอำนาจแหล่งสำคัญที่กำหนดร่างกายของผู้สูงอายุโดยจำแนกอายุไว้ดังปรากฏในข้อความนี้

องค์การอนามัยโลกจึงได้กำหนดเกณฑ์กลางที่มีอายุ 60 ปีถือว่าเป็นคนชรา การกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวจะสัมพันธ์กับสภาพทางสังคมตามกฎหมาย เพื่อให้บุคคลพ้นภาระหน้าที่งานประจำ โดยจะได้รับบำเหน็จบำนาญหรือค่าเลี้ยงดูเมื่อ ก้าวสู่บทบาทผู้ที่กฎหมายกำหนดให้เป็นผู้ชราภาพ

สถาบันการแพทย์ยังเริ่มสร้างความรู้ชุดใหม่ว่าร่างกายที่อ่อนแอจะมีความสัมพันธ์กับ “โรค” ของผู้สูงอายุที่เกิดตามมาเช่น โรคหัวใจ โรคความดัน โรคเบาหวาน ข้อเสื่อม กระดูกผุ โรคความจำเสื่อมผู้สูงอายุ จึงมีความหมายถึง “วัยแห่งโรค” ทั้งๆ ที่มีได้หมายความว่า ผู้สูงอายุทุกคนต้องเป็นโรคหรือคนทั่วไปจะเป็นโรคไม่ได้ ดังปรากฏหลักฐานในคำสำนวนที่ว่า “คนแก่ขี้ลืม” หรือ “วัยหมดประจำเดือน” “หูตาฝ้าฟาง” “ผมหงอก” เป็นต้น หลังจากนั้นก็เผยแพร่ผ่านช่องทางการสื่อสารทางการแพทย์ ได้แก่ ตำราและบทความทางการแพทย์ โดยเพิ่มเติมข้อมูลทางการแพทย์ การใช้ภาษาการแพทย์ภาษาอังกฤษ เพื่อตอกย้ำให้ร่างกายผู้สูงอายุมีสภาพความอ่อนแอเสื่อมโทรมเป็นโรคและสถาบันการแพทย์ก็ต้องเข้ามาจัดระเบียบความฉลาด ดังตัวอย่างในตำราแพทย์นี้

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นตัวบ่งชี้ความมีอายุของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการดูแลตนเองและสิ่งแวดล้อมของคนนั้นการเปลี่ยนแปลงระยะแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 40 ปี การเปลี่ยนแปลงระยะนี้มีลักษณะเป็นไปในทางเจริญงอกงามและสร้างเสริม แต่การเปลี่ยนแปลงในระยะที่ 2 ที่เกิดหลังอายุ 40 ปี เป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงกันข้าม กับระยะแรก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงระยะหลังนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบลดอัตราความเจริญงอกไป สู่วัยเสื่อมซึ่งเป็นทั้งความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจโดยความเสื่อมที่เกิดขึ้นจะเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ในเวลาเดียวกันสถาบันการแพทย์ก็ยกย่องผู้สูงอายุที่มีสุขภาพที่แข็งแรงอีกด้วย แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจถือเป็นการจัดการร่างกายผู้สูงอายุอีกรูปแบบหนึ่งตามวาทกรรมการแพทย์ เพราะเป็นการให้อำนาจทางการแพทย์กำหนดเกณฑ์วัดร่างกายผู้สูงอายุเช่นกัน เพียงแต่ในครั้งนี้จะมุ่งเน้นการกำหนดผู้สูงอายุที่แก่แต่แข็งแรงแทนที่จะมองว่าแก่และอ่อนแอแบบแรก ดังตัวอย่าง เช่น ในปี พ.ศ. 2525 กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำโครงการไทยอายุยืน เพื่อที่จะเสาะแสวงหาผู้สูงอายุชาวไทยที่มีอายุยืนมากกว่า 100 ปี อีกทั้งค้นหาสาเหตุของการอายุยืน และผลของการสำรวจก็กลายเป็นเกณฑ์ที่กำหนดอายุที่ผู้สูงอายุจะอายุยืนยาวได้ต้องมีปัจจัย 6 อ. คือ อากาศดี อาหารดี อารมณ์ดี ออกกำลังกายสม่ำเสมอ อบอุ่น และอุจจาระดี

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาการจัดการร่างกายที่อ่อนแอของผู้สูงอายุในทางการแพทย์ยังสามารถทำได้อีกหลายวิธีนับตั้งแต่การรักษา เช่น การใช้ยา การผ่าตัด เป็นต้น การป้องกันและเสริมสร้างสุขภาพ เช่น การให้ความรู้การศึกษาด้านผู้สูงอายุ การออกกำลังกาย การส่งเสริมโภชนาการ และการฟื้นฟูสุขภาพ เหล่านี้ทำให้สถาบันการแพทย์ก้าวเข้ามาจัดการโดยเน้นด้านร่างกาย หรือเข้ามา

แก้ไขปัญหามือสูงอายุอย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อให้ร่างกายที่อ่อนแอหรือกำลังจะอ่อนแอนั้นกลับมามีความแข็งแรงดังเดิม

ร่างกายที่อ่อนแอของมือสูงอายุยังส่งผลกระทบต่อมิติอื่น ๆ คือ ใจ และ จิตวิญญาณ ทำให้สถาบันการแพทย์และศาสนา ต้องเข้ามาแก้ไขรวมถึงกระทบต่อมิติทางสังคม เช่น “ความกลัวแก่” หรือ การที่ภาครัฐเริ่มก้าวเข้ามาสู่การสงเคราะห์มือสูงอายุ การปลดมือสูงอายุจากการทำงาน ด้วยการเกษียณอายุ และในด้านเศรษฐกิจ คือ การขายสินค้าเพื่อต่อต้านความสูงอายุ อันทำให้มือสูงอายุกลายเป็นกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด

ใจ การที่สังคมก้าวสู่สังคมยุคใหม่ทำให้การเปลี่ยนแปลงของมือสูงอายุเป็นไปอย่างเฉียบพลัน โดยเฉพาะการเกษียณอายุจากการทำงานที่ใช้เกณฑ์อายุ 60 เป็นตัวตั้ง ส่งผลให้มือสูงอายุไม่สามารถปรับใจได้ทัน สถาบันการแพทย์จึงก้าวเข้ามามีบทบาทในการจัดการ “ใจ” ของมือสูงอายุ และมีความเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาและหาแนวทางแก้ไขจิตใจของมือสูงอายุที่อ่อนแอตั้งคำถามวิชาจิตวิทยาผู้สูงอายุว่า

จิตวิทยาผู้สูงอายุนับเป็นส่วนสำคัญของจิตวิทยาพัฒนาการตลอดชีพเพราะความเป็นผู้สูงอายุเป็นกระบวนการ ต่อเนื่องและเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากพัฒนาการวัยต่างๆที่ผ่านมา สารระเหื่อหาของจิตวิทยาพัฒนาการ ในบทที่ว่าด้วยมือสูงอายุมักกล่าวถึงมือสูงอายุในวงกว้างครอบคลุมพัฒนาการของมือสูงอายุหลายแง่ ทั้งในแง่ของความเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติการเรียนรู้และการปรับตัว

เมื่อเกิดปัญหาด้านจิตใจของมือสูงอายุ สถาบันสังคมจึงเกิดข้อเสนอที่จะจัดการมือสูงอายุด้วยการ “เตรียมการก่อนสูงอายุ” หรือ “การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุ” ดังเช่น ข้อเสนอของ บรรลุ ศิริพานิช ได้ระบุในหนังสือ “คู่มือมือสูงอายุนับเตรียมตัวก่อนผู้สูงอายุ” ซึ่งได้มาจากประสบการณ์การบรรยายให้กับผู้ที่ก่อนเกษียณอายุราชการฉบับแรกตีพิมพ์ คือ ปี พ.ศ. 2534 โดยใช้ชื่อว่า “คู่มือเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุการงาน” หนังสือเล่มดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการเกษียณอายุการงานเป็นช่วงเวลาที่ยืดจากการทำงานประจำ เพราะเหตุของอายุครบกำหนด หรือร่างกายไม่เหมาะสม และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องเตรียมตัวไว้มาก่อน เช่น การปรับแนวคิดว่าการเกษียณอายุเป็นเรื่องธรรมดาดูแลสุขภาพและยอมรับโอกาสใหม่ ๆ ประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่สำคัญ คือ เริ่มมองการเกษียณอายุในแง่บวกดังที่ระบุไว้ว่า

การเกษียณอายุการงานเป็นเรื่องธรรมดาของการทำงาน มีวันเข้าทำงานก็ต้องมีวันหยุดทำงาน เมื่อท่านต้องเกษียณอายุเนื่องจากท่านเข้าสู่วัยสูงอายุน่าเสียดายเวลาของชีวิตปัจจุบันนี้ว่า เป็นเวลาของความเสื่อม โดยไปเปรียบกับเวลาของหนุ่มสาวและวัยทำงานว่าเป็นวัยแห่งความ

เจริญเติบโต แต่คงคิดว่าต่างวัยต่างก็มีบทบาทต่างกันอย่างสูงอายุก็น่าจะมี
ประสบการณ์สูงขึ้น

เช่นเดียวกันกับในหนังสือเรื่อง “เคล็ดลับสำหรับผู้สูงอายุ” ของศาสตราจารย์ดร.ระวีภาวิไล
(2545) ก็ได้ให้ข้อแนะนำสำหรับผู้ที่กำลังเกษียณไว้ว่า

เรื่องอะไรต่ออะไรทั้งหลายเหล่านี้ เราควรจะหวัหระเวลาเราพูดถึงเรื่อง
ตายเราไม่ควรทำหน้าเศร้า เราควรหวัหระ แล้วผมจะบอกว่าทำไม เราจึง
ควรหวัหระมีหลายท่านก็คงจะเรียกว่าทำมาพอแล้ว พอเลิกออกมาทีไปเป็น
ข้าราชการบำนาญเมื่อเป็นข้าราชการบำนาญแล้ว มันหมายความว่า ในชั้น
หนึ่ง คือ เป็นอิสระแล้วใครจะมาบังคับให้ทำนั่นทำนี่ไม่ได้ นายกรัฐมนตรีจะ
มาบอกข้าราชการบำนาญให้ทำนั่นทำนี่ไม่ได้เป็นประชาชนเต็มขั้น

หากพิจารณาให้ลึกลงไปจะพบว่าถึงแม้ว่าทฤษฎีการแพทย์และจิตวิทยา ก้าวเข้ามากำหนด
จิตใจของผู้สูงอายุ แต่ก็แฝงด้วยการเริ่มแสดงให้เห็นด้วยว่า ผู้สูงอายุที่แม้จะเกษียณจากระบบทำงาน
ก็ยังเป็นผู้ที่มี “อิสระ” เริ่มที่ทำอะไรได้ด้วยตนเองปราศจากกรอบกฎเกณฑ์ของสังคมเดิมที่กดทับไว้
และอาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของผู้สูงอายุยุคใหม่ในสังคมข้อมูลในบทถัดไป

กล่าวได้ว่าปัญหาทางจิตใจของผู้สูงอายุกลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในผู้สูงอายุในสังคมยุคใหม่
และจิตวิทยาผู้สูงอายุก็ก้าวเข้ามามีอำนาจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว นอกจากนั้นยังเริ่มใช้สถาบัน
ศาสนา มาแก้ไขหรือใช้ธรรมะในการปลงต่อการเกษียณดังที่จะกล่าวต่อไป

สังคม มิติเชิงสังคมกับผู้สูงอายุในสังคมยุคใหม่จำแนกออกเป็น 8 ด้าน โดย 4 ด้านแรก
ได้รับอิทธิพลจากสถาบันการแพทย์ที่มองผู้สูงอายุ คือ ความอ่อนแอและเสื่อมโทรม กล่าวคือ
ด้านแรก ความชราภาพ ด้านที่สองความชราภาพในสินค้าผู้สูงอายุ ด้านที่สาม คือ การเกษียณอายุ
และด้านที่สี่ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ส่วนด้านที่ห้าถึงเจ็ด เป็นการมองผู้สูงอายุในเชิงบวก หรือความ
เข้มแข็งของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นประเด็นที่สืบต่อจากสังคมยุคอดีต และผสมกับสังคมยุคใหม่
คือ ผู้สูงอายุผู้เชี่ยวชาญ ความกตัญญูต่อผู้สูงอายุและการใช้ผู้สูงอายุเป็นตัวแทนสินค้า ส่วนด้านที่แปด
เป็นการประสานระหว่างความมองความอ่อนแอสู่กับความเข้มแข็ง ดังปรากฏในนโยบายผู้สูงอายุ
รายละเอียดดังต่อไปนี้

ด้านแรก ความชราภาพ เมื่อร่างกายเสื่อมโทรมไม่งาม โดยเฉพาะรอยเหี่ยวย่นที่เกิดขึ้น
บนใบหน้า เส้นผมที่ขาวโพลน และเมื่อผนวกกับสังคมยุคใหม่ที่ลดบทบาทผู้สูงอายุ จึงทำให้ภาพของ
ผู้สูงอายุที่เสื่อมโทรมผนวกกับนัยยะด้านลบ ดังคำเรียกขาน สภาพร่างกายผู้สูงอายุในแง่ลบต่าง ๆ
เช่น แก่หนังเกี้ยว จู้จี้ขี้บ่นเหมือนคนแก่ วัยตกกระ วัยหมดประจำเดือน

เมื่อร่างกายถูกมองว่า “ชรา” “เสื่อมโทรม” จึงส่งผลต่อเนื่องให้เกิดภาวะของการกลัวแก่ โดยเฉพาะกลุ่มเบบี้บูมและกลุ่ม Generation x เริ่มหันมาบริโภคสินค้าและการทำศัลยกรรมเพื่อลดความฉลาดและคงความอ่อนเยาว์แบบหนุ่มสาว ทั้งนี้ก็เพราะร่างกายที่แก่ชราไม่ทั้งความไม่งามแล้วยังมีความหมายของความไร้ค่าไม่สามารถผลิตได้ต่อไปตามทัศนคติในสังคมยุคใหม่อีกด้วย ผู้สูงอายุหลายคนจึงจำเป็นต้องปกป้องมิให้ความชราอย่างกรายด้วยการใช้แนวทางการแพทย์ เช่น การใช้ยา การผ่าตัด ดังปรากฏ ในโฆษณาสินค้าต่าง ๆ

ด้านที่สอง ความชราภาพในสินค้าผู้สูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุถูกสร้างความหมายในแง่ความเสื่อมโทรมทางการแพทย์ และสังคมยุคใหม่แฉกดวงธุรกิจและสินค้าก็ก้าวเข้ามาใช้ภาพของผู้สูงอายุนั้นเพื่อการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ชะลอความชรา เช่น ยาย้อมผม ครีมบำรุงผิว รวมถึงการทำศัลยกรรมความงาม เพื่อต่อต้านความชรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใบหน้าซึ่งถือเป็นด้านหน้าของร่างกายมนุษย์ที่กลายเป็นสมรภูมิที่จะใช้ต่อสู้กับความชรา โฆษณาสินค้าความงาม และการทำศัลยกรรมจะใช้ภาษาข้อความ เช่น “ฟื้นฟู” หรือ “รีอูฟื้นฟู” “ขจัดความร่วงโรย” “ต่อต้านความชรา” “ยกกระชับใบหน้า” “ชะลอความชรา” พร้อมทั้งภาพของใบหน้าก่อนและหลังการใช้ผลิตภัณฑ์หรือการทำศัลยกรรม ซึ่งภาพหลังนั้นจะเป็นภาพใบหน้าหรือเรือนร่างที่สวยงามสดใสอย่างงดงาม ไร้ริ้วรอย หากผู้สูงอายุที่ยังปรารถนาก้าวเข้าสู่สังคมยุคใหม่ก็จำเป็นต้องเรียนรู้และให้ความสำคัญต่อร่างกายที่อ่อนวัย ดังโฆษณาสินค้าต่อต้านความชราต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคม

นอกจากนี้ภาคการตลาดยังใช้ภาพความชราในด้านลบ เพื่อสื่อให้เห็นถึงความไม่ทันสมัยตก รุ่นหรือ “คนแก่หัวโบราณ” “แก่คร่ำครี” โดยเฉพาะหากไม่บริโภคสินค้าหรือบริการ รวมถึงในบางครั้งยังเปรียบเทียบความชราให้เห็นว่า “ความชราเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับความหนุ่มสาว” และมีนัยยะด้านลบ

กล่าวได้ว่าผลิตภัณฑ์สินค้าต่าง ๆ ได้พยายามตอกย้ำให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของร่างกาย โดยมีเป้าหมายที่จะขายผลิตภัณฑ์ของตนรวมถึงการแสดงให้เห็นว่าความชราเป็นเรื่องน่ารังเกียจไม่สวยงามและความล้าหลังหากไม่ใช้ผลิตภัณฑ์นั้น

อย่างไรก็ดีในอีกด้านหนึ่งโฆษณาอาจเป็นเพียงความหมายที่สังคมยุคใหม่กำหนด ความหมายผู้สูงอายุเอาไว้ตามวัฒนธรรมการบริโภค ที่เน้นการบริโภคการเทิดทูนวัยหนุ่มสาว ทว่า ภายใต้ตัวบทเดียวกันนี้ยังพบการย้อนแย้งที่แฝงอยู่ในตัวบทดังกล่าว เช่น ในโฆษณาสินค้าชะลอความชรา มักจะเน้นย้ำให้ต่อสู้กับความชราอย่างกล้าอย่างภายในข้อความที่ว่า “ดูแลผิวให้ดูดีและอ่อนวัย สร้างมุมมองใหม่ในตัวคุณ” ก็ยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีสิทธิ์เลือกหนทางอื่น แทนที่จะใช้ครีมบำรุงด้วยการ “สร้างมุมมองใหม่” ให้กับผู้สูงอายุ

นอกจากนั้น ยังไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนจะยอมรับความหมายดังกล่าว ผู้สูงอายุบางคนอาจจะต่อต้านหรือปฏิเสธความหมายนั้นก็เป็นได้ โดยผู้สูงอายุบางคนก็อาจให้ความหมาย

หน้าตาที่อ่อนเยาว์อาจไม่จำเป็นสำหรับอาชีพของคนทุกสังคมในสังคมยุคใหม่ เช่น อาชีพครู หรือ หมอ การตีความที่ต่างไปนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ

ด้านที่สาม การเกษียณอายุ แม้จะเป็นเรื่องปกติในสังคมยุคอดีต กล่าวคือ ไม่ว่าใครก็ต้องเผชิญกับสภาวะการหยุดการทำงาน เพราะความอ่อนแอของร่างกาย แต่ในสังคมยุคอดีตการหยุดทำงานจะมีลักษณะที่ต่างไปจากสังคมยุคใหม่ คือ ค่อยเป็นค่อยไป และไม่ได้มีนโยบายของการหมดคุณค่า เพราะผู้สูงอายุในยุคดังกล่าว ความสูงอายุนั้นหมายถึง การพัฒนาสู่ผู้มีคุณค่าและประสบการณ์ แต่สำหรับในสังคมยุคใหม่การเกษียณอายุเป็นภาวะที่เกิดขึ้นฉับพลัน กล่าวคือ เมื่ออายุ 60 โดยทั่วไป และตั้งข้อกำหนดขององค์การอนามัยโลก ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ก็จะถูกตัดสินให้เป็นบุคคลที่ไม่สามารถทำงานได้ต่อไป เพราะความชราหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สถาบันการแพทย์สังคมและรัฐ เข้ามามีบทบาทในการกำหนดร่างกายผู้สูงอายุ จึงต้องหยุดการทำงานไปพร้อมกับการหมดคุณค่าและศักดิ์ศรี ดังคำว่า “เกษียณ” ซึ่งมีความหมายในพจนานุกรมว่า

“เกษียณ ลี้ไปใช้กับการกำหนดอายุ เช่น การเกษียณอายุราชการ เกษียณอายุ ครอบกำหนดอายุรับราชการลี้กำหนดเวลารับราชการ หรือ การทำงานพูดสั้น ๆ ว่า เกษียณก็มี”

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 หน้า 144)

ภาครัฐของไทยได้ก้าวเข้ามากำหนดการเกษียณอายุนับตั้งแต่ในรัชกาลที่ 5 ภายใต้อุฎติบัญญัติเบ็บบ้านาญ ร.ศ. 120 วงเล็บ พ.ศ 2444 โดยกำหนดการเกษียณอายุราชการว่า

“เมื่อข้าราชการคนใดอายุครบ 55 ปีก็เป็นอันถึงกำหนดที่จะต้องออกจากราชการเพราะเหตุสูงอายุ เว้นแต่รัฐบาลเล็งเห็นว่าผู้นั้นยังไม่มี ความชรา เบียดเบียน และยังมี ความสามารถในการปฏิบัติราชการ ก็ให้รับราชการต่อไปอีกคราวละ 5 ปีจะเป็นคราวหนึ่งหรือสองคราวก็ได้”

กองวิชาการ สำนักงาน ก.พ., 2533

การขีดเส้นอายุเอาไว้ดังกล่าว ส่งผลกระทบให้ผู้สูงอายุรู้สึกสูญเสียคุณค่าของชีวิตโดยพลัน เพราะในมิติเชิงสังคม โดยเฉพาะสังคมยุคก่อนยังมองผู้สูงอายุมีคุณค่า ดังที่ ศ.ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ได้บันทึกไว้ดังนี้

การเกษียณอายุนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในช่วงชีวิตของชีวิตผู้ที่ประกอบอาชีพและมีภาระหน้าที่โดยเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งประชาชนมีชีวิตที่ยึดติดกับการทำงานในองค์การอย่างเป็นทางการ ประชาชนเหล่านี้จึงให้ความสำคัญกับการเกษียณอายุเป็นอย่างมาก สำหรับ

ในประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะยังไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบ แต่ก็ยอมรับกันว่า เมื่อถึงช่วงหนึ่งของชีวิต ประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ประกอบอาชีพในหน่วยงานทั้งในองค์กรอย่างเป็นทางการและทั้งประกอบอาชีพส่วนตัวต้องหยุดจากการประกอบอาชีพ เนื่องจากครบกำหนดตามเงื่อนไขการว่าจ้าง หรือเนื่องจากความเสื่อมโทรมของร่างกาย หรือเหตุผลอื่น ๆ

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2549)

อย่างไรก็ตามแนวคิดการเกษียณอายุในยุคหลังเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากประชากรมีสุขภาพที่ดี มีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น และการมองผู้สูงอายุที่ยังคงมีคุณค่าอยู่ Active aging จึงเริ่มหันไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ของการเกษียณอายุ เช่น การเกษียณก่อนกำหนดหรือการต่ออายุหรือยืดอายุการเกษียณราชการ เป็นต้น

ด้านที่สี่ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ในอดีตเมื่อผู้สูงอายุอ่อนแอ เสื่อมโทรมทางด้านร่างกาย ครอบครัวได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการตอบสนองบุญคุณของผู้สูงอายุโดยทันที เพราะผู้สูงอายุมีพระคุณและยังประโยชน์ให้กับครอบครัวอีกทั้งยังเป็นข้อกำหนดสำคัญของสังคมและสถาบันศาสนาที่ระบุถึงความกตัญญูต่

แต่เมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคใหม่บทบาทของครอบครัวเริ่มลดน้อยลงอัน เนื่องจากคุณค่าของผู้สูงอายุเริ่มลดลงดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น ทำให้ภาครัฐต้องก้าวเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือหรือที่เรียกว่า “การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ” โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อ่อนแอที่ถูกทอดทิ้ง และที่สำคัญการช่วยเหลือนี้ ยังคงวางอยู่บนแนวคิดเรื่อง “การตอบสนองหรือความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ” ด้วยเพียงแต่มีการตอบสนองจากครอบครัวแต่เป็นภาครัฐซึ่งอาจเป็นเรื่องแปลกใหม่หากย้อนหลังกลับไปในยุคสังคมอดีต

นอกจากนี้ภาครัฐยังได้พัฒนาองค์ความรู้ด้านการสงเคราะห์ผู้สูงอายุเพื่อยกระดับให้การสงเคราะห์กลายเป็นศาสตร์ คือ การก่อตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปีพ.ศ 2497 ทำให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุกลายเป็นความรู้ที่กำหนดให้อ่อนแอและควรได้รับจากรัฐ

ด้วยการที่รัฐมองผู้สูงอายุในด้านลบและพัฒนาการสงเคราะห์ผู้สูงอายุดังกล่าว สถาบันทางสังคมและสื่อมวลชนส่วนหนึ่ง ก็ประสานเสียงผลิตซ้ำ ผู้สูงอายุในด้านลบ ด้วยเช่นกัน โดยมุ่งเน้นการนำเสนอ ภาพของความอ่อนแอ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ กลายเป็นส่วนเกิน และผู้พึ่งพิง จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ ดังที่ปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่พักในบ้านพักคนชรา เรื่อง “ความชราในสถานสงเคราะห์ชีวิตและตัวตน” เรื่องวุฒิ ชาญวุฒิธรรม 2547 หรือปรากฏในสื่อมวลชนทั้งที่เป็นสื่อสาธารณะและบันเทิง เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “วัยตกกระ” ซึ่งนำเสนอภาพของคนชราที่หนีไปอยู่บ้านพักคนชราเพราะลูกหลานไม่เอาใจใส่ แม้ว่าในตอนท้ายเรื่องลูกหลานจะเริ่มตระหนักถึงพระคุณ

และรับแม่กลับไปบ้านก็ตาม รายการสารคดีโทรทัศน์รายการ “คนค้นคน” นำเสนอภาพของหญิงชราที่แม้ร่างกายอ่อนแอแต่ก็ยังดิ้นรนต่อสู้กับสภาพสังคมที่กดขี่ ทั้งการถูกโกงที่ดิน การต้องเลี้ยงดูลูกหลานที่เจ็บป่วย แทนที่จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในวัยชรา

ถึงแม้ว่าในโลกของสื่อมวลชนก็นำเสนอภาพของผู้สูงอายุในด้านบวก แต่การนำเสนอภาพในเชิงลบข้างต้นกลับมีพลังมากกว่าเพราะได้ประสานพลังกับสถาบันการแพทย์และสถาบันรัฐจนทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้ที่อ่อนแอควรที่จะได้รับการสงเคราะห์

กล่าวโดยรวมเมื่อแนวคิดคุณค่าความเชื่อชาวยุของผู้สูงอายุ เริ่มจิตจางลงในสังคมยุคใหม่ ผู้สูงอายุจึงถูกมองว่า นอกจากถูกสงเคราะห์แล้วยังกลายเป็นส่วนเกินในสังคมที่ไม่มีใครต้องการ ภาครัฐจึงต้องหันมาให้ความช่วยเหลือ แต่อย่างน้อยการช่วยเหลือนี้ก็ยังแฝงด้วยความรู้สึกลอยๆตอบแทนพระคุณของผู้สูงอายุและสื่อมวลชนก็ร่วมประสานเสียงให้กับภาครัฐที่จะช่วยสนับสนุนรัฐและกระตุ้นเตือนให้สังคมตระหนักถึงปัญหาผู้สูงอายุ

ด้านที่ห้า ผู้สูงอายุผู้เชี่ยวชาญ ในขณะที่ 4 ด้านที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นความอ่อนแอของผู้สูงอายุตามวาทกรรมของสถาบันการแพทย์ แต่ในด้านที่ 5 นี้กลับมองในมุมกลับกัน คือ การพิจารณาผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งมีคุณค่า ซึ่งด้านหนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นผลทวงจากสังคมในยุคอดีตที่มองผู้สูงอายุเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญและแนวคิดดังกล่าว ก็ยังคงสืบต่อมาในยุคสังคมปัจจุบันเช่นกัน ดังปรากฏในการรวมตัวผู้สูงอายุ หรือ ชมรมผู้สูงอายุ ดังที่ นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ระบุไว้ว่า

ความจริงผู้สูงอายุเองได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นชมรมมานานแล้วตามธรรมชาติอย่างไม่เป็นทางการ ดังจะเห็นได้จากผู้สูงอายุในชนบท ซึ่งเมื่อผู้สูงอายุประกอบกิจทางศาสนา งานบุญ ตามวัด ซึ่งจะมีผู้สูงอายุมาร่วมงานกันมากหลังจากงานบุญงานธาตุศาสนาเสร็จสิ้นลง ผู้สูงอายุก็ยังนั่งคุยต่อฆ่าเวลา ก่อนจะแยกย้ายกันกลับบ้าน ซึ่งนั่นก็คือ การตั้งกลุ่ม หรือชมรมขึ้นตามธรรมชาติโดยไม่รู้ตัว บางครั้งผู้สูงอายุอาจจะนัดหมายกันมาร่วมถือศีล 8 หรือจะนัดหมายมาช่วยงานวัด

(บรรลุ ศิริพานิช, 2539)

นอกจากนี้ การต่อสู้และยกย่องผู้สูงอายุปรากฏอยู่ในหลักฐานสำคัญ ก็คือ การใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” ซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกแทนคำว่า “ชรา” และ “แก่” ที่มีความหมายเชิงลบ ในครั้งการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุเมื่อ พ.ศ. 2505 ณ โรงพยาบาลประสาท กรุงเทพฯ เพื่อให้มีความหมายเป็นคำกลาง ๆ ไม่ตีตราว่าเป็นคนชรา โดยครั้งแรกใช้ชื่อว่า “ชุมนุมผู้สูงอายุมูลนิธิวิจัยประสาท ในพระบรมราชูปถัมภ์” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “ชมรมผู้สูงอายุวิจัยประสาทในพระบรมราชูปถัมภ์” โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุครั้งแรกนี้วางวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) พบปะเพื่อไม่ให้เหงา 2) ส่งเสริมสุขภาพ

เช่นคนเป็นโรคเบาหวานจะอย่างไร และ 3) ช่วยเหลือสังคม เป้าหมายทั้ง 3 ประการนี้ยังคงดำเนินต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช เห็นด้วยว่า การรวมตัวกันของผู้สูงอายุทำให้เกิดพลังในการทำงานของผู้สูงอายุไว้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ดังระบุไว้ว่า

การรวมกลุ่มหรือตั้งชมรมขึ้น เป็นเรื่องสะดวกที่ทางราชการจะนำสวัสดิการไปถึงผู้สูงอายุได้ง่าย หรือในด้านสุขภาพอนามัยการรวมกลุ่มกัน จะทำให้การให้สุขศึกษา เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคทำได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังนั้น ทางราชการจึงมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุตั้งกลุ่ม หรือชมรมผู้สูงอายุขึ้นในที่ต่าง ๆ แม้ในโรงพยาบาลของรัฐเองก็จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในโรงพยาบาล

(บรรลุ ศิริพานิช, 2539)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ.2527 จึงเกิดการผลักดันให้เกิดการตั้งชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ โดยกรมประชาสงเคราะห์หลังจากนั้นก็จัดการสัมมนาชมรมต่อเนื่องกันมา 3 ปี และผลักดันให้เกิดสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในปีพ.ศ. 2532 และในท้ายที่สุดก็ช่วยกันผลักดันนโยบายต่างๆด้านผู้สูงอายุในช่วงหลังอันยืนยันให้เห็นถึงคุณค่าผู้สูงอายุ

ด้านที่หก ความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ เป็นอีกหนึ่งในอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่สืบต่อเนื่องมาจากสังคมในยุคอดีต แม้สังคมจะเปลี่ยนสู่สังคมสมัยใหม่ความกตัญญูก็ยังไม่เลือนหายไป เพียงแต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันรัฐก็ใช้แนวทางความกตัญญูต่อผู้สูงอายุผ่านการจัดตั้งกรมประชาสงเคราะห์ การจัดตั้งบ้านพักคนชรา การให้เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ แม้ในด้านหนึ่งอาจมองดูว่าเป็นการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าอีกด้านหนึ่ง ก็คือ การตอบแทนผู้สูงอายุด้วยหลักฐานที่ชี้ชัดให้เห็นถึงความกตัญญูต่อผู้สูงอายุอีกประการหนึ่ง ก็คือ การประกาศให้วันที่ 13 เมษายน โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2526 เป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติครั้งแรก ตลอดจนกำหนดให้มีสัญลักษณ์เป็น “ดอกคำฝอย” เพื่อเป้าหมายความกตัญญูต่อผู้สูงอายุดังปรากฏในข้อความนี้

รัฐบาลได้ประกาศให้วันที่ 13 เมษายนของปีพ.ศ.2526 เป็นปีแห่งการเริ่มต้นให้มีวันซึ่ง เรียกว่า “วันผู้สูงอายุแห่งชาติ” และกรมประชาสงเคราะห์ได้จัดให้วันนั้นเป็นวันแสดงความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ได้มีการให้เครื่องหมายสำหรับวันสูงอายุเป็น “ดอกคำฝอย” ความหมายที่สำคัญในการนำเอาดอกคำฝอยมาเป็นเครื่องหมายของวันผู้สูงอายุ ก็อยู่ที่ลักษณะของดอกเป็นสำคัญกลีบของดอกคำฝอยจะไปตรงกับวงจรของการ

เป็นครอบครัว คือ พ่อ แม่ ลูก ซึ่งต่างก็มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น
หากขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้วก็จะทำให้วงจรชะงักงันไม่สมบูรณ์

(จินตนา สมประเสริฐ, 2539)

ภาครัฐยังต่อยอดความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายของผู้สูงอายุ ทั้งกฎหมายอาญาห้ามมิให้ทำร้ายผู้สูงอายุ มาตรา 307 และ มาตรา 308 และกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ต้องเลี้ยงดูบิดามารดาตามมาตรา 1536 และการห้ามฟ้องบุพการีมาตรา 1562 ดังนี้

“ผู้ใดจะฟ้องร้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้แต่เมื่อผู้นั้น
หรือญาติสนิทของผู้นั้นร้องขออัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้”

(อ้างถึงใน ปิยากร หวังมหาพร, 2546)

แม้แต่ในด้านการแพทย์ก็ยังระบุให้ลูกหลานดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุอีกด้วย โดยที่จุดต่างไปจาก ความกตัญญูทั่วไปก็คือ การเพิ่มคำศัพท์ และเทคนิคทางการแพทย์ เป็นเครื่องมือในการดูแลพ่อแม่ ดังหนังสือเรื่อง “คู่มือดูแลพ่อแม่” เขียนโดย แพทย์หญิงสิรินธร ฉันทสิริกาญจน (2552) ซึ่งชี้ให้เห็นถึง ความจำเป็นต่อการดูแลผู้สูงอายุในทางการแพทย์และการตอบสนองพระคุณผู้สูงอายุดังระบุไว้ว่า

“ดิฉันเป็นหมอดูแลผู้สูงอายุค่ะ แล้วทำไมต้องมีหนังสือเล่มนี้ขึ้น ดิฉัน พบว่ามีผู้สูงอายุอีกมากมายที่ไม่ได้ป่วย แล้วไม่เข้ามาพบแพทย์คงใช้ชีวิต ต่อไปเรื่อย ๆ บางท่าน Active มากอาจจะค้นข้อมูลจากหนังสือ อินเทอร์เน็ตเป็นความรู้เพื่อดูแลตนเอง แต่ก็มีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากไม่ได้ เป็นอย่างนั้น ลูกหลานดูแลกันไปตามที่เห็นว่าควร สำหรับผู้สูงอายุพันธุ์ หน้าทีของผู้ดูแล คือ การเลี้ยงดู (กาย ใจ) ทำนุบำรุงและเพิ่มขีด ความสามารถของร่างกายและจิตใจที่มีอยู่ให้สามารถอยู่ต่อไปได้อย่างมี คุณภาพชีวิตที่ดีจนวันสุดท้าย”

(สิรินธร ฉันทสิริกาญจน, 2552)

ด้านที่เจ็ด การใช้ผู้สูงอายุเป็นตัวแทนสินค้า ในขณะที่ผู้สูงอายุในสังคมยุคอดีตวางอยู่บน ความหมายด้านบวก คือ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และเมื่อสังคมพัฒนาสู่สังคมสมัยใหม่ แนวคิดดังกล่าวก็ยังคง ดำรงอยู่ ส่วนหนึ่งภาครัฐก็ต่อยอดด้วยการตั้งชมรมผู้สูงอายุดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น และในเวลา เดียวกันภาคธุรกิจซึ่งเติบโตขึ้นมาในสังคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะโฆษณาก็นำภาพดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์แทนความหมายของสินค้าว่า ทั้งเป็น “ผู้รู้และผู้ยืนอยู่ยาวนาน” ไม่ต่างจากผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างโฆษณายุคแรกของสังคมไทย เช่น ยานต์หม่อมในปีพ.ศ 2478 แม้โฆษณาในปัจจุบันก็ยังใช้ ภาพของผู้สูงอายุเป็นตัวแทนของผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ เช่น โฆษณา ยารองเท้า บ้านจัดสรร อาหาร อีกทั้ง เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีของบริษัท

อย่างไรก็ดี คำถามที่น่าขบคิด ก็คือ ผู้สูงอายุจะถูกใช้ในสินค้าทุกประเภท เพื่อแทนความหมายของความรู้และความเชี่ยวชาญได้หรือไม่ และคำตอบที่ได้ ก็คือ “ไม่ได้” ตัวอย่างเช่นสินค้าที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ความสวยงาม มักจะไม่ค่อยใช้ผู้สูงอายุเป็นตัวแทนคุณค่าความเชี่ยวชาญ เพราะริ้วรอยบนใบหน้าจะมีนัยยะด้านลบมากกว่า สิ่งที่เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุที่เคยมีคั่งในยุคอดีตเริ่มลดลงในสังคมสมัยใหม่ การมุ่งเน้นภาพบวกของผู้สูงอายุนี้ มาจากสภาพสังคมไทยในยุคอดีตที่เน้นคุณค่าผู้สูงอายุ แล้วยังอาจมองได้ว่าปริมาณผู้สูงอายุเริ่มมีมากขึ้น และทำให้บริษัทต่าง ๆ เริ่มหันมาให้ความสนใจตัวผู้สูงอายุมากขึ้นในฐานะของผู้บริโภคสินค้า กล่าวได้ว่าสิ่งนี้อาจเป็นสัญญาณเบื้องต้นของการก้าวไปสู่ “ตลาดสีเทา” หรือ Gray Market หรือ “การตลาดของผู้สูงอายุ” ในยุคหน้า

ด้านที่แปด นโยบายผู้สูงอายุ เป็นการพิจารณาผู้สูงอายุทั้งในด้านบวกและลบควบคู่กันไป กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง ก็คือ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทและผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพิง และในเวลาเดียวกันก็มองว่าผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่าและความสามารถอยู่ เพียงแต่อาจมีความเชี่ยวชาญเฉพาะได้ เช่นวัฒนธรรม จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ซึ่งต่างไปจากการสงเคราะห์ที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอเพียงด้านเดียว

นโยบายผู้สูงอายุของไทยเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2525 ส่วนหนึ่งมาจากปริมาณผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นในประเทศการยังไม่มีนโยบายผู้สูงอายุในภาพรวม กล่าวคือ ที่ผ่านมามีคนต่างทำ จึงเกิดแนวคิดที่ว่าน่าจะมีการรวมการทำงานเข้าด้วยกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการทำงานที่ครอบคลุม ดังที่ ศ.ศศิพัฒน์ ยอดเพชร นักวิชาการด้านผู้สูงอายุกล่าวไว้ว่า

นโยบายจึงเปรียบเสมือนร่มใหญ่ที่ปกคลุมไปรอบอาณาเขตที่รับผิดชอบการที่จะพิจารณาถึงบริการต่าง ๆ ที่จัดให้กับผู้สูงอายุ นั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงนโยบายของรัฐที่มีต่อการจัดบริการด้านนี้เสียก่อน เพราะนโยบายของรัฐเป็นการใช้อำนาจของรัฐในการจัดสรรกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมต่างๆจึงอยู่ภายใต้กรอบของนโยบาย

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2549)

นโยบายในยุคแรกประกอบด้วยนโยบาย 2 ฉบับ คือ แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544) และนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554) นโยบายฉบับแรกหรือแผนระยะยาวฉบับสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นแผนแม่บทสำหรับผู้สูงอายุฉบับแรก สรุปได้ว่า

แผนนี้เป็นเสมือนแผนแม่บทสำหรับองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยทิศทางของแผนกำหนดให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวอย่างอบอุ่น และได้รับความเคารพนับถือ ดูแลเอาใจใส่จาก

ลูกหลาน ส่วนผู้ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองและครอบครัวได้ ควรได้รับการ
ปกป้องดูแลจากสังคม ผู้สูงอายุควรได้รับข้อมูลข่าวสารในการป้องกันและ
รักษาสุขภาพของตนเองการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว
รวมทั้งการสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวและชุมชนตาม
ความถนัดของบุคคล

นโยบายในฉบับแรกมีลักษณะในภาพกว้าง ๆ จำแนกเป็น 5 ด้านคือ 1) นโยบายสุขภาพ คือ
ส่งเสริมบริการสุขภาพ 2) การศึกษา คือ การเร่งรัดให้มีการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต 3) ความ
มั่นคงของรายได้และการทำงาน คือ การให้ความคุ้มครองแก่ผู้สูงอายุด้านรายได้และหากพึ่งกินตนเอง
ไม่ได้รวมถึงสนับสนุนให้ทำกิจกรรมตามความสามารถ 4) สังคมและวัฒนธรรม คือ ปลุกฝังค่านิยม
ด้านการเห็นคุณค่าและความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ และ 5) สวัสดิการสังคม คือ การเร่งรัด
พระราชบัญญัติประกันสังคม ที่ให้ความคุ้มครองผู้สูงอายุในด้านสวัสดิการต่าง ๆ และขยายบริการใน
รูปศูนย์บริการหน่วยสงเคราะห์ผู้สูงอายุ

ภายใต้แผนแม่บทฉบับแรก ถือเป็นการมองผู้สูงอายุที่แตกต่างหลากหลายทั้งในด้านของ
ความอ่อนแอที่ภาครัฐต้องสนับสนุน รวมถึงการพิจารณาว่าผู้สูงอายุที่ดีควรเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ใต้บริบท
สังคมไทย คือครอบครัวเป็นผู้ดูแล และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของ
ครอบครัวและชุมชน อีกทั้งการมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าแก่ผู้สูงอายุให้คนในสังคมอุตสาหกรรมได้ยังคง
ตระหนักอยู่ และจากการพิจารณาผลการดำเนินงานจากผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ พบว่า แผนในยุค
ดังกล่าว ยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเท่าที่ควรเพราะขาดการดำเนินงานจากภาครัฐและผู้มีอำนาจ
แต่อย่างน้อยก็ทำให้เกิดความสนใจต่อประเด็นผู้สูงอายุในสังคมไทยได้ เช่น การประกาศวันสูงอายุ
แห่งชาติ ซึ่งถือเป็นการตอกย้ำคุณค่าผู้สูงอายุ อีกทั้งการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุอีกครั้งในปี พ.ศ. 2526
ณ โรงพยาบาลสงฆ์ และผลักดันให้เกิดชมรมทั่วประเทศโดยกระทรวงมหาดไทย จนในที่สุดก็พัฒนาสู่
การจัดตั้งเป็น สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และหน่วยงานดังกล่าวก็ยังผลต่อการผลักดัน
นโยบายผู้สูงอายุในฉบับที่ 2 นอกจากนี้ ยังกระตุ้นให้บังคับใช้พระราชบัญญัติประกันสังคม
พ.ศ. 2497 โดยสามารถใช้จริงได้ พ.ศ. 2533 และในส่วนกรณีประกันสุขภาพ คือปีพ.ศ. 2541 ซึ่งถือ
เป็นประเด็นเรื่องการให้สวัสดิการผู้สูงอายุ

เมื่อแผนฉบับแรกอาจจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจึงจัดทำแผนฉบับที่ 2 คือ นโยบาย
และมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ. 2535-2554 เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2534 ในสมัยรัฐบาล
นายอานันท์ ปันยารชุน โดยผู้ผลักดัน คือ สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย เพื่อที่จะให้การสงเคราะห์
ผู้สูงอายุทั่วประเทศ ไม่ใช่ผู้สูงอายุในเมืองหรือในระบบราชการเท่านั้น ดังที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร
บันทึกไว้ว่า

เนื่องจากสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยได้รับคำร้องเรียนจากผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ให้รัฐบาลมีนโยบายการให้บริการสวัสดิการผู้สูงอายุ ขอให้รัฐบาลได้กระจายบริการด้านต่าง ๆ โดยเน้นเรื่องการช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุยากจนในส่วนภูมิภาคให้ได้รับสวัสดิการมากขึ้น

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2547)

ทั้งนี้ สาระสำคัญของนโยบายฉบับนี้จะมีทั้ง 1) นโยบายด้านสังคม คือ การเร่งรัดป้องกันปราบปรามอาชญากรรมที่มีต่อผู้สูงอายุ และการสร้างหลักประกันสุขภาพแก่ประชาชนที่มีรายได้น้อย และเกื้อกูลผู้สูงอายุซึ่งเท่ากับว่า เป็นการขยายผู้สูงอายุกลุ่มที่มีโอกาสน้อย ส่วน 2) นโยบายด้านสวัสดิการสังคมจะเน้นทั้ง 2.1 การให้การบริการเรียนรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ 2.2 การให้บริการพื้นฐานและสวัสดิการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุ 2.3 การให้ผู้สูงอายุทำงานตามความถนัด 2.4 การส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว 2.5 การสนับสนุนให้สถาบันศาสนามีบทบาทต่อผู้สูงอายุมากขึ้น ในด้านการเผยแพร่คุณธรรมและที่พึ่งทางใจต่อผู้สูงอายุ 2.6 การส่งเสริมให้ชุมชนและเอกชนจัดสวัสดิการและบริการผู้สูงอายุและให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม 2.7 การผลิตบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุ และ 2.8 การจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้เป็นระบบ

กล่าวได้ว่าเป็นการขยายการมองผู้สูงอายุ ทั้งการช่วยเหลือสนับสนุนแล้วยังส่งเสริมผู้สูงอายุในหลายด้านทั้งด้านสุขภาพร่างกายความสัมพันธ์กับครอบครัวชุมชนเพื่อตอกย้ำอัตลักษณ์ผู้สูงอายุมีคุณค่า

ผลจากแนวทางดังกล่าวจึงเริ่มขยับจากการสงเคราะห์ผู้สูงอายุจาก “บ้านพักคนชรา” มาสู่ “เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ” เพื่อให้ผู้สูงอายุที่ยากจนทั่วประเทศ การก่อตั้งสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ผู้สูงอายุในด้านการแพทย์ และในปีพ.ศ. 2536 ก็กำเนิดโครงการสงเคราะห์ประชาชนผู้สูงอายุ ในด้านการรักษาพยาบาลแบบให้เปล่า นอกจากนั้นนโยบายในฉบับที่ 2 ยังเริ่มปูทางไปสู่นโยบายในอนาคตอีก 2 ฉบับ คือแผนผู้สูงอายุระดับชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่ผู้สูงอายุเริ่มเข้ามามีบทบาทกำหนดนโยบายโดยผ่านกระบวนการประชาพิจารณ์และการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

จิตวิญญาณ จิตวิญญาณเป็นมิติที่สัมพันธ์กับศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นร่องรอยที่สืบทอดเนื่องจากสังคมในยุคอดีต ที่แม้สังคมไทยจะก้าวสู่สังคมสมัยใหม่แล้วก็ตาม แต่ความเชื่อในศาสนาก็ยังดำรงอยู่ไม่เสื่อมคลาย โดยเฉพาะการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุทั้งด้าน การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และความกตัญญู ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขไม่ติดทุกข์ร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะหลังการเกษียณอายุ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญมากในสังคมสมัยใหม่ ดังที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อจิตใจ แต่สำหรับประเด็นจิตวิญญาณนี้ ต้องการชี้ให้เห็นว่า

การแก้ไขปัญหามีใช้แต่เพียงการใช้ศาสตร์ด้านจิตวิทยาแก้ไขเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้มิติจิตวิญญาณแก้ไขด้วย ดังปรากฏในหนังสือ “จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย” ของ ศาสตราจารย์ ดร.ศรีเรื่อน แก้วกังวาล (2549) ได้ยกธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ ที่เขียนขึ้นโดย พระธรรมปิฎก มาไว้ในหนังสือเล่มดังกล่าวด้วย เท่ากับเป็นการผสมวิชาจิตวิทยาเข้ากับศาสนา ภายในงานของพระธรรมปิฎก (2538) ได้ชี้ให้เห็นถึงธรรมะสำหรับผู้ที่กำลังจะเกษียณอายุว่า

การเกษียณอายุเป็นเรื่องปกติไม่มีใครหยุดยั้งได้ตามกฎไตรลักษณ์แต่อาจมองได้ว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่การสิ้นสุดของชีวิตดังที่กล่าวไว้ว่า การเกษียณอายุราชการเป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งในชีวิตสำหรับท่านเจ้าของอายุเองย่อมรู้สึกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากอย่างไรก็ตามถ้าเรามองแค่เป็นการเปลี่ยนแปลงก็ไม่ใช่ไรแต่บางท่านมองเป็นการสิ้นสุดถ้ามองเป็นการสิ้นสุดก็จะทำให้รู้สึกท้อแท้ถึงเวลาที่หมดสิ้นตำแหน่ง ฐานะ เกียรติยศ อำนาจ และการได้รับความเคารพนับถือต่าง ๆ แล้วก็จะว่าเหว่เหงาลิ้นหวังหรือท้อแท้ใจ การมองอย่างนั้นที่จริงน่าจะไม่ถูกความจริงการเกษียณอายุไม่ใช่เป็นความสิ้นสุดหรือความสูญเสียแต่เป็นความเปลี่ยนแปลง

(พระธรรมปิฎก, 2538)

เช่นเดียวกับธรรมเทศนาของหลวงพ่อดำปัญญานันทภิกขุ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า “ความแก่เป็นเรื่องธรรมดาสมัยนี้เขาไม่เรียกคนสูงอายุว่า “คนแก่” ใจไม่สบาย เพราะเราไม่ค่อยชอบความแก่ทั้ง ๆ ที่ความแก่นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตที่ทุกคนยังต้องแก่ด้วยกันทั้งนั้น นอกจากนั้น เมื่อแก่แล้วยังต้องมองเรื่อง การเสื่อมลาภยศ สรรเสริญ เป็นสิ่งธรรมดาที่เราควรเตรียมใจอีกด้วย

การตระหนักในศาสนาไม่เพียงแต่พระจะเป็นผู้สั่งสอนเท่านั้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยสูงอายุและมีคุณวุฒิ ก็มักจะนำธรรมะมาสั่งสอนอีกทอดหนึ่ง ดังปรากฏในคู่มือผู้สูงอายุ เช่น “ฉันจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข” ของศาสตราจารย์นายแพทย์ เสนอ อินทรสุขศรี (ม.ป.ป.) ก็ให้คำแนะนำให้ผู้สูงอายุปฏิบัติตัวได้อย่างมีความสุขถึง 23 ข้อและหนึ่งในนั้น คือ ข้อที่ 15 ก็จะเน้นย้ำเชิงจิตวิญญาณความว่า

เมื่อฉันเข้าสู่วัยสูงอายุฉันจะแสวงหาความจริงของชีวิตฉันจะแสวงหาหลักยึดมั่นไว้ในใจที่จะได้จากคติคำสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ฉันมีความสุขมีสุขภาพจิตดีเสมอ จะยึดไตรสรณะเป็นที่พึ่งพระธรรมคำสอนในศาสนาจะช่วยเหลือมเกลลาให้ฉันเกิดสติปัญญา รู้จริงเห็นจริงในความแท้จริงของชีวิตได้

(เสนอ อินทรสุขศรี, ม.ป.ป.)

เช่นเดียวกันกับหนังสือเรื่องเคล็ดลับความสุขสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร.ระวี ภาวิไล (2545) ก็สอนให้ผู้สูงอายุปล่อยวาง หรือตรงตามหลักอนัตตา ซึ่งเป็นหนึ่งในกฎไตรลักษณ์ ว่า

เราทุกคนมันก็โง่งนะ นี่ถ้าเรียกว่า “อวิชชา” ก็ได้มันโง่งมันไม่รู้จักความจริงมันรู้แต่สิ่งที่ไม่จริง เราคิดว่าเรารู้สารพัด แต่เราไม่ได้รู้อะไรเลย เราไม่ได้รู้จักชีวิตของเรา เพราะฉะนั้นท่านใช้คำว่า “อวิชชา” ท่านใช้คำว่า “โมหะ” แต่ภาษาไทยที่ตรงจริง ๆ ตรงที่สุดเลยคือ “โง่” คำเดียวโดด ๆ เลย เมื่อโง่แล้วมันยึดยึดไอนั้น ยึดไอนี้ ยึดสารพัด ยึดแก้วยึดอำนาจวาสนา ยึดชื่อเสียงเกียรติคุณ แม้กระทั่ง ยึดความรู้ ยึดมัน ยึดแล้วมันเป็นอย่างไรโง่แล้วยึด ยึดตัวเอง ที่มันไม่มีตรงนี้ นี่สำคัญพระพุทธเจ้าท่านบอกว่า “สิ่งที่คิดว่าเป็นตน ไม่ใช่ตนเป็นอนัตตา”

(ระวี ภาวิไล, 2545)

นอกเหนือจากการสอนให้ผู้สูงอายุปลงและสอนให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีความสุข สถาบันศาสนายังต่อยอดย้ำธรรมาความกตัญญูกตเวทิต์สำหรับผู้คนทั่วไปอีกด้วย แนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่บ่อยครั้งในการเทศนาสั่งสอนในธรรมะ ดังเช่น ธรรมเทศนาของหลวงพ่อดำญาณันท์ภิกขุ (2528) กล่าวว่า “ถ้าเรามีผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ในบ้านในเรือนของเรา ให้เอาใจใส่ท่านเป็นพิเศษในเรื่องการกินอยู่การพักผ่อน หลับนอน การนุ่งห่ม ทุกอย่างให้ท่านสบายตามหลักการในทางพระศาสนา เรียกว่า ปฏิบัติให้สบายทุกอย่างในเรื่องปัจจัย 4”

การผลิตซ้ำความกตัญญูคุณยังแทรกอยู่ในกิจกรรมที่สถาบันรัฐ การแพทย์ ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น และแม้แต่ในมิติเศรษฐกิจ คือ สถาบันโฆษณาก็เริ่มขายสินค้าเพื่อตอบแทนพระคุณผู้สูงอายุ เช่นผ้าอ้อมสำหรับผู้ใหญ่ อาหารเสริมสำหรับผู้สูงอายุ บ้านพักสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น โฆษณาดังกล่าวจะให้ภาพผู้สูงอายุอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวอย่างมีความสุข พร้อมทั้งการใช้สินค้าที่ลูกหลานซื้อหามาให้เพื่อความกตัญญู

หากมองโดยรวมปัญหาของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่มีมากและเข้มข้นมากกว่าเดิม จึงทำให้ศาสนาก้าวเข้ามาามีบทบาทในการจัดการจิตใจและจิตวิญญาณของผู้สูงอายุ โดยสอนให้รู้จักการปลงและการปฏิบัติตัวอย่างมีความสุข อีกทั้งการสั่งสอนให้บรรดาคนรุ่นใหม่ให้รู้จักความกตัญญูกตเวทิต์ ที่สำคัญมิได้แต่เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์เท่านั้น ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ก็ก้าวเข้ามา มีบทบาทในการเตือนใจผู้สูงอายุด้วยโดยใช้หลักธรรมศาสนาควบคู่กับหลักจิตวิทยาผู้สูงอายุ

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์เนื้อหาว่าทกรรมผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจำแนกออกเป็น กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ พบว่า

ในด้านกาย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการมองร่างกายจากที่เชื่อมโยงไปตามศาสนาในอดีตแต่กลับกลายเป็นแม้กายจะเสื่อมแต่สถาบันการแพทย์ก็ก้าวเข้ามามีบทบาทในการจัดการร่างกายนับตั้งแต่การกำหนดและจำแนกอายุผู้สูงอายุในราย 60 ปี ซึ่งเป็นวัยที่อ่อนแอ จึงต้องรักษาป้องกันสร้างเสริมและฟื้นฟูร่างกายดังกล่าวให้ดีขึ้นเดิมไม่มากนักน้อย

ส่วนด้านสังคม ก็พบว่า มีทั้งการได้รับอิทธิพลจากสถาบันการแพทย์ ที่มองร่างกายผู้สูงอายุที่อ่อนแอทำให้สังคมเริ่มมองผู้สูงอายุในฐานะชราภาพ อีกทั้งสถาบันเศรษฐกิจเริ่มขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ เพื่อรักษาและป้องกันมิให้เกิดความชราได้ นอกจากนี้สถาบันรัฐก็เริ่มกำหนดนโยบายการเกษียณอายุ ตามแนวทางของการแพทย์ ทำให้ผู้สูงอายุก็กลายเป็นผู้ที่ถูกมองว่าอ่อนแอ ควบคู่กับการที่รัฐเริ่มวางนโยบายการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ในทางตรงกันข้ามสภาพสังคมในอดีตที่ยกย่องผู้สูงอายุทั้งในด้านผู้รู้และผู้มีพระคุณ ก็ยังส่งผลต่อเนื่องในสังคมสมัยใหม่ โดยที่ผู้มีพระคุณยังคงสามารถฝังแน่นในสังคมได้ภายใต้กลไกศาสนา เรื่อง ความกตัญญู แต่สำหรับมิติด้านผู้รู้ อาจจะเป็นพลังไม่รุนแรงเท่าและมักจะถูกลดระดับลงเหลือเพียงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านแต่กระนั้นผู้สูงอายุก็ยังได้รับการยกย่องมีคุณค่า เช่น การรวมตัวเป็นชมรมผู้สูงอายุ และความเชี่ยวชาญในสินค้า และที่สำคัญคือในช่วงหลังสังคมก็เริ่มมีการผนวกแนวทางการมองผู้สูงอายุทั้งความอ่อนแอและยกย่องผู้สูงอายุไปในคราวเดียวกันดังปรากฏหลักฐานในนโยบายผู้สูงอายุฉบับที่ 1 และ 2 ตามลำดับ

สำหรับมิติจิตวิญญาณ ก็พบว่า ศาสนายังคงแทรกซึมอยู่ในเนื้อหาваทกรรมผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ทั้งกฎไตรลักษณ์ ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ และความกตัญญูรู้คุณ ยังคงมีความสำคัญทั้งสถาบันศาสนาเป็นผู้บอกกล่าว และขยายไปสู่สถาบันรัฐ การแพทย์ และเศรษฐกิจ เพื่อขายสินค้าเพื่อตอบแทนผู้สูงอายุด้วย

เนื้อหาваทกรรมผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่จึงมีความหลากหลายโดยเนื้อหาหลักก็คือการมองผู้สูงอายุในฐานะความอ่อนแอ ตามวาทะกรรมการแพทย์และส่งผลต่อเนื่องสู่มิติจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ยิ่งกว่านั้นยังทำให้สถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร เริ่มเข้ามาประสานพลังและแพร่กระจายวาทกรรมดังกล่าวไปในวงกว้าง

อย่างไรก็ตามยังมีเนื้อหาваทกรรมรองที่ปรากฏในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ต่อเนื่องจากสังคมในอดีต คือ ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญแต่เป็นวาทกรรมที่เริ่มอ่อนแอลงในยุคนี้ เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพราะถูกวาทกรรมเบียดแทรก ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ เนื้อหาваทกรรมรองดังกล่าว พยายามต่อสู้เพื่อมิให้ถูกเนื้อหาваทกรรมหลักครอบงำทั้งหมด ดังปรากฏในโฆษณาและชมรมผู้สูงอายุ

2. ประเภทของวาทกรรม

ประเภทของวาทกรรม จำแนกเป็น 6 ประเภทคือการอธิบายการโต้แย้งการยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบการสั่งสอนและการสาธิตวาทกรรมทั้ง 6 ประเภทนี้ จะมีจุดต่างไปจากวาทกรรมในสมัยอดีตสิ่งทีเห็นได้เด่นชัด คือ ไม่ใช่แต่เพียงการใช้ภาษาพูดเท่านั้น แต่จะใช้ภาษาภาพ ตัวเลข กราฟ ตลอดจนการใช้อุปกรณ์ และการสาธิต เพื่อที่จะแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในยุคสมัยปัจจุบัน ที่จัดการโดยสถาบันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น รัฐ การแพทย์ สังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการสื่อสาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การอธิบาย ประเภทวาทกรรมที่ต้องการขยายความให้ผู้รับสารได้รับรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการอธิบายลักษณะและปัญหาของผู้สูงอายุในสังคมยุคใหม่ ดังเช่น การอธิบายให้เห็นถึงความหมายของผู้สูงอายุว่าคืออะไร ดังตัวอย่างเช่น

บางคนเรียกวัยสูงอายุว่าเป็นวัยทองเพราะเป็นวัยที่เราเกษียณอายุจากการทำงานชีวิตหลังเกษียณเรามีเวลาเป็นของตนเองมีเวลาร่างมากกว่าเมื่อยังต้องทำงานราชการหรือประกอบอาชีพทำให้มีโอกาสได้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นในทางชีววิทยาแล้ว ความแก่ หรือ ความชราภาพ หมายถึง การสูญเสียความสามารถในการทำงาน ทางสรีรวิทยาของร่างกายที่เสื่อมถอยลงจนสุดท้ายทำให้สิ่งมีชีวิตถึงแก่ความตาย

รวมถึงแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในยุคใหม่นี้จำเป็นต้องปรับตัวปรับใจมิตินั้นจะไม่ทันต่อสถานการณ์ดังที่ศาสตราจารย์ ดร. ระวี ภาวิไล ให้ความเห็นว่า

การที่เราคิดว่าเรามีประสบการณ์สูง รู้อะไร ต่ออะไร แต่โลกมันเปลี่ยนแปลงไป มันไม่เหมือนเดิมแล้ว เด็ก ๆ เดียวนี้ต้องไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงดึก ๆ ตื่น ๆ สนุกสนานคำคินไปเที่ยวเตร่เราจะไปเที่ยวบ่นว่าอะไร พ่อแม่ เขายังไม่ว่าเราจะไปว่าเขาได้อย่างไร ก็อย่างที่ว่า เราต้องรู้สึกว่ายุคสมัยสังคมเปลี่ยนไป สิ่งที่เราบอกว่าเป็นวิถีทางของคนในสมัยเรา เราจะมาใช้กับคนสมัยปัจจุบันไม่ได้แล้ว เพราะฉะนั้นอย่าไปคิดว่าคำว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” โลกมันไม่ได้เป็นอย่างเดิมแล้ว โลกมันเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เราไม่รู้ทันโลกแล้วเราก็เดือดร้อนไปเอง

(ระวี ภาวิไล, 2545)

การอธิบายในสังคมยุคใหม่นี้ยังเน้นการใช้ตัวเลข กราฟ แผนภาพ และภาพประกอบ เนื่องจากวางอยู่บนฐานการสำรวจทางด้านวิทยาศาสตร์ประชากรศาสตร์อันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น การอธิบายด้วยตัวเลขมักจะวางอยู่บนส่วนนำหรือส่วนเกริ่นนำของข่าว บทความ หนังสือต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงวิกฤตของผู้สูงอายุในสังคมที่มีปริมาณมากขึ้น เช่น

ผู้สูงอายุมีความสำคัญไม่ใช่เพราะจำนวนที่มากขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ Aging Society แล้วโดยในปีพ.ศ 2550 จำนวนประชากรที่อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนถึง 7 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 10.7

(พงษ์สิทธิ์ จงอุดมสุข, 2552)

2. การโต้แย้ง เป็นประเภทวาทกรรมที่ต้องการปฏิเสธแนวคิดหลักในสังคมยุคใหม่ ที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอ อันได้รับอิทธิพลจากแวดวงทางการแพทย์ และสังคมที่กำหนดการเกษียณอายุ ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนที่ไร้คุณค่า และส่วนเกิน จึงเกิดความพยายามปฏิเสธแนวคิดนี้ โดยย้อนกลับไปในอดีตที่มองว่าควรจะมีคุณค่าต่อผู้สูงอายุและคุณค่าของผู้สูงอายุ ดังปรากฏในบทความในเวทีสนทนาที่คุณหญิงจินตนายศสุนทร ให้ความคิดเห็นดังนี้

ความเยาว์วัย หมายถึง จิตใจที่มีความกล้าหาญอยู่เหนือความเฉื่อยชา รักการผจญภัยมากกว่าความสบาย จิตใจนี้ บ่อยครั้งจะอยู่ในคนอายุ 60 มากกว่าเด็กอายุ 20 ไม่มีใครแก่จากอายุขัย แต่เราแก่จากการละทิ้งอุดมการณ์

(แหลมอน โอแมน อ้างถึง นายสมพร เทพสิทธิ์า, 2549)

การปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวก็เพื่อที่จะสั่งสอนให้ ผู้สูงอายุและคนในสังคม ได้หันกลับมาให้คุณค่าและตอบแทนผู้สูงอายุ ดังสังคมในอดีตเช่นเดิม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความพยายามต่อต้านอำนาจวาทกรรมหลักที่สังคมกำหนดด้วย

3. การยกตัวอย่าง เป็นประเภทวาทกรรมที่ใช้เพื่อขยายความให้เห็นมักจะใช้คู่กับการอธิบาย จุดที่น่าสนใจ คือ การยกตัวอย่างในสังคมยุคใหม่นี้ จะต่างจากสังคมในยุคอดีตที่อาจจะยกตัวอย่างโดยใช้ตัวบุคคลอย่างเดียว แต่ในยุคนี้เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จึงอาจทำได้หลากหลายแนวทาง ทั้งการยกตัวอย่างตนเอง การยกตัวอย่างผู้อื่น และกรณีตัวอย่างจากต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้เข้าใจลักษณะและปัญหาของผู้สูงอายุในยุคสังคมสมัยใหม่ หากเป็นด้านบวกก็มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีชื่อเสียง แต่หากเป็นด้านลบก็จะเป็นผู้สูงอายุที่อ่อนแอ ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีปริมาณมากกว่า ดังตัวอย่างเช่น

ด้านแรกการยกตัวอย่างตนเอง เป็นประเภทวาทกรรมที่มักจะใช้ในยุคสังคมในอดีต และสำหรับสังคมสมัยใหม่ ก็ยังคงดำเนินในลักษณะเดียวกันที่สำคัญ คือ การยกตัวอย่าง นี่มักใช้ในกรณีของบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นผู้เล่าเรื่องจะหยิบยกชีวิตของตน และทัศนะที่มีต่อผู้สูงอายุ นำเสนอให้เห็นเป็นแบบอย่างที่คนอื่นควรปฏิบัติ ดังเช่น กรณีของท่านปัญญานันทภิกขุ ที่ยกตัวอย่างการเผชิญกับอายุที่มากขึ้นของท่านเอง และศาสตราจารย์นายแพทย์ประสพ รัตนากร ที่ยกตัวอย่างตนเอง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับแวดวงเวชศาสตร์ผู้สูงอายุตามลำดับ

อาตมารู้สึกมีความยินดีที่ได้มาพบปะท่านผู้มีอายุมากในวันนี้ อาตมานี้ก็อายุมากเหมือนกันเพราะว่าที่นั่งอยู่นี้อาตมาแก่กว่าเพื่อน 72 ปีแล้ว แต่ยังไม่เต็ม 71 กว่าเล็กน้อย 5 เดือนปีหน้าก็ครบ 72 ปีบริบูรณ์ ได้รับเชิญนิมนต์มาพบปะกับท่านผู้สูงอายุก็รู้สึกสบายใจเพราะเราก็เป็นคนที่มีอายุมากด้วยกัน

(ปัญญา นันทภิกขุ, 2528)

การหยิบยกตนเองมาใช้เป็นตัวอย่างนี้ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบ ความสำเร็จในชีวิต แม้จะอยู่ในวัยสูงอายุแต่ในอีกด้านหนึ่งก็แฝงความหมายบางประการ ด้วยว่า ผู้เล่าเรื่องมักจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จ เช่น เป็นพระที่มีชื่อเสียง เป็นหมอที่มีชื่อเสียง อันทำให้นัยยะของอำนาจการเล่าเรื่องเป็นของผู้มีอำนาจมากกว่าการเป็นผู้สูงอายุ

ด้านที่สองการยกตัวอย่างผู้อื่น เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ใช้ผู้อื่นเป็นตัวอย่างให้กับบุคคลทั่วไป ซึ่งอาจมีทั้งตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว ทั้งนี้ ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จจะเป็นการโต้แย้งวาทกรรมที่มองผู้สูงอายุอ่อนแอในสังคมสมัยใหม่ แต่สำหรับผู้สูงอายุที่ล้มเหลวจะเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความอ่อนแอของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ เป็นเรื่องปกติที่ทุกคนควรช่วยเหลือ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ จะมีวาทกรรมทั้งสองปะปนกันไป

สำหรับกรณีแรกการยกตัวอย่างผู้ประสบความสำเร็จ มักจะหยิบยกตัวอย่างบุคคลที่มีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จในชีวิต คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดของผู้สูงอายุนำข้อความที่ว่า

ผู้สูงอายุตัวอย่างของโลก สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงดำรงพระชนม์ชีพอย่างเรียบง่ายยิ่งนักในสายตาของประชาชนคนไทย แต่พระราชกรณียกิจที่ทรงประกอบเพื่อคนไทยและชาตินั้นแสนหนัก และยากยิ่งดูราวกับจะเกินพระกำลังกายและพระวัยแต่การมิได้เป็นเช่นนั้น

(จินตนา สมประเสริฐ, 2539)

การยกตัวอย่างบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จ ยังอาจหมายถึงการอ้างอิงงานเขียน งานวิจัยของคนอื่น ๆ เพื่อจะสร้างความน่าเชื่อถือให้กับประเด็นผู้สูงอายุ ตลอดจนการยกกระดับ ประเด็นผู้สูงอายุ เริ่มกลายเป็นงานวิชาการมากขึ้น

ในทางกลับกันสื่อมวลชนส่วนใหญ่ มักจะหยิบยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นคนชั้นล่าง คนที่มี ปัญหาต่าง ๆ ออกมานำเสนอ เช่น ภาพของหญิงชรา ที่เป็นคนขายของที่อ่อนแอ แต่ยังคงต้องดิ้นรนต่อสู้ ยกตัวอย่างเช่น ในรายการสารคดี “คนค้นคน” เช่นเดียวกันกับ หนังสือหลายชีวิตใน “แสงอัสตร” ของ อรสม สุทธิสาคร ก็ยกตัวอย่าง ผู้สูงอายุบางคนที่ประสบปัญหา เช่น คุณตาสมาน ตรีไธราช ว่า

ในวัย 69 ปี คุณตาสมาน ตรีไธราช ผันถึงชีวิตบั้นปลายที่สงบ่มเย็นเช่นคนวัยเดียวกันทั่วไป แต่ชีวิตก็ไม่อาจเป็นได้ดังใจฝัน เมื่อลูกชายคนสุดท้องขับรถชนผู้อื่น บาดเจ็บสาหัส ต้องเอาบ้านที่อยู่ไปจำนองเพื่อสู้คดี หนี้ช้ำยังตกงาน เมียไล่ออกจากบ้าน ต้องมาอาศัยอยู่กับพ่อ โชคดีที่ลูกชายคนโตมีน้ำใจส่งเงินมาช่วยขายบ้าน แต่ละไก่ใหญ่รู้เข้าก็โกรธเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัว (อรสม สุทธิสาคร, 2552)

หากพิจารณาโดยรวมการยกตัวอย่างผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ อาจจะมีจำนวนน้อยกว่า อันทำให้ภาพทรมานความอ่อนแอของผู้สูงอายุเป็นภาพทรมานหลักที่เติบโตในสังคมมากกว่าผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีคุณค่ายิ่งกว่านั้นการนำเสนอเฉพาะผู้สูงอายุที่มีชื่อเสียงก็ยิ่งทำให้เป็นตัวอย่างที่ห่างไกลจากผู้สูงอายุทั่วไปด้วย

ด้านที่สามการยกตัวอย่างในต่างประเทศ เป็นการยกตัวอย่างกรณีต่าง ๆ ที่ ในต่างประเทศ ซึ่งยกระดับให้ความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะวางอยู่บนความคิดว่ากรณีต่างประเทศ น่าจะเป็นแบบอย่างให้กับสังคมไทยได้ การยกตัวอย่างนั้น ปรากฏในทุกสถาบันทั้งการแพทย์ รัฐ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร ที่มักจะหยิบวิธีคิดของตะวันตกเข้ามาใช้กับผู้สูงอายุในสังคมไทย ดังเช่น บรรลุ ศิริพานิช ยกตัวอย่าง เวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทยที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ไว้ในคำนำหนังสือเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ไว้ว่า

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางดูงานเกี่ยวกับบริการผู้สูงอายุหลายประเทศเพื่อเป็นแนวทางนำมาจัดดำเนินงานในประเทศไทย ประเทศสวีเดนเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ไปดูและศึกษาถึงระบบปฏิบัติงานรวมทั้งได้ปรึกษาหารือผู้มีความรู้โดยเฉพาะในเรื่องเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ประเทศสวีเดนมีความก้าวหน้าในด้านนี้มาก

บรรลุ ศิริพานิช 2526

หรือการยกตัวอย่างการทดลองของต่างประเทศ ที่พบว่าวิตามินบีสามารถแก้ไขปัญหาระดับ
หลงลืมในผู้สูงอายุ ตามข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ว่า นักวิจัยมหาวิทยาลัย oxford ของอังกฤษ พบว่า
หากกินวิตามินบีมาก ซึ่งมีราคาถูกอาจจะช่วยยับยั้งโรคหลงลืม อันกำลังเป็นที่หวาดหวั่นกันไว้ได้

อย่างไรก็ตามแม้ด้านหนึ่งจะเห็นด้วยกับวิธีคิดแบบตะวันตก แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เตือนสติให้
เห็นว่าตะวันตกก็อาจจะไม่ใช่คำตอบที่เบ็ดเสร็จของสังคมไทยเสมอไป เช่น กรณีของการสร้างบ้านพัก
คนชรา ก็เกิดข้อโต้แย้งด้วยว่า

สังคมคนไทยเรานั้นคนแก่ไม่เดือดร้อนไม่เหมือนสังคมชาวตะวันตกสังคม
ชาวตะวันตกนั้น คนแก่เดือดร้อนผู้สูงอายุเดือดร้อนน้อย เพราะว่าลูกหลาน
ไม่ค่อยเอาใจใส่เลี้ยงลูกเติบโตแล้วปิกกล้าหาแข็งของมันก็บินไปหมด

(ปัญญา นันทิกุล, 2528)

แต่ก็กลัวว่าแนวโน้มของประเทศไทยเรื่องผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนไป คือ จะ
เป็นแบบฝรั่งมากขึ้น ขณะเดียวกันก็อยากให้เห็นไปตู่ญี่ปุ่น ถึงแม้ครอบครัว
เล็กเขาก็ต้องเอาพ่อแม่ไปเลี้ยง ดังนั้น ผมเห็นว่าสมัยก่อนที่สร้างบ้านบาง
แค มันไม่ควรสร้างขึ้นเพราะจะทำให้พวกลูก ๆ เอาผู้สูงอายุไปอยู่ที่นั่นทั้ง
เป็นภาระของรัฐ

(บรรลุ ศิริพานิช อ้างถึงใน สันติสุข โสภณศิริ, 2553)

4. การเปรียบเทียบ เช่นเดียวกับการยกตัวอย่างที่ด้านหนึ่งก็ใช้แนวทางเดียวกับสังคมในยุค
อดีต คือ การใช้คำ ข้อความที่เปรียบเทียบผู้สูงอายุ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็คือ เปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูล
หลักฐานเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือแบบวิทยาศาสตร์ตามสังคมสมัยใหม่ การเปรียบเทียบจะมี
เป้าหมายทั้งการมองผู้สูงอายุอ่อนแอและมีความเข้มแข็ง และก็เช่นเดียวกันกับวาทกรรมประเภทอื่น
ๆ วาทกรรมการเปรียบเทียบก็มักจะมุ่งเน้นความอ่อนแอเป็นวาทกรรมหลัก โดยมีวาทกรรมความรู้
ความเชี่ยวชาญเป็นวาทกรรมรอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ด้านแรก การเปรียบเทียบด้วยการใช้ภาษาคำหรือข้อความ เป็นการเปรียบเทียบโดยเน้น
ภาษา ไม่ต่างจากการเปรียบเทียบในสังคมในยุคอดีต ตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบให้เห็นว่าผู้สูงอายุ
มีความแตกต่างจากวัยหนุ่มสาว แต่ก็ยังมีนัยยะด้านบวกอยู่ ดังปรากฏในคู่มือผู้สูงอายุความว่า

ถ้าเปรียบวัยการทำงานในยามหนุ่มสาวว่าเป็นวัยกลางวันและเปรียบวัย
สูงอายุเป็นวัยกลางคืนจึงคิดเถิดว่ากลางคืนนั้นมีดวงเดือน และดวงดาว
ระยิบระยับเยือกเย็นสุขุมไม่ร้อนรนซึ่งหาไม่ได้ในท้องฟ้ายามกลางวัน

(บรรลุ ศิริพานิช, 2550)

ด้านที่สอง การเปรียบเทียบด้วยข้อมูลตัวเลข เป็นการเปรียบเทียบที่ซับซ้อนสูงสมัยใหม่ ที่วางอยู่บนฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์ เช่น การเปรียบเทียบตัวเลขประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น การเปรียบเทียบตัวเลขของสารที่อยู่ในร่างกายมนุษย์ การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายสำหรับผู้สูงอายุที่ใช้ในการรักษาพยาบาล

ด้านที่สาม การเปรียบเทียบด้วยภาพ ภาพเป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้ด้วยตาและสามารถทดแทนคำบรรยายได้อย่างดียิ่ง ยิ่งไปกว่านั้นจากการพัฒนาการของเทคโนโลยีในยุคสังคมสมัยใหม่ ยิ่งทำให้ภาพกลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้ในการเปรียบเทียบได้ง่ายขึ้น

การเปรียบเทียบด้วยภาพนั้นทำได้หลากหลายวิธี เช่น การเปรียบเทียบภาพก่อนและหลัง ดั่งที่มักปรากฏในโฆษณาสินค้าประเภทต่อต้านความชรา จะใช้ภาพของใบหน้า หรือเรือนร่างของผู้สูงอายุที่มีริ้วรอยก่อนที่จะใช้ผลิตภัณฑ์ หลังจากนั้นก็จะกลายเป็นภาพของใบหน้าที่อ่อนเยาว์ขึ้น การเปรียบเทียบด้วยภาพเท่ากับตอกย้ำให้เห็นว่าความเยาว์วัยเป็นเรื่องที่สวยงาม ตรงกันข้ามกับภาพของความแก่ชราที่มีนัยยะที่น่ารังเกียจและควรซ่อนเร้น

อย่างไรก็ตามการเปรียบเทียบด้วยภาพก็จำเป็นต้องใช้การอธิบายควบคู่กันไปด้วยเพื่อที่จะทำให้ผู้รับสารเข้าใจมากยิ่งขึ้น

5. การสั่งสอน เป็นประเพณีทางกรรมที่ใช้เพื่อสั่งสอนแนะนำเรื่อง การเตรียมตัวให้กับตัวผู้สูงอายุ ในสังคมสมัยใหม่ และการสั่งสอนให้กตัญญูรู้คุณกับบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะลูกหลาน คล้ายคลึงกับการสั่งสอนในสังคมยุคอดีต

ด้านแรก การสั่งสอนผู้สูงอายุ จะมุ่งเน้นการสั่งสอนผู้สูงอายุโดยตรงและมักจะวางอยู่บนกรอบความคิดของสถาบันต่าง ๆ ที่กำหนด เช่น การสั่งสอนให้ผู้สูงอายุรับประทานอาหารเช้าครบ 5 หมู่ ออกกำลังกาย การพบแพทย์ การสั่งสอนให้ปรับจิตใจหลังเกษียณอายุ เป็นต้น

จุดที่น่าสนใจ คือ การสั่งสอนดังกล่าว ดำเนินการผ่านสถาบันหลักที่กลายมามีอำนาจในการสั่งสอนผู้สูงอายุ ที่ในอดีตเคยมีวิญญูณค่อนข้างมาก และไม่อาจสั่งสอนได้ ยกเว้นศาสนา และตัวผู้สูงอายุเอง แต่สำหรับการสั่งสอนในยุคนี้ นั้น สามารถสั่งสอนได้ แม้จะมีวิญญูณน้อย แต่มีคุณวุฒิมก ด้วยการใช้อำนาจผ่านสถาบันต่าง ๆ เช่น การสั่งสอนให้ผู้สูงอายุต้องนำสมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวผู้สูงอายุมาเมื่อพบแพทย์โดยระบุไว้ในหน้าแรกของสมุดดังนี้

สมุดบันทึกสุขภาพ ประจำตัวผู้สูงอายุเล่มนี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุเก็บไว้ประจำตัว และให้นำสมุดเล่มนี้ติดตัวไปด้วยทุกครั้งที่ออกจากบ้าน และเมื่อไปรับการตรวจรักษาจากโรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลทุกแห่งทั้งของรัฐบาลและเอกชนเพื่อให้แพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขบันทึกข้อมูลด้านสุขภาพต่าง ๆ ให้เป็นปัจจุบัน

(สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ, 2542)

หรือตัวอย่างการแนะนำให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายตามแนวทางการแพทย์ระบุว่า

ผู้สูงอายุจำนวนมากที่มีร่างกายอ่อนแอ สุขภาพใจ และกายทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ภายหลังการหยุดกิจกรรมทำงานต่าง ๆ ถ้าปล่อยให้ย่ำแย่สภาพนั้นนาน ๆ กล้ามเนื้อจะลีบ มีอาการอ่อนเพลียเคลื่อนไหวช้าสภาพทางจิตใจจะทรุดโทรมลง เกิดอาการอาการเบื่ออาหาร เบื่อชีวิต และการงาน ร่างกายเจ็บป่วยง่ายและบ่อยขึ้น ดังนั้น เป็นการดีที่สุด ถ้าเริ่มบริหารร่างกายตั้งแต่วัยหนุ่ม ๆ เป็นการป้องกันผลเสียต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว

ด้านที่สอง การสั่งสอนบุคคลทั่วไป มักจะใช้ในกรณีของการสั่งสอนเพื่อให้ตอบแทนผู้สูงอายุตามแนวคิดความกตัญญูทดแทนที่เช่นเดียวกับสังคมในอดีต ยกตัวอย่าง เช่น

ลูก ๆ หลาน ๆ ต้องทำดีให้ท่านทุกวัน สม่่าเสมอเพื่อให้ทุกคนจะได้รับรู้ และบอกกับตัวเองไว้ว่า ทำดีที่สุดแล้วไม่มีเรื่องต้องนึกเสียดาย หรือค้างคาใจ ว่าน่าจะทำอะไรให้ท่านได้มากกว่านี้

(สิรินธร ฉันทสิริกาญจน์, 2552)

หากท่านมีบิดามารดาหรือปู่ย่าตายายในครอบครัว ขอให้คิดเสียเถิดว่าเป็นโอกาสดีของท่านจากประสบการณ์ของผู้เขียน ครอบครัวใดเป็นครอบครัว 3 ชั่วอายุคนมักเป็นครอบครัวที่อบอุ่นร่มเย็น ที่กล่าวว่าโอกาสดี ก็เพราะท่านจะได้มีโอกาสทดแทนบุญคุณผู้ให้กำเนิดมา ตามวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทย และท่านจะมีโอกาสเป็นแบบอย่างแก่บุตรหลานด้วยการปรนนิบัติดูแลบิดามารดาอย่างดีที่สุด เป็นวันเวลาผ่านไปท่านเอง จะกลับกลายเป็นผู้สูงอายุบ้าง ท่านจะได้รับผลบุญอันนี้กับตนเองเพราะลูกของท่านได้ซึมซับเรียนรู้จากท่านตลอดมา

(บรรลุ ศิริพานิช, 2542)

6. การสาธิต เป็นประเพณีทางกรรมที่ใช้ค่อนข้างมากในยุคสังคมสมัยใหม่ เมื่อเทียบกับในอดีตที่จะเป็นกรณีของสื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณีเท่านั้น ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ประเพณีทางกรรมดังกล่าว วางอยู่บนศาสตร์อันหลากหลาย ซึ่งนอกจากจะช่วยยกระดับประเด็นผู้สูงอายุแล้วยังกลายเป็นเครื่องมือแห่งอำนาจที่สำคัญในการกำหนดตัวตนต่อผู้สูงอายุ

จากการสำรวจพบว่าประเพณีทางกรรมสาธิต สามารถจำแนกออกเป็นอย่างน้อย 4 ด้าน คือ การสำรวจประชากร การสำรวจตรวจตราร่างกายผู้สูงอายุ การวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และกิจกรรมของผู้สูงอายุรายละเอียดดังนี้

ด้านแรกการสำรวจประชากร เป็นการศึกษาระดับประชากรผู้สูงอายุ เพื่อให้เห็นถึงปริมาณของผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมการสำรวจดังกล่าว เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งในวิชาประชากรศาสตร์ และมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์กล่าวคือ ต้องมีการรวบรวมข้อมูลตัวเลข ตลอดจนการอธิบายผลหรือแปลความหมายตัวเลขที่มีมา ยกตัวอย่างเช่น

อัตราส่วนการเป็นภาระวัยสูงอายุหรืออัตราการพึ่งพิงวัยสูงอายุ หมายถึง จำนวนผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป ต่อผู้ที่อยู่ในวัยทำงานอายุ 15 ถึง 59 ปี 100 คน พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 10.7 ในปี 2537 เป็น 14.3 ในปี 2545 และเพิ่มเป็น 16.0 ในปี 2550 ซึ่งหมายถึง ประชากรวัยกำลังแรงงาน 100 คนจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ 16 คน อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุ หมายถึง จำนวนคนในวัยแรงงานอายุอายุ 15-59 ปีเทียบกับจำนวนผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป แสดงให้เห็นถึง จำนวนคนในวัยแรงงานที่มีศักยภาพที่จะดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลงปี 2537 มีอัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุเท่ากับ 9.3 ปี 2545 ลดลงมา 7.0 และล่าสุดปี 2550 ลดลงมาเหลือ 6.3 หมายความว่า มีคนที่อยู่ในวัยแรงงาน 6 คนที่จะต้องเลี้ยงดูผู้สูงอายุ 1 คน อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุที่ลดลงอย่างต่อเนื่องดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้ส่งผลถึงความมั่นคงของสังคมโดยรวม

(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2552)

การสำรวจประชากรทำให้ได้ตัวเลขดังกล่าว และทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นประเด็นปัญหาที่สังคมต้องให้ความสนใจเอาใจใส่อย่างเร่งด่วน ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เช่น จำนวนผู้สูงอายุที่ควรสงเคราะห์ปัญหาเรื่องการเงิน และรายได้ปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น ดังนั้น หากมีการสถิติให้เห็นด้วยการสำรวจก็จะมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่จะทำให้คนในสังคมเห็น

แต่ในอีกด้านหนึ่งการสำรวจดังกล่าว ก็กลายเป็นอำนาจในการสร้างความชอบธรรมที่สถาบันต่าง ๆ เข้ามามากำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องพึ่งพิง และสถาบันต่าง ๆ ต้องหันมาให้ความเอาใจใส่

ด้านที่ 2 การสำรวจตรวจตราร่างกายผู้สูงอายุเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการสถิติที่กำหนดโดยสถาบันการแพทย์ โดยใช้ศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ เป็นผู้กำหนดว่า อะไร คือผู้สูงอายุ และอะไรคือ ปัญหาด้านร่างกายของผู้สูงอายุ การสำรวจตรวจตราผู้สูงอายุ ทำให้ร่างกายผู้สูงอายุกลายเป็นวัตถุที่ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเจ้าของอีกต่อไป ดังแนวคิดของฟูโกต์ ที่ว่า ร่างกายของผู้สูงอายุจึงเป็นเพียงร่างที่เชื่อง (Docline Body) ที่สถาบันการแพทย์สามารถจะตรวจตรา ตรวจสอบและกำหนดกฎเกณฑ์ได้

การตรวจตรานั้นอาศัยวิธีการอันหลากหลาย นับตั้งแต่การสำรวจตรวจสอบด้วยสายตา การซักประวัติและลึกลงไปถึงการใช้เครื่องมือทางการแพทย์ เช่น “หูฟัง” “ไม้เคาะรีเฟล็กซ์” “เครื่อง ชั่งน้ำหนัก” “เครื่องวัดส่วนสูง” “เครื่องวัดความดัน” และแม้กระทั่งการตรวจลึกลงไปสู่ภายในด้วย การเอกซเรย์ และการเจาะเลือดเหตุนี้ร่างกายที่แตกต่างของผู้สูงอายุแต่ละบุคคล กลับถูกมองบน แนวทางเดียวกันด้วยเครื่องมือทางการแพทย์

นอกจากนั้น ยังมีการกำหนดมาตรฐานการตรวจตราผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ เช่น แบบประเมินสมรรถภาพในเชิงปฏิบัติแบบประเมินสุขภาพ หรือแบบประเมินการพยาบาลผู้สูงอายุ ทั้งหมดนี้ก็เพียงเพื่อจะระบุให้เห็นว่าร่างกายของผู้สูงอายุ มีอาการผิดปกติ หรือสมบูรณ์ ตามที่ การแพทย์กำหนดไว้หรือไม่ และหากไม่เช่นนั้นก็จะต้องได้รับการรักษาต่อไป ในอีกด้านหนึ่งสถาบัน การแพทย์ก็ยกย่องผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีอีกด้วย ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้นแต่ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็เป็น กลยุทธ์การควบคุมร่างกายของผู้สูงอายุนั่นเอง

ด้านที่สาม การวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ การวิจัยเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่นอกจากจะเป็นหนึ่งในการ สาธิตที่จะทำให้เห็นประเด็นของผู้สูงอายุเป็นรูปธรรมแล้ว ยังมีลักษณะเป็นศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ กล่าวคือ การตั้งโจทย์การมีแนวคิดมีระเบียบการวิจัย และการค้นหาข้อมูลอย่างเป็น ระบบ รวมถึงการใช้ประเภทวาทกรรมอื่น ๆ เข้ามาเสริมทั้ง การอธิบาย การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ จึงทำให้ได้รับการยอมรับค่อนข้างสูงในแวดวงการศึกษา และแม้แต่ในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญ คือ กลายเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือ ที่กำหนดตัวตนของผู้สูงอายุด้วย

การพัฒนาของงานวิจัย ด้านหนึ่งทำให้เกิดการยกระดับความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ มากขึ้นและในอีกด้านหนึ่งงานวิจัยก็ถูกใช้เป็นประเภทวาทกรรมที่มักจะอ้างอิงทั้งในแวดวง การศึกษาต่าง ๆ เช่น การอ้างอิงงานวิจัยในอดีต ในงานวิจัยในปัจจุบัน หรืออ้างอิงในหนังสือปัจจุบัน ดังปรากฏตัวอย่างการอ้างอิงงานวิจัยในหนังสือเรื่อง “สังคม ส.ว.(ผู้สูงวัย)” (2549) ดังนี้

การไม่ได้เตรียมความพร้อมมาก่อนจะทำให้โอกาสของการเจ็บไข้ได้ป่วย ภาวะทุพพลภาพตลอดจนภาวะพิการมีสูงขึ้น แม้ว่าอายุจะยืนขึ้นก็ตาม ซึ่ง นับว่าสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ และคณะ(2533) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมักจะเตรียมการด้านการเงิน และด้านการอยู่อาศัย แต่ มักจะไม่เตรียมการด้านสุขภาพ

(เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2549)

การอ้างอิงงานวิจัยยังปรากฏในข่าวสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงผู้สูงอายุ อันทำให้เกิดความ น่าเชื่อถือมากขึ้นกว่าการใช้ประเภทวาทกรรมอื่น เช่น การอ้างอิงงานวิจัยและผลการทดลอง วิทยาศาสตร์ ดังตัวอย่างเช่น

นักวิจัยมหาวิทยาลัย oxford ของอังกฤษ พบว่า หากกินวิตามินบีมาก ซึ่งมี
ราคาถูกอาจจะช่วยยับยั้งโรคหลงลืมอันกำลังเป็นที่หวาดหวั่นกันไว้ได้
วารสารห้องสมุดวิทยาศาสตร์รายงานว่า วิตามินบีได้แสดงสรรพคุณให้เห็นว่า
สามารถลดการเหี่ยวหุดของสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับความจำลงได้สูงถึง 5 เท่า

(ไทยรัฐ 15 กันยายน 2553)

การอ้างอิงงานวิจัยยังช่วยสร้างอำนาจให้กับศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุให้ยกระดับขึ้น
กลายเป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับจากเดิมที่อาจมีเฉพาะด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ การวิจัยก็ทำให้เกิด
การพัฒนาศาสตร์ต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น เศรษฐศาสตร์ผู้สูงอายุ สังคมสงเคราะห์ผู้สูงอายุ สังคมวิทยา
ผู้สูงอายุ การสื่อสารผู้สูงอายุ เป็นต้น ตลอดจนศาสตร์ดังกล่าว ก็กลายมาเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนด
ความหมายให้กับผู้สูงอายุโดยยากที่จะปฏิเสธ อีกทั้งการสร้างผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ
ที่กำหนดตัวตนของผู้สูงอายุ

ด้านที่สี่ กิจกรรมของผู้สูงอายุ ขณะที่การสาธิต 3 ด้านแรก เป็นการสาธิตที่มักจะไม่ใช่มา
จากผู้สูงอายุแต่มาจากศาสตร์ หรือวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ แต่สำหรับการสาธิตในลำดับที่ 4 นี้กลับ
เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุปฏิบัติเอง ด้วยการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ การทำกิจกรรมของผู้สูงอายุนี้นี้ แสดงให้
เห็นว่าผู้ สูงอายุยังคงมีอำนาจในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง อีกทั้งการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ
ในด้านบวก คือ คุณค่าของผู้สูงอายุกิจกรรมของผู้สูงอายุในยุคนั้นนั้น ปรากฏเป็นหลักฐานผ่านชมรม
ผู้สูงอายุ เริ่มต้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 และกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งในช่วงปี พ.ศ 2525 โดยการผลักดัน
ของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (บรรลุ ศิริพานิช, 2542) จากการศึกษาของบรรลุ
ศิริพานิช ชี้ให้เห็นว่า ในอดีตผู้สูงอายุอาจทำกิจกรรมเพียงการร่วมงานบุญงานกุศล แต่สำหรับในสังคม
ยุคใหม่ ผู้สูงอายุมารวมตัวกันผ่านชมรม และทำกิจกรรมที่หลากหลาย อันแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุ
ยังคงมีคุณค่า ได้แก่ กิจกรรมด้านศาสนา กิจกรรมนันทนาการ เช่น ร้องเพลง เดินรำ กิจกรรมเกี่ยวกับ
สุขภาพอนามัย เช่น การตรวจร่างกาย กิจกรรมเกี่ยวกับการออกกำลังกายกิจกรรมเสริมรายได้ เช่น
การทำงานจักสาน การทำดอกไม้จันทน์ กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ เช่น การวาดภาพ เล่นดนตรี กิจกรรม
ท่องเที่ยว กิจกรรมกุศล เช่น การเยี่ยมเยียนสมาชิกที่ป่วยไข้ และกิจกรรมฌาปนกิจสงเคราะห์ หรือ
การจัดสรรเงินเพื่อช่วยเหลือในกรณีที่สมาชิกถึงแก่กรรม

อาจกล่าวได้ว่าการที่ผู้สูงอายุมารวมตัวกันทำกิจกรรม ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความ
เข้มแข็งของตนเองต่างไปจากที่สังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะสถาบันการแพทย์มักจะมองว่าผู้สูงอายุ
อ่อนแอ และไม่สามารถทำกิจกรรมได้อีกต่อไป และที่สำคัญ คือ การเปิดพื้นที่ของกิจกรรมผู้สูงอายุที่
ถูกจำกัดโดยเฉพาะด้านอาชีพให้มีความหลากหลายมากขึ้น

กล่าวโดยรวม แม้ว่าประเพณีวาทกรรมในสังคมสมัยใหม่ จะมีส่วนใกล้เคียงกับอดีต คือ
การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต ถ้าหากมีจุดที่ต่าง

ไปก็ คือ ประเพณีวาทกรรมในอดีต มักจะใช้ภาษาพูด และแม้จะการใช้การสาธิตก็จะผ่านสื่อประเพณี แต่สำหรับในยุคสมัยใหม่ มักจะใช้ตัวเลข แผนภาพ กราฟ ตาราง รวมถึง การขยายสู่การใช้การสำรวจ ประชากรศาสตร์ การตรวจตราด้านร่างกาย การวิจัย เพื่อต่อยอดให้เห็นว่าสถาบันต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะภาครัฐ และการแพทย์ จะเป็นตัวแปรกำหนดอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้าน ความอ่อนแอ เป็นวาทกรรมหลักโดยมีวาทกรรมรอง คือคุณค่าหรือความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุ ปะปนอยู่

นอกจากนั้น จากเดิมที่ประเพณีวาทกรรมสั่งสอนจะเป็นประเพณีวาทกรรมหลักในสังคมใน ยุคอดีต แต่สำหรับสังคมสมัยใหม่ ด้วยแนวคิดเรื่องผู้สูงอายุพัฒนาขึ้นหลากหลายมาก ทั้งในสังคม การแพทย์ รัฐ เศรษฐกิจจึงส่งผลให้ประเพณีวาทกรรม จะกระจายไปทั้งหมด ทั้งการอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การโต้แย้ง เป็นประเพณีวาทกรรมสำคัญเพื่อแย้งกับวาทกรรมหลักที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอแต่กลับมีคุณค่า ในสังคม

กล่าวโดยสรุป การศึกษาตัวบทให้สังคมสมัยใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ประเพณีเนื้อหา และ ประเพณีวาทกรรม ในด้านเนื้อหา พบว่า ตัวบทระบุเนื้อหาที่หลากหลาย 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ แต่โดยรวมแล้วนั้น สังคมสมัยใหม่จะวางเนื้อหาหลักอยู่ตรงความอ่อนแอ และเสื่อม โทรมของผู้สูงอายุซึ่งมาจากเหตุผลที่ว่าทกรรมการแพทย์ ก้าวเข้ามากำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ และ สถาบันอื่น ๆ ก็ก้าวเข้ามาเป็นผู้ช่วยประสานพลัง เช่น รัฐ เศรษฐกิจ และการสื่อสาร อันทำให้ร่างกาย จิตใจ และความสัมพันธ์กับสังคมของผู้สูงอายุมีแนวโน้มไปในทิศทางลบ

แต่ในอีกด้านหนึ่งเนื่องด้วยสังคมไทยในอดีตวาทกรรมหลักที่ครอบงำอยู่ ก็คือ การมอง ผู้สูงอายุในฐานะผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญก็ยังคงได้รับการผลิตซ้ำในสังคมยุคใหม่ แต่อาจจะไม่ได้เป็นวาทกรรม หลัก เป็นเพียงวาทกรรมรอง ที่แฝงตัวอยู่ในสังคม ดังเช่น การลดระดับความรู้ของผู้สูงอายุเพียงบาง เรื่องเท่านั้น และผนวกความเชี่ยวชาญลงในการขายสินค้า

ส่วนวาทกรรมความกตัญญูกตเวทียังเป็นวาทกรรมที่สืบต่อเนื่องจากอดีตสู่สังคมสมัยใหม่ โดยที่สถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักที่ช่วยต่อยอด รวมถึงสถาบันหลักที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดวัน ผู้สูงอายุ การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ และแม้กระทั่งสถาบันเศรษฐกิจ ก็สร้างความหมายให้ลูกหลานต้อง ซื้อสินค้าเพื่อตอบแทนผู้สูงอายุด้วย

สำหรับในด้านของประเพณีวาทกรรม จากการศึกษาพบว่า ประกอบไปด้วยประเพณีวาท กรรมที่หลากหลายทั้ง การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน การสาธิต ซึ่งหากมองโดยผิวเผิน จะไม่ต่างไปจากในสมัยอดีต แต่เมื่อพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วน ก็พบว่า จุดต่างที่สำคัญ คือ ประเพณีวาทกรรมในสังคมสมัยใหม่จะวางอยู่บนวิถีคิดของวิทยาศาสตร์ จึงทำให้ การใช้ประเพณีวาทกรรมไม่ใช่เฉพาะการมองแค่ภาษา แต่จะใช้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ตัวเลข ตาราง

กราฟ และแผนภาพ เพื่อใช้ประกอบการอธิบาย ได้แย้ง ยกตัวอย่าง เปรียบเทียบ สั่งสอน และสาธิต รวมถึงจะใช้วาทกรรมทุกประเภทประกอบกันมากกว่า จะเน้นย้ำด้านใดด้านหนึ่งเป็นหลัก เช่น ในสังคมอดีต ที่มักจะใช้การสั่งสอน เพื่อแสดงให้เห็นถึงอำนาจในการกำหนดความหมายของผู้สูงอายุ แต่เมื่อสังคมก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ อำนาจการสั่งสอนกลับกลายเป็นวาทกรรมที่สถาบันต่าง ๆ ใช้เพื่อสร้างความหมายให้ผู้สูงอายุอ่อนแอและยอมรับ

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาถึงวาทกรรมการสาธิต ในสังคมสมัยใหม่ก็จะพบว่า มีความแตกต่างไปมากกว่าในอดีตที่เน้นการใช้สื่อประเพณี นับตั้งแต่การสำรวจ การตรวจตรา การใช้งานวิจัย และกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อสื่อให้เห็นอำนาจที่สถาบันต่าง ๆ คอยกำหนดกฎเกณฑ์ผู้สูงอายุ โดยมีเพียงกิจกรรมของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุมีอำนาจกำหนดตนเองเท่านั้น ซึ่งเป็นส่วนน้อยอันตอกย้ำให้เห็นถึงพลังสถาบันที่กำหนดตัวตนผู้สูงอายุ

2. ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยสมัยใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปเพื่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างแท้จริง อาจมีความแตกต่างไปจากวิถีของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอดีตไปไม่น้อย โดยมีสถาบันหลัก คือ ภาครัฐและภาคเอกชน มีผลต่อการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปตามธรรมชาติโลก สะท้อนให้เห็นบริบทของสังคมไทยแบบดั้งเดิม ที่มีสถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักที่มีผลต่อการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้

การวิเคราะห์ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม จะวิเคราะห์บริบทที่กำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ 4 ด้าน คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม รัฐ เศรษฐกิจ การสื่อสาร สามารถจำแนกได้ 2 มิติ คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมและการสื่อสาร ดังนี้

2.1 มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม สังคมไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารและการพัฒนาเทคโนโลยี อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไปด้วยเช่นกัน ในอีกด้านหนึ่งสังคมไทยเปิดรับแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างน้อย 2 แนวคิดคือ แนวคิดแรก คือ Active Aging และแนวคิดที่สอง วิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ แนวคิดทั้งสองมีจุดร่วมกันคือ การมองผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่าแต่ก็มีจุดที่แตกต่างกัน คือ

แนวคิดแรก Active Aging หรือแปลว่า “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” หรือมีการแปลว่า “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” โดย บรรลุ ศิริพานิช (2552) เป็นแนวคิดที่มองผู้สูงอายุว่า มีลักษณะสุขภาพร่างกายที่ดี มีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดูแลตนเอง

ได้ ฟังตนเองได้ รวมถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคม ได้รับความเคารพ สนับสนุนจากครอบครัวมีสัมพันธภาพกับเพื่อน ชุมชน และสมาชิกอื่นในสังคม

อาจกล่าวได้ว่าด้านหนึ่งเป็นแนวคิดที่อยู่ในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตที่ยกย่องผู้สูงอายุ แต่ในอีกด้านหนึ่งแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากองค์การอนามัยโลก WHO ที่วางนโยบาย Active Aging และการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุครั้งที่ 2 ณ กรุง Madrid ประเทศสเปน ในปี พ.ศ 2545 (ค.ศ 2002) ก็ให้การสนับสนุน

เนื่องด้วยแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาจากองค์การอนามัยโลก โดยมุ่งเน้นมิติเชิงสุขภาพ ดังนั้นนโยบายดังกล่าว จึงมองถึงการพัฒนาผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านแรกกระบวนการพัฒนาสุขภาพเพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาว ด้านที่ 2 การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านสังคมเศรษฐกิจการเมืองและจิตวิญญาณ และด้านที่ 3 การสร้างความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะด้านสังคมด้านเศรษฐกิจ และทั้งหมดนี้จะคำนึงถึงสิทธิความต้องการของผู้สูงอายุอีกด้วย และแนวคิดดังกล่าวก็นำมาใช้ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่เริ่มเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาผู้สูงอายุในหลากหลายด้านทั้งสุขภาพและความมั่นคงในชีวิต

แนวคิดที่สอง วิถีชีวิตผู้สูงอายุยุคใหม่ (The Modern Home) เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมตะวันตก ที่เมื่อผู้สูงอายุหมดภาระจากการทำงาน หรือการเกษียณในสังคมสมัยใหม่แล้ว ก็เริ่มมีเวลามากขึ้นและในเวลาเดียวกันก็มีเงินจากการเกษียณอายุ จึงถึงเวลาที่จะใช้ชีวิตเพื่อความสุขของตนเองด้วยการบริโภคสินค้าและบริการ เช่น การท่องเที่ยว การทำงานอดิเรก การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

แนวคิดดังกล่าว ปฏิเสธวิถีคิดเดิม ๆ ที่มองว่าการเกษียณอายุ คือ จุดจบของชีวิตพร้อมทั้งเสนอความคิดใหม่ว่าหากนั่งอยู่แต่ในบ้านก็จะส่งผลลบต่อตนเอง ดังเช่น

คนไทยเชื่อว่า คนอายุ 60 ปีแล้ว อย่าได้ทำอะไรเลย แก่แล้วให้แก่เลย อยู่นิ่งๆ ปรากฏว่า คนไม่ลงมือทำอะไรเลย ดูเหมือนลูกหลานแสดงความกตัญญูทวดที่ต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย กลับตายง่ายกว่า ส่วนคนที่ทำนั่นทำนี่ตลอดเวลากลับตายช้า

(บรรลุ ศิริพานิช, 2550)

“ผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ หรือโลกดิจิทัล จะตกอยู่ในสังคมทอดทิ้งกัน ทุกคนมีความเครียดสูง เครื่องจักรจะทำให้คนตกงานเป็นจำนวนมาก ขาดความเป็นชุมชน แต่มีข้อดี คือ จะทำให้คนสนใจการเจริญสติมากขึ้น สำหรับทางออกของปัญหาผู้สูงอายุในอนาคต ชุมชนจะต้องเข้มแข็ง มีความคิดริเริ่มนำนวัตกรรมมาใช้ให้

สามารถดูแลผู้สูงอายุทั้งหมดได้ และจะต้องพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้มีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) คือ การมีทักษะในการนำเครื่องมือ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการอยู่ร่วมกัน ที่สำคัญจะต้องไปสู่สังคมสูงวัยที่ก้าวไปด้วยกันด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”

(ประเวศ วะสี, 2561)

อย่างไรก็ดีผู้สูงอายุบางคนก็เริ่มที่จะทำงานใหม่ เพราะช่วยให้ไม่เหงาอยู่กับบ้านแต่อย่างเดียว รวมถึงบางส่วนเป็นผลมาจากรายได้จากหลังเกษียณ อาจจะไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิต จึงจำเป็นต้องทำงานต่อไป ซึ่งอาจเป็นงานที่ทำงานในบ้าน หรืองานภายนอกบ้านก็ได้ แต่โดยหลักสำคัญ คือ การธำรงคุณค่าของชีวิต

แนวทางดังกล่าว เริ่มก้าวเข้ามาในสังคมไทย จากเดิมที่ผู้สูงอายุที่เกษียณจะอยู่กับบ้านเลี้ยงลูกหลานหรือการเข้าวัดเข้าวา แต่สำหรับในสังคมยุคใหม่ ผู้สูงอายุโดยเฉพาะในเมือง เริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ด้วยการทำกิจกรรมคล้ายคลึงกับผู้สูงอายุในตะวันตกดัง คำแนะนำที่ปรากฏใน คู่มือผู้สูงอายุนรุ่นใหม่ ที่นำเสนอกิจกรรมใหม่ ๆ สำหรับผู้สูงอายุ เช่น การเล่นคอมพิวเตอร์ การท่องเที่ยว การออกกำลังกาย การเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เป็นต้น

2.2 มิติด้านรัฐ ภาครัฐเริ่มเข้ามากำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่อ่อนแอ แทนที่สถาบันครอบครัว ตัวอย่างเช่น การสถาปนาบ้านพักคนชราขึ้นในปี พ.ศ. 2496 แต่ในเวลาเดียวกัน ภาครัฐก็ยังคงมองว่าผู้สูงอายุเข้มแข็ง ดังปรากฏในกรณีของการสนับสนุนการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2505 และเมื่อทศวรรษที่ 2520 หลังจากอิทธิพลของการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ เมื่อพ.ศ. 2525 ภาครัฐก็เริ่มวางแผนนโยบายผู้สูงอายุ 2 ฉบับ คือ แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ และนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ.2535-2554 และแผนทั้ง 2 ฉบับ ดังกล่าว ก็มีทั้งการสงเคราะห์และสนับสนุนผู้สูงอายุควบคู่กัน

หลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการมองผู้สูงอายุแบบใหม่นี้ ปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545-2564 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 นโยบายทั้งสองนี้ต่างไปจากนโยบายเดิมนับตั้งแต่การวางแผนการทำงาน คือ เริ่มมีการประชาธิปไตยซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น ถึงแม้ว่าโดยหลักใหญ่แล้วผู้ผลิตแผน คือ หน่วยงานราชการและสภาผู้สูงอายุก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า เป็นการให้ความสำคัญต่อตัวผู้สูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาใจความสำคัญของนโยบายดังกล่าว ก็ยังวางอยู่บนแนวคิดที่ให้คุณค่าผู้สูงอายุ และหากผู้สูงอายุต้องการพึ่งพิงครอบครัวชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุเอง ก็ควรเข้ามามีส่วนร่วมใน

การดำเนินการ เท่ากับเป็นการลดบทบาทการทำงานของภาครัฐลง ดังปรากฏในวิสัยทัศน์การทำงาน แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ว่า

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคมและควรส่งเสริมให้คงคุณค่าไว้ให้นานที่สุด แต่ในกรณีที่ตกอยู่ในสถานะจะต้องพึ่งพิงผู้อื่น ครอบครัว ชุมชน จะต้องเป็นด่านแรกในการเกื้อกูลเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพที่สมเหตุสมผลให้นานที่สุด โดยมีสวัสดิการจากรัฐเป็นระบบเสริม เพื่อให้เกิดหลักประกันในวัยสูงอายุและความมั่นคงทางสังคม (อ้างถึงในศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2549)

“ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน และมีความสามารถในการปรับตัวของตนให้สมวัย”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2561)

2.3 มิติด้านเศรษฐกิจ ในสังคมสมัยใหม่ด้านหนึ่งผู้สูงอายุถูกมองว่าไร้ค่า เพราะไม่สามารถผลิตได้อีกต่อไป รวมถึงไม่สามารถบริโภคได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เกิดการปรับตัวโดยมองว่าผู้สูงอายุยังคงมีพลังอันทำให้เกิดแนวคิดที่เรียกว่า “การตลาดผู้สูงอายุ หรือ Gray market” เป็นแนวคิดที่โดดเด่นมากในยุคสมัยใหม่และพัฒนาขึ้นอย่างถึงขีดสุดในสังคม โดยมองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีศักยภาพมีเงิน มีรายได้ มีรายจ่ายน้อย ได้รับส่วนลด ได้รับการยกเว้นภาษี จึงย่อมเป็นกลุ่มที่น่าจับตาในฐานะพลังของผู้บริโภคกลุ่มใหม่

ในกรณีของต่างประเทศ Hawkin, Best and Coney (2004) ได้อธิบายว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีพลังในการบริโภคอย่างมาก และเนื่องจากผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน ทางการตลาดจึงจำแนกผู้สูงอายุตามวัย เช่น หากเป็นผู้สูงอายุที่อายุมากจะค่อนข้างอนุรักษ์นิยม และจะเลือกบริโภคสินค้า หรือบริการที่เน้นสุขภาพ บ้านพักคนชรา แต่หากเป็นผู้สูงอายุที่อายุน้อย จะเน้นการท่องเที่ยว การซื้อสินค้าเพื่อชะลอความชราจากนั้น ยังอาจจำแนกตามไลฟ์สไตล์ที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มที่สุขภาพแข็งแรง กลุ่มที่มีปัญหาสุขภาพ กลุ่มที่ชอบปลื้มตัว และกลุ่มที่ยอมรับความแก่ชรา ต่างจะบริโภคสินค้าต่างกันไป เช่น กลุ่มที่สุขภาพแข็งแรง ก็จะสนใจการท่องเที่ยว สินค้าต่อต้านความชรา กลุ่มที่มีปัญหาสุขภาพ ก็จะสนใจอาหารเพื่อสุขภาพ กลุ่มที่ชอบปลื้มตัวจะสนใจสินค้าที่เกี่ยวข้องกับบ้าน และกลุ่มที่ยอมรับความแก่ชราจะสนใจเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เป็นต้น

สำหรับในประเทศไทย เกื้อ วงศ์บุญสิน (2549) เสนอว่า กลุ่มผู้สูงอายุจะมีความต้องการพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน คือ มีความต้องการด้านที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ การพักผ่อน หรือการใช้

เวลาว่าง การจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทองหรือรายได้ ตลอดจนการทำงานเพื่อชีวิตมีคุณค่า เมื่อเป็นเช่นนั้นระบบการตลาดของไทยก็ต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น สินค้าเพื่อการชะลอวัย การบริการการท่องเที่ยว และการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

นอกจากนั้นเพื่อที่จะดึงดูดให้ผู้สูงอายุหันมาบริโภคสินค้าและบริการ จึงเกิดการใช้โฆษณาในการสร้างความต้องการให้กับผู้สูงอายุ ดังที่ Nichols (อ้างถึงในเกื้อ วงศ์บุญสิน, 2549) ระบุไว้ถึงแนวทางการโฆษณาสำหรับผู้สูงอายุให้มีลักษณะเชิงบวก เพื่อชักจูงผู้สูงอายุให้ซื้อสินค้าและบริการ เช่น การเลือกนายแบบนางแบบที่แม่้อยู่มาก แต่ยังคงดูดีการไม่ตัดทอนรายละเอียด เพราะกลุ่มเป้าหมายต้องการข้อมูลละเอียด และการสอดแทรกอารมณ์ขัน ซึ่งก็ใกล้เคียงกันกับการศึกษาของประเทศไทยของ นพวรรณ วัฒนพวง (2550) ซึ่งมองว่า ต้องใช้บุคลิกของผู้โฆษณาในด้านบวก และเสนอเพิ่มเติมว่า ให้ใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต เพราะผู้สูงอายุนิยมใช้สื่อโทรทัศน์ และเริ่มเปิดใช้อินเทอร์เน็ตมากขึ้น รวมถึงอาจใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาด เช่น การจัดพนักงานขายสำหรับผู้สูงอายุ การออกแบบสถานที่ให้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ การใช้คู่มือการลดราคา และการใช้กลยุทธ์ระลึกอดีต เพื่อให้ผู้สูงอายุคิดถึงวันวานแห่งความสุข และทั้งหมดก็จะส่งผลต่อการบริโภคสินค้า

2.4 มิติด้านการสื่อสาร สถาบันสุดท้ายที่เข้ามากำหนดผู้สูงอายุ ก็คือ สถาบันการสื่อสาร และอาจกล่าวได้ว่า เป็นสถาบันสำคัญที่สุดที่ช่วยก่อสร้างอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในยุคใหม่นี้ให้แพร่กระจายสู่คนทั่วไป และกลุ่มผู้สูงอายุสถาบันดังกล่าว เริ่มขยายตัวมากยิ่งขึ้นเพราะสื่อคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเริ่มเปิดกว้าง รวมถึงผู้สูงอายุเริ่มใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมากขึ้น จากตัวเลขสถิติของผู้สูงอายุที่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจากปี พ.ศ.2547 กับปี พ.ศ.2549 พบว่ามีอัตราที่เพิ่มขึ้นจาก 37,745 คน สู่ 65,902 คน ในส่วนนี้ทำให้เกิดธุรกิจสำหรับการเรียนการสอนคอมพิวเตอร์มากยิ่งขึ้น

นอกจากการที่กลุ่มผู้สูงอายุรุ่นใหม่นิยมใช้อินเทอร์เน็ตยามว่างมากขึ้น เป็นการใช้เพื่อเพิ่มปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและคนภายนอก เช่น การสอนลูกหลาน การได้เพื่อนใหม่ นอกจากนี้สื่ออินเทอร์เน็ตยังมีความหมายลึกลงไปว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถ มีความรู้ ส่งผลให้เกิดมุมมองที่ต่างไปจากวิธีคิดเดิม ที่มองว่าผู้สูงอายุล้าหลัง การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยของผู้สูงอายุและที่สำคัญ คือ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ ได้กลายเป็นผู้สื่อสารเรื่องราวของตนเองออกไปภายนอกด้วยตนเอง

การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตสำหรับผู้สูงอายุยังเป็นชุดความรู้ใหม่ที่ต่างไปจากชุดความรู้การสอนคอมพิวเตอร์เดิม จึงเกิดการพัฒนาความรู้ ดังปรากฏในหนังสือ “คุณหญิงชัชวีร์ ชวนผู้สูงวัยเล่นอินเทอร์เน็ต (ไม่ยาก)” (2543) หนังสือเล่มดังกล่าว ได้สร้างชุดความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารคอมพิวเตอร์ของผู้สูงอายุขึ้นมา เพราะผู้สูงอายุมีความต่างจากกลุ่มอื่น ดังเช่น การจัดห้องเรียนให้มีนักเรียนจำนวน

น้อยกว่า 8 คน เพื่อให้ครูสามารถดูแลทั่วถึง การสอนจะใช้การพูดอุปมาอุปไมย เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจได้ง่าย เช่น การเปรียบเทียบคอมพิวเตอร์กับรถยนต์ หรือ Mouse ก็คือ หนู นอกจากนั้นยังเน้นกลยุทธ์การสอนทีละลำดับขั้นตอน พร้อมทั้งสาธิต และให้ผู้เรียนปฏิบัติตามในทันทีและตอกย้ำซ้ำทวน เพราะผู้สูงอายุจะลืมได้ง่าย ดังตัวอย่างการสอนให้ผู้สูงอายุใช้เมาส์ว่า

ทุกคนลองฝึกบังคับเมาส์กันดูนะคะเราจะเริ่มต้นด้วยการเลื่อนเมาส์ไปที่มุมบนด้านซ้ายของจอในขณะที่เลื่อนอยู่อย่าปล่อยเอานิ้วไปกดที่ปุ่มเมาส์นะคะขอให้เลื่อนเฉยๆเมาส์ตัวนี้จริงๆแล้วจะเลี้ยงให้เชื่องไม่ยากนะคะเวลาเลื่อนเมาส์ไปถ้าไปจนสุดขอบโต๊ะแล้วยังไม่ถึงที่หมายก็ไม่จำเป็นต้องป็นข้ามไปโต๊ะอื่นนะคะ

(สุธีรา จำลองศุภลักษณ์, 2543)

ถึงแม้จะมีสื่อสมัยใหม่อย่างเช่น อินเทอร์เน็ต ก้าวเข้ามาในสังคมยุคใหม่ สื่อดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่โดยเฉพาะสื่อมวลชน แต่อาจจะมีจุดต่างจากยุคที่ผ่านมา ก็คือ สถาบันสื่อมวลชนเริ่มมองผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ และเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไป ดังตัวอย่างเช่น รายการสารคดีโทรทัศน์ “ลุยไม่รู้โรย” และ “นิตยสาร Young@Heart” สื่อดังกล่าวทั้งสองนี้ เพิ่งจะเริ่มถือกำเนิดในช่วงปี พ.ศ.2553 ซึ่งก็ถือได้ว่าเพิ่งจะเกิดขึ้นมาได้ไม่นานนัก โดยมุ่งเน้นการนำเสนอผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพทั้งในชนบทและในเมือง ต่างไปจากในอดีตที่มักจะนำเสนอภาพผู้สูงอายุที่อ่อนแอ หรือหากจะนำเสนอภาพผู้สูงอายุที่เข้มแข็งก็มักจะเป็นภาพของผู้สูงอายุที่มีชื่อเสียงหรือเป็นชนชั้นสูง ดังเช่น บทเกริ่นนำในรายการสารคดีลุยไม่รู้โรยก่อนที่จะนำเสนอตัวอย่างผู้สูงอายุที่เข้มแข็งระบุไว้ว่า

มีคนบอกว่าคนที่ใช้ชีวิตที่โรยราคือคนที่หมดไฟหมดความคิดริเริ่มที่จะก้าวเดินหรือสร้างสิ่งใหม่ๆให้เกิดขึ้นภาพของผู้สูงอายุคืออีกมุมหนึ่งที่ถูกลืมเป็นเช่นนั้นแต่มันไม่ใช่ความจริงเสมอไปเมื่อคำว่าไม่รู้โรยถ้าเปรียบกับอายุเป็นเพียงตัวเลขหัวใจที่แกร่งกับความคิดริเริ่มและ สามารถก้าวข้ามผ่านวัยที่โรยราไปได้

ส่วน “นิตยสาร Young@Heart” ก็ถือเป็นนิตยสารสำหรับผู้สูงอายุที่ให้ข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เช่นเดียวกับ สื่อภาพยนตร์ ในช่วงปี พ.ศ.2552 ก็ผลิตภาพยนตร์เรื่อง “ความจำสั้นแต่รักฉันยาว” ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวสร้างภาพของผู้สูงอายุรุ่นใหม่ ที่ยังคงไม่ยอมแพ้ต่อชีวิต ด้วยการเรียนคอมพิวเตอร์ และเริ่มต้นมีความรักใหม่ ภาพยนตร์เรื่องนี้ส่วนหนึ่งนำมาจากวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ ที่เริ่มหันไปเรียนคอมพิวเตอร์ ดังเช่น การเรียนคอมพิวเตอร์ของชมรม OPPY และนำมาเพิ่มเติมเรื่องราวความรักของคนสูงอายุ ถึงแม้ว่าฉากจบของภาพยนตร์ความรักของทั้งสองคนจะไม่ราบรื่นก็ตาม แต่อย่างน้อย

ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามสร้างภาพความหมายของผู้สูงอายุเสียใหม่ที่ต่างไปจากเดิมว่าอยู่กับบ้านเลี้ยงลูกหลานเฉย ๆ และที่สำคัญ คือ เป็นตัวอย่างให้กับหนุ่มสาวว่าควรหัดที่จะลิ้มบางอย่างเสียบ้างเพื่อที่จะให้ความรักยาวนานเหมือนคู่ผู้สูงอายุในเรื่อง

เหตุผลสำคัญของการที่สื่อมวลชนในยุคสมัยใหม่นี้ เริ่มนำเสนอมิติผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็อาจเนื่องมาจากปริมาณผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น นโยบายผู้สูงอายุที่เริ่มขยับสู่การสนับสนุนผู้สูงอายุและการพัฒนาแนวคิดการตลาดผู้สูงอายุเหล่านี้ มีส่วนให้สื่อมวลชนเริ่มพัฒนาภาพที่น่าเสนอในแง่บวก และกลายเป็นสถาบันสำคัญยิ่ง อย่างไรก็ตามยังคงมีสื่อมวลชนบางส่วนก็ยังคงผลิตซ้ำภาพของผู้สูงอายุในเชิงลบ เช่น ความอ่อนแอ และต้องสงเคราะห์อยู่ด้วย

จากการวิเคราะห์วาทกรรมในยุคสมัยใหม่พบว่าสถาบันต่างๆในสังคมก้าวเข้ามากำหนดอัตลักษณ์ผู้สูงอายุตามแนวทางของ Fairclough คือ การวิเคราะห์ตัวบท และปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4. 2 สรุปการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่ 2

“การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม”

การวิเคราะห์วาทกรรม	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
1. ตัวบท	
1.1 ประเภทเนื้อหา	
1.1.1 กาย	การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นตัวบ่งชี้ความมีอายุของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการดูแลตนเอง
1.1.2 ใจ	จิตใจเป็นนายของร่างกาย และสามารถทำให้อ่อนเยาว์หรืออ่อนแอได้ ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ
1.1.3 สังคม	ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้เข้มแข็งมีคุณค่า ทั้งระดับตนเอง เช่น การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ท่องเที่ยว เดินทาง อินเทอร์เน็ต และในระดับสังคม คือ การทำประโยชน์เพื่อสังคม
1.1.4 จิตวิญญาณ	ศาสนาเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยกำหนดให้จิตใจและร่างกายของผู้สูงอายุรู้สึกอ่อนเยาว์ได้

การวิเคราะห์หาทฤษฎี	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
1.2 ประเภทหาทฤษฎี	
1.2.1 การอธิบาย	การให้คำอธิบายทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับความสูงอายุ ในด้านของการต่อต้านความชรา เช่น การใช้คำว่า “เวชศาสตร์ ชะลอวัย” เพื่ออธิบายศาสตร์แห่งการต่อสู้กับความแก่ชรา
1.2.2 การยกตัวอย่าง	การยกตัวอย่างรูปธรรมของบุคคลสูงอายุดีเด่น โดยเริ่มมีผู้สูงอายุ ที่ปะปนกันระหว่างคนในสังคมที่หลากหลาย ทั้งชนชั้นสูง กลาง และคนชั้นล่างมากยิ่งขึ้น
1.2.3 การเปรียบเทียบ	การเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีเพื่อต่อต้านความชรา โดยเฉพาะการเปรียบเทียบภาพก่อนและหลังในการโฆษณา
1.2.4 การสั่งสอน	การสั่งสอนสิ่งใหม่ ๆ เช่น การสั่งสอนวิธีการต่อต้านความชรา ด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์และธรรมชาติ และการสั่งสอนให้ ตระหนักถึงคุณค่าและการทำประโยชน์ให้สังคม
1.2.5 โต้แย้ง/ต่อสู้	ใช้การโต้แย้งกับแนวคิดที่ผู้สูงอายุเป็นผู้อ่อนแอ อยู่ในภาวะพึ่งพิง เสมอ กลับกลายเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง มีคุณค่าในตัวเอง
1.2.6 การสาธิต	ผ่านการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุที่เริ่มมีมากขึ้น ทั้งที่จัดขึ้นโดย ภาครัฐ และภาคเอกชน
2. ปฏิบัติการสังคมและ วัฒนธรรม	
2.1 สังคมและ วัฒนธรรม	1. มิติศาสนา คือ การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือชะลอความชรา 2. มิติสังคม คือ การยกย่องผู้สูงอายุและมองคุณค่าผู้สูงอายุมีคุณค่า 3. Active Aging เป็นแนวคิดที่มองผู้สูงอายุเป็นผู้เข้มแข็ง ยังประโยชน์ให้กับสังคมชุมชนได้ 4. วิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ ที่จะใช้ชีวิตหลังเกษียณอย่างมี ความสุข
2.2 รัฐ	นโยบายและสวัสดิการผู้สูงอายุแนวใหม่ให้กับผู้สูงอายุ ชุมชน สามารถดูแลผู้สูงอายุเองได้ มีการกำหนดนโยบายผู้สูงอายุใหม่ โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะแผน ผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ด้านหนึ่งแสดงให้เห็น

การวิเคราะห์หาทฤษฎี	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
	เห็นถึงการมองผู้สูงอายุที่มีอำนาจมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็แฝงด้วยการลดภาระรัฐ การดำเนินงานดังกล่าวได้นั้น สืบเนื่องมาจากแนวคิดเรื่อง Active Aging และการมีส่วนร่วมกำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา
2.3 เศรษฐกิจ	การตลาดสีเทา (Gray Market) ที่เน้นผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองมากกว่า เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว การบริโภคสินค้าสำหรับผู้สูงอายุ
2.4 การสื่อสาร	สถาบันสื่อสารมวลชนเป็นเวทีหลักในการนำเสนอประเด็นผู้สูงอายุในยุคสมัยใหม่ มีแนวโน้มมองผู้สูงอายุด้านบวกมากยิ่งขึ้น สื่อกิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้สื่อสารก็มุ่งมาในทิศทางบวกมากขึ้น สื่อสมัยใหม่ คือ อินเทอร์เน็ต เป็นช่องทางสำคัญที่ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็ต้องได้รับการฝึกฝน เรียนรู้อย่างเป็นระบบก่อน

3. ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ที่มาจากความเชื่อที่ว่า “การเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโลก”

จากการวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในสังคมเมือง ชี้ให้เห็นความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็น “การเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโลก” คุณลักษณะของความเชื่อทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคสมัยใหม่นี้แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

ด้านแรก “ต่อต้านความแก่ชรา” เป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นร่างกายเป็นสำคัญ โดยพิจารณาจากการถือกำเนิดขึ้นด้วยเทคโนโลยีทางการแพทย์ ทำให้ผู้สูงอายุมีความคิดที่ไม่ยอมแพ้ต่อความแก่ชรา โดยเชื่อว่า ความชรานั้นสามารถจัดการได้ ด้วยวิธีการแพทย์ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงระหว่าง กาย – ใจ และจิตวิญญาณ ทำให้เกิดความเชื่อว่า ความเสื่อมทางร่างกายสามารถควบคุมและจัดการได้ด้วย ใจ ด้วยการใช้ศาสนา เป็นเครื่องมือต่อต้านความชรา

ด้านที่สอง “ผู้สูงอายุเป็นผู้เข้มแข็งในตนเอง” ความเชื่อนี้มีส่วนที่ได้รับการส่งต่อมาจากแนวคิดการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมตะวันตก ที่เปลี่ยนทัศนคติของผู้สูงอายุเกษียณ คือ การจบชีวิตลง แต่หันมาใช้ชีวิตใหม่ ความเชื่อนี้ได้แย้งกับความเชื่อที่มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ ไร้ค่า และรัฐต้อง

ดูแล แต่ผู้สูงอายุในยุคสมัยใหม่เรียนรู้ที่จะสร้างพลังในตนเอง ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขแม้จะเข้าสู่วัยชราแล้ว เหตุนี้ผู้สูงอายุจึงต้องเริ่มเข้ามาดูแลตนเองมากกว่าที่รัฐจะดำเนินการให้

ด้านที่สาม “ผู้สูงอายุเป็นผู้เข้มแข็งในระดับสังคม” ในขณะที่ความเชื่อในด้านที่สอง เน้นให้เห็นความเข้มแข็งในระดับปัจเจก แต่ในอีกมุมหนึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้เข้มแข็งที่นำไปสู่การสร้างประโยชน์เพื่อสังคม หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงบางส่วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิด Active Aging หรือ ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ อันเป็นแนวคิดหลักขององค์การอนามัยโลก

ด้านที่สี่ “ผู้มีพระคุณ” อย่างไรก็ดี ในสังคมไทยไม่ว่ายุคสมัยอดีตหรือสมัยใหม่ก็ตาม ความเชื่อที่ว่าผู้สูงอายุคือผู้มีพระคุณ ยังคงขับเคลื่อนอยู่ในสังคมไทย ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นในเชิงอำนาจของผู้สูงอายุ เป็นประการสำคัญ จนทำให้ผู้สูงอายุสามารถมีพลังในการต่อสู้กับความเชื่อในเชิงลบที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ และที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น

จากผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต ได้ข้อสรุปคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยปรากฏมาจำแนกออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเวลาที่ 1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสมัยอดีต เป็น “การเรียนรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติโลก” และในช่วงเวลาที่ 2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสมัยใหม่ เป็น “การเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโลก” ทั้ง 2 ช่วงเวลา แสดงคุณลักษณะที่แตกต่างกันและคล้ายคลึงกันในบางด้าน โดยผู้วิจัยได้นำเอาความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันนั้นมาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น โดยได้แสดงผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4. 3 แสดงการเปรียบเทียบคุณลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็น การวิเคราะห์	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ:	
	ช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก	ช่วงเวลาที่ 2 การเรียนรู้ให้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของสังคม
1. ตัวบท		
1.1 ประเภท เนื้อหา		

ประเด็น การวิเคราะห์	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ:	
	ช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก	ช่วงเวลาที่ 2 การเรียนรู้ให้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของสังคม
1.1.1 กาย	เรียนรู้เพื่อความเข้าใจถึงความเป็นจริงว่า ร่างกายเสื่อมได้ตามธรรมชาติ สังหารไม่เที่ยง และเตือนใจให้ใช้ร่างกายไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ใช่ในทางที่ผิด เช่น “เฒ่าหัวงู”	การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นตัวบ่งชี้ความมีอายุของแต่ละบุคคล ซึ่งแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการดูแลตนเอง
1.1.2 ใจ	เรียนรู้เพื่อการเตรียมใจก่อนแก่ เตรียมพร้อมก่อนความตายจะเข้ามาถึง ใช้ธรรมะสอนใจตน และลูกหลาน	จิตใจเป็นนายของร่างกาย และสามารถทำให้อ่อนเยาว์หรืออ่อนแอได้ ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ
1.1.3 สังคม	การเรียนรู้เป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ ทั้งยังเป็นการเตือนใจให้ผู้สูงอายุทำประโยชน์ให้กับสังคม และเป็นไปเพื่อการตอบแทนคุณค่าของผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้เข้มแข็งมีคุณค่า ทั้งระดับตนเอง เช่น การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ท่องเที่ยว เดินทาง อินเทอร์เน็ต และในระดับสังคม คือ การทำประโยชน์เพื่อสังคม
1.1.4 จิตวิญญาณ	การเรียนรู้เป็นไปเพื่อความเข้าใจในความไม่เที่ยงตามกฎไตรลักษณ์ และความกตัญญู	ศาสนาเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยกำหนดให้จิตใจและร่างกายของผู้สูงอายุรู้สึกอ่อนเยาว์ได้
1.2 ประเภท วาทกรรม		
1.2.1 การอธิบาย	การให้คำอธิบายความหมายของคำสุภาชิตต่างๆ ที่เน้นความเป็นผู้เชี่ยวชาญ ความเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อน	การให้คำอธิบายทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับความสูงอายุ ในด้านการต่อต้านความชรา เช่น การใช้คำว่า “เวชศาสตร์ชะลอวัย”

ประเด็น การวิเคราะห์	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ:	
	ช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก	ช่วงเวลาที่ 2 การเรียนรู้ให้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของสังคม
		เพื่ออธิบายศาสตร์แห่งการต่อสู้กับ ความแก่ชรา
1.2.2 การ ยกตัวอย่าง	การยกตัวอย่างผู้ที่มีความกตัญญู ควรเป็นเช่นไร การยกตัวบุคคลที่มี ความพร้อมเตรียมตัวก่อนแก่/ตาย หรือการยกตัวอย่างชีวิตของผู้ อธิบาย	การยกตัวอย่างรูปธรรมของบุคคล สูงอายุดีเด่น โดยเริ่มมีผู้สูงอายุที่ ปะปนกันระหว่างคนในสังคมที่ หลากหลาย ทั้งชนชั้นสูง กลาง และคนชั้นล่างมากยิ่งขึ้น
1.2.3 การ เปรียบเทียบ	การเปรียบเทียบระหว่างผู้มีความ กตัญญูและผู้เนรคุณ หรือการ เปรียบเทียบบทบาทของผู้สูงอายุใน สังคมอดีตและปัจจุบัน	การเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยี เพื่อต่อต้านความชรา โดยเฉพาะ การเปรียบเทียบภาพก่อนและหลัง ในการโฆษณา
1.2.4 การสั่งสอน	เป็นการสั่งสอนในมิติทางธรรมะ ทั้ง การให้ผู้สูงอายุเตรียมใจ และการสั่ง สอนลูกหลานให้คำนึงถึงความ กตัญญู รวมถึงการประณามและ การสาปแช่งไปพร้อมกัน	การสั่งสอนสิ่งใหม่ ๆ เช่น การสั่ง สอนวิธีการต่อต้านความชราด้วย เทคโนโลยีทางการแพทย์และ ธรรมะ และการสั่งสอนให้ตระหนัก ถึงคุณค่าและการทำประโยชน์ให้ สังคม
1.2.5 ได้แย้ง/ ต่อสู้	การโต้แย้งมิให้ผู้สูงอายุคิดว่าตนเอง เป็นส่วนเกินในสังคมแต่ยังคงมี บทบาทต่อลูกหลาน	ใช้การโต้แย้งกับแนวคิดที่ผู้สูงอายุ เป็นผู้อ่อนแออยู่ในภาวะพึ่งพิง เสมอ กลับกลายเป็นผู้สูงอายุที่ เข้มแข็ง มีคุณค่าในตัวเอง
1.2.6 การสาธิต	การสาธิตให้เห็นถึงคุณค่าของ ผู้สูงอายุ เช่น ประเพณีรดน้ำดำหัว	ผ่านการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุที่ เริ่มมีมากขึ้น ทั้งที่จัดขึ้นโดยภาครัฐ และภาคเอกชน

ประเด็น การวิเคราะห์	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ:	
	ช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก	ช่วงเวลาที่ 2 การเรียนรู้ให้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของสังคม
2. ปฏิบัติการ สังคมและ วัฒนธรรม		
2.1 สังคมและ วัฒนธรรม	<p>1. มิติศาสนา เรื่องกฎไตรลักษณ์ และความกตัญญู</p> <p>2. มิติสังคม เรื่อง การยกย่องผู้สูงอายุ เพื่อในสังคมอดีตผู้สูงอายุเป็นภูมิปัญญา เพราะยังไม่มีสถาบันอื่นใดในสังคมเข้ามาแทนที่บทบาทผู้สูงอายุ</p>	<p>1. มิติศาสนา คือ การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือชะลอความชรา</p> <p>2. มิติสังคม คือ การยกย่องผู้สูงอายุและมองคุณค่าผู้สูงอายุมีคุณค่า</p> <p>3. Active Aging เป็นแนวคิดที่มองผู้สูงอายุเป็นผู้เข้มแข็ง ยังประโยชน์ให้กับสังคมชุมชนได้</p> <p>4. วิถีชีวิตของผู้สูงอายุยุคใหม่ ที่จะใช้ชีวิตหลังเกษียณอย่างมีความสุข</p>
2.2 รัฐ	<p>การสื่อสารผ่านสื่อพื้นบ้าน และสื่อประเพณีต่างๆ เช่น พิธีการรดน้ำดำหัว ในเทศกาลวันสงกรานต์</p>	<p>นโยบายและสวัสดิการผู้สูงอายุ</p> <p>แนวใหม่ให้กับผู้สูงอายุ ชุมชนสามารถดูแลผู้สูงอายุเองได้ มีการกำหนดนโยบายผู้สูงอายุใหม่โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการมองผู้สูงอายุที่มีอำนาจมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็แฝงด้วยการลดภาระรัฐ</p> <p>การดำเนินงานดังกล่าวได้นั้นสืบเนื่องมาจากแนวคิดเรื่อง</p>

ประเด็น การวิเคราะห์	ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ:	
	ช่วงเวลาที่ 1 การเรียนรู้เป็นไปตามธรรมชาติโลก	ช่วงเวลาที่ 2 การเรียนรู้ให้เท่าทันความ เปลี่ยนแปลงของสังคม
		Active Aging และการมีส่วนร่วม กำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา
2.3 เศรษฐกิจ	-	การตลาดสีเทา (Gray Market) ที่เน้นผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมด้วย ตนเองมากกว่า เช่น การส่งเสริม การท่องเที่ยว การบริโภคสินค้า สำหรับผู้สูงอายุ
2.4 การสื่อสาร	-	สถาบันสื่อสารมวลชนเป็นเวทีหลัก ในการนำเสนอประเด็นผู้สูงอายุใน ยุคสมัยใหม่มีแนวโน้มมองผู้สูงอายุ ด้านบวกมากยิ่งขึ้น สื่อกิจกรรมที่ผู้สูงอายุใช้สื่อสารก็ มุ่งมาในทิศทางบวกมากขึ้น สื่อสมัยใหม่ คือ อินเทอร์เน็ต เป็น ช่องทางสำคัญที่ผู้สูงอายุเข้ามามี ส่วนร่วม แต่ก็ต้องได้รับการฝึกฝน เรียนรู้อย่างเป็นระบบก่อน

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะในด้านตัวบท และการปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม ดังแสดงในตารางที่ 4.3 พบประเด็นร่วมและแตกต่างกันในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านตัวบท

คุณลักษณะสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับศาสนา ในเรื่อง “กฎไตรลักษณ์” หรือ “ความไม่เที่ยง” และมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นตัวบ่งชี้ความมีอายุของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการดูแลตัวเอง สำหรับในด้านของ ใจ ทั้งสองช่วงเวลาให้ความสำคัญกับ “การเตรียมใจก่อนแก่” หรือ “การเตรียมพร้อมก่อนตาย” รวมถึงเรื่องของ “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ในด้านของ

สังคม ทั้งสองช่วงเวลามีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน คือ “การเรียนรู้เป็นไปเพื่อส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ” “เตือนใจให้ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์ให้กับสังคม” และ “ตอบแทนคุณค่าของผู้สูงอายุ” สิ่งที่แตกต่างกัน คือ ความเชื่อในสมัยใหม่ มองว่า นอกเหนือจากการสร้างประโยชน์ให้กับสังคมแล้ว ผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ควรเรียนรู้การ “สร้างความสุขให้กับตนเอง” ด้วยเช่นกัน ในเชิงจิตวิญญาณ มีความคล้ายคลึงกันในประเด็นด้านศาสนาใน “กฎไตรลักษณ์” และยังมองว่า “ศาสนาเป็นเครื่องมือที่ช่วยกำหนดให้จิตใจและร่างกายของผู้สูงอายุรู้สึกอ่อนเยาว์”

2. ประเภทของวาทกรรม

พิจารณาในประเภทของวาทกรรมการอธิบายมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดในอดีต การอธิบายมุ่งเน้นการอธิบายด้วยคำสุภาพิตต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญ ความเป็นผู้มีประสบการณ์ มาก่อนของผู้สูงอายุ แต่ในสมัยปัจจุบันการอธิบายมุ่งเน้นการใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับต่อต้านความชราภาพ ในประเด็นด้านการยกตัวอย่างเน้นการยกตัวอย่างผู้มีความกตัญญูและผู้ที่เข้าใจถึงการเตรียมตัวพร้อมก่อนแก่หรือตาย รวมถึงการยกย่องบุคคลสูงอายุดีเด่นที่ไม่ได้อยู่สังคมชนชั้นสูงเท่านั้น แต่มีการกระจายบุคคลตัวอย่างไปในทุกสังคมชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนทั่วไปที่มีฐานะยากจน สำหรับประเภทวาทกรรมเปรียบเทียบมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ในอดีตแสดงการเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีความกตัญญูและอกตัญญูอย่างชัดเจน แตกต่างจากในสมัยใหม่จะมุ่งเน้นการเปรียบเทียบการใช้เทคโนโลยีต่อต้านความชรา โดยสังเกตได้จากการเปรียบเทียบภาพก่อนและหลังการใช้ผลิตภัณฑ์หรือยา

ในด้านการสั่งสอนในสมัยอดีตจะเน้นมิติทางธรรมะทั้งการให้ผู้สูงอายุเตรียมใจ การสั่งสอนลูกหลานให้คำนึงถึงความกตัญญูรวมไปถึงการประนามสาปแช่งคนที่มีความเนรคุณ แต่ในปัจจุบันจะเน้นการสั่งสอนสิ่งใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของเทคโนโลยีการแพทย์ และการตระหนักให้เห็นถึงคุณค่า ทำประโยชน์ให้กับสังคม สำหรับประเภทของวาทกรรมโต้แย้ง มุ่งเน้นไม่ให้ผู้สูงอายุคิดว่าตนเองเป็นส่วนเกินของสังคม แต่ยังคงมีบทบาทต่อลูกหลาน คล้ายคลึงกับความเชื่อในสมัยใหม่ คือ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง และมองเห็นถึงคุณค่าของตนเอง ในด้านการสาธิตจะเห็นว่าในสมัยอดีตนั้นวาทกรรมการสาธิตจะพูดถึงคุณค่าของผู้สูงอายุในด้านของประเพณีต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อส่งพัฒนาศักยภาพตนเอง

3. การปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม

มิติด้านศาสนาถือเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องกฎไตรลักษณ์ และความกตัญญู เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงผู้สูงอายุ การเรียนรู้ในเรื่องนี้มีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในทางเดียวกันในยุคสมัยสังคมใหม่ ความเชื่อทางศาสนามีส่วนช่วยกล่อมการจิตใจให้ผู้สูงอายุมีความสุขสงบ และมีให้ความรู้สึกถึงความอ่อนเยาว์

มิติทางสังคม ความเชื่อในสมัยอดีตให้การยกย่องผู้สูงอายุเป็นไปตามธรรมชาติ ก็คือ มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีภูมิปัญญา ยังไม่มีสถาบันอื่นใดเข้ามาสร้างบทบาททดแทนผู้สูงอายุได้ แต่ในปัจจุบันนั้นเกิดคำใหม่ ขึ้นมาเช่นคำว่า Active aging หรือว่า วิถีชีวิตของการเป็นผู้สูงอายุยุคใหม่ อีกทั้งยังมองว่าชีวิตหลังเกษียณนั้นคือ โอกาสของการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ไม่ใช่การจบช่วงการทำงาน และไม่ใช่การจบชีวิตลง

มิติภาครัฐ ในอดีตให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ผ่านสื่อพื้นบ้าน และสื่อประเพณีต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน ภาครัฐให้ความสำคัญมาในเรื่องของการสงเคราะห์ โดยมองว่าผู้สูงอายุต้องการการพึ่งพิงสูงกว่าคนในวัยอื่น ความช่วยเหลือปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุและแผนพัฒนาผู้สูงอายุ ที่สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ จึงทำให้เกิดการมองว่าผู้สูงอายุจะอยู่ในภาวะพึ่งพิงตลอดเวลา ถ้ามองถึงในด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่ 1 นั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังไม่มี ความชัดเจนนัก เปรียบเทียบกับในยุคปัจจุบันเกิดกลุ่มตลาดที่เรียกว่า Gray market ที่เน้นผู้สูงอายุเป็นลูกค้า ในขณะที่ผู้สูงอายุก็อาจจะเป็นผู้ผลิตสินค้าได้ด้วยตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในสังคมยุคใหม่นั้นผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากขึ้น

มิติการสื่อสาร ในสมัยอดีตการสื่อสารที่เข้ามามีบทบาทกับผู้สูงอายุยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร แต่ในปัจจุบันในยุคสมัยใหม่สถาบันสื่อมวลชนเป็นเวทีหลักที่จะนำเสนอมุมมองต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะมุ่งส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดสื่อสมัยใหม่ที่เรียกว่า “อินเทอร์เน็ต” เป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้น ผู้วิจัยได้นำในส่วนของตัวบท ในด้านเนื้อหาทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณมาใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อค้นหาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ ที่ควรสร้างขึ้น โดยใช้การศึกษาเอกสาร สื่อออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

ในขั้นตอนที่ 2 นี้ ผู้วิจัย แบ่งการนำเสนอผลการศึกษาเป็น 2 มุมมอง คือ

มุมมองที่ 1 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร และสื่อออนไลน์ รวมจำนวน 28 รายการ

มุมมองที่ 2 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง เป็นศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ จำนวน 112 คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน

โดยในแต่ละมุมมองผู้วิจัย จำแนกเป็น 5 ประเด็นด้านการเรียนรู้ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
5. ปัจจัยที่ส่งต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผลจากการศึกษา พบว่า

มุมมองที่ 1 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สังคมมองการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่า มีความแตกต่างไปจากการเรียนรู้ของกลุ่มคนในวัยอื่นๆ ด้วยเหตุผลที่ว่า

“ความสูงอายุหรือความชราภาพ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและน่าสนใจ มนุษย์ทุกคนต้องการประสบการณ์นี้ ที่กล่าวว่าซับซ้อนเนื่องจากกระบวนการของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ทางอารมณ์ การเรียนรู้ สถิติปัญหา เศรษฐกิจ และทางส่วนตัว ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะมี ความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งแตกต่างมากขึ้นเท่านั้น” (As we grow older, we became more unlike each other)”

(อาชัญญา รัตนอุบล, 2559)

ความสูงอายุจึงเป็นความแตกต่างที่ต้องการการได้รับโอกาสในการส่งเสริมให้มีศักยภาพมากพอที่จะดำรงตนได้อย่างเป็นปกติในสังคม แนวคิดสำคัญที่ปรากฏขึ้นในสังคมจึงมุ่งเน้นไปในทิศทางที่ว่าด้วยเรื่องของ “การให้โอกาสสำหรับผู้ด้อยโอกาส” หรือกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุตกเป็นภาระของสังคมที่จะต้องให้ความเกื้อกูลและส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ดังปรากฏในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 ที่กล่าวว่า

“ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถ เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน และมีความสามารถในการปรับตัวของตนให้สมวัย”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2561)

การมองว่าโอกาสเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่ดีต่อตัวของผู้สูงอายุเอง แต่ในขณะเดียวกันภาครัฐก็มักจะใช้เหตุผลของความเสื่อมสภาพทางร่างกายที่มาจากอาการเจ็บป่วย ตอกย้ำให้เห็นถึงภาวะพึ่งพิงและความสามารถทางการเรียนรู้ที่ไม่มีประสิทธิภาพของผู้สูงอายุ ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“ผู้สูงอายุตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงสูงขึ้นและต้องการการดูแลระยะยาว มาจากการเสื่อมสภาพของร่างกายตามวัยและโรคไม่ติดต่อ หรือโรคเรื้อรัง โรคทางสมองที่มีต่อการเรียนรู้”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2561)

นอกจากการตอกย้ำด้วยความเจ็บป่วยทางร่างกายที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแล้ว ภาครัฐยังใช้เหตุผลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชาติและโครงสร้างประชากร ว่าอาจจะมีส่วนทำให้ผู้สูงอายุในอนาคตต้องเผชิญกับปัญหาการถูกละเมิดสิทธิด้านทรัพย์สินเพราะไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ดังคำกล่าวที่ปรากฏอยู่ใน “การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามกรอบปฏิญญาอาเซียนเรื่องผู้สูงอายุ” ว่า

“ห่วงใยว่า ผู้สูงอายุซึ่งเป็นวัยที่มีความเสี่ยงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม สุขภาพที่เสื่อมถอย ช่วยเหลือตัวเองได้ลดลง ต้องพึ่งพาผู้อื่นในเกือบทุกด้านในช่วงท้ายของชีวิต ขณะเดียวกันโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อขนาด โครงสร้าง ความสัมพันธ์ และระบบการเกื้อหนุนกันในครัวเรือนและชุมชน โดยครอบครัวมีขนาดเล็กลง ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง ค่านิยมและพฤติกรรมเน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง จึงคาดการณ์ได้ว่าในอนาคตน่าจะมีจำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง และพบปัญหาผู้สูงอายุถูกละเมิดสิทธิด้านทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น”

(กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

“ผู้สูงอายุขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของตนเองที่พึงได้รับ และกฎหมายเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทำให้การเข้าถึงสิทธิและความรู้ทางกฎหมายของตนน้อย”

(กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

นอกจากนี้ยังต้องการสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่ามีความเกี่ยวข้องกับ “ความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของชีวิต” ด้วยการกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ว่า

“ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” มีความหมายถึงผู้สูงอายุที่ดีมีคุณภาพ ทั้งทางกายและจิตใจ มีครอบครัวที่มีความสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง มีศักดิ์ศรี พึ่งพาตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม และมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง”

(แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2, 2561)

ความเชื่อดังกล่าวชี้ให้เห็นภาพของผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นความพยายามในการลดทัศนคติเชิงลบที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ โดยมีคำกล่าวที่เน้นย้ำในประเด็นนี้ คือ

“การเปลี่ยน “ภาระ” ให้เป็น “พลัง” คือ แนวคิดในการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือผู้สูงอายุที่มีชีวิตยืนยาว มีสุขภาพทางกายและจิตใจ มีความสามารถทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถควบคุมตนเอง มีความพึงพอใจใน ชีวิต รวมถึงการเป็นผู้สูงอายุที่มีประโยชน์ นั่นคือ ดูแลตนเอง-พึ่งพาตนเอง ทำในสิ่งที่ปรารถนาได้ตามศักยภาพของตน และทำประโยชน์ต่อผู้อื่น เตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น”

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2560)

หนทางหนึ่งที่สามารถลดทัศนคติเชิงลบของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุได้ ก็คือ การส่งเสริม แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีคำกล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับผู้สูงอายุไว้ว่า

“กระบวนการทางการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากผู้อื่น และดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สามารถประกอบอาชีพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวหรือชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างไปจากทัศนคติในด้านลบของสังคมในอดีตที่กล่าวว่าผู้สูงอายุขาดความแข็งแรงและเป็นภาระต่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการปรับเปลี่ยน”

(สุธีรา บัวทองและคณะ, 2558)

2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สังคมให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เริ่มต้นจากภายในครอบครัว ชุมชนที่อาศัยอยู่ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและสังคมชุมชน ปรากฏอยู่ในคำกล่าวที่ว่า

“หน่วยงานสำคัญได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน และมีชมรมผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่ง จัดตั้งขึ้นโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นอกเหนือจากนี้ชมรมผู้สูงอายุอีกจำนวนมาก จัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุอีกด้วย”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

โรงเรียนผู้สูงอายุ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ปรับเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบที่มีต่อผู้สูงอายุได้ อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการใช้ถ้อยคำเช่น “วัยไหน ไหน ก็ไปโรงเรียน” และมีกล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุไว้ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุ มีเป้าประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย มีความสุข สนุกสนาน-เน้นให้ความรู้ที่จะช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุเข้าใจและเท่าทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป-รวมไปถึงความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในบ้านปลายให้มีความสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้นานที่สุด”

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2560)

การที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการจัดตั้ง/จัดหาแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพให้กับผู้สูงอายุ สะท้อนให้เห็นว่า สังคมให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ โดยยึดแนวทางที่สร้างให้ครอบครัวและชุมชนของผู้สูงอายุเองเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุด โดยการมองว่าการสร้างสังคมสำหรับผู้สูงอายุยุคใหม่ ต้องให้ความสำคัญกับสิ่ง คือ เทคโนโลยี และชุมชนที่เข้มแข็ง ดังคำกล่าวที่ว่า

“ผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ หรือโลกดิจิทัล จะตกอยู่ในสังคมทอดทิ้งกัน ทุกคนมีความเครียดสูง เครื่องจักรจะทำให้คนตกงานเป็นจำนวนมาก ขาดความเป็นชุมชน แต่มีข้อดี คือ จะทำให้คนสนใจการเจริญสติมากขึ้น สำหรับทางออกของปัญหาผู้สูงอายุในอนาคต ชุมชนจะต้องเข้มแข็ง มีความคิดริเริ่มนำนวัตกรรมมาใช้ให้

สามารถดูแลผู้สูงอายุทั้งหมดได้ และจะต้องพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้มีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) คือ การมีทักษะในการนำเครื่องมือ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการอยู่ร่วมกัน ที่สำคัญจะต้องไปสู่สังคมสูงวัยที่ก้าวไปด้วยกันด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”

(ประเวศ วะสี, 2561)

3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สังคมเน้นย้ำเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่า การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มที่สังคม ชุมชน จัดดำเนินการเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ได้มากที่สุด วิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ ก็คือ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) ผ่านการลงมือปฏิบัติซ้ำๆ ไม่เน้นความจำ แต่เน้นให้ทำกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมกับสังคมชุมชน คำกล่าวที่ว่า

“การจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชมรมชมรมผู้สูงอายุที่ศึกษามีการจัดกิจกรรมในลักษณะกิจกรรมต่างๆ จำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจ เช่น การตรวจสุขภาพ การออกกำลังกาย การให้ความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ และการรักษาป้องกัน ในส่วนของกิจกรรมส่งเสริมด้านจิตใจ คือการนั่งสมาธิ พบว่า ชมรมผู้สูงอายุที่ศึกษาให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางร่างกายมากกว่าจิตใจ 2) กิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพและเสริมรายได้ เช่น การให้ความรู้และการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะด้านอาชีพแก่สมาชิก 3) กิจกรรมการเยี่ยมเยียนสมาชิก เป็นการเยี่ยมเยียนสมาชิกและผู้สูงอายุในชุมชนที่เจ็บป่วย ทูพพลภาพ พิกการ และช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 4) กิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ได้มีการจัดกิจกรรมประเภทนี้ตามวาระและ โอกาส 5) กิจกรรมเกี่ยวกับการเพิ่มพูนความรู้และการแสวงหาความรู้ 6) กิจกรรมพิเศษ เช่น วัน เถลิงพระเกียรติพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ หรือ กิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา เป็นต้น”

(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2554)

นอกจากนี้ ยังมีกล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในกรณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยี ผู้สูงอายุเรียนรู้จากการดู การสังเกต และสาธิตอย่างช้าๆ ที่สำคัญคือ ถ้าสิ่งที่เรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้วจะส่งผลให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้อย่างดีว่าการเริ่มต้น

ประสบการณ์ใหม่ ๆ เป็นการต่อยอดทางการเรียนรู้เพื่อสร้างหนทางใหม่ๆ ในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ผู้สูงอายุตอนที่กลัวเทคโนโลยี เขาจะไม่กล้าจับ แต่พอเขาก้าวเข้ามาแล้ว รู้จักกับคอมพิวเตอร์แล้ว ก็กล้าที่จะเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ต่อไป อย่างเช่น การถ่ายภาพด้วยกล้องดิจิทัล ผู้สูงอายุก็เรียนรู้ได้เร็วเพราะมีพื้นฐานคอมพิวเตอร์มาพอสมควร ทำให้เขาไม่กลัวที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับระบบต่างๆ ในกล้องดิจิทัล”

(สุธีรา จำลองสุลักษณ์, 2550)

การสะท้อนถึงความกลัวเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องนี้กันอย่างหลากหลาย ทำให้เห็นว่าสิ่งที่สังคมพยายามนำเสนอผ่านเร็นท์สนคดีเชิงลบที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ความพยายามของสังคมที่จะถ่ายทอดสิ่งที่ผู้สูงอายุพยายามจะเรียนรู้จากคนรุ่นใหม่ ในกรณีของผู้สูงอายุสองท่านผู้มีทักษะทางการร้องเพลงเหย่ย ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีมาแต่โบราณ และต้องการที่จะถ่ายทอดแนวเพลงดังกล่าวให้กับคนรุ่นใหม่ฟัง แต่ก็ได้รับการปฏิเสธด้วยท่าทีที่ถูกมองว่าเขย ล้าสมัย ผู้สูงอายุทั้งสองได้รับข้อเสนอให้มาทดลองเรียนรู้การร้องเพลงแรป เพื่อที่จะนำไปประยุกต์กับแนวเพลงเหย่ย สิ่งที่สื่อพยายามนำเสนออีกคือ การที่ “ผู้สูงอายุมีความรู้อยู่กับตัวแต่ไม่สามารถเชื่อมต่อกับคนรุ่นใหม่ได้” จึงต้องมีการแสวงหาวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ตามแนวทางที่ผู้ผลิตรายการกล่าวไว้ว่า

“การแสวงหาความท้าทายแปลกใหม่ อาจจะเป็นเรื่องที่คนหนุ่มสาวทำกัน แต่ก็เชื่อว่าเลยคนสูงวัยจะต้องหยุดเรื่องราวเหล่านี้ไว้ เพราะสูงวัยไทยแลนด์ของเราในวันนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการลองทำอะไรใหม่ๆ ในช่วงสูงวัยอย่างการลุกขึ้นมาเรียนรู้การร้องเพลงแรป และปรับเปลี่ยนสไตล์การแต่งตัวให้สุดแสบสันต์ จนคนรุ่นลูกหลานเหลน เห็นแล้วต้องยกนิ้วให้ ก็ทำให้เลือดลมได้สูบฉีดได้เยอะขึ้น มีพลังกำลังมากขึ้น มีชีวิตชีวามากขึ้น และมีความสุขมากขึ้น”

(ประสาน อิงคนันท์, 2561)

4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สังคมนำเสนอเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไปในแง่มุมของการเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับการเรียนรู้ในบทบาทของการเป็น ผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ดังคำกล่าวที่ว่า

“ส่งเสริมการนำความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของผู้สูงอายุและสมาชิกชมรม คลังปัญญาผู้สูงอายุจังหวัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้วยภูมิ ปัญญาผู้สูงอายุ โดยมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุใน พื้นที่ ศพอส. และกทม.”

(สุธีรา บัวทอง, 2558)

“การเข้าถึงความรู้ การศึกษา และการฝึกอบรม สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการถ่ายทอด ความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน มีชมรมผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่ง จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุจำนวนมาก จัด กิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปของ “โรงเรียนผู้สูงอายุ”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

นอกจากนั้นสังคมได้ชี้ให้เห็นเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่าเป็นไปเพื่อ เพิ่มทักษะ ใหม่สำหรับการทำงาน ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำงานได้นานที่สุดด้วยการเสริมทักษะใหม่ภายใต้ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Up-Skill + Re-Skill ภายใต้แนวคิด Life Long Learning Approach) และสร้างแรงจูงใจการทำงานให้กับแรงงาน สูงอายุด้วยการออกแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น (Flexible Working Condition) เหมาะสมตามความต้องการและเงื่อนไขตามวัยของแรงงาน”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

การนำเสนอเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่มุมดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่ม บุคคลที่ต้องการการพัฒนาทักษะใหม่ เพื่อให้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การจัดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย และจะสามารถ สำเร็จลงได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว เพราะสิ่งที่สังคมประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุมีมาเนิ่น นานแล้ว มีตัวบทจำนวนไม่น้อยที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติเชิงลบที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จำแนกออกได้เป็น 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และเศรษฐกิจ

กาย การที่สังคมตอกย้ำภาพของผู้สูงอายุที่มีแต่ความเสื่อมลงทางกายภาพ ส่งผลต่อปัญหา ทางสุขภาพอยู่เสมอและใช้เป็นประเด็นสำคัญของปัญหาทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น การตอกย้ำ

ภาพผู้สูงอายุที่เป็นโรคสมองเสื่อมหรืออยู่ในภาวะอัลไซเมอร์ เป็นต้น แต่ในขณะที่สังคมนำเสนอความเสื่อมทางกายว่าเป็นปัญหาต่อการเรียนรู้แล้ว ในทางกลับกันก็มักจะนำเสนอภาพว่าความเสื่อมทางกายเป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ ซึ่งเป็นชี้ทางให้ผู้สูงอายุตระหนักว่าสภาวะดังกล่าวจะทำให้เข้าใจถึงการเข้าสู่ความตายอย่างสงบ ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของหลวงพ่อบุญานันทภิกขุ ที่ว่า

“ความแก่เป็นเหตุตถุชนิตหนึ่ง ซึ่งมาเตือนเราให้รู้ว่า อีกไม่นานแล้ว จะต้องเจ็บและตาย อย่ามัวประมาทอยู่เลย มีสิ่งไรที่พอจะนำติดตัวไปได้ให้รีบทำเสีย”

(อ้างถึงใน กำธร หลุยยะพงศ์, 2556)

ใจ นอกเหนือจากปัจจัยทางกายที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแล้ว ใจก็เป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่ง มีคำกล่าวถึงอย่างเช่น “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” เมื่อจิตมีความสุข สบาย ไม่ว่าจะทุกข์เช่นใด ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังคำกล่าวที่ว่า

“เรื่องทางใจก็สำคัญเหมือนกัน คำโบราณว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ถ้าใจดี อะไรก็ดีไปหมด ให้ฝึกบริหารใจบ้าง โชคดีที่เราเกิดและเติบโตในประเทศไทย มีพุทธศาสนา มีวัดให้ศึกษาปฏิบัติธรรมมากมาย ซึ่งเป็นการดูแลสุขภาพทางใจ หมั่นศึกษาไว้บ้าง ยังไม่สายเกินไปหรือปล่อยวางอารมณ์ที่ไม่ดีไปบ้าง ความเครียด ความโกรธ ความห่วงหวั่นของเครื่องใช้ ของมีค่ามากมายต่างๆ ตายไปก็เอาไปไม่ได้ หัดปลงซะบ้างก็จะดีเอง สิ่งสำคัญคือเมื่อเรามีความสุขคนรอบข้างก็มีความสุขไปด้วย”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(ประไพศิริ เชี่ยวสารกิจ, 2555)

นอกจากนั้น การกระตุ้นเตือนให้สังคมและตัวของผู้สูงอายุเองตระหนักถึงพลังที่เกิดได้จากหัวใจของความเป็นผู้รักการเรียนรู้ ย่อมส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด

“ผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่มีไฟในการทำงานอย่าง ไม่หยุดนิ่ง มีพลังในการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้กับตนเอง แม้จะถูกมองว่าเป็นไม้ใกล้ฝั่งแล้วก็ตาม แต่เชื่อได้ว่าหัวใจของผู้ที่ไฟรั้นั้น ย่อมไม่มีสิ่งใดที่จะหยุดยั้งได้”

(เสาวณีย์ เกษมวัฒนา, 2550)

สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับสังคม จำแนกได้ 2 ประการ คือ ประการแรก คุณค่าของผู้สูงอายุ ประการที่สอง การเตือนใจให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง

ประการแรก คุณค่าของผู้สูงอายุ หมายถึง การที่สังคมให้คุณค่าของผู้สูงอายุในฐานะของ “ผู้รู้” “ผู้ถ่ายทอด” “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้มีประสบการณ์” “ผู้มีอำนาจ” และ “ผู้ทำประโยชน์ให้กับครอบครัวและสังคม” จากคำดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุอยู่ในสถานภาพที่สูงในสังคมอย่างมาก ปรากฏหลักฐานคำกล่าวในแง่คุณค่า เช่น “ผู้อาวุโส” “ผู้หลักผู้ใหญ่” “ร่มโพธิ์ร่มไทร” เป็นต้น ดังนั้น ในแง่ของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเด็นนี้ จึงเห็นภาพของผู้สูงอายุในฐานะของความเป็นต้นแบบทางสังคม เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ เป็นครูภูมิปัญญา มากกว่าที่จะเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังเช่นข้อความที่กล่าวว่า

“ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน และให้ ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุ”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

ประการที่สอง การเตือนใจให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง ถึงแม้ว่าจะมีการกระตุ้นเตือนให้ผู้สูงอายุและคนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุดังที่กล่าวไปแล้วนั้น แต่ผู้สูงอายุบางคนก็ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเหนียวแน่น ท้อถอย ขาดกำลังใจในการดำเนินชีวิต สังคมจึงต้องมีการเตือนใจให้ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ความรู้ที่ร่ำเรียนเป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติ และเพื่อประกอบอาชีพการงานสร้างรายได้เลี้ยงตัว ความรู้ที่จำเป็นต่อการยังชีพดังกล่าวปรากฏเป็นหลักคิดในการจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ

เศรษฐกิจ การสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับผู้สูงอายุ เป็นความพยายามในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีพลัง และมีศักยภาพเป็นผู้ผลิตแรงงานได้ และยังคงเป็นแรงงานสำคัญขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ภายใต้สถานการณ์สังคมสูงอายุ การขยายอายุการทำงานของประชากรให้ยาวนานขึ้นจะก่อให้เกิดผลเชิงบวก ทั้งต่อประเทศชาติและสังคมในระดับมหภาค และต่อตัวผู้สูงอายุและครอบครัวในระดับจุลภาค อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังมีอายุไม่มาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (60- 64 ปี) ที่ยังมีสุขภาพแข็งแรง กลับหยุดหรือเลือกที่จะเกษียณตนเองจากกำลังแรงงานของประเทศด้วยเหตุผล “ชรา ต้องการพักผ่อนหรือเกษียณอายุการทำงาน” ซึ่งกลุ่มนี้ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการทำงานที่ยาวนานขึ้นหรือเกษียณตนเองจากการทำงานช้าลง”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า มีความพยายามในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ทักษะการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นย้ำความรู้ที่เกี่ยวกับสิทธิและกฎหมายแรงงานที่ผู้สูงอายุพึงต้องรับรู้ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุตกเป็นเหยื่อของคนโกงที่จ้องารัดเอาเปรียบผู้สูงอายุที่ไม่มีความรู้หรือรู้ไม่เท่าทัน ปรากฏชัดเจนในข้อความดังนี้

“จัดดำเนินโครงการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในการทำงาน เพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงานและเข้าใจสิทธิตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานผู้สูงอายุ อาทิ โครงการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานแก่ผู้สูงอายุ และกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้แก่แรงงานผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยเกษียณอย่างมีคุณภาพ”

(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

ตารางที่ 4. 4 สรุปผลการวิเคราะห์เอกสาร

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
1. ความเชื่อ เกี่ยวกับการ เรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	โอกาส เป็นสิ่ง สำคัญที่ผู้สูงอายุ ควรได้รับอย่าง เท่าเทียม	- ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน และมีความสามารถในการปรับบทบาทของตนให้สมวัย (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)
		- ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)
	สุขภาพที่ถดถอย ลงของผู้สูงอายุ ไม่ใช่ตัวชี้วัด คุณค่าของ ผู้สูงอายุ	- ภาพของผู้สูงอายุเปลี่ยนไป จากภาพคนแก่ทำอะไรไม่ได้ การเจ็บป่วย คุณภาพชีวิตดูแย่ลง เป็นภาพของผู้สูงอายุที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ ประสบการณ์ เป็นผู้พร้อมทั้งคุณวุฒิ และวัยวุฒิ

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
1. ความเชื่อ เกี่ยวกับการ เรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ (ต่อ)		เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า <u>ถึงแม้ร่างกายอ่อนแอเสื่อมถอยแต่ก็ยังพร้อมที่จะช่วยเหลือ</u>
		<u>ครอบครัวและสังคมตามศักยภาพของตนเอง</u> (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)
	การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็น คุณลักษณะที่ จำเป็นสำหรับ ผู้สูงอายุ	- การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตส่งเสริมการเข้าถึง และพัฒนาการจัดบริการการศึกษา และการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุที่เหมาะสม (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)
		- กระบวนการทางการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกายและใจ ที่ดี สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากผู้อื่น และดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสามารถประกอบอาชีพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวหรือชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างไปจากทัศนคติในด้านลบของสังคมในอดีตที่กล่าวว่าผู้สูงอายุขาดความแข็งแรงและเป็นภาระต่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการปรับเปลี่ยน (ผู้สูงอายุกับเหตุผลในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และสิ่งที่ต้องการเรียนรู้, สุธีรา บัวทอง, 2558)
	ผู้สูงอายุมีความสามารถ เรียนรู้ได้ดีไม่ แตกต่างจากกลุ่ม คนหลายช่วงวัย	- การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและโดยเฉพาะด้านจิตใจและสติปัญญา ซึ่งผู้สูงอายุไม่ได้มีข้อจำกัดใดใด อีกทั้งสามารถเรียนรู้ได้ดีเท่ากับคนอ่อนวัย

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		(การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ , อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)
	ประสบการณ์ของ ผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ มีคุณค่า	ตลอดจนสามารถเรียนรู้ได้มากเท่าที่ต้องการจะรู้ เนื่องจากผู้สูงอายุมีแรงจูงใจภายในต่อการเรียนรู้ใน สิ่งที่ตนเองสนใจและสอดคล้องกับเป้าหมายของ ตนเอง ดังนั้น หากประสบการณ์การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุนั้นสอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตหรือสามา ธนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ทันที ผู้สูงอายุยังมีความ กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม แรงจูงใจ
		เพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้การเรียนรู้เกิด ประสิทธิผลได้ หากต้องมีปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น ระดับความสามารถของผู้สูงอายุ สภาพแวดล้อม รวมถึงแนวทาง กิจกรรม สิ่งแวดล้อม และวิธีการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป็นต้น (การส่งเสริมกิจกรรม การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ, อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)
	เปลี่ยน “ภาระ” ให้เป็น “พลัง”	- เปลี่ยน “ภาระ” ให้เป็น “พลัง” คือ แนวคิดใน การพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็น ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือผู้สูงอายุที่มีชีวิตยืนยาว มีสุขภาวะทางกายและ จิตใจ มีความสามารถทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถควบคุมตนเอง มีความพึงพอใจใน ชีวิต รวมถึงการเป็นผู้สูงอายุที่มีประโยชน์ นั่นคือ ดูแล ตนเอง-พึ่งพาตนเอง ทำในสิ่งที่ปรารถนาได้ตาม ศักยภาพของตน และทำประโยชน์ต่อผู้อื่น เตรียมพร้อมสำหรับการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะ เกิดขึ้น “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” จึงเป็นหนทางหนึ่ง ที่จะนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพได้

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		(ชุดความรู้: การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุ, มส.พส.2561)
2. แหล่ง เรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็น แหล่งเรียนรู้ที่ดี ที่สุดของผู้สูงอายุ	- ผู้สูงอายุควรได้ มีบทบาทและส่วนร่วม ในกิจกรรม ของครอบครัว ชุมชน และสังคม มุ่งเน้นให้เกิด <u>บรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความเข้าใจ</u> อันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและบุคคลทุกวัยใน ครอบครัวและชุมชน (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)
	ชุมชนส่งเสริมให้ เกิดแหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนา คุณภาพผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการ เป็นผู้เรียนรู้ และ ผู้ให้การเรียนรู้แก่ บุคคลทั่วไป	- พัฒนาขับเคลื่อนการดำเนินงานศูนย์พัฒนา คุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุด้วยการ ดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ในพื้นที่ ศพอส./ ชุมชน และการนำ ภูมิปัญญาหรือคลังปัญญา ผู้สูงอายุ <u>เผยแพร่สู่คนรุ่นหลัง</u> หรือบุคคลที่ สนใจ (ทิศทางการขับเคลื่อนงานผู้สูงอายุตามนโยบาย ปี 2559)
	บรรยากาศและ สภาพแวดล้อมมี ผลต่อการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	- ปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุคือ <u>การ</u> <u>สร้างบรรยากาศหรือจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ</u> <u>การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ</u> หรือที่เรียกว่า “บรรยากาศ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่” ซึ่งเป็นบรรยากาศของการ เคารพซึ่งกันและกัน ความเป็นมิตรภาพ ความสัมพันธ์แบบไม่เป็น ทางการและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ใน บรรยากาศเช่นนี้ ผู้สูงอายุสามารถได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อน สมาชิกในการค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการใน การเรียนรู้ของตนเอง และสามารถค้นพบได้ด้วย ตนเองว่าอะไรคือสิ่งที่ตนต้องการเรียนรู้มากที่สุด

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		(การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ, อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)
		- การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับความเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้นมีหลายด้าน แต่ด้านที่สำคัญมากที่สุดคือ เรื่องสุขภาพ จะดูแลสุขภาพให้สามารถมีอายุยืนได้อย่างไร การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรจึงเป็นโจทย์หลักของการดูแลผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป (สู่สังคมไม่ทอดทิ้งกัน บนเส้นทางสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ, มส.ผส. 2552)
ชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียน ผู้สูงอายุเป็น แหล่งเรียนรู้ที่ สำคัญ		ชมรมผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่ง จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น <u>ชมรมผู้สูงอายุจำนวนมาก จัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปของ “โรงเรียน</u>
		<p><u>ผู้สูงอายุ” (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2561, กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)</u></p> <p>- ส่งเสริมการนำความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของผู้สูงอายุและสมาชิกชมรมคลังปัญญาผู้สูงอายุ จังหวัดให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้วยภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่ ศพอส. และททท. (มติสมัชชาผู้สูงอายุระดับชาติ ปี 2562, กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)</p> <p>- โรงเรียนผู้สูงอายุ มีเป้าประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย มีความสุข สนุกสนาน-เน้นให้</p>

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		<p>ความรู้ที่จะช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุ เข้าใจและเท่าทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป-รวมไปถึงความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตใน บั้นปลายให้มีความสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้นาน ที่สุด (ชุดความรู้: การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มี ศักยภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุ, มส.ผส. 2561)</p>
		<p>- วัยไหน ไหน ก็ไปโรงเรียน (การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและ ชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2560)</p>
<p>วัด เป็นแหล่ง เรียนรู้สำหรับ ผู้สูงอายุ ที่มีมา แต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน</p>		<p>- เรื่องทางใจก็สำคัญเหมือนกัน คำโบราณว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ถ้าใจดี อะไรก็ดีไป <u>หมด</u> ให้ฝึกบริหารใจบ้าง โชคดีที่เราเกิดและเติบโต ในประเทศไทย มีพุทธศาสนา มีวัดให้ศึกษาปฏิบัติ <u>ธรรมมากมาย</u> ซึ่งเป็นการดูแล</p>
		<p>สุขภาพทางใจ หมั่นศึกษาไว้บ้าง ยังไม่สายเกินไป หรือปล่อยวางอารมณ์ที่ไม่ดีไปบ้าง ความเครียด ความโกรธ ความห่วงข้าวของเครื่องใช้ ของมีค่า มากมายต่างๆ ตายไปก็เอาไปไม่ได้ หัดปลงซะบ้าง ก็จะดีเองสิ่งสำคัญคือ <u>เมื่อเรามีความสุขคนรอบข้าง ก็จะมีสุขไปด้วย</u> (คู่มือผู้สูงวัยอย่างสมารถ, มส.ผส., 2555)</p> <p>- สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หน่วยงานต่างๆ จัด การศึกษาให้ผู้สูงอายุใช้มากที่สุดและความ ต้องการของชมรมผู้สูงอายุและผู้สูงอายุต้องการ มากที่สุดคือ สื่อบุคคล ทั้งนี้เนื่องจาก สื่อบุคคล เป็นสื่อที่ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเห็นหน้าตาและบุคลิก</p>

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		<p>ท่าทาง น้ำเสียงประกอบการพูด ซึ่งมีอิทธิพลต่อการชักจูงและเร้าความสนใจได้มากกว่า จึงเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ฟังกับผู้พูด ประกอบกับการที่ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องดังกล่าวจึงทำให้ผู้สูงอายุมีความสนใจในการเรียนรู่มากขึ้น (การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย, อาชัญญา รัตนอุบล, 2554)</p>
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	<p>ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้จากการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเองและร่วมกับชุมชน</p>	<p>- <u>การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ</u> เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างทุนทางสังคมที่ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง นำมาสู่การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ประเทศ (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2561)</p>
	<p>ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน</p>	<p>- ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน และให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุ (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2561, กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)</p>
	<p>เนื้อหาที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ คือ ความรู้ที่ต้องรู้ ความรู้ที่ควรรู้ และความรู้ที่อยากรู้</p>	<p>- <u>“ความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้”</u> มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ การป้องกันและการรักษาสุขภาพ การดำรงชีวิตแบบสูงวัยที่มีคุณภาพ การออกกำลังกายในวัยสูงอายุ อาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การใช้ยาและสมุนไพร อย่างถูกวิธี การพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุ ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทาง</p>

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
		<p>สังคม สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย กฎหมายใน ชีวิตประจำวันและสิทธิผู้สูงอายุ และการพัฒนา ตนเอง</p> <p><u>“ความรู้ที่ผู้สูงอายุควรรู้”</u> ครอบคลุมเนื้อหา ศาสนาในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม ภูมิปัญญา พื้นบ้าน การอนุรักษ์ สืบสาน พื้นฟู และถ่ายทอด อาสาสมัครกับการมี ส่วนร่วมในสังคม อาเซียนนำรู้ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติในโลก ภัยพิบัติทาง ธรรมชาติและการเตรียมรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ ภัยพิบัติ การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อ การสืบค้นข้อมูล การใช้สมาร์ทโฟน โรคติดต่อตามฤดูกาลและ โรคติดต่ออุบัติใหม่ การปฐมพยาบาล ข้อพิจารณา ในการใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพ และการเสริมสร้าง ทักษะ ทางสังคมที่เหมาะสม</p> <p><u>“ความรู้ที่ผู้สูงอายุอยากรู้”</u> เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับผู้สูงอายุเนื่องจาก เป็นการศึกษิตตาม ความสนใจของผู้เรียน มีหลากหลายรูปแบบ เป็นได้ทั้งการเรียน เพื่อความรู้ นันทนาการ และใช้ เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิต อย่าง มีคุณค่า ลดภาวะซึมเศร้า และมีความสุข เช่น การเกษตร ดนตรี ศิลปะประดิษฐ์ คหกรรม การทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุพื้นบ้าน ทักษะวิชาการ การจัดการด้านการเงิน การดูแลระยะยาวและ ระยะสุดท้าย ศาสนพิธีและธรรมเนียมปฏิบัติ กิจกรรมสาน สัมพันธระหว่างวัย ทักษะศึกษา และ วิชาอื่น ๆ</p>

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
4. เป้าหมาย ทางการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	เตรียมความ พร้อมก่อนเข้าสู่ วัยสูงอายุ	- เตรียมความพร้อมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพด้วยการ ออกแบบหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่ วัยสูงอายุ และการรณรงค์ทางสังคมเตรียมความ พร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยจัดทำสื่อต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ คู่มือหลักสูตรการเตรียมความ พร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ CD ชุดความรู้ สื่อออนไลน์ (ทิศทางการขับเคลื่อนงานผู้สูงอายุ ตามนโยบายปี 2559)
ส่งเสริมให้เกิด การเรียนรู้ผ่าน การใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล	เพิ่มทักษะใหม่ เพื่อการทำงาน ประกอบอาชีพ	- เสริมทักษะ หรือเพิ่มทักษะใหม่ให้กับแรงงาน สูงอายุภายใต้แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2561, กรมกิจการ ผู้สูงอายุ, 2561)
		- ผู้สูงอายุในสังคมสมัยใหม่ หรือโลกดิจิทัล จะตก อยู่ในสังคมทอดทิ้งกัน ทุกคนมีความเครียดสูง เครื่องจักรจะทำให้คนตกงานเป็นจำนวนมาก ขาด ความเป็นชุมชน แต่มีข้อดี คือ จะทำให้คนสนใจ การเจริญสติมากขึ้น สำหรับทางออกของปัญหา ผู้สูงอายุในอนาคต ชุมชนจะต้องเข้มแข็ง มี ความคิดริเริ่มนำนวัตกรรมมาใช้ให้สามารถดูแล ผู้สูงอายุทั้งหมดได้ และจะต้องพัฒนาศักยภาพ ผู้สูงอายุให้มีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล (Digital Literacy) คือ การมีทักษะในการ นำเครื่องมือ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และ การอยู่ร่วมกัน ที่สำคัญจะต้องไปสู่สังคมสูงวัยที่ ก้าวไปด้วยกันด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่ เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
5. ปัจจัยที่ ส่งผลต่อการ เรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	กาย ความเสื่อมทาง กายส่งผลต่อการ เรียนรู้	“ความแก่เป็นเทวทูตชนิดหนึ่ง ซึ่งมาเตือนเราให้รู้ ว่า อีกไม่นานแล้ว จะต้องเจ็บและตาย อย่ามัว ประมาทอยู่เลย มีสิ่งไรที่พอจะนำติดตัวไปได้ให้รับ ทำเสีย” (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ, อ้างถึงใน กำธร หลุยยะพงศ์, 2556)
	ใจ จิตที่มีความสุข สบายไม่ว่าจะ ทุกข์เช่นใด ก็ ไม่เป็นอุปสรรค ต่อการเรียนรู้	“เรื่องทางใจก็สำคัญเหมือนกัน คำโบราณว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ถ้าใจดี อะไรก็ดีไป หมด ให้ฝึกบริหารใจบ้าง โชคดีที่เราเกิดและเติบโต ในประเทศไทย มีพุทธศาสนา มีวัดให้ศึกษาปฏิบัติ ธรรมมากมาย ซึ่งเป็น การดูแลสุขภาพทางใจ หมั่น ศึกษาไว้บ้าง ยังไม่สายเกินไปหรือปล่อยวาง อารมณ์ที่ไม่ดีไปบ้าง ความเครียด ความโกรธ ความห่วงข้าวของเครื่องใช้ ของมีค่ามากมายต่างๆ ตายไปก็เอาไปไม่ได้ หัดปล่อยวางบ้างก็จะดีเอง สิ่ง สำคัญคือ เมื่อเรามีความสุขคนรอบข้างก็จะมี ความสุขไปด้วย” (ประไพศิริ เชี่ยวสารกิจ, 2555)
	สังคม สังคมให้คุณค่า ของผู้สูงอายุใน ฐานะของ “ผู้รู้” “ผู้ถ่ายทอด” “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้มี ประสบการณ์” “ผู้มีอำนาจ” และ “ผู้ทำ ประโยชน์ให้กับ	“ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและการถ่ายทอด ความรู้และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชน และให้ ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษา และการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบของ โรงเรียนผู้สูงอายุ” (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา ผู้สูงอายุไทย, 2561)

การวิเคราะห์ วาทกรรม	ประเด็นการ เรียนรู้	ข้อความและที่มา
	ครอบครัวและ สังคม” และเตือนใจให้ ผู้สูงอายุเรียนรู้ อย่างไม่หยุดนิ่ง	
	เศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังมี ศักยภาพเป็น ผู้ผลิตแรงงาน สำคัญขับเคลื่อน เศรษฐกิจของชาติ ได้	“ภายใต้สถานการณ์สังคมสูงอายุ การขยายอายุการทำงานของประชากรให้ยาวนานขึ้นจะก่อให้เกิดผลเชิงบวก ทั้งต่อประเทศชาติและสังคมในระดับมหภาค และต่อตัวผู้สูงอายุและครอบครัวในระดับจุลภาค อย่างไรก็ตามปัจจุบันผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังมีอายุไม่มาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น (60- 64 ปี) ที่ยังมีสุขภาพแข็งแรง กลับหยุดหรือเลือกที่จะเกษียณตนเองจากกำลังแรงงานของประเทศด้วยเหตุผล “ชรา ต้องการพักผ่อน หรือเกษียณอายุการทำงาน” ซึ่งกลุ่มนี้ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการทำงานที่ยาวนานขึ้นหรือเกษียณตนเองจากการทำงานช้าลง” (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

ผลการวิเคราะห์สื่อออนไลน์

ผู้วิจัยศึกษาตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจาก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชมรม OPpy (Old People Playing Young) ซึ่งเป็นชมรมที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2542 โดยคุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช ร่วมกับ Loxinfo Training Center บริษัท ล็อกซเล่ย์ อินฟอร์เมชั่น ชมรมดังกล่าวทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้และทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้วิจัยเลือกศึกษาสื่อออนไลน์ที่เผยแพร่ทาง Website <http://www.happyoppy.com/> จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ “เรียนรู้ตลอดชีวิต..แนวคิดใหม่ของคนไทยคุณภาพ” “คุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช...ไม่หยุดที่จะเรียนรู้” “ตามไปดู 'ผู้เฒ่าไฮเทค' ใครว่าผู้สูงอายุ...แก่เกินเรียน” “ชีวิตทันสมัย 'ไม่จำกัด้วย' “ไอที vs ผู้สูงอายุ' คู่ปรับ เส้นขนาน หรือทางเดียวกัน” และ “LINE กนก (ลายกนก) ตอน สุขสูงวัย”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาสื่อออนไลน์ที่ผลิตโดยบริษัทบุญมีฤทธิ์ มีเดีย ผู้ผลิตรายการ “The Senior รุ่นใหญ่หัวใจไร้ขีดจำกัด”, รายการ “ลุยไม่รู้โรย สูงวัยดีดี” : สูงวัยไทยแลนด์ และ รายการ “มนุษย์ต่างวัย” ศึกษาสื่อออนไลน์ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ “รายการ The Senior รุ่นใหญ่หัวใจไร้ขีดจำกัด : สูงวัยไทยแลนด์ ตอนแรปเปอร์ แรปป่า” “รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอน ลุงองอาจ แพ้ขันนิสตาชายวัยเก๋า” “รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน สูงวัยรู้เท่าทันออนไลน์” และ “รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจียบบักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย”

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาไม่มีที่สิ้นสุด การมีโอกาสมากกว่ายิ่งทำให้ผู้สูงอายุมองทางเลือกที่จะทำสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังเช่น การดำเนินชีวิตของคุณหญิงซันนิ จาติภวณิช ผู้ก่อตั้งชมรม OPPY Clup (Old People Playing Young) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไปมีพื้นที่ในการเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ในบรรยากาศของการเรียนที่สนุกสนานและเป็นกันเอง จุดประสงค์ของชมรมนี้ก็คือการเผยแพร่ความรู้และทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตให้แก่ผู้สูงอายุที่สนใจ การเกิดขึ้นของชมรม OPPY สะท้อนความเชื่อในเรื่องของโอกาส และการเรียนรู้อย่างไม่มีการสิ้นสุดของผู้ก่อตั้งและผู้สูงอายุ ดังคำกล่าวที่ว่า

“จากลูกสาวในตระกูลพ่อค้าใหญ่ ไต่เต้าจนมาถึงระดับผู้บริหารของบริษัท ล็อกซเล่ย์ การเรียนรู้ของคุณหญิงก็ยังก้าวเดินไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด ท่านมีความเห็นว่า ยิ่งถ้าเรามีโอกาสในชีวิตมากกว่าผู้อื่น ก็ต้องเรียนรู้ให้หนักกว่าผู้อื่น โดยเฉพาะเรื่องคอมพิวเตอร์ที่นับวันจะมีบทบาทในชีวิตของเรามากขึ้น ไม่เว้นแม้กระทั่งผู้สูงอายุ สิ่งนี้ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้กับคุณหญิงใน

การเปิดสอนหลักสูตรคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตให้กับผู้สูงอายุ ภายใต้ชื่อ OPPY (Old People Playing Young Club)”

(เรียนรู้ตลอดชีวิต..แนวคิดใหม่ของคนไทยคุณภาพ, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2562)

การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างไม่มีการสิ้นสุด เป็นการชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายวยังคงต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่ปิดกั้นการเรียนรู้ของตนเอง และยอมรับความเปลี่ยนแปลงของโลก สังคม และพร้อมที่จะเรียนรู้ไปพร้อมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย เช่นในคำกล่าวที่ว่า

“ใครๆ เขาวงอายุเท่านี้แล้ว ทำไมไม่แก่ ไ้เรื่องอายุ เรื่องตัวเลขปฏิเสธไม่ได้ แต่เหตุที่ทำให้ไม่แก่ตามตัวเลขมีอยู่ 2 อย่างคือ สุขภาพดี ไม่มีโรคประจำตัวที่ร้ายแรง หรือบั่นทอนสุขภาพ ทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน ไม่ขุ่นมัว เมื่อกายสบาย ใจก็สบาย ข้อสองคือ มุมมอง และการใช้ชีวิตอย่าให้แก่ตามตัวเลข แก่ไม่แก่ก็อยู่ที่ใจด้วย อย่าไปถามหาให้มันมาเร็วกว่ากำหนด

เรื่องอะไรจะไปทำตัวให้เฉื่อยชา ฉันชอบเรียนรู้อะไรใหม่ๆ อยู่เสมอ... ฉันจะไม่ปิดกั้นตัวเอง ลองเรียนรู้อะไรใหม่ๆ บ้าง ทุกอย่างมันอยู่ที่ทัศนคติก่อนนะ มันเป็นเรื่องของความใจกว้าง โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว อย่างนำตัวเองมาเป็นมาตรฐาน หรือเป็นศูนย์กลาง จะไปหวังให้เด็กเปลี่ยนฝ่ายเดียวไม่ได้ เราก็ต้องปรับตัวเข้าหาเด็กด้วย”

(คุณหญิงซุซนี จาคีวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม

2562

นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการสื่อความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่ของการยอมรับต่อความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น และพร้อมที่จะเรียนรู้ แก่ไข ให้ดียิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่กลัวที่จะเริ่มต้นเรียนรู้สิ่งใหม่ ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“ผิดพลาดก็แก้ไขได้ ไม่ต้องเอาเกรงมากนักหรอก ให้พอเป็นบ้าง สำคัญอยู่ที่ใจ อย่างกลัว ขับรถยังยากกว่าเล่นคอมพิวเตอร์ตั้งเยอะ อย่างกลัวในสิ่งที่ยังไม่ได้เริ่มต้นทำสิ มันจะเป็นการปิดโอกาสตัวเองเปล่าๆ”

(คุณหญิงซุซนี จาคีวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562,

“เราอย่าหยุดตัวเอง ชีวิตยังเดินหน้าได้อีก เพราะอายุก็เป็นเพียงตัวเลข สำหรับในเรื่อง ความสามารถ เรามองเรื่อง ความรู้อย่าไปหยุดนิ่งตามข่าวให้ทันและ พยายามพัฒนาตัวเอง ส่วนแอปปีเราก็ต้องบาลานซ์ตัวเอง ไม่มุงอยู่แค่ออฟฟิศ สังคมข้างนอกก็เป็นประโยชน์กับเรา โดยการสังสรรค์และสร้างเน็ตเวิร์ก นอกจากเราได้ผ่อนคลายแล้ว ก็ยังได้เรื่องของธุรกิจด้วย ไม่ว่าวัยจะล่วงเลยไปไกลแค่ไหน หรือแม้สังขารจะร่วงโรยไปเท่าใด แต่หากคุณพร้อมจะเปิดใจรับรู้และเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ชีวิตทันสมัยก็เกิดขึ้นได้เสมอ”

(ชีวิตทันสมัย ไม่จำกัดวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2562)

มีมุมมองที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่อของผู้สูงอายุอีกมุมมองหนึ่งที่กล่าวถึง การแสวงหาความท้าทายใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นกิจกรรมที่คนหนุ่มสาวทำกัน ซึ่งสังคมทั่วไปและผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าเป็นกิจกรรมที่ท้าทายเกินไปไม่เหมาะสมกับวัย แต่สื่อก็พยายามที่จะสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

“การแสวงหาความท้าทายแปลกใหม่ อาจจะเป็นเรื่องที่คนหนุ่มสาวทำกัน แต่ก็เชื่อว่าเลยวัยเกษียณมาแล้วจะต้องหยุดเรื่องราวเหล่านี้ไว้ เพราะสูงวัยไทยแลนด์ของเราในวันนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการลองทำอะไรใหม่ๆ ในช่วงสูงวัยอย่างการลุกขึ้นมาเป็นนายแบบ กับสไตล์การแต่งตัวที่ลุคสุดแซบลันต์ จน

คนรุ่นลูกหลานเหลน เห็นแล้วต้องยกนิ้วให้ ก็ทำให้เลือดลมได้สูบฉีดได้
เยอะขึ้น มีพลังกำลังมากขึ้น มีชีวิตชีวามากขึ้น และมีความสุขมากขึ้น”

(รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอนลุงองอาจ แพชั่นนิสตัววัยเก๋า, สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม, 2562)

การเรียนรู้สิ่งที่ท้าทายต่อความสามารถของผู้สูงอายุ จัดเป็นความเชื่อที่สื่อกำลังแฝงไว้ใน
การนำเสนอเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังที่ปรากฏในรายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊บบักสเก็ต
บอร์ดทีมชาติไทย และรายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอน ลุงองอาจ แพชั่นนิสตัววัยเก๋า ซึ่งทั้งสอง
รายการนอกจากจะเป็นตัวอย่างของการแสวงหาความท้าทายการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่แล้ว ยังพบว่า การ
เรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี เมื่อได้เรียนรู้ร่วมกับคนในครอบครัว หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่

“..ทำให้ได้ทำกิจกรรมกับลูกมากขึ้น เหมือนกับเป็นเพื่อนก็ได้ เป็นทั้งเพื่อน
เป็นทั้งพ่อ ไม่แยกว่านี่ลูก อยู่มาก้าวก่ายนะ ทำให้เราสนิทกันมากขึ้น การ
ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เหมือนเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว”

(รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอนลุงองอาจ แพชั่นนิสตัววัยเก๋า, เผยแพร่เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม, 2561)

“หลังจากรักษามะเร็งจนร่างกายดีขึ้น ป้าเจ๊บบักมีโอกาสไปสวนสาธารณะ
กับลูกชาย และได้ลองหิบบ Skateboard ขึ้นมาได จนพบว่าตัวเองชอบ
และก็เกิดความรัก เลยเริ่มฝึกฝนจนในปัจจุบันป้าเจ๊บบักได้เป็นนักกีฬา
Skateboard Down Hill ทีมชาติไทยในที่สุด”

(รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊บบักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย, เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2562)

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่นำเสนอโดยสื่อชี้ให้เห็นว่า สื่อกำลังหยิบยกเรื่องของ โอกาส
ทางการเรียนรู้ การยอมรับในความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม ของผู้สูงอายุ ความทำ
หายกับกิจกรรมใหม่ๆ และการร่วมทำกิจกรรมกับคนในครอบครัว จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
ไปในทิศทางที่ดี

2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในอดีตไม่ว่าจะเป็นในสังคมเมืองหรือชนบท อาศัยแหล่งเรียนรู้วิถีทางการ
ต่างๆ จากวัด ผ่านกิจกรรมทางศาสนา อย่างเช่นประเพณีงานบุญต่างๆ ผู้สูงอายุมักจะอยู่ในบทบาท
ของผู้มีประสบการณ์ หรือผู้อาวุโสที่สังคมชุมชนให้การยอมรับ แต่ในปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
มีมากมายหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจาก วัด และแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนของ
ผู้สูงอายุเองแล้ว ในสังคมเมือง แหล่งเรียนรู้ยังอยู่ในตามสถานที่ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ และ
ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น นอกจากนั้นยังปรากฏแหล่งเรียนรู้ในโลกออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
โดยในประเด็นดังกล่าว สื่อได้สะท้อนให้เห็นว่า มีผู้ให้ความสำคัญกับการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัย

เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นการสร้างทางเลือกใหม่สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง

“ย้อนไปเมื่อ 5 ปีก่อน เวลานั้นที่อเมริกาผู้สูงวัยเข้าใช้อินเทอร์เน็ตกันมาก ฝรั่งเศสโน่นเขาใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเพื่อนและหาความรู้ไปด้วย เลยคิดว่าน่าที่จะมาทำอะไรสักอย่างที่ทำให้คนไทยผู้สูงวัยมีความรู้ในด้านนี้ แล้วเราเองก็อยู่ในวงการนี้อยู่แล้ว มีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร และเครื่องมือเครื่องมือนวัตกรรมพาร์ทเมนต์ต่างๆ อยู่ข้างบ้าน ก็เลยขอคอมพิวเตอร์มาตั้ง และขอครูมาจากบริษัท ล็อกซอินโฟ จำกัด แล้วก็ชักชวนเพื่อน พี่ๆ น้องๆ มาทดลองกันกลุ่มเล็กๆ ก่อน ได้รับการตอบรับและประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้น ก็เลยต้องขยายกิจการ เพิ่มห้องเรียน และเพิ่มรอบเวลาเรียน”

(เรียนรู้ตลอดชีวิต...แนวคิดใหม่ของคนไทยคุณภาพ, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2562)

ถึงแม้จะกล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีความจำเป็นต้องมีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนสำคัญ แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีความรู้ทางด้านนี้และไม่รู้ว่าจะไปหาที่เรียนที่ไหน กรณีของ OPPY CLUP หรือชมรมคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตสำหรับผู้สูงวัย จึงก่อตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

นอกจากแหล่งเรียนรู้ที่ภาคเอกชนจัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง OPPY แล้ว สื่อยังพยายามสะท้อนให้เห็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็น สื่อบุคคล ด้วยการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีความสามารถรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เป็นแรงบันดาลใจให้กับบุคคลอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY

3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สิ่งสำคัญที่สื่อพยายามที่จะนำเสนอเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุ่งเน้นไปในเรื่องของ การเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีอิสระที่จะเลือกเรียนในสิ่งที่สนใจ โดยไม่จำกัดสถานที่ และเวลา ว่าต้องเป็นที่ไหน หรืออย่างไร อย่างไรก็ดี สื่อได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้นเกิดขึ้นได้อย่างดี เมื่อผู้สูงอายุได้ลงมือปฏิบัติจริง มีโอกาสได้ฝึกฝนทักษะนั้นซ้ำๆ สม่ำเสมอ และไม่กลัวที่จะผิดพลาด ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“กว่าจะจับจังหวะได้ก็รู้สึกว่าจะต้องใช้เวลา เดียวเราต้องเอาจนได้ เราต้องฝึกฝนวันนี้ไม่ได้ พรุ่งนี้ต้องเอาให้ได้ คิดว่าต้องทำให้ได้ แต่พอมาคิดในใจ แล้วผิดเป็นครู คนมันต้องโง่มาก่อนฉลาดอยู่แล้ว”

(รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอน แรปเปอร์ แรปป่า, เผยแพร่เมื่อ 4 พฤษภาคม 2560,

วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สื่อมักจะสะท้อนให้เห็นอีกอย่างหนึ่งก็คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่ายของกิจกรรม ยกตัวอย่างเช่น การฝึกเล่น Skateboard ของคุณป้าวัย 62 ปี สื่อได้นำเสนอความพยายามในการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการด้วยการลองผิดลองถูก เพิ่มระดับความยากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ลืมที่จะระมัดระวังความปลอดภัยให้กับตัวเอง

“เรารู้ตัวนะว่าจะเล่นก็จะไม่ให้โอดโณอะไรขนาดนั้น เราก็จะฝึก ฝึกความปลอดภัย”

(รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊บบักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย, เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2562)

4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ใครๆ เขาวงอายุเท่านี้แล้ว ทำไมไม่แก่ ไอ้เรื่องอายุ เรื่องตัวเลขปฏิเสธไม่ได้ แต่เหตุที่ทำให้ไม่แก่ตามตัวเลขมีอยู่ 2 อย่างคือ สุขภาพดี ไม่มีโรคประจำตัวที่ร้ายแรง หรือบั่นทอนสุขภาพ ทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน ไม่ขุ่นมัว เมื่อกายสบาย ใจก็สบาย”

(คุณหญิงซันนิ จาติกวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562,

“คนอายุเท่าไหนก็แล้วแต่ ถ้าใจมีความสุข กายก็มีความสุขไปด้วย”

(Line กนก (ลายกนก) ตอนสุขสูงวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562,

นอกเหนือจากการให้ผู้สูงอายุกำหนดเป้าหมายเพื่อตนเองแล้ว ยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุควรกำหนดเป้าหมายทางการเรียนรู้ของตนเองให้เป็นไปเพื่อสังคม ด้วยการชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการเรียนรู้ไม่แตกต่างจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสที่จะได้กลับเข้าสู่ชีวิตการทำงานแม้ว่าจะล่วงเข้าสู่วัยเกษียณ

“การจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นคนที่เริ่มเข้าสู่วัยที่เรียกได้ว่าสมควรแก่การหยุดพัก และละวางจากภาระหน้าที่จึงไม่ถูกต้องเท่าใดนัก เพราะผู้สูงอายุบางคนแม้จะล่วงเลยวัยเกษียณแล้วก็ตาม ก็ยังมีความสามารถในการทำงาน เช่น เป็นที่ปรึกษา ให้แก่องค์กรเพื่อดึงเอาประสบการณ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์”

(ตามไปดูผู้เฒ่าไฮเทค..ใครว่าผู้สูงอายุ แก่เกินเรียน, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุว่ามีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุใน 4 ด้าน คือ

กาย ร่างกายที่เสื่อมไปตามกาลเวลา ส่งผลต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

“คนแก่บางคนก็ยอมรับว่า ร่างกายก็ร่วงโรยไป จะลุกจะเดินก็ยากลำบาก จะให้ไปเรียนอะไรอีก คงไม่เอาแล้ว”

(Line กนก (ลายกนก) ตอนสุขสูงวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

ใจ สำหรับผู้สูงอายุแล้วกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญ ทัศนคติเชิงบวกทั้งที่มีต่อตนเองและสังคม รอบข้างมอบให้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในทุกด้านของผู้สูงอายุ ทำให้รู้สึกถึงคุณค่าในตนเอง

“ผู้สูงวัยไม่จำเป็นต้องบอกว่า แก่ เพราะคำว่าแก่ มันรู้สึกเหมือนไม่มีคุณค่า แต่ถ้าเป็นผู้สูงวัยเรายังมีคุณค่าอยู่ ทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ ต้องอย่าท้อแท้ และเปิดใจกว้าง ยอมรับสภาพว่าโลกมันเปลี่ยนไปแล้ว”

(ชีวิตทันสมัย ไม่จำกัดวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

“คนอายุเท่าไหนก็แล้วแต่ ถ้าใจมีความสุข กายก็จะมีสุขไปด้วย”

(Line กนก (ลายกนก) ตอนสุขสูงวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

“พอมาเรียนแล้วสร้างผลงานได้มากมายเราก็รู้สึกดีใจ ลูกหลานก็ภูมิใจ ตั้งใจไว้ว่าจะเลิกเรียนเมื่อหมดลม จะมาจนกว่าจะมาไม่ไหว ได้เรียนร่วมกับเพื่อนก็มีความสุขใจ สนุก ถือเป็นคุณค่าทางใจที่ผู้สูงวัยต้องการ”

(ไอที vs ผู้สูงอายุ คู่ปรับ เส้นขนาน หรือทางเดียวกัน สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2562)

สังคม นอกจากปัจจัยทางกาย และจิตใจ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุแล้ว ทางด้านสังคมนับเป็นอีกด้านหนึ่งที่สื่อนำเสนอให้เห็นว่า มีผลต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ดังแสดงในตัวอย่างของข้อความดังนี้

“เรามีลูกศิษย์กลุ่มที่เรียนกันมายาวนานเป็น 10 ปี ชื่อกลุ่มคนรักวันอาทิตย์ ไม่เกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง แต่ชื่อนี้เพราะเขาจองเรียนวันอาทิตย์เป็นประจำ สำหรับกลุ่มนี้มีสมาชิกอายุตั้งแต่ 55-79 ปี มีหลายอายุ หลากหลายอาชีพ ทุกคนที่เกษียณแล้ว เจ้าของกิจการ แม่บ้าน เวลาเรียนพวกเขาไม่ได้แค่มาเรียนรู้ แต่เขามาสร้างสังคม มีจัดกิจกรรมออกไปไหว้พระทำบุญท่องเที่ยวนอกสถานที่ ซึ่งทุกคนช่วยเหลือกันและสนุกสนาน” เดิมที เวลาเรียนก็เรียนเต็มที่ กล้าซักถาม ไม่ต้องอายว่าใครจะบ่นว่าเมื่อเขาไม่รู้ไม่เข้าใจ”

(ไอที vs ผู้สูงอายุ คู่ปรับ เส้นขนาน หรือทางเดียวกัน, สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2562)

ข้อความดังกล่าวทำให้เห็นว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอคือการให้ความสำคัญกับการมีสังคมที่เป็นมิตร ส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ด้วยการทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้สังคมของผู้สูงอายุอาจเกิดขึ้นได้จากการเกิดความเชื่อมโยงกับครอบครัวและคนรุ่นใหม่ด้วยการทำกิจกรรมที่ท้าทาย ดังเช่นกรณีของ ป้าเจ็บบนนักสเก็ตบอร์ด ทีมชาติไทย

“การเล่น Skateboard คือ เราได้เที่ยว เพราะว่าเราอยู่ในกรุงเทพมหานครมานาน เบื่อมาก เราได้อากาศ ได้ภาพวิวทิวทัศน์ ได้เพื่อน ได้อะไรอย่างเงี้ย และเพื่อนเราแบบ เพื่อนที่ คนที่อายุใกล้เคียงเราที่สุด คือ ห่างจากเราครึ่งหนึ่ง มัน เป็นประสบการณ์ใหม่ คนจะชอบพูดว่า อายุขนาดนี้ วัยห่างกันขนาดนี้ จะมาเป็นเพื่อนกันไม่ได้ มันจะไม่เข้าใจกัน แต่ไม่ใช้ในสังคม Long Board ในสังคมนี้ทุกคนเข้าใจกันมาก ทุกคนเชื่อว่าเรารักที่จะเล่น Skateboard แค่ว่าไปไหนกันแค่ว่าชวนเราไปด้วย ไม่คิดว่าเราเป็นภาระ”

(รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ็บบนนักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย, เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2562)

เศรษฐกิจ สำหรับทางด้านเศรษฐกิจ สื่อชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้เกษียณอายุไปแล้ว ผู้สูงอายุก็ยังสามารถทำงานได้ และไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้สูงอายุจะลางานหรือหยุดพักไปจากการทำงาน ดังข้อความที่กล่าวว่า

“การจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นคนที่เริ่มเข้าสู่วัยที่เรียกว่าสมควรแก่การหยุดพัก และลางานจากภาระหน้าที่จึงไม่ถูกต้องเท่าใดนัก เพราะผู้สูงอายุบางคนแม้จะลางานแล้ววัยเกษียณแล้วก็ตาม ก็ยังมีความสามารถในการทำงาน เช่น เป็นที่ปรึกษา ให้แก่องค์กรเพื่อดึงเอาประสบการณ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์” **กรมมหาวิทยาลัย**

(ตามไปดูผู้เฒ่าโฮเทค..ใครว่าผู้สูงอายุ แก่เกินเรียน, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

ข้อความดังกล่าวทำให้เห็นสังคมยังมองเห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุว่า ควรส่งเสริมให้ทำงานอย่างต่อเนื่องในขณะที่ยังมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะนอกจากจะทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้แล้ว ยังเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติให้ก้าวต่อไปได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ในกรณีของคุณลุงองอาจ แพชั่นนิสตา รุ่งเกาที่หันมาปรับเปลี่ยนชีวิตของตนเองด้วยการลุกขึ้นมาเป็นนายแบบในวัย 67 ปี โดยมีลูกชายและเจ้าของยี่ห้อเสื้อผ้าให้การสนับสนุนเป็นนายแบบโฆษณาสินค้า ส่งเสริมให้เกิดมุมมองใหม่ในการสร้างงานให้กับผู้สูงอายุ โดยสื่อได้สะท้อนให้ว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการสร้างเสริมเศรษฐกิจทางแฟชั่นให้ก้าวไกลขึ้น ปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุให้มีความทันสมัยและเข้าถึงกลุ่มคนในทุกระดับและช่วงวัย

“ไม่มี ไม่ตื่นเต้นเลย เรามั่นใจ ในเมื่อเจ้าของยี่ห้อองไวในเรา เราต้องทำให้ดีที่สุด ไม่มีว่าขนาดรุ่นเก่าๆ มีโอกาสจะมาเดินร่วมกับเรา เราไม่ใช่ว่าโดนดูถูก คล้ายๆสร้างกำลังใจ อย่างแรกต้องให้ยี่ห้อที่ผมใส่นั้น ต้องให้เขามีผลงาน ออกมาดุติ นำเสนอให้โดดเด่นขึ้นมาจากตัวเรานี้แหละ ยังต้องเรียนรู้อีกเยอะ คนเราไม่ใช่ว่าแบบเราเก่งแล้ว คนที่เก่งกว่าเรามีอีกเยอะ เรายังต้องพัฒนา ถึงแม้จะ 67 แล้วก็ต้องพัฒนาตัวเองเรื่อยๆ เพราะมันเป็นสิ่งใหม่ของเรา”

(รายการสุงวัยไทยแลนด์ตอนลงองอาจแพชั่นนิสต้าชายวัยเก๋า,
เผยแพร่เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2561)

ตารางที่ 4. 5 สรุปผลการวิเคราะห์สื่อออนไลน์

การวิเคราะห์วาทกรรม	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม	“ยิ่งถ้าเรามีโอกาสในชีวิตมากกว่าผู้อื่น ก็ต้องเรียนรู้ให้หนักกว่าผู้อื่น” (เรียนรู้ตลอดชีวิต..แนวคิดใหม่ของคนไทยคุณภาพ)
	การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุ	“ฉันชอบเรียนรู้อะไรใหม่ๆ อยู่เสมอ... ฉันจะไม่ปิดกั้นตัวเอง ลองเรียนรู้อะไรใหม่ๆ บ้าง ทุกอย่างมันอยู่ที่ทัศนคติ ก่อนนะ มันเป็นเรื่องของความใจกว้าง โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว” (คุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562)
		“การแสวงหาความท้าทายแปลกใหม่ อาจจะเป็นเรื่องที่คนหนุ่มสาวทำกัน แต่ก็เชื่อว่าเลยวัยเกษียณมาแล้วจะต้องหยุดเรื่องราวเหล่านี้ไว้” (รายการสุงวัยไทยแลนด์ ตอนลงองอาจ แพชั่นนิสต้าวัยเก๋า, สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2562)

การวิเคราะห์เหตุการณ์	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
	ยอมรับต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น และพร้อมที่จะเรียนรู้ และแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น	“ผิดพลาดก็แก้ไขได้ ไม่ต้องเอาเก่งมากนักหรอก ให้พอเป็นบ้าง สำคัญอยู่ที่ใจอย่ากลัว” (คุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562)
	การทำกิจกรรมร่วมกับคนในครอบครัว ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ	“การได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เหมือนเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว” (รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอนลุงองอาจ แพชั่นนิสตัววัยเก๋า, เผยแพร่เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2561)
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	ผู้สูงอายุควรมีแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัย เทียบเท่ากับต่างประเทศ	“ย้อนไปเมื่อ 5 ปีก่อน เวลานั้นที่อเมริกาผู้สูงวัยเข้าใช้อินเทอร์เน็ตกันมาก ฝรั่งเศสโน่นเขาใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเพื่อนและหาความรู้ไปด้วย เลยคิดว่าน่าจะมาทำอะไรสักอย่างที่ทำให้คนไทยผู้สูงวัยมีความรู้ในด้านนี้” (เรียนรู้ตลอดชีวิต..แนวคิดใหม่ของคนไทย คุณภาพ, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2562)
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	การเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	“เราต้องฝึกฝน วันนี้ไม่ได้ พรุ่งนี้ต้องเอาให้ได้ คิดว่าต้องทำให้ได้” (รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอน แรปเปอร์ แรปป้า, เผยแพร่เมื่อ 4 พฤษภาคม 2560)
	ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่ายของกิจกรรม	“เรารู้ตัวนะว่าจะเล่นก็จะไม่ให้โลดโผนอะไรขนาดนั้น เราก็จะฝึก ฝึกความปลอดภัย”

การวิเคราะห์เหตุการณ์	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
		(รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊ียบ นักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย, เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2562)
4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	ผู้สูงอายุกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อให้ตนเองมีสุขภาพกายและใจที่ดี	“การได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ ทำให้รู้สึกไม่เกียจเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพด้วยแล้ว ยิ่งทำให้รักตัวเองพอมีสภาพดี ไม่มีโรคประจำตัวที่ร้ายแรง หรือบั่นทอนสุขภาพ ก็ทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน ไม่ขุ่นมัว เมื่อกายสบาย ใจก็สบาย” (คุณหญิงชัชวีร์ จาติกวณิช ไม่หยุดที่จะเรียนรู้, สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562)
	กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อสังคม	“ผู้สูงอายุบางคนแม้จะล่วงเลยวัยเกษียณแล้วก็ตาม ก็ยังมีความสามารถในการทำงาน เช่น เป็นที่ปรึกษา ให้แก่องค์กรเพื่อดึงเอาประสบการณ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์” (ตามไปดูผู้เฒ่าไฮเทค.. ใครว่าผู้สูงอายุ เก๋เกินเรียน, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	กาย ร่างกายที่เสื่อมไปตามกาลเวลาส่งผลต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	“คนแก่บางคนก็ยอมรับว่า ร่างกายก็ร่วงโรยไป จะลุกจะเดินก็ยากลำบาก จะให้ไปเรียนอะไรอีก คงไม่เอาแล้ว” (Line กนก (ลายกนก) ตอนสุขสูงวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)
	ใจ ทัศนคติเชิงบวกทั้งที่มีต่อตนเองและสังคมรอบข้างมอบให้ส่งผล	“ผู้สูงวัยไม่จำเป็นต้องบอกว่า แก่ เพราะคำว่าแก่ มันรู้สึกเหมือนไม่มีคุณค่า แต่ถ้าเป็นผู้สูงวัยเรายังมีคุณค่าอยู่ ทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ ต้องอย่าท้อแท้ และเปิดใจกว้าง ยอมรับสภาพ

การวิเคราะห์หาผลกระทบ	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
	ต่อการดำเนินชีวิตใน ทุกด้านของผู้สูงอายุ	ว่าโลกมันเปลี่ยนไปแล้ว” (ชีวิตทันสมัย ไม่จำกัดวัย, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)
	สังคม “สังคมที่เป็นมิตร” ทำให้ เกิดขึ้นได้ด้วยการ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและ กลุ่มคนหลายช่วงวัยมี โอกาสได้ทำกิจกรรม ร่วมกัน	“คนจะชอบพูดว่า อายุขนาดนี้ วัยห่าง กันขนาดนี้ จะมาเป็นเพื่อนกันไม่ได้ มันจะไม่เข้าใจกัน แต่ไม่ใช่ในสังคม Long Board ในสังคมนี้ทุกคนเข้าใจ กันมาก ทุกคนเชื่อว่าเรารักที่จะเล่น Skateboard เค้าไปไหนกันเค้าก็ชวน เราไปด้วย ไม่คิดว่าเราเป็นภาระ” (รายการมนุษย์ต่างวัย ตอน ป้าเจ๊บบ นักสเก็ตบอร์ดทีมชาติไทย,เผยแพร่เมื่อ วันที่ 17 ส.ค. 2562)
	เศรษฐกิจ ประสบการณ์ของ ผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ มี คุณค่าต่อการพัฒนา เศรษฐกิจชาติ	“การจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นคนที่เริ่ม เข้าสู่วัยที่เรียกได้ว่าสมควรแก่การหยุด พัก และละวางจากภาระหน้าที่จึงไม่ ถูกต้องเท่าใดนัก เพราะผู้สูงอายุบาง คนแม้จะล่วงเลยวัยเกษียณแล้วก็ตาม ก็ยังสามารถในการทำงาน เช่น เป็นที่ปรึกษา ให้แก่องค์กรเพื่อดึงเอา ประสบการณ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์” (ตามไปดูผู้เฒ่าไฮเทค..ใครว่าผู้สูงอายุ แก่เกินเรียน, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562)

สรุปผลการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด

จากการศึกษาตัวบทที่มีความเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผลิตโดยภาครัฐและเอกชน
ผ่านการศึกษาเอกสารและสื่อออนไลน์ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.4 และ 4.5 ดังกล่าวข้างต้น พบว่า
สังคมสื่อสารประเด็นการเรียนรู้เกี่ยวกับของผู้สูงอายุ ไว้ 5 ด้าน ดังนี้

ในด้านของความเชื่อ แหล่งเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ เป้าหมายของการเรียนรู้ และปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ว่า เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ “โอกาส” ซึ่งในอดีตสังคมไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษาของผู้สูงอายุมากนัก และจัดกลุ่มผู้สูงอายุอยู่ในกลุ่มที่ต้องการการสงเคราะห์ในทุกด้าน ทำให้เห็นว่า แนวนโยบายต่างๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นมาโดยภาครัฐนั้น ล้วนแล้วแต่มุ่งไปที่การให้ความอนุเคราะห์ แต่ไม่ได้มุ่งที่จะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุหรือคนในสังคมเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ แต่เมื่อพิจารณาในมุมของภาคเอกชนกลับพบว่า มีความพยายามในการสื่อสารความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไปในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ การสื่อสารการเรียนรู้ของผู้สูงอายุด้วยบทเรียนที่ “ท้าทาย” ด้วยการเรียนรู้กิจกรรมของคนต่างวัยที่ทันสมัยและส่งเสริมให้เกิดทัศนคติเชิงบวกขึ้นกับตัวของผู้สูงอายุและคนรอบข้าง ถึงแม้ว่าความท้าทายอาจไม่ใช่คำที่เหมาะสมนักเมื่อใช้ในการกล่าวถึง ผู้สูงอายุ แต่สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองแล้ว ยังคงต้องการความท้าทายเล็กๆ ในการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดพลังกายและใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

“เทคโนโลยี” เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สังคมมองว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่า การสื่อสารภาพของผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ที่ล้าสมัย ไม่เท่าทัน และกลัวกับการใช้เทคโนโลยี ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ แต่สิ่งที่ภาคเอกชนบางส่วนพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นก็คือ ความพยายามที่จะเอาชนะความกลัวคอมพิวเตอร์ของผู้สูงอายุ ด้วยการต่อยอดภาพของผู้สูงอายุที่ทันสมัย ใช้เครื่องมือสื่อสารอย่างคล่องแคล่ว และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสัมมาอาชีพได้อย่างดีอีกด้วย ความเชื่อดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภาคเอกชนพยายามที่จะสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุที่ไม่มีการแบ่งแยกออกจากกลุ่มคนวัยต่างๆ ด้วยการให้เห็นว่าอายุไม่ใช่อุปสรรคต่อการเรียนรู้เรื่องของเทคโนโลยี

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นสังคมเมือง ปฏิเสธไม่ได้ว่า นี่คือนพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงมุ่งเน้นไปในทิศทางของการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุสามารถเลือกที่จะเรียนสิ่งที่ต้องการได้ตามความสนใจ นับเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก สังคมได้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้ผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่แต่อย่างใด แต่ก็สามารถใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมต่อยอดทางความคิด ทดลองการเรียนรู้แบบใหม่ด้วยการลองผิดลองถูก การต่อยอดภาพการเรียนรู้แบบนำตนเองของผู้สูงอายุอยู่เสมอ โดยเฉพาะกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ ยิ่งทำให้เห็นว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองอาจมีวิธีการที่ไม่ได้แตกต่างไปจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ เช่นเดียวกัน

ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบนำตนเองดังกล่าว สังคมผลิตสื่อเป็นจำนวนมากที่นำเสนอวิธีการเรียนรู้ในเนื้อหาต่าง ๆ จากเนื้อหาระดับพื้นฐาน เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ ขั้นพื้นฐาน ไปจนถึงการตัดต่อภาพยนตร์ การทำ website หรือ Animation เป็นต้น เนื้อหาต่าง ๆ

ดังกล่าว ทำให้มองเห็นว่า สังคมมีความพยายามสร้างภาพของผู้สูงอายุให้เป็นผู้เรียนรู้ที่ทันสมัย รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ สังคมยังชี้ให้เห็นการเตรียมความพร้อมของการเป็นผู้สูงอายุสำหรับบุคคลในวัยผู้ใหญ่อีกด้วย ด้วยการให้ความสำคัญไปที่การออม และการดูแลสุขภาพเป็นสำคัญ ด้วยมองว่า ผู้สูงอายุในปัจจุบันนั้นขาดการเตรียมความพร้อมในเรื่องดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยตกอยู่ในภาวะของผู้ต้องการการพึ่งพิงสูง

นอกจากนี้ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุก็นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สังคมต้องการนำเสนอผ่านสื่อ โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงเป้าหมายของการเรียนรู้ในสองประการหลักๆ คือ การเรียนรู้ที่เป็นไปเพื่อตัวของผู้สูงอายุเอง และการเรียนรู้ที่เป็นไปเพื่อสังคม โดยทั้งสองเป้าหมายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า สังคมยังคงให้ความสำคัญกับคุณค่าของผู้สูงอายุ การต่อยอดด้วยการผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติ ให้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง มีการกำหนดการประกาศเกียรติคุณให้กับผู้สูงอายุในรูปแบบของรางวัล หรือบทบาททางสังคมที่อยู่เหนือกว่าบุคคลทั่วไป เช่น รางวัลผู้สูงอายุดีเด่น ศิลปินแห่งชาติ ครูภูมิปัญญา เป็นต้น

สำหรับในด้านของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้น ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังขารมนุษย์ นั่นคือ ความเสื่อมทางร่างกายว่ามีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันสังคมก็มีความพยายามที่จะสื่อสารทัศนคติเชิงบวกต่อเรื่องดังกล่าว ด้วยการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมองเห็นว่า ความเสื่อมทางร่างกายอาจมีผลต่อการเรียนรู้ก็จริงอยู่แต่นั้นก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะกำหนดว่าผู้สูงอายุไม่ควรที่จะเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตามกำลังความสามารถที่ตนเองมีอยู่

มุมมองที่ 2 ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกำหนดตนเอง

สำหรับในมุมมองที่ 2 ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกำหนดตนเองนั้น ผู้วิจัยนำเสนอผลการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใน 6 ภูมิภาค จำนวน 112 คน และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และผู้ผลิตสื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตามประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในวัยเยาว์ ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งสะท้อนความเชื่อที่ว่า “โอกาส” เป็นสิ่งสำคัญ การได้รับโอกาสให้ได้รับได้รับการศึกษาจากศูนย์กลางของแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสังคมเมือง ส่งผลให้สามารถความรู้วิทยาการต่างๆ ที่ได้รับนั้นมาพัฒนาสังคมชุมชนของตนเอง ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“เหตุจูงใจคือเราเป็นลูกชานา อยู่ในฐานะครอบครัวที่ยากจน และเรียนในโรงเรียนที่ชื่อว่า “ครอบครัวอนาถา” ซึ่งทำให้เราเข้าใจและเห็นใจใน

บทบาทของคนจน พอได้โอกาสเรียน 6 ปีโดยไม่เสียค่าเทอมโดยเลือกเรียน
ครูที่เชียงใหม่ แล้วเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองตลาดวิชาการมากกว่าลำปาง”

(สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)

คำกล่าวนี้นี้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อที่ว่า สังคมเมืองเป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อ
ความคิดของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่ได้จากการ
เรียนรู้ในสังคมเมืองว่า สามารถนำมาแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ ด้วยการนำวิชาความรู้
กลับมาพัฒนาสังคมชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

“โอกาส” ที่สังคมมอบให้ยังมาในรูปแบบของการได้ทำงานที่ “ท้าทาย” ความสามารถ
โอกาสดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุได้นำเอาประสบการณ์ชีวิตหลากหลายแง่มุม มาใช้ในการแก้ไข
สถานการณ์จนประสบความสำเร็จอย่างสูงสุดเป็นที่ยอมรับของผู้ได้บังคับบัญชาและสังคม ความทำ
หายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้นด้วยตัวของตัวเอง ดังเช่นคำกล่าวของคุณปิติ สิทธิอำนวย ที่กล่าว
ขึ้นเมื่อถามถึงประสบการณ์การเรียนรู้ที่ท่านประทับใจ เมื่อท่านได้รับโอกาสจากผู้ใหญ่ให้รับผิดชอบ
งานเป็นผู้จัดการสาขาธนาคารกรุงเทพฯ ถึงสิบสาขาด้วยกัน

“..ท้าทาย ท้าทาย ผมท้าทายตัวเองด้วย เพราะนี่เป็นโอกาสทอง”

(ปิติ สิทธิอำนวย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562)

สิ่งที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ในวัยทำงานส่งผลประสบการณ์เป็นบทเรียนชีวิตที่พร้อมจะส่งต่อ
ให้กับคนรุ่นต่อไป ผู้สูงอายุเหล่านี้แสดงออกถึงความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองได้ทำให้กับองค์กร สังคม
และครอบครัว โดยมองว่าประสบการณ์ชีวิตดังกล่าวจะถูกดึงออกมาใช้โดยอัตโนมัติเป็นการแสดง
ออกแบบที่เหมือนการหยั่งรู้ (Intuition) เป็นคุณลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุที่มีความเป็นผู้นำการ
เปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมชุมชน

ถึงแม้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจจะมีผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของ
ผู้สูงอายุ แต่มีผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความเชื่อว่าร่างกายกับความสามารถทางสติปัญญานั้นแยก
ส่วนกัน ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยไปตามวัย แต่สติปัญญาไม่ได้เสื่อมถอยลงไปด้วย เช่นคำกล่าวที่ว่า

“เดี๋ยวนี้ผมอายุแปดสิบหกนะ ผมบอกตรงๆเลยนะ จากนี้ถึงข้างบนนี้ ผมไม่

รู้สึกแก่เลย จริงผมไม่รู้สึกแก่นะ จริงๆ ผมรู้สึกที่ผมยังหนุ่มอยู่ ยังมีความ

ฝันและไฟที่อยากจะเรียนรู้อยู่เสมอ ผมยังไปได้อีกเยอะ แต่ว่าเผลอลงไป

โดยเฉพาะเขารู้ว่าเป็นคนแก่”

(ปิติ สิทธิอำนวย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562)

การยอมรับว่าความแก่ชราทางร่างกายมีอยู่จริง สวนทางกับความสามารถทางสติปัญญา
อาจไม่ใช่วิบัติของผู้สูงอายุทั่วไป แต่ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในสังคมเมืองมีผู้สูงอายุที่มี
ความเชื่อเช่นนั้นอยู่จำนวนไม่น้อย และผู้สูงอายุเหล่านี้มักจะเป็นผู้ที่มิภาวะของความเป็นผู้นำ

เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทางการเรียนรู้ เป็นแบบอย่างให้กับผู้สูงอายุทั่วไปและบุคคลอื่นๆ ในสังคม

การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นอยู่เสมอเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแต่ละช่วงของชีวิต ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ และจะยิ่งเพิ่มคุณค่าให้กับตนเองได้มากยิ่งขึ้นเมื่อได้นำความคิดความรู้สึกล้วนๆ ไปใช้ในการอบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติต่อไป ดังเช่นในกรณีของคุณภัทราวดี มีชูธน ที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ว่า

“ต้องบอกว่าทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงกับชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการย้ายที่อยู่อาศัย หรือตงงาน รวมถึงที่อายุ 60 ปี เรามองว่าเป็นการเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่แบบเต็มตัว ดิฉันจะไม่มองโลกเหมือนคนอื่น ๆ ทุก ๆ ครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง มัน คือ การ start up ตลอดเวลา เราต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า เหมือนเราโตขึ้นมาแล้ว เราจะแก้ปัญหาย่อยๆ ที่จะก้าวไปข้างหน้า อย่างผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเวลาที่เจอปัญหาเราก็ต้องที่แก้ปัญหาลงไปเรื่อย ๆ ไม่เคยคิดว่าตัวเราแก่ เวลาที่มีคนถามว่าอายุเท่าไร เราก็บอกว่า อายุ 71 อย่างภูมิใจ ดิฉันยังคงเล่นสเก็ตบอร์ด ดิฉันยังคงปั่นจักรยาน ซึ่งการปั่นจักรยานนี้ไม่ได้หมายถึงการขโมยอะไรนะ หรือที่เด็กทำกันนะ ดิฉันปั่นไปเก็บแอปเปิ้ลประมาณนี้ และปั่นไปสอนเด็กที่เค้าไม่ให้เข้าในสวนสาธารณะ ยังคงทำงานกับเด็ก ๆ ทำงานหลาย ๆ อย่าง”

(ภัทราวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

การมีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ร่วมกับวัยรุ่นหรือกลุ่มคนต่างวัย เป็นการเปิดโอกาสสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตนเอง ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกร่วมกันช่วยเหลือ เหมือนได้กลับไปสู่วัยหนุ่ม-สาวอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้ทำกิจกรรมที่ท้าทายความสามารถ

“ดิฉันเป็นคนที่ชอบทำมนุษย์ เมื่อก่อนเราจะทำตัวเอง แต่ตอนนี้ไม่ไหวละ แล้วเราเอาตรงนี้ไปสอนเด็กที่มีปัญหา แล้วบอกเด็ก ๆ เสมอว่าชีวิตมีคุณค่า”

(ภัทราวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุกำหนดตนเองให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต และใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมมาถ่ายทอดสู่กลุ่มคนต่างวัย เปิดหนทางของการเรียนรู้ด้วยวิถีความเชื่อแบบใหม่ ๆ ด้วยการไม่ปล่อยตัวเองตกอยู่กับความคิดความเชื่อเดิมๆ ที่ว่า “แก่แล้ว แก่เลย ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้อะไรแล้ว”

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังได้สะท้อนการทำงานของภาครัฐในปัจจุบันที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้กับผู้สูงอายุอย่างจริงจังโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการออม ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่จำเป็นต้องเผชิญกับความยากจนต้องการการพึ่งพิงจากภาครัฐและคนในครอบครัว

“แต่ปัจจุบันเราจะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันต้องใช้เงินใช้ทองแล้วผู้สูงอายุในปัจจุบันขาด การออม รัฐบาลไม่ได้วางแผน รัฐบาลนี้ขาดการวางแผนมอง สังคมผู้สูงอายุขาด การพัฒนาคนไม่ครบถ้วนถ้ารัฐบาลมองทะลุจะต้องให้ คนไทยมีการเก็บออมมานานละ”

(ประยูร สดใส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองแล้วความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก นั่นคือ ความเชื่อที่ว่าเทคโนโลยีและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดที่ได้สนทนากันต่างชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ โทรศัพท์มือถือในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล สร้างพื้นที่ทางสังคมในโลกเสมือนที่เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้อย่างอิสระ ไร้ขีดจำกัด

“ดูทีวี เพราะทีวีสำคัญที่สุด ทำให้เห็นโลกกว้างว่าต่างประเทศเค้าเป็นยังไง เราจะได้จากตรงนี้ และได้มีการคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อน ๆ เพราะแต่ละรุ่นสนใจคนละอย่าง เราก็จะมาเล่าสู่กันฟัง และเล่นไลน์”

“ถ้าพูดถึงการเรียนรู้ที่นี้ ก็จะมีกิจกรรมร้องเพลง เล่นกีฬา เล่นเปตอง เล่น อังกาสูง ร้องเพลง มีเต็นดินั่ง ตอนนี้นำกำลังสนใจอยากเรียนการใช้ โทรศัพท์มือถือ เล่นไลน์บ้าง..”

(สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้สูงอายุเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีความหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่ภาครัฐจัดสรรให้ อย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตลอดจนถึงวัดวาอารามต่างๆ ส่วนภาคเอกชนก็มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ชมรม หรือกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันตามความสนใจของผู้สูงอายุเอง อีกทั้งยังมีแหล่งเรียนรู้ในเครือข่ายออนไลน์ซึ่งจะว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

ผู้สูงอายุจำนวนมากให้ความสำคัญกับการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างเช่น กรณีของอาจารย์พยุง ใบแย้ม ผู้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีธรรม วิถีไทย บ้านแม่คุณ จังหวัดกาญจนบุรี โดยได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับความสำคัญของการมีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า

“จากประสบการณ์ที่ได้สอนเด็กพิเศษที่ถูกทอดทิ้งจากสังคม ทำให้อยาก สร้างพื้นที่ที่ดีให้เกิดขึ้นเพื่อรองรับผู้คนต่างๆ ไม่ได้ทำเฉพาะเด็กๆ เท่านั้น

เราเลยเกิดไอเดียในการทำสถานที่ตรงนี้ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีไทย ที่ใช้คำว่าวิถีไทยเพราะหลังจากที่เราได้สอน เรามีโอกาสทำงานร่วมกับหน่วยอื่น ๆ ที่สามารถเข้ามาช่วยเหลือมีกลุ่มเด็กและเยาวชนเหล่านี้ รวมถึงกลุ่มพิพิธภัณฑสถานที่จะทำให้เราได้ขยายชื่อเสียงไปเรื่อย ๆ แล้วก่อนที่จะเกษียณเลยไปต่อปริญญาเอก พี่ก็ใช้ตัว self-control ที่ได้ศึกษาว่าโลกจะร้อนนำมาพัฒนาศูนย์ตรงนี้ ให้เป็นศูนย์ต้นแบบในเรื่องของสิ่งแวดล้อม”

(พญ. ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

“การที่ผู้สูงอายุมีพื้นที่ที่ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้รู้สึกไม่เหงา มีความสุขที่ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ จากที่จะมีปัญหาในการเป็นผู้สูงอายุติดบ้าน กลายเป็นผู้สูงอายุที่ติดสังคมแทน สุขภาพทั้งกายและจิตใจดีขึ้น เพราะเค้าได้รับการดูแลเอาใจใส่ และหากเรามีการปรับปรุงและพัฒนาให้ครบทุกพื้นที่สังคมจะเป็นสุข”

(พญ. ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ภาครัฐจะให้การสนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุก็ตาม แต่ด้วยระบบราชการที่ล่าช้าทำให้การเบิกจ่ายไม่เท่าทันต่อความต้องการผู้สูงอายุ อีกทั้งการได้รับทุนสนับสนุนจากภาครัฐมักจะสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้กลุ่มผู้สูงอายุไม่ได้พัฒนากิจกรรมของตนเองมากเท่าที่ควร ในสังคมเมืองที่มีศักยภาพจึงมักจะใช้วิธีการแสวงหาแหล่งทุนด้วยตนเอง ยกตัวอย่างกรณีมูลนิธิพัฒนางานเพื่อผู้สูงอายุ (FOPVED) ที่ก่อตั้งโดยอาจารย์สว่าง แก้วกันทา ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศเป็นหลัก ด้วยแหล่งเงินทุนดังกล่าวจึงทำให้มูลนิธิมีอิสระในการจัดดำเนินงานด้านผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ และมีความเป็นสากล

“พอเรามาตั้งมูลนิธิเราก็มีการปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่ โดยอย่างของผมหากอยากได้เงินทุนจากนายทุนนี้ วิธีการของผม คือ การเข้าไปคุยกับชมรมผู้สูงอายุ แล้วให้ชมรม ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดรายได้ แล้วให้ส่งรายชื่อของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ โดยเงินที่ได้จะเป็นของชมรมผู้สูงอายุ แต่ชมรมผู้สูงอายุก็ไม่เห็นด้วย บางครั้งเราก็เข้าใจเพราะทำงานด้านนี้ มันต้องโปร่งใส โดยก็ทำเป็นเงื่อนไขโดยมูลนิธิเอาเงินมาให้ชมรมเพื่อบริหารจัดการ และผู้สูงอายุที่ทำงานได้รับทุนไป รวมถึงดูแลคนที่ทำงานไม่ได้ เพื่อให้มีกินเท่า ๆ กัน”

(สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)

ผู้สูงอายุแสดงทัศนะเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองว่า ต้องมีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความอิสระที่ได้เรียนรู้ มีกิจกรรมที่ผ่อนคลายหลากหลาย และเป็นไปประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวกับสุขภาพกาย-ใจ และการพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อการเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ

“ชอบที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ได้เพื่อน ชอบโรงเรียนที่มีสภาพแบบนี้ มีความสุขดี สภาพแวดล้อมดีใกล้บ้าน ถึงเวลาอยากมาโรงเรียน ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ใกล้บ้านเดินทางสะดวก”

(ผู้สูงอายุที่โรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านคำย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุจะเลือกสิ่งที่คุณเองอยากเรียนสนใจ มีอิสระและบรรยากาศที่เป็นมิตร จะยิ่งสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ผู้สูงอายุที่ชื่นชอบความท้าทายหรือต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ก็จะมีวิธีการเรียนรู้ในรูปแบบดังกล่าว ยกตัวอย่างกรณีของคุณภัทรวดี มีชูธน กล่าวถึงวิธีการเรียนของท่านว่า

“ดิฉันเป็นคนที่ไม่รู้อะไรก็ต้องเอามาทำ อย่างการเรียนเรื่องของเทคโนโลยีการใช้มือถือ ก็จะมีเด็กๆ รุ่นน้องๆ สอนให้ เรียนทุกอย่างที่เราอยากเรียน”

(ภัทรวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

การเรียนรู้ร่วมกับเด็กหรือกลุ่มคนต่างวัย เป็นการท้าทายความสามารถของผู้สูงอายุที่ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเอง วิธีการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการสังเกตและการศึกษาสิ่งแวดล้อมรอบตัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะเข้าถึงจิตใจกลุ่มวัยรุ่นได้เป็นอย่างดี

“ดิฉันเป็นคนที่ไม่ทันสมัย ยังยอมผมอยู่จนทุกวันนี้ ดิฉันเป็นคนที่ไม่ดูและตามโลกให้ทัน ทั้งความคิด รสนิยม การกิน การแต่งตัว ดิฉันจะดูว่าเทรนมันไปถึงไหนแล้ว ค่อนข้างเป็นคนใฝ่รู้ เราพยายามสอนเด็ก ๆ ให้เป็นคนใฝ่รู้ เราจะไม่ตกยุค เราจะไม่เชย เราต้องไม่เชยทั้งในเรื่องของความคิดด้วย คือเราก็ไม่ได้เก่งทุก ๆ อย่างหรอกนะ แต่ก็เป็นคนชอบรู้”

(ภัทรวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

ในขณะเดียวกันมีผู้สูงอายุอีกจำนวนไม่น้อยที่ชื่นชอบวิธีการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เพราะมีกิจกรรมที่หลากหลายที่ได้เรียนรู้จากครูหรือวิทยากรที่มาสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพ และได้เรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ

อย่างเช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ การพูดภาษาอังกฤษ และการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ได้รับความสนุกสนานจากการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ ผู้สูงอายุด้วยกันเอง

“ชอบที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ได้เพื่อน ชอบโรงเรียนที่มีสภาพแบบนี้ มีความสุขดีสภาพแวดล้อมดีใกล้บ้าน ถึงเวลาอยากมาโรงเรียน ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ใกล้บ้านเดินทางสะดวก”

(สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมีความกังวลกับคำว่า “โรงเรียน” เพราะคิดว่าจะต้องเรียนด้วยวิธีการแบบที่เด็กเล็กๆ เรียนกัน

“ครั้งแรกกับคำว่าโรงเรียนเนี่ย กลัวนะ กลัวเราจะเขียนหนังสือไม่ได้ จะอ่านหนังสือไม่ค่อยได้ เพราะเราติดคนแก่เนี่ย เรียนแค่ป.4 กลัวเขาเอามาสอนเหมือนโรงเรียน”

(สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

ความกังวลดังกล่าวส่งผลให้ลูกหลานของผู้สูงอายุบางส่วนไม่ไว้วางใจในการจัดการเรียนการสอนของทางโรงเรียนผู้สูงอายุ สิ่งนี้สะท้อนผ่านพฤติกรรมของลูกหลานในการมานั่งเฝ้าผู้สูงอายุในห้องเรียนบ้าง และไม่อนุญาตให้ผู้สูงอายุในครอบครัวมาร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนบ้าง

“แรกๆ ก็กังวล ลูกชายก็ไม่อยากให้มา กลัวแม่เรียนไม่ทันเพื่อน ถึงขนาดมานั่งเฝ้าห้อง แต่เห็นเพื่อนๆ เค้ามารเรียนกันแล้วสนุก มีกิจกรรมอะไรให้ทำ เยอะแยะ ได้ความรู้ด้วย สนุกด้วย ก็เลยมาบ้าง”

(สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ตเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากนี้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองบางกลุ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ในรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุว่า

“ยายไม่ชอบให้ใครมาสอน ความคิดของเราออกมาจากสมองเราเอง เหมือนเรียนรู้แบบอัตโนมัติ คือมันจะอยู่ในตัวเราเอง จะบังคับให้ทำนู่นนี่ ยายทำไม่ได้ ยายมองว่ามันอยู่ที่พื้นฐานของเราละ ในกลุ่ม ๆ นี่จะต้องมีเพชรอยู่ในนั้น ยายเลยมองว่ามันเป็นแบบของมันเป็นอัตโนมัติ คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ถ้าหากคน ๆ นั้นอยากจะเรียนรู้ แต่สำหรับบางอย่าง อย่างที่ตอนนี้เค้าเล่น ๆ กันอยู่ เรายังไม่ได้ดูถูกนะ แต่ยายมองว่าไร้สาระ”

(สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2562)

4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้สูงอายุมองการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของตนเองว่าเป็นเรื่องของความต้องการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม พิจารณาได้จากข้อความของคุณสว่าง แก้วกันทา ผู้ก่อตั้งมูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ และอาจารย์ประยูร สดใส ครูใหญ่โรงเรียนผู้สูงอายุ วัดบ้านค่าย จังหวัดระยอง ดังนี้

“อยากมาทำงานให้กับผู้สูงอายุตรงนี้ จริงๆ แล้วก็อยากเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสังคมนะ เพราะทุก ๆ คนไม่แก่เกินเรียน เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างสบายและปลอดภัย ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งที่ทำมันอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย แค่อ้อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่เราจะทำยังไงให้มันกระตุ้นขึ้นมา แต่สำหรับผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะไม่ทอดทิ้ง หรือ ถอดถอนนะ เนื่องจากอาจจะเป็นเรื่องของเทคโนโลยีที่มีการติดต่อการทั่วถึงมากขึ้น คนที่ไม่เจอเลย อยู่ใกล้อยู่ไกล ก็ได้พูดคุยกันมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบของผู้สูงอายุสมัยนี้”

(สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)

“ความภาคภูมิใจ คือได้ตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ผมมีความคิดว่าเป็นส่วนหนึ่งเราก็จะเป็นผู้สูงวัย แต่การจะเป็นผู้สูงวัยของเรา เราอาจจะมีโอกาสที่ดีที่ว่า เราพอมีทักษะชีวิต คือ เราเตรียมพร้อมในการที่เราจะเป็นผู้สูงวัย แต่ว่าในสังคมไม่เท่ากัน ผมคิดว่าโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นมาได้ ผมภูมิใจมากที่ตอบสนองสังคม”

(ประยูร สดใส, 13 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากการความต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้สูงอายุส่วนสะท้อนเป้าหมายการเรียนรู้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับการสร้างภาคภูมิใจให้กับตนเองและคนในองค์กร

ผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่มีศักยภาพทางการเรียนรู้มักจะมีการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ที่มุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงสังคม และต้องการเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและบุคคลวัยอื่นๆ ที่ด้อยโอกาสกว่า ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“เราจะต้องมีการพัฒนาตัวเองตลอด ซึ่งส่วนตัวก็ไปสอบตามตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งเลขา ทั้งผู้บริการงาน เราก็สอบผ่าน แต่เราก็ตัดสินใจไม่เอา เราเลือกเป็นครูสอน เพราะเรามองว่าการที่เราเป็นคนสอน เราสามารถสร้างคนให้มีความรู้ได้เยอะกว่า แต่หากเราเป็นผู้บริหารการที่จะสอนครู หรือให้คำแนะนำ บางคนก็เห็นด้วย และบางคนก็ไม่เห็นด้วย แต่การที่เราเป็นครูไปสอนเด็ก เด็กเหมือน

เป็นผ้าสีขาวเราสามารถจะพัฒนาเค้าให้เป็นคนที่มีคุณภาพในสังคมได้”

(พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

นอกจากนี้ อาจารย์พยุ่ง ใบแย้ม ยังให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับผู้สูงอายุในปัจจุบันว่า ไม่มีเป้าหมายในการใช้ชีวิต

“รู้สึกว่าคุณผู้สูงอายุคือ วัน ๆ เอาแต่กิน เที่ยว แต่งตัวสวย ร้องเพลง ใช้ชีวิตไร้ค่า ซึ่งตอนนั้นเราไม่เข้าใจ เราเลยไม่รับงานนี้ แต่เค้าบอกว่าให้เราทำในเชิงธรรมปัญญา”

(พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

ผู้สูงอายุควรสร้างความภาคภูมิใจให้กับตัวเองด้วยการทำสิ่งที่ดี มีเป้าหมายในชีวิตที่มุ่งสร้างคุณค่าให้ตนเองและสังคม

“พี่คิดว่ามันขึ้นอยู่กับสิ่งที่เค้ามองตัวเอง ถ้าเค้ามองว่าตนมีความสามารถ เค้าก็จะมีความสามารถความภาคภูมิใจในตัวเองจะทำให้เกิดประโยชน์ในสังคม ส่วนตัวพี่พยายามไปเน้นหนักในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สืบค้น เชิญชวนให้มาทำกิจกรรม อบรม สัมมนา นำเสนอภูมิปัญญาของตนเอง เราก็ยกย่องภูมิปัญญาของเรา ซึ่งวิธีการต่าง ๆ มันก็เยอะนะที่จะทำให้คนมาสนใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เดียวนี้มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามา เราก็จะพยายามนำสิ่งนั้นมาเป็นตัวช่วย”

(พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมากที่สุด ก็คือ ทักษะชีวิตที่ผู้สูงอายุมีต่อตัวเอง เพราะถ้าผู้สูงอายุมีทักษะชีวิตเชิงบวกต่อตนเอง ไม่ว่าจะทำสิ่งใดผลที่เกิดขึ้นย่อมนำมาซึ่งความสุขเสมอ แต่ในทางกลับกันหากผู้สูงอายุเริ่มมองตนเองในเชิงลบแล้ว จะลงมือทำสิ่งใดก็จะมีแต่ความล้มเหลวท้อแท้หมดกำลังใจ

“ถ้าเทียบชีวิตตอนนี้กับเมื่อก่อนที่ทำงานอาชีพเป็นครู ชีวิตตอนนี้สนุกกว่า เพราะรู้สึกว่าการชีวิตตอนนี้มีค่าที่สุดสำหรับตัวเอง พอเกษียณมาทำงานตรงจุดนี้แล้ว มันเหมือนว่ามีงานใหญ่ที่มาท้าทายเรา ในการนำเมืองสงขลาสู่เมืองมรดกโลก มันเป็นหน้าที่ถ้าเราสามารถทำสำเร็จ และช่วยเหลือรวมทั้งแก้ปัญหาทางภาคใต้ได้ ตรงจุดนี้มันเป็นงานที่เราตั้งใจมาก”

(สปีสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)

ทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อตนเอง ส่งผลให้มีความสุขในการทำงาน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง โดยเฉพาะในเรื่องจิตใจ อาจารย์สืบสกุล ศรีสุขให้ความสำคัญกับเรื่องของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา สิ่งนี้มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง

“การที่เราเอาใจคนอื่นมาถึงใจเรา ทุกอย่างเลยไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาอะไรก็ตาม เอาใจเค้ามาใส่ใจเราให้ได้ว่าจะไร เพราะอะไร ทำไมถึงทำให้เค้าอยู่ในสภาพแบบนั้น ซึ่งเราต้องมองว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดอะไรแบบนั้น การที่เราเอาใจเค้ามาใส่ใจเราทุกเรื่องได้โดยที่เราไม่เติมไฟเติมเรื่องราวหรือกิเลสลงไป เราเห็นได้ว่าทุกอย่างมันสามารถแก้ไขได้ หรือสามารถอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง”

(สืบสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอีกประการหนึ่ง คือ **สังคม** เมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ นอกเหนือจากสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ สังคมของผู้สูงอายุก็นำมาเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความสูญเสียคนในครอบครัว เพื่อนในช่วงวัยเดียวกัน การต้องใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไม่มีสังคม ส่งผลให้อาจเข้าสู่ภาวะซึมเศร้าได้

“ในมุมที่เราได้มาเจอเพื่อน ไม่เป็นโรคซึมเศร้า อยากให้เห็นเราสนุกสนานแบบนี้ เค้าเห็นเราแบบนี้ก็มีความสุข อยากบอกว่าเราไม่ได้เป็นภาระ พวกเราช่วยเหลือตัวเองได้ เราไม่ต้องพึ่งพาเด็กรุ่นหลังเลย ถ้าอยู่บ้าน อาจถามวันนี้ไม่ออกไปไหนรึ บางคนไม่รู้โรงเรียนเปิดเมื่อไหร่ ถึงเวลาเอารถตู้เทศบาลโทรให้มารับไปโรงเรียน ผ่านหน้าบ้านใครก็รับมา หน้าผลไม้ก็เอามากินด้วยกัน”

(ผู้สูงอายุโรงเรียนวัดบ้านค่าย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกเหนือจากการสร้างสังคมร่วมกันในระหว่างผู้สูงอายุแล้ว กลุ่มคนรุ่นใหม่ก็เป็นกลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญที่เรียนรู้ มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยสะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนรุ่นใหม่ ทำให้พวกเขาารู้สึกตื่นเต้นและภาคภูมิใจที่ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ เปลี่ยนมุมมองการใช้ชีวิต รู้สึกถึงคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น

“ได้ขยายต่อความคิดให้กับคนรุ่นใหม่และกับผู้สนใจที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกัน ไม่ว่าคนใกล้ คนไกล มันทำให้เราภาคภูมิใจที่ได้ส่งมอบสิ่งดี ๆ ซึ่งทุกอย่างเกิดจากการที่เรามีการศึกษา พัฒนาการเรียนรู้ ได้เรียนรู้ในชุมชน มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับหน่วยงาน นำมาพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง เป็นต้นแบบใช้พื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ โดยการขยายและถ่ายทอดให้เด็ก เยาวชน หรือคนที่สนใจ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ทันต่อความ

เปลี่ยนของสังคม แล้วเราต้องมีการประเมินตนเองด้วยนะ ว่าตอนนี้เราทำไปถึงตรงจุดไหน”

(พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

“มันต้องแยกเพราะบางคนสามารถเป็นหลักชัย บางคนไม่สามารถเป็นได้ คนที่มีความสามารถ เก่ง มีความคิดแบ่งปันช่วยเหลือ เค้าสามารถเป็นหลักชัยให้คนรุ่นใหม่ ๆ ได้ด้วยตัวเอง แต่บางคนยังล้าสมัย ต้องทันโลก ต้องอยู่กับเด็กรุ่นใหม่ ๆ ที่เค้ามีพัฒนาการไปเกินเรา เราต้องรับได้ เรียนรู้ไปกับเค้าได้”

(ผู้สูงอายุที่ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, สัมภาษณ์เมื่อวันที่

27 กุมภาพันธ์ 2562)

ผู้สูงอายุบางส่วนสะท้อนให้เห็นถึงข้อดีของการเป็นผู้สูงอายุติดสังคมมากกว่าติดบ้าน ส่งเสริมให้เกิดมุมมองที่จะพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ที่มั่นคงขึ้น ไม่เป็นภาระต่อครอบครัวและสังคม ทำให้เกิดความยั่งยืนขึ้นในสังคม สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมีส่วนที่ทำให้ผู้สูงอายุอยากที่จะเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

“ผมไม่อยากเป็นภาระกับครอบครัวกับลูก คำว่า ภาระ นี้หมายความว่าเราเป็นคนอ่อนแอ แต่เราน่าจะเป็นผู้แข็งแรงตามวัย เพราะฉะนั้นผู้สูงอายุตรงนี้ก็เช่นเดียวกัน ผมต้องการให้เค้ามีความแข็งแรงตามวัย แข็งแรงความคิด แข็งแรงทางร่างกาย แข็งแรงในเชิงเศรษฐกิจ มีการบริหารจัดการ บริหารจัดการตัวเองได้ตามสถานภาพแต่ละคน ผมเชื่อว่าถ้าเรามาแนะนำ ไม่ได้สอน เค้าว่าชีวิตคนเรามีเป็น Step ตอนนี้เรามาอยู่ส่วนท้ายละ จะทำชีวิตอย่างไรให้มีความสุขตามสมควร”

(ประยูร สดใส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุในสังคมเมืองยุคใหม่มีความแตกต่างไปจากในอดีต กล่าวคือ ผู้สูงอายุในอดีตเมื่อเข้าสู่การเกษียณอายุราชการแล้ว ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งสร้างประโยชน์เพื่อสังคม แต่ในปัจจุบันแตกต่างกันออกไป เพราะความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจ ทำให้ผู้สูงอายุในปัจจุบันมองเรื่องของเศรษฐกิจส่วนตนมากกว่าส่วนรวม แต่กระนั้นประสบการณ์ของผู้สูงอายุก็เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อสังคม

“ปัจจุบันนี้ประสบการณ์เป็นเรื่องสำคัญ แต่ด้วยความที่ เป็นผู้สูงอายุสำหรับผม ผมมองว่า ทุก ๆ คนมีประโยชน์ต่อสังคม จริงอยู่ที่ปัจจุบันไม่เหมือนรุ่นสมัยก่อนที่คนมุ่งมั่นไปสู่การเกษียณอายุราชการนึกถึงความภูมิใจของชาติ นึกถึงเรื่องวงศ์ตระกูลเป็นสำคัญ แต่ทุกวันนี้ทุกคนที่มุ่งสู่การสร้างเศรษฐกิจของตัวเอง ซึ่งตรงจุดนี้เราจะเห็นได้เลยว่า ความ คิดจึงแตกต่างกันแต่ประสบการณ์

ของผู้สืบทอดที่ผ่านมา ถ้าเราจะเดินไปข้างหน้าและด้วยฐานมัน
แน่นมันก็มีประโยชน์ในการก้าวไปข้างหน้าต่อ แต่ทั้งนี้เราต้องดูว่าสิ่งที่เรา
ทำเนี่ย เราสามารถเป็นที่พึ่งของสังคมได้หรือไม่”

(สืบสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)

ตารางที่ 4. 6 ผลการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ว่าทฤษฎี	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	โอกาสเป็นสิ่งสำคัญ	“เหตุจูงใจคือเราเป็นลูกชานา อยู่ในฐานะครอบครัวที่ยากจน และเรียนในโรงเรียนที่ชื่อว่า “ครอบครัวอนาถา” ซึ่งทำให้เราเข้าใจและเห็นใจในบทบาทของคนจน พอได้โอกาสเรียน 6 ปีโดยไม่เสียค่าเทอมโดยเลือกเรียนครูที่เชียงใหม่ แล้วเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองตลาดวิชาการมากกว่าลำปาง” (สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)
	ใช้ Intuition แสวงหาความท้าทายใหม่ๆ ให้กับชีวิต	“..ทำท่าย ทำท่าย ผมทำท่ายตัวเองด้วย เพราะนี่เป็นโอกาสทอง” (ปิติ สิทธิอำนาจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562)
	ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยไปตามวัย แต่สติปัญญาไม่ได้เสื่อมถอยลงไปด้วย	“ผมไม่รู้สึกรำคาญเลย จริงผมไม่รู้สึกรำคาญะ จริงๆ ผมรู้สึกที่ผมยังหนุ่มอยู่ ยังมีความฝันและไฟที่อยากจะเรียนรู้อยู่เสมอ ผมยังไปได้อีกเยอะ แต่ว่าเอาจริงๆไปโดยเฉพาเขาว่านี่เป็นคนแก่” (ปิติ สิทธิอำนาจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2562)
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นอยู่เสมอเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ	“ทุก ๆ ครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง มัน คือ การ start up ตลอดเวลา เราต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า” (ภัทรวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)

การวิเคราะห์เหตุการณ์	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
	โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเข้าสู่ความ เปลี่ยนแปลงครั้ง สำคัญในแต่ละช่วง ของชีวิต	
	เปิดโอกาสสร้าง ความเปลี่ยนแปลง ให้กับตนเองด้วย การเรียนรู้ร่วมกับ คนรุ่นใหม่	“ดิฉันเป็นคนที่ชอบทำมนุษย์ เมื่อก่อนเราจะ ทำตัวเอง แต่ตอนนี้ไม่ไหวละ แล้วเราเอาตรง นี้ไปสอนเด็กที่มีปัญหา แล้วบอกเด็ก ๆ เสมอ ว่าชีวิตมีคุณค่า” (ภัทราวดี มีชูธน, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)
	ภาครัฐไม่ได้ให้ ความสำคัญกับการ ส่งเสริมให้กับ ผู้สูงอายุอย่าง จริงจัง	“แต่ปัจจุบันเราจะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมัน ต้องใช้เงินใช้ทองแล้วผู้สูงอายุในปัจจุบันขาด การออม รัฐบาลไม่ได้วางแผน รัฐบาลนี้ขาด การวางแผนมองสังคมผู้สูงอายุขาด การ พัฒนาคนไม่ครบถ้วน ถ้ารัฐบาลมองทะลุ จะต้องให้คนไทยมีการเก็บออมมานานละ” (ประยูร สถิใส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)
	เทคโนโลยีและ เครือข่าย อินเทอร์เน็ตเป็น ส่วนหนึ่งของชีวิต ของผู้สูงอายุ	“ดูทีวี เพราะทีวีสำคัญที่สุด ทำให้เห็นโลก กว้างว่าต่างประเทศเค้าเป็นยังไง เราจะได้ จากตรงนี้ และได้มีการคุยแลกเปลี่ยนกับ เพื่อน ๆ เพราะแต่ละรัฐสนใจคนละอย่าง เราก็จะ มาเล่าสู่กันฟัง และเล่นไลน์” (สัมภาษณ์ ผู้สูงอายุที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค, เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)

การวิเคราะห์วาทกรรม	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	ผู้สูงอายุมีหน้าที่สร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อชุมชนและสังคม	อยากสร้างพื้นที่ที่ดีให้เกิดขึ้นเพื่อรองรับผู้คนต่างๆ ไม่ได้ทำเฉพาะเด็กๆ เท่านั้น เราเลยเกิดไอเดียในการทำสถานที่ตรงนี้ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีไทย (พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)
	ระบบราชการไม่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	“พอเรามาตั้งมูลนิธิเราก็มีการปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่ โดยอย่างของผมหากอยากได้เงินทุนจากนายทุนนี้” (สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	“ชอบที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ได้เพื่อน ชอบโรงเรียนที่มีสภาพแบบนี้ มีความสุขดี สภาพแวดล้อมดีใกล้บ้าน ถึงเวลาอยากมาโรงเรียน ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ใกล้บ้านเดินทางสะดวก” (ผู้สูงอายุที่ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)
	การเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	“ดิฉันเป็นคนที่เรียนรู้อะไรก็ต้องเอามาทำ อย่างการเรียนเรื่องของเทคโนโลยีการใช้มือถือ ก็จะมีเด็กๆ รุ่นน้องๆ สอนให้ เรียนทุกอย่างที่เราอยากเรียน”(ภัทราวดี มีชูธน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562)
	วิธีการเรียนรู้ในรูปแบบของ “โรงเรียนผู้สูงอายุ”	“ชอบที่ได้แลกเปลี่ยนความรู้ได้เพื่อน ชอบโรงเรียนที่มีสภาพแบบนี้”(สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

การวิเคราะห์หาผลกระทบ	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
		<p>“ครั้งแรกกับคำว่าโรงเรียนเนี่ย กลัวนะ กลัวเราจะเขียนหนังสือไม่ได้ จะอ่านหนังสือไม่ค่อยได้ เพราะเราติดคนแก่เนี่ย เรียน แคป.4 กลัวเขาเอามาสอนเหมือนโรงเรียน” (สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)</p> <p>“ยายไม่ชอบให้ใครมาสอน” (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2562)</p>
4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	<p>สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม</p> <p>ผู้สูงอายุบางกลุ่มไม่มีเป้าหมายในการใช้ชีวิต</p>	<p>อยากเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสังคมนะ เพราะทุก ๆ คนไม่แก่เกินเรียน เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างสบายและปลอดภัย ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม (สว่าง แก้วกันทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562)</p> <p>“...ผมภูมิใจมากที่ตอบแทนสังคม” (ประยูร สดใส, 13 กุมภาพันธ์ 2562)</p> <p>“เราสามารถจะพัฒนาเค้าให้เป็นคนที่มีคุณภาพในสังคมได้” (พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)</p> <p>“...วัน ๆ เอาแต่กิน เที่ยว แต่งตัวสวย ร้องเพลง ใช้ชีวิตไร้ค่า...” (พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)</p>
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	<p>กาย</p> <p>สุขภาพกายแข็งแรงมาจากการมี</p>	<p>“ถ้าเทียบชีวิตตอนนี้กับเมื่อก่อนที่ทำงานอาชีพเป็นครู ชีวิตตอนนี้สนุกกว่า เพราะรู้สึกว่าการใช้ชีวิตตอนนี้เรามีสุขภาพแข็งแรงขึ้น รู้สึกมีคุณค่าขึ้น พอเกษียณมาทำงานตรงจุดนี้</p>

การวิเคราะห์เหตุการณ์	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
	ทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง	แล้ว มันเหมือนว่ามีงานใหญ่ที่มากำหนดเรา” (สืบสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)
	ใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา	การที่เราเอาใจเขามาใส่ใจเราทุกเรื่องได้โดยที่เราไม่เติมไฟเติมเรื่องราวหรือกิเลสลงไปเราเห็นได้ว่าทุกอย่างมันสามารถแก้ไขได้ หรือสามารถอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง”(สืบสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)
	สังคม “สังคมที่เป็นมิตร” ทำให้เกิดขึ้นได้ด้วย การส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุและกลุ่ม คนหลายช่วงวัยมี โอกาสได้ทำ กิจกรรมร่วมกัน	“ในมุมที่เราได้มาเจอเพื่อน ไม่เป็นโรคซึมเศร้า อยากให้เห็นเราสนุกสนานแบบนี้เค้าเห็นเราแบบนี้ก็มีความสุข อยากบอกว่าเราไม่ได้เป็นภาระ พวกเราช่วยเหลือตัวเองได้ เราไม่ต้องพึ่งพาเด็กรุ่นหลังเลย ถ้าอยู่บ้านอาจถามวันนี้ไม่ออกไปไหนรึ บางคนไม่รู้โรงเรียนเปิดเมื่อไหร่ ถึงเวลาเอารถตู้เทศบาลโทรให้มารับไปโรงเรียน ผ่านหน้าบ้านใครก็รับมา หน้าผลไม้ก็เอามากินด้วยกัน” (ผู้สูงอายุโรงเรียนวัดบ้านค่าย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)
		“ได้ขยายต่อความคิดให้กับคนรุ่นใหม่และกับผู้ที่สนใจที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกัน ไม่ว่าคนใกล้คนไกล” (พยุ่ง ใบแย้ม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562)
	เศรษฐกิจ ส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านทักษะอาชีพ เพื่อสร้างความ เข้มแข็งทาง	“...ผมต้องการให้เค้ามีความแข็งแรงตามวัย แข็งแรงความคิด แข็งแรงทางร่างกาย แข็งแรงในเชิงเศรษฐกิจ....” (ประยูร สดใส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562)

การวิเคราะห์หาทฤษฎี	ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความและที่มา
	เศรษฐกิจให้กับ ผู้สูงอายุ	
		“...แต่ทุกวันนี้ทุกคนที่มุ่งสู่การสร้างเศรษฐกิจ ของตัวเอง...” (สืบสกุล ศรีสุข, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2562)

สรุปผลการวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง พบว่า ผู้สูงอายุสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเองไปในเรื่องของ “โอกาส” ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุทุกคนควรได้รับอย่างเท่าเทียม ความเชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังคงต้องการความช่วยเหลือหรือการส่งเสริมจากสังคม ถึงแม้ว่าจะมีความเชื่อจำนวนไม่น้อยต่างที่ชี้ให้เห็นว่า “โอกาสควรมอบให้กับผู้ด้อย” เท่านั้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มของผู้สูงอายุผู้มีความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม ยังชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ของตนเองนั้นบ่มเพาะมาจากประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานผ่านวิกฤตชีวิต ที่ต้องใช้สติปัญญาอันแนบคายในการแก้ปัญหา ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการใช้การหยั่งรู้ หรือ Intuition นั้นเอง ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือ เป็น Active Aging นั้น ใช้ภาวะของการหยั่งรู้ ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่มีผลกระทบต่องค์กรและสังคมประเทศชาติ

ในประเด็นของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดเอง ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องของการมองว่า “ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยไปตามวัย แต่สติปัญญาไม่ได้เสื่อมถอยไปด้วย” ความเชื่อดังกล่าว อาจดูย้อนแย้งกับหลักทางการแพทย์ที่กล่าวถึงเกี่ยวกับความเสื่อมถอยทางร่างกายส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ อาจเป็นไปได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีพลังในการใช้ชีวิตมองข้ามเรื่องราวเหล่านี้ไป ด้วยมีความเชื่อว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ความเชื่อนี้ส่งผลต่อผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่า “ทุกครั้งที่มีความเปลี่ยนแปลงของชีวิต คือ การก้าวไปสู่สิ่งที่ดีกว่า” ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้เกิดมุมมองที่ท้าทายต่อผู้สูงอายุให้ลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงตนเอง ด้วยการหันมาทำกิจกรรมร่วมกับคนรุ่นใหม่ เรียนรู้วิถีการใช้ชีวิตแบบใหม่ที่มีกิจกรรมที่ท้าทาย การเปลี่ยนแปลงตัวเองเช่นนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความมีคุณค่า รู้สึกถึงความแตกต่างจากความเป็นผู้สูงอายุแบบเดิมเดิม

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานพัฒนาผู้สูงอายุของภาครัฐที่ไม่จริงจัง จัดวางนโยบาย มาตรการ กลไก แต่ไม่มีการกำกับติดตามที่เป็นรูปธรรมอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ผู้สูงอายุบางส่วนไม่ได้รับโอกาสในการเข้าถึงรัฐสวัสดิการที่ดีพอ ความเชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่า

ภาครัฐต้องเร่งจัดดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับการออมของผู้สูงอายุ

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สะท้อนให้เห็นความเป็นสังคมเมืองที่สุด เห็นจะหนีไม่พ้นการใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ที่เข้ามามีบทบาทต่อผู้สูงอายุในสังคมเมืองเป็นอย่างยิ่ง ด้วยช่องทางดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุมีอิสระที่จะเรียนรู้มากขึ้น แสดงตัวตนเสมือนได้อย่างไม่ต้องมีความกังวลถึงความแก่ชรา ในขณะที่เดียวกันผลพวงด้านลบที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อออนไลน์เหล่านี้ ผู้สูงอายุรู้ไม่เท่าทัน โดนหลอกให้เสียทรัพย์สินสิ้นเนื้อประดาตัวไปไม่น้อย

สำหรับเรื่องของแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สิ่งที่ผู้สูงอายุต่างสะท้อนออกมาชี้ให้เห็นว่าระบบราชการ หรือภาครัฐไม่เอื้อต่อการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอย่างจริงจัง ด้วยระบบราชการการเบิกจ่ายที่เชื่องช้า และมีความซับซ้อนมากเกินไป นอกเหนือจากนี้ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร อย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดการสภาพแวดล้อมที่ดีเอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชื่นชอบที่ใช้พื้นที่ดังกล่าวในการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และศูนย์การเรียนรู้ แล้ว วัด ก็ยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุในสังคมเมืองก็ตาม

สิ่งที่ผู้สูงอายุสะท้อนเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้นั้น ทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นการวิธีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ดีที่สุด แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่จะเรียนรู้ด้วยวิธีแบบเด็กในระบบโรงเรียน ด้วยการนั่งฟังการบรรยายบ้าง ร้องรำทำเพลงบ้าง กิจกรรมที่หลากหลาย วิธีการสอนที่หลากหลายส่งผลให้ผู้สูงอายุสนุกและมีความสุขที่ได้เรียนรู้ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งรู้สึกเป็นกังวลเมื่อกล่าวถึง โรงเรียนผู้สูงอายุ ด้วยมองว่า คำว่า “โรงเรียน” คือ สถานศึกษาสำหรับเยาวชน ไม่ใช่พื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ เมื่อมีการเชิญชวนให้มาทำกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งปฏิเสธ และไม่ให้ความร่วมมือ ในประเด็นดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของความเป็นโรงเรียน มีผลกระทบต่อการตัดสินใจที่เรียนรู้ของผู้สูงอายุ

เป้าหมายทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ ผู้สูงอายุมองการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ไปในสองทิศทางคือ เป็นไปเพื่อตนเอง และเป็นไปเพื่อสังคม ในด้านของตัวเองผู้สูงอายุมองถึงสิ่งที่เรียนรู้นั้นๆ จะต้องสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การดูแลสุขภาพ การออม การฝึกฝนทักษะเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพสร้างรายได้เลี้ยงตัว เป็นต้น ในขณะที่เป้าหมายเพื่อสังคมนั้นผู้สูงอายุมุ่งไปที่การสร้างพื้นที่แหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุเอง และสำหรับเยาวชนรวมถึงบุคคลทั่วไป โดยผู้สูงอายุเหล่านี้ต่างมองว่า แหล่งเรียนรู้เป็นพื้นที่ที่สำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หากมีการจัดสรรอย่างดี และมีรูปแบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุก็จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุและผู้คนต่าง ๆ

ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในประเด็นของเป้าหมายทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่า มีผู้สะท้อนทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุที่ดูเหมือนไม่มีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตใดเลย ใช้ชีวิตไร้สาระไปวันวัน การไปรวมตัวในกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นไปเพียงเพื่อได้มาแต่งตัวแข่งกัน คุยโว้อ้ววดกัน ยกตนข่มท่านกัน ทัศนคติดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมองพฤติกรรมของกันและกันและกันและใช้เป็นเครื่องตัดสินใจว่า คนเหล่านี้ไม่สนใจที่จะเรียนรู้อะไรนอกจากใช้ชีวิตไปวันวัน

สำหรับในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบว่า พิจารณาแยกส่วนออกเป็น 4 ด้าน ด้านกาย ผู้สูงอายุมองตนเองว่าการมีสุขภาพดี แข็งแรงได้ ต้องมาจากจิตใจที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง โดยทั้งหมดให้ความสำคัญกับเรื่องของใจ ว่าเป็นส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตและต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเองอีกด้วย ในด้านของสังคม เป็นประเด็นที่ส่งอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมากที่สุด เนื่องจากมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยกล่าวถึงการตกอยู่ในภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมเมือง สืบเนื่องจากสังคมเมืองในปัจจุบันมีสภาพครอบครัวไม่เหมือนในอดีต ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่แก่ชราอยู่เฝ้าบ้าน หรือรับผิดชอบเลี้ยงดูหลาน โอกาสที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็น้อย แตกต่างจากผู้สูงอายุในสังคมชนบทที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุในสังคมชนบทมีสภาพจิตใจที่ดีกว่า แต่ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในอีกมุมมองหนึ่ง ผู้สูงอายุในสังคมเมืองกลับมีโอกาสนี้จะได้เรียนรู้วิถีการใช้ชีวิตที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีของคนรุ่นใหม่ ด้วยการได้มีโอกาสทำกิจกรรมกับกลุ่มคนต่างวัย ทำให้เกิดมุมมองชีวิตที่แตกต่างและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตนเองได้อยู่เสมอ ส่วนปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อผู้สูงอายุในสังคมเมืองไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมเมือง และไม่เคยมีการวางแผนการออมเงินมาก่อน จะยังพบกับความยากลำบากในการใช้ชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

สรุปผลการวิเคราะห์หัตถ์บทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษาหัตถ์บทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด และผู้สูงอายุเป็นกำหนด ดังกล่าว ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการเปรียบเทียบมุมมองจากทั้งสองส่วน เพื่อชี้ให้เห็นการต่อสู้ทางวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังตารางที่ 4.7 นี้

ตารางที่ 4. 7 ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
1. ความเชื่อเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุในสังคมเมือง	โอกาสเป็นสิ่ง สำคัญที่ผู้สูงอายุ ควรได้รับอย่าง เท่าเทียม	โอกาสเป็นสิ่ง สำคัญ	ความเชื่อเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุในเรื่องของ โอกาส ผู้สูงอายุถูก มองว่าเป็นกลุ่มคน ที่ต้องการการได้รับ โอกาส
			ถึงแม้ว่าจะมีความ พยายามจากภาครัฐ และเอกชน สะท้อน ว่า “โอกาสเป็นสิ่ง สำคัญที่ผู้สูงอายุควร ได้รับอย่างเท่าเทียม” นั้นชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในอดีตที่ ผ่านมานั้น ไม่ได้รับ ความเท่าเทียมใน การจัดการศึกษา ใน ด้านของผู้สูงอายุเอง ก็ใช้คำกล่าวใน ลักษณะเดียวกัน ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุ ยอมรับในตัวบท ดังกล่าวที่สังคม กำหนดขึ้น

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	<p>สุขภาพที่ถดถอย ลงของผู้สูงอายุ ไม่ใช่ตัวชี้วัด คุณค่าของ ผู้สูงอายุ</p> <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>	<p>ถึงแม้ร่างกายจะ เสื่อมถอยไปตาม วัย แต่สติปัญญา ไม่ได้เสื่อมถอยลง ไปด้วย</p>	<p>ความเชื่อเกี่ยวกับ ความเสื่อมถอยทาง ร่างกายของผู้สูงอายุ สังคมสะท้อนภาพเชิง ลบของผู้สูงอายุว่า เป็นผู้มีสุขภาพเสื่อม ถอย หรือ คือ ผู้ อ่อนแอทางกาย ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับ ต่อประเด็นดังกล่าว แต่มีความพยายามที่ จะชี้ให้เห็นว่า “ถึงแม้ว่าร่างกายจะ เสื่อมถอยลงไปตาม วัย แต่สติปัญญา ไม่ได้ถดถอยลงไป ด้วย” โดยแยก ออกเป็นมิติของกาย และใจ หรือ สติปัญญา ว่าไม่ เกี่ยวข้องกัน</p>
	<p>การเรียนรู้ตลอด ชีวิตเป็น คุณลักษณะที่ จำเป็นสำหรับ ผู้สูงอายุ</p>	<p>ใช้ Intuition แสวงหาความท้ หายใหม่ๆ ให้กับ ชีวิต</p>	<p>ความเชื่อที่ว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นคุณลักษณะที่ สำคัญสำหรับการเป็น ผู้สูงอายุที่</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	 <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>		<p>มีคุณภาพ” เป็น สะท้อนความเชื่อเชิง บวกที่สังคมมอง ผู้สูงอายุ ประกอบการ ตอบย้าว่า ผู้สูงอายุ เป็นผู้มีประสบการณ์ มาก และใช้ ประสบการณ์ดังกล่าว ในการดำเนินชีวิต มี บทบาทของความเป็น ครู ผู้ทรงภูมิความรู้ ผู้ อาวุโส ซึ่งประเด็นนี้ ผู้สูงอายุทั้งหมดให้ ความเห็นไปในทิศทาง เดียวกันกับที่สังคม กำหนด แต่มีประเด็น ที่น่าสนใจที่กล่าวถึง การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่แตกต่าง ออกไป คือ การเรียนรู้ เป็นกระบวนการของ การใช้ Intuition ใน การแก้ปัญหา สิ่งนี้ไม่ พบว่าสังคมมีการ กล่าวถึงอย่างไร แต่ ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุ มองบทบาทของ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			ตนเองไว้ในระดับที่ เหนือกว่าบุคคลในวัย อื่นๆ พร้อมกับยอมรับ ว่า สังคมต้องเห็น ความสำคัญ ที่จะ พัฒนาศักยภาพ ทางการเรียนรู้ อย่างเต็มที่
	ผู้สูงอายุมี ความสามารถ เรียนรู้ได้ดีไม่ แตกต่างจากกลุ่ม คนหลายช่วงวัย	การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุเกิด ขึ้นอยู่เสมอ เป็นไปอย่างเป็น ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเข้าสู่ความ เปลี่ยนแปลงครั้ง สำคัญในแต่ละช่วง ของชีวิต	ความเชื่อที่ว่า “ผู้สูงอายุมีความ สามารถทางการ เรียนรู้ได้ดีไม่ แตกต่างจากกลุ่ม คนหลายช่วงวัย” คำกล่าวนี้นี้ ชี้ให้เห็น ว่า สังคมมองเห็น ความแตกต่างทาง ความสามารถของ ผู้สูงอายุ ว่าเป็นการ สมควรที่จะต้อง ได้รับการกระตุ้น ด้วยวาจากรรม ดังกล่าว ในขณะที่ สำหรับตัวของ ผู้สูงอายุเอง ก็ยอมรับว่า

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>การเรียนรู้ของ ตนเองนั้นเกิดขึ้นอยู่ เสมอ อย่างเป็น ธรรมชาติ และจะ ถูกกระตุ้นทุกครั้ง เมื่อมีความ เปลี่ยนแปลงครั้ง สำคัญเข้ามาในชีวิต ในประเด็นนี้ ผู้สูงอายุเองก็ ชี้ให้เห็นว่า ไม่ได้ให้ ความสำคัญกับเรื่อง ของวัยว่าจะมีผล อย่างไรต่อความ สามารถทางการ เรียนรู้ของตนเอง</p>
	การเรียนรู้สิ่ง ใหม่ๆ สร้างความ ท้าทายให้กับ ผู้สูงอายุ	เปิดโอกาสสร้าง ความเปลี่ยนแปลงให้กับ ตนเองด้วยการ เรียนรู้ร่วมกับคน รุ่นใหม่	<p>ความเชื่อเกี่ยวกับ การเรียนรู้ที่ว่า “สร้างเสริมการ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างสรรค์ ความ ท้าทายให้กับ ผู้สูงอายุ” ภาคเอกชนสะท้อน วาทกรรมนี้เพื่อเป็น การกระตุ้นให้ ผู้สูงอายุที่ยังมีพลัง</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>อยู่ลุกขึ้นมา เปลี่ยนตัวเอง ประเด็นการเรียนรู้ นี้อาจใช้ได้ผลกับ ผู้สูงอายุที่มีความ Active แต่ในทาง กลับกัน ผู้สูงอายุ จำนวนไม่น้อย ปฏิเสธที่จะใช้ชีวิต เรียนรู้เรื่องที่ทำทนาย เพราะคำว่า “ทำทนาย” คำนี้ยังมี นัยทางลบมาก กว่าทางบวก แต่สิ่ง ที่ผู้สูงอายุยอมรับ และให้ความสนใจ ที่จะใช้เรียก สถานการณ์เช่นนี้ว่า</p>
			<p>“สร้างความ แตกต่างเพื่อ ให้เกิดความ เปลี่ยนแปลง” โดยมุ่งไปที่การ เลือกที่จะร่วมเรียนรู้ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ ด้วยกิจกรรมต่างๆ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			ที่ไม่เกินกำลังหรือ ฝืนสังขารของตนเอง มากเกินไป
	ประสบการณ์ของ ผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ มีคุณค่าเปลี่ยน “ภาระ”ให้เป็น “พลัง”	ภาครัฐไม่ได้ให้ ความสำคัญกับ การส่งเสริมให้กับ ผู้สูงอายุอย่าง จริงจัง	การที่ผู้สูงอายุมี ความเชื่อว่า แท้จริง แล้วภาครัฐไม่ได้ให้ ความสำคัญกับการ ส่งเสริมและพัฒนา ผู้สูงอายุอย่างจริงจัง เป็นมิติเชิงลบ ที่อาจชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความเชื่อ ว่า ภาครัฐไม่มี ความจริงใจ เพียงพอต่อการ ดำเนินนโยบาย พัฒนาผู้สูงอายุ ในขณะที่ทิวาทกรรม ที่รัฐมักจะหยิบ ขึ้นมาใช้กล่าวถึง ผู้สูงอายุอยู่เสมอ คือ ความมีคุณค่า ของผู้สูงอายุทั้งใน ด้าน ความเป็นผู้มี ประสบการณ์ และ เป็นผู้ที่ต้องรับการ

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			ส่งเสริมให้มี ศักยภาพทางการ เรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต
	 <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>	เทคโนโลยีและ เครือข่าย อินเทอร์เน็ตเป็น ส่วนหนึ่งของชีวิต ผู้สูงอายุ	<p>ผู้สูงอายุในสังคม เมืองให้ความสำคัญ กับการใช้ เทคโนโลยีและ เครือข่ายออนไลน์ ในการใช้ ชีวิตประจำวันกัน มากขึ้น ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่การเรียนรู้ที่ สำคัญของผู้สูงอายุ ในสังคมเมืองนั้น ไม่ได้อยู่ที่ในสถาน ที่ที่โลกของความ เป็นจริงเท่านั้น การมีโลกเสมือน ในออนไลน์ทำให้ ผู้สูงอายุเหล่านั้น มีอิสระในการใช้ ชีวิตมากยิ่งขึ้นใน ขณะเดียวกัน ก็ต้องมี</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	 <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>		<p>การแสวงหาหนทาง ในการเรียนรู้สิ่งนี้ มากขึ้นเช่นเดียวกัน ในประเด็นนี้แม้ ภาครัฐจะยังไม่ค่อย สื่อสารช่องทางการ เรียนรู้ดังกล่าวของ ผู้สูงอายุมากนัก เพราะยังคงติดกับ ภาพเดิมเดิม ที่ว่า ผู้สูงอายุกับ เทคโนโลยีเป็นเรื่อง ยากที่จะพัฒนา แต่ สำหรับในส่วนของ ภาคเอกชนกลับมี องค์กรเอกชน จำนวนไม่น้อยที่ เห็นความสำคัญ ของการส่งเสริมให้ เกิดกิจกรรมที่ เกี่ยวกับการใช้ เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ เครือข่ายออนไลน์ และโทรศัพท์มือถือ กันมากขึ้น ซึ่ง ชี้ให้เห็นว่า</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			ภาคเอกชนมองเห็น ความสำคัญในเรื่อง นี้มากกว่าภาครัฐ
	ยอมรับต่อความ ผิดพลาดที่อาจ เกิดขึ้น และ พร้อมที่จะเรียนรู้ และแก้ไขให้ดี ยิ่งขึ้น		การมองว่าผู้สูงอายุ ก็สามารถทำ ผิดพลาดได้เป็น เรื่องปกติ เป็น มุมมองที่สังคม กำลังจะสะท้อน
			ให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่ มีความแตกต่างจาก กลุ่มคนในวัยอื่นๆ แต่ในขณะที่ ผู้สูงอายุบางส่วนไม่ เห็นด้วย โดยเฉพาะ อย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ เป็นข้าราชการ เกษียณจะมอง สิ่งนี้ต่างกันออกไป อาจเป็นเพราะความ เป็นข้าราชการที่ ได้รับการฝึก ความคิดมาอย่าง เนิ่นนานว่า เป็นนาย ของประชาชน จึงส่งผลให้เมื่อเข้าสู่

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			วัยสูงอายุ ก็ยังคงมี ความคิดนี้ติด อยู่ในสำนึก
	<p>การทำกิจกรรม ร่วมกับคนใน ครอบครัวส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุเกิด การเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพ</p>		<p>สังคมและตัวของ ผู้สูงอายุมองเรื่อง การทำกิจกรรม ร่วมกับครอบครัว ไปในทิศทาง เดียวกันคือในมุม บวก โดยภาครัฐ และเอกชน ต่างมุ่ง ผลิตสื่อ ตอกย้ำ และเผยแพร่ถึง ความสำคัญของ ครอบครัวที่มีต่อ ผู้สูงอายุ และ สะท้อนภาพ ผู้สูงอายุที่ต้องใช้ ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ไร้คนดูแลเอาใจใส่ เพื่อกระตุ้นให้สังคม โดยเฉพาะอย่าง ครอบครัวหันมาใส่ ใจต่อสิ่งนี้ให้มากขึ้น ซึ่งในประเด็น ดังกล่าว ผู้สูงอายุ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>ทั้งหมดก็ยอมรับใน ความสำคัญของ ครอบครัว แต่ก็ ปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้สูงอายุในสังคม เมืองในปัจจุบันอาจ ตกอยู่ในภาวะที่ ต้องอยู่อย่างโดด เดี่ยวมากยิ่งขึ้น สิ่งนี้ภาครัฐและ เอกชนควรให้ ความสำคัญให้มาก</p>
<p>2. แหล่งเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุในสังคมเมือง</p>		<p>ผู้สูงอายุมีหน้าที่ สร้างแหล่งเรียนรู้ เพื่อชุมชนและ สังคม</p>	<p>แหล่งเรียนรู้จัดเป็น พื้นที่กลางที่ สามารถส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุเกิดการ เรียนรู้มากที่สุด ในประเด็นนี้ทั้ง ภาครัฐ เอกชน และตัวของผู้สูงอายุ เองมาเห็นร่วมกัน แต่ที่น่าสนใจคือ ความพยายามที่จะ สร้างกลับเป็นใน ส่วนของตัวผู้สูงอายุ เองมากกว่า</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>อาจเป็นเพราะ ผู้สูงอายุมองเห็น ความต้องการของ ตนเอง และสะท้อน ออกมาอย่าง ตรงไปตรงมาว่า ภาครัฐไม่ได้ให้ ความสำคัญต่อสิ่งนี้ เพราะมุ่งในเรื่อง ของการให้ การ สงเคราะห์ด้วยเงิน มากกว่าที่จะสร้าง พื้นที่การเรียนรู้ให้ ผู้สูงอายุสามารถใช้ ในการต่อยอดการ เรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง</p>
	<p>ชุมชนส่งเสริมให้ เกิดแหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนา คุณภาพผู้สูงอายุ ทั้งในด้านของการ เป็นผู้เรียนรู้ และ ผู้ให้การเรียนรู้แก่ บุคคลทั่วไป</p>	<p>ระบบราชการไม่ เอื้อต่อการสร้าง และพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ในชุมชน</p>	<p>ต่อเนื่องจากใน ประเด็นข้างต้น ผู้สูงอายุมองว่าเมื่อ ระบบราชการเป็น อุปสรรคในการ พัฒนาให้เกิดแหล่ง เรียนรู้จึงต้องลุก ขึ้นมากระตุ้นชุมชน ให้เกิดการตื่นตัว ในขณะที่สังคม</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคเอกชนมองเห็น ความสำคัญของสิ่งนี้ มากยิ่งขึ้น
	บรรยากาศและ สภาพ แวดล้อมมีผลต่อ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	บรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมที่เป็น มิตรมีผลต่อการ เรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	สังคมและตัวของ ผู้สูงอายุเองให้ ความสำคัญกับ บรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมว่าเป็น
	ชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียน ผู้สูงอายุเป็น แหล่งเรียนรู้ที่ สำคัญ	โทรศัพท์มือถือ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ สำคัญของ ผู้สูงอายุ	ส่วนสำคัญที่ ส่งเสริมให้เกิดการ เรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่าง แหล่งเรียนรู้ที่อยู่
	วัด เป็นแหล่ง เรียนรู้สำหรับ ผู้สูงอายุ ที่มีมา แต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน		ภายในชุมชนของ ผู้สูงอายุเอง อย่าง เช่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยทั้งสอง
	ผู้สูงอายุควรมี แหล่งเรียนรู้ที่ ทันสมัยเทียบเท่า กับต่างประเทศ		รูปแบบพื้นที่การ เรียนรู้ มักจะถูก จัดตั้งไว้ใน วัด แต่ ในบริบทของสังคม อาจมีความแตกต่าง กันออกไป กล่าวคือ แหล่งเรียนรู้ของ

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			สังคมเมืองใน ปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้น ในรูปแบบของ สถานที่เท่านั้น แต่ ไปปรากฏอยู่บน พื้นที่ในโลกเสมือน ได้แก่ โทรศัพท์ มือถือที่กลายเป็น แหล่งเรียนรู้ที่ สำคัญสำหรับ ผู้สูงอายุอย่างมาก ภาครัฐควรให้ ความสำคัญใน ประเด็นนี้
3. วิธีการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุในสังคมเมือง	การเรียนรู้แบบนำ ตนเอง หรือ Self- directed Learning เป็น วิธีการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับ ผู้สูงอายุ	การเรียนรู้แบบนำ ตนเอง หรือ Self- directed Learning เป็น วิธีการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับ ผู้สูงอายุ	ปฏิเสธไม่ได้ว่า วิธีการเรียนรู้แบบ นำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็น วิธีการที่เหมาะสม กับผู้สูงอายุอย่าง ที่สุด ทั้งสังคม (รัฐและเอกชน) เห็นและผู้สูงอายุ มองเรื่องดังกล่าวไป ในทิศทางเดียวกัน

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	<p>ส่งเสริมการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุและ ถ่ายทอดความรู้สู่ ชุมชน</p> <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>	<p>วิธีการเรียนรู้ใน รูปแบบของ “โรงเรียน ผู้สูงอายุ”</p>	<p>มีข้อสังเกตที่ น่าสนใจในประเด็น วิธีการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุในสังคม เมืองนอกเหนือจาก การที่ผู้สูงอายุใช้ วิธีการเรียนรู้ แบบนำ ตนเองดังกล่าว มาแล้วนั้น กลับ พบว่า ภาครัฐให้ ความสำคัญไปที่ การส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุเป็นผู้ ถ่ายทอดความรู้ มากกว่าที่จะ สะท้อนวิธีเรียนรู้ ด้วยการต่อยอด ว่า “ถ่ายทอด ความรู้” ซึ่ง ชี้ให้เห็นว่า ภาครัฐ อาจให้ความสำคัญ กับการค้นหาวิธีการ เรียนรู้ในรูปแบบ อื่นๆ เพื่อพัฒนา การเรียนรู้ให้กับ ผู้สูงอายุ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	<p>เนื้อหาที่จำเป็น สำหรับผู้สูงอายุ คือ ความรู้ที่ต้องรู้ ความรู้ที่ควรรู้ และความรู้ที่ อยากรู้</p> <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>		<p>สิ่งสำคัญที่สุด สำหรับการส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุเกิดการ เรียนรู้ นั่นก็คือ การทำความเข้าใจ ถึงความต้องการ จำเป็นของผู้สูงอายุ ในประเด็นนี้ ผู้สูงอายุทั้งหมด ยอมรับว่า มีความสำคัญจริง ภาครัฐเองกลับ ไม่ได้เน้นแนวทางนี้ ในการจัดการ เรียนรู้ให้กับ ผู้สูงอายุ จากการ กำหนดเนื้อหา หลักสูตรของ โรงเรียนผู้สูงอายุใน บางพื้นที่ที่เป็น สังคมเมือง ไม่ได้จัด เนื้อหาที่เป็นไปตาม ความต้องการของ ผู้สูงอายุ แต่เป็นไป ตามความต้องการ จำเป็นของ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	 ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้ จากการรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมร่วม กันระหว่าง ผู้สูงอายุด้วย กันเองและ ร่วมกับชุมชน ปรับเปลี่ยน วิธีการเรียนรู้ด้วย ตนเองให้เกิด ความเหมาะสม กับระดับความ ยากง่ายของ กิจกรรม		หน่วยงานที่จัด ดำเนินงานมากกว่า เช่น มีบุคลากรที่ ถนัดการทำ กิจกรรมแบบใด แบบหนึ่ง ไม่มีความ หลากหลายและ ไม่ เคยทำการสำรวจ ความต้องการของ ผู้สูงอายุมาก่อน
			การทำกิจกรรม กลุ่มร่วมกันใน ระหว่างผู้สูงอายุ เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ ทั่วไปในกลุ่ม ผู้สูงอายุในชุมชน แต่สำหรับผู้สูงอายุ ในสังคมเมืองแล้ว กลับพบว่าแตกต่าง กันออกไป ผู้สูงอายุ ในสังคมเมือง ต้องการความเป็น ส่วนตัวสูง รักอิสระ ต้องการการมีพื้นที่

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	 <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>		<p>การเรียนรู้ที่ หลากหลาย มากกว่าการได้ กิจกรรมกลุ่ม ส่วนมากเกิดขึ้นจาก การรวมกลุ่มกับ กลุ่มคนหลายช่วง วัยมากขึ้น ซึ่งเห็นให้ ผู้สูงอายุให้การ ยอมรับที่จะเรียนรู้ จากกลุ่มคนที่ แตกต่าง ด้วยวิธีที่ แตกต่างเพื่อ ต้องการนำไปสู่ ความเปลี่ยนแปลง ในการดำเนินวิถี ชีวิตของตนเอง และเมื่อต้องการ เรียนรู้จากกลุ่มคน ที่แตกต่างวัยกัน ย่อมทำให้ผู้สูงอายุ ต้องมีศักยภาพมาก พอที่จะพิจารณาให้ เห็นได้ว่าวิธีการ เรียนรู้แบบใด เหมาะสมกับ ตนเอง สิ่งนี้ชี้</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>ให้เห็นว่า ภาครัฐ และเอกชนมีความ พยายามที่จะ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ปรับ เปลี่ยนวิธีการ เรียนรู้ด้วยตนเอง ให้มากขึ้นแทนที่จะ ให้ เป็นไปตาม ความต้องการของ หน่วยงานที่จัด ดำเนินงาน</p>
4. เป้าหมายการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุใน สังคมเมือง	เตรียมความ พร้อมก่อนเข้าสู่ วัยสูงอายุ		<p>มีข้อสังเกตว่าใน ปัจจุบันภาครัฐมุ่งให้ ความสำคัญกับการ เตรียมความพร้อม ให้กับกลุ่มคนหลาย ช่วงวัยก่อนที่จะเข้าสู่ วัยสูงอายุ ซึ่งให้เห็นว่า ภาครัฐมองเห็น ปัญหาที่จะเกิดขึ้นใน อนาคต ถ้าหากไม่เร่ง ดำเนินการใดใดใน ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับ ว่า มีความสำคัญ มากเพื่อเป็นการ</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			วางแผนให้กับกลุ่ม คนที่กำลังก้าวเข้าสู่ วัยนี้จะได้ไม่ต้อง เผชิญกับความ ยากลำบากทั้ง ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และ เศรษฐกิจ
	ส่งเสริมให้เกิด การเรียนรู้ผ่าน การใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล		สิ่งที่สังคมกำลังให้ ความสำคัญ อย่างมาก ก็คือ การส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุเห็น ความสำคัญของ การใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรศัพท์มือถือ ดัง จะเห็นได้จากสื่อ ต่างๆ ที่มักจะหยิบ ยกเรื่องราวนี้มาใช้ ในการนำเสนอ ความเป็นผู้สูงอายุ ใน สังคมเมืองยุค ใหม่ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ ว่า ผู้สูงอายุเองก็ ยอมรับต่อ

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			การกระตุ้นเตือน จากสื่อ เหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐ ควรให้ความสำคัญ มากขึ้น
	กำหนดเป้าหมาย การเรียนรู้เพื่อ สังคม	สร้างการ เปลี่ยนแปลงให้ เกิดขึ้นกับตนเอง และสังคม	สังคมและผู้สูงอายุ มองเกี่ยวกับเรื่องของ เป้าหมายการเรียนรู้ ไปในทิศทางเดียวกัน
	ผู้สูงอายุกำหนด เป้าหมายการ เรียนรู้เพื่อให้ ตนเองมีสุขภาพ กายและใจที่ดี	ผู้สูงอายุบางกลุ่ม ไม่มีเป้าหมายใน การใช้ชีวิต	กล่าวคือ การให้ ความสำคัญกับการ เปลี่ยนแปลงที่จะ เกิดขึ้นทั้งกับตนเอง และสังคม ทั้งทาง ด้านสุขภาพกายและ สุขภาพใจ เพราะ หากกายและใจไม่ ปกติดี การเรียนรู้ใด ใดก็จะไม่สัมฤทธิ์ผล นอกจากเป้าหมาย ทางกายและจิตใจ ของผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่ง พยายามกระตุ้นเตือน ผู้สูงอายุด้วยกันเอง ให้ ตระหนักถึงคุณค่า

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			ในตน ในการที่จะทำ ประโยชน์เพื่อสังคม เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ จะทำให้สังคมยอมรับ ว่านี่คือ คุณค่าของ การเป็นผู้สูงอายุ
	เพิ่มทักษะใหม่ เพื่อการทำงาน ประกอบอาชีพ		เป้าหมายสำคัญอีก ประการหนึ่งที่ภาครัฐ ต้องการชี้ให้เห็น ก็คือ การส่งเสริมให้ เกิดการเพิ่มทักษะ ใหม่ๆ เพื่อการ ประกอบอาชีพ เนื่องจากความ เปลี่ยนแปลงทาง เทคโนโลยีและ สภาพสังคมที่มีการ
			แข่งขันกันสูง ผู้สูงอายุจำเป็นต้อง ปรับตัวอย่างหนักใน เรื่องดังกล่าว ในขณะที่ ที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยัง ไม่คุ้นชินกับการต้อง เริ่มเรียนรู้สิ่งใหม่ ทั้งที่เห็นว่าสำคัญ เช่น การเรียนรู้

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ หรือการใช้ อินเทอร์เน็ต แต่ก็ยัง รู้สึกว่ายากเกินไปและ ไม่มีความจำเป็นใดใด ที่ต้องเรียนรู้
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อกา เรียนรู้ของผู้สูงอายุใน สังคมเมือง	กาย ร่างกายที่เสื่อมไป ตามกาลเวลา ส่งผลต่อศักยภาพ ทางการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	กาย สุขภาพกาย แข็งแรงมาจาก การมีทัศนคติเชิง บวกต่อตนเอง	ปฏิเสธไม่ได้ว่า สังคม ส่วนใหญ่มองความ เปลี่ยนแปลงทั้งทาง ร่างกายและจิตใจของ ผู้สูงอายุไปในด้านลบ แต่ในขณะที่ผู้สูงอายุ บางส่วนมองแตกต่าง ออกไป ข้อความที่ สื่อสารในประเด็น ดังกล่าวของผู้สูงอายุ มักไปในทิศทางมอง ตนเองในเชิงบวก เพื่อ เป็นการสะท้อนว่า สุขภาพกายที่แข็งแรง เกิดขึ้นมาจากทัศนคติ เชิงบวกที่มีต่อตนเอง และนี่คือสิ่งสำคัญ ที่สุดที่สังคมต้อง ตระหนัก

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	<p>ใจ</p> <p>ทัศนคติเชิงบวก ทั้งที่มีต่อตนเอง และสังคมรอบ ข้างมอบให้ส่งผล ต่อการดำเนิน ชีวิตในทุกด้าน ของผู้สูงอายุ</p>	<p>ใจ</p> <p>เอาใจเขามาใส่ใจเรา</p>	<p>นอกเหนือจากการมี ทัศนคติเชิงบวกต่อ ตนเองแล้ว ผู้สูงอายุ ยังได้สะท้อนการ ทำงานร่วมกับกลุ่มคน ต่างวัยด้วยว่าต้อง “เอาใจเขามาใส่ใจ เรา” ซึ่งให้เห็นว่า โดย ธรรมชาติของความ เป็นผู้สูงอายุที่มักคิด ผู้คนที่ให้ความ เคารพนับถือในความ อาวุโส จนผู้สูงอายุ หลายคนก็อาจ หลงลืมไปที่จะนึกถึง จิตใจของผู้อื่น ส่งผล ให้เกิดปัญหาในการ อยู่ร่วมกันในสังคม</p>
	<p>สังคม</p> <p>สังคมให้คุณค่าของ ผู้สูงอายุในฐานะ ของ “ผู้รู้” “ผู้ ถ่ายทอด” “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้มีประสบการณ์” “ผู้มีอำนาจ” และ</p>	<p>สังคม</p> <p>“สังคมที่เป็นมิตร” ทำให้เกิดขึ้นได้ด้วย การส่งเสริมให้ ผู้สูงอายุและกลุ่ม คนหลายช่วงวัยมี โอกาสได้ทำ กิจกรรมร่วมกัน</p>	<p>ในมิติทางสังคม ทุกภาคส่วนมองไปใน ทิศทางเดียวกันที่ว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ มีคุณค่าไม่ว่าจะใน บทบาทใดก็ตาม ในขณะที่ผู้สูงอายุเอง ก็ยอมรับในประเด็น</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	<p>“ผู้ทำประโยชน์ให้กับครอบครัวและสังคม”และเตือนใจให้ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง</p> <p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY</p>		<p>ดังกล่าว แต่สิ่งที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งสะท้อนก็คือ การได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณค่าทางสังคมเป็นเรื่องดี แต่ถ้าดูให้ดีจะเหมือนกับสังคมพยายามแยกพื้นที่ของผู้สูงอายุให้ห่างไกลออกไปจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ ซึ่งในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุต้องการสังคมที่เป็นมิตร หรือมีความเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะยกย่องให้รู้สึกแตกต่างกันมากจนเกินไป</p>
	<p>เศรษฐกิจ</p> <p>ผู้สูงอายุยังมีศักยภาพเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติได้</p>	<p>เศรษฐกิจ</p> <p>ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับผู้สูงอายุ</p>	<p>ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้สูงอายุ สังคมให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น โดยแสดงออกด้วยนโยบายสร้าง</p>

ประเด็นการเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่สังคม กำหนด	ตัวบทเกี่ยวกับ การเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุที่ ผู้สูงอายุกำหนด	ผลลัพธ์ที่ได้จาก การวิเคราะห์ตัว บทเกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุ
			<p>แรงงาน สูงอายุ หรือ การเสริมทักษะ อาชีพด้านต่าง ๆ สื่อสารให้กับองค์กร และกลุ่มคนในสังคม เล็งเห็นความสำคัญ ของการจ้างงาน ผู้สูงอายุ ประเด็น ดังกล่าวผู้สูงอายุให้ การยอมรับอย่าง เต็มที่ และพร้อมที่ จะใช้ประสบการณ์ เดิมต่อยอด ประสบการณ์ใหม่ พัฒนาตนเองสร้าง เสริมรายได้ให้ สามารถเลี้ยงดู ตนเองได้ต่อไป</p>

จากผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าประเด็นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้น ในประเด็นหลักและ
ประเด็นย่อย ดังนี้

ตารางที่ 4. 8 ผลการวิเคราะห์ตัวบทเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้	ตัวบทที่พบ
1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	1.1 โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม
	1.2 ชีวิตต้องเรียนอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย
	1.3 การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต
	1.4 ผู้สูงอายุมีความสามารถเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนต่างวัย
	1.5 ประสบการณ์เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่และต่อยอด
	1.6 ผู้สูงอายุน้อยคนนักที่จะยอมรับต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้ในทันที แต่ถ้าให้เวลาใคร่ครวญก็จะพร้อมที่จะเรียนรู้และแก้ไขให้ดีขึ้น
	1.7 การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
	1.8 เทคโนโลยีและเครือข่ายออนไลน์ มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	2.1 ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้สูงอายุ
	2.2 พื้นที่ในโลกเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ
	2.3 บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	2.4 ผู้สูงอายุสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตนเองและกลุ่มคนหลายช่วงวัยในสังคมชุมชน
	2.5 ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

ประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้	ตัวบทที่พบ
3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	3.1 ผู้สูงอายุใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ในการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ
	3.2 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายยืดหยุ่น เหมาะสมกับวัย และเป็นไปตามเงื่อนไขของวัย
	3.3 ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่าย
	3.4 วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนไปได้เสมอขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์อยู่
4. เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	4.1 กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปเพื่อเตรียมความพร้อมกับการก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ
	4.2 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้
	4.3 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน
	4.4 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ
	4.5 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม
5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	5.1 ร่างกายที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาส่งผลต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	5.2 จิตใจที่มีความสุขสบายไม่ว่าจะทุกข์เพียงใดก็ไม่นับอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ทักษะคิดเชิงบวกส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
	5.3 สังคมที่เป็นมิตรเกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย

ประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้	ตัวบทที่พบ
	5.4 ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญเพื่อร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ

2.1 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุภายใต้กรอบแนวคิดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบเดิม

เพื่อเป็นการทดลองค้นหาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ภายใต้คุณลักษณะของวาทกรรมแบบเดิม ดังที่แสดงผลการวิเคราะห์ไปแล้วในตารางที่ 4.3 ในประเด็น “ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” ตัวบทที่ 1.3 ที่กล่าวถึง “การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต” ผสมผสานกับตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์ตามมุมมองที่สังคมกำหนด และผู้สูงอายุกำหนดตนเองตามตารางที่ 4.7 เรื่อง “**สร้างความสุขให้กับตนเอง**” มาออกแบบกิจกรรมที่ชื่อว่า “**Art for Fun**” ปรากฏผลการดำเนินงานดังนี้

กิจกรรม Art for Fun เป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสร้างเสริมศักยภาพให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพทางการเรียนรู้ทางด้าน การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ท้าทายกับความสามารถ โดยผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรมนี้ จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เคยพื้นฐานหรือประสบการณ์กับการทำงานศิลปะมาก่อน และในการเข้าร่วมกิจกรรมนี้จะเป็นครั้งแรกที่ได้ทำงานศิลปะ เพื่อสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในเรื่อง “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุ” ด้วยการใช้กิจกรรมศิลปะการพับและตัดกระดาษที่เรียกว่า Notan Art ศิลปะการพับและตัดกระดาษนี้ เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ผู้สูงอายุจะมีโอกาสได้ใช้ความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเต็มที่ โดยผู้สูงอายุสามารถเลือกที่ตัด และพับ กระดาษให้สามารถเกิดเป็นรูปร่าง รูปทรงต่างๆ ได้ตามอัธยาศัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการทดลองกับตัวอย่างของผู้สูงอายุ 4 คน ที่ได้มาจากการเชิญชวนโดยตรงของผู้วิจัยเอง ซึ่งทุกคนมีความยินดีและเต็มใจ ที่จะให้เปิดเผยชื่อและใบหน้าในการเข้าร่วมทดลองรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ทั้งนี้ผู้วิจัยขอรายงานผลการทดลองเป็นรายกรณีศึกษา โดยแสดงรายละเอียดของผลการใช้กิจกรรม “Art for Fun” ผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถทางการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ปรากฏข้อมูลดังนี้

ผู้วิจัยเริ่มดำเนินกิจกรรม Art for Fun เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2563 ด้วยการติดต่อผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 คน ได้แก่

1. คุณสัญลักษณ์ โกมลวนิช (แม่แ้ว) อายุ 70 ปี

2. คุณเบญจมาศ สุขสวัสดิ์ (พี่ตุ้ม) อายุ 67 ปี ข้าราชการเกษียณ
3. คุณรัตนา ตันติกนกพร (พี่เพชร) อายุ 61 ปี อาชีพค้าขาย
4. คุณธนเดช ธเนศกลจักร (พี่ศ) อายุ 60 ปี อาชีพนักออกแบบอิสระ

สถานที่ที่จัดกิจกรรมเป็นร้านกาแฟขนาดเล็กที่อยู่ภายในบริเวณบ้านย่านชอยอารีสัมพันธ์ 7 โดยผู้เป็นเจ้าของมีแนวคิดที่จะจัดบริเวณหน้าบ้านให้เป็นพื้นที่เรียน และเริ่มจัดทำสถานที่ตกแต่งให้พร้อมกับการจัดกิจกรรมต่างๆ มาเป็นเวลา 4 ปีแล้ว สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของพื้นที่นี้มีลักษณะเป็นห้องเดี่ยวติดกระจกรอบสามด้าน ทำให้มองเห็นทัศนียภาพรอบๆ ได้อย่างดี ซึ่งมีความเหมาะสมต่อการใช้เป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้ที่ผ่อนคลายกับผู้สูงอายุ ผู้วิจัยติดต่อเพื่อขอใช้พื้นที่ดังกล่าวในการทดลองใช้รูปแบบฯ ในส่วนของพื้นที่การเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุสังคมเมือง

ช่วงเวลาของการทำกิจกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการสอบถามจากผู้สูงอายุที่สมัครใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมว่า มีความสะดวกในช่วงเวลาใด และทุกท่านเสนอว่าขอเป็นช่วงเวลาประมาณเก้าโมงถึงเที่ยง เพื่อจะได้มีเวลาทำกิจกรรมอื่นๆ ต่อไปในช่วงบ่าย

เมื่อผู้สูงอายุทุกท่านเดินทางมาถึงสถานที่จัดกิจกรรมแล้ว ผู้วิจัยเริ่มต้นกิจกรรม ด้วยการนำทุกคนเข้ามาในห้องกระจก และเชิญชวนให้ทุกท่านนั่งลงตามอัธยาศัย ล้อมรอบโต๊ะที่มีกระดาสีสันต่างๆ และอุปกรณ์การทำงานศิลปะ ได้แก่ กรรไกร กาว ดินสอ ยางลบ และไม้บรรทัด จัดวางอยู่ ผู้สูงอายุทุกท่านมีท่าที่ไม่เข้าใจว่า จะต้องทำอะไร อย่างไร และเริ่มพูดคุยสนทนากันอย่างสนุกสนาน โดยมีข้อความที่น่าสนใจเช่น

“..จะให้ทำอะไรเนี่ย... และพี่จะทำได้ไหมอะ ดูไม่เข้าใจ แต่ก็น่าจะสนุกดีนะ ตื่นเต้นๆ ..”

(พี่เพชร, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2563)

“..เออ พี่เคยเห็นเด็กๆ เค้าทำกันในเฟสนะ ดูไม่น่าจะยาก ดีเหมือนกัน ได้ลองทำอะไรใหม่ๆ มั่ง..”

(พี่ตุ้ม, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2563)

“...ท่าทางจะยาก ต้องใช้เวลาเยอะไหม ขอดูๆ ไปก่อนนะ..”

(แม่แ้ว, (พี่เพชร, สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2563)

จากข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุแสดงทัศนคติอย่างอิสระในครั้งแรกที่เห็นอุปกรณ์การทำงาน บรรยากาศภายในพื้นที่การเรียนรู้เริ่มต้นมีบทสนทนาที่หลากหลายแง่มุมขึ้น

ผู้วิจัยเริ่มเชิญชวนให้ผู้สูงอายุทุกท่านทดลองหยิบจับกระดาสีสันต่างๆ และแนะนำว่าสิ่งที่เรากำลังจะเริ่มลงมือปฏิบัติกัน มีวิธีการขั้นตอนอย่างไร โดยผู้วิจัยจะแนะนำในเบื้องต้นเท่านั้น โดยในขั้นตอนแรก ให้ทุกคนเลือกกระดาสีที่ชอบ คนละ 1 แผ่น และวาดรูปร่างง่ายลงในขอบของกระดาสีทั้ง 4 ด้าน หลังจากนั้นให้ใช้กรรไกรตัดรูปร่างดังกล่าวออกมา และจัดวางกระดาสีและรูปร่างที่ถูกตัดออกมานั้นลงในกระดาสีขาว

ผู้สูงอายุใช้เวลาในการทดลองทำผลงานชิ้นที่ 1 ประมาณ 20 นาที ในระหว่างการปฏิบัติงานทุกคนมีสีหน้าท่าทางที่ดูจริงจัง ตั้งใจ เป็นอย่างมาก มีการสนทนาและซักถามอยู่เป็นระยะๆ โดยผู้วิจัยให้ความช่วยเหลือด้วยการแนะนำวิธีการวาด การตัด และติดลงบนกระดาษ บทสนทนาในบางช่วงบางตอนภายหลังจากทุกคนทำงานชิ้นแรกเสร็จแล้ว สะท้อนให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่น่าสนใจว่า

“..ตอนเด็กๆ ไม่ชอบเรียนศิลปะเลย รู้สึกว่ามันยาก ใช้เวลาเยอะเกิน เอาเวลาไปทำอย่างอื่นดีกว่า แล้วยังต้องมานั่งเรียนในห้องเรียนด้วยแล้วยังอึดอัด.. แต่ชอบบรรยากาศแบบนี้ละ โลงๆ โปร่งๆ ดี มองไปทางไหนก็ไม่รกหูรกตา ...”

(พีตัม, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563)

“..ยากจัง แล้วมันต้องตัดยังไง ติดยังไงละ ...”

(พีตัม, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563)

“ก็สนุกดี เหมือนเรากลับไปเป็นเด็กๆ อีกที ถ้ามีการแข่งกับเวลาก็ดีนะ จะได้ดูว่าของใครเสร็จก่อนแล้วก็มีรางวัลให้..”

(พีเพชร, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563)

“ก็อิสระดีนะ ที่ไม่ต้องบอกอะไรมาก ให้ลองทำเอง จะได้ลองผิดลองถูก .. ไม่เคยทำแบบนี้”

(แม่แ้ว, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563)

จากบทสนทนาในช่วงระหว่างการทำงานชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุรู้สึกได้ถึงความอิสระในการทำงาน ถึงแม้ว่าในช่วงแรกอาจรู้สึกอึดอัด เพราะไม่รู้จักจะเริ่มต้นอย่างไร แต่เมื่อมีการสนทนาพูดคุยกัน ในระหว่างทำงาน และได้ผู้ร่วมกิจกรรมทำงานไปด้วย ทำให้แต่ละแสดงให้เห็นถึงความผ่อนคลายมากยิ่งขึ้นเมื่อผู้สูงอายุทุกคนทำงานงานชิ้นที่ 1 เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยสอบถามว่าต้องการพักหรือไม่อย่างไร ทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าต้องการทำงานต่อ

การทำงานชิ้นที่ 2 ผู้วิจัยให้ผู้สูงอายุมองไปรอบๆ ห้องกระจก และเปิดโอกาสให้ทุกคนออกไปสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ห้องจัดกิจกรรม ผู้สูงอายุบางคนเดินออกไปตามใบไม้ ต้นไม้ สังเกตรูปร่างรูปทรง หลังจากนั้นให้ทุกคนกลับเข้ามาภายในห้องและลงมือทำผลงานชิ้นที่ 2 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ผู้สูงอายุพับกระดาษสองครั้งเช่นเดิม และรูปทรงที่เห็นจากธรรมชาติด้วยเส้นโค้งงายลงบนขอบกระดาษ ตัดและติดลงในกระดาษสีขาวเช่นเดิม ในครั้งนี้การทำงานจะมีความซับซ้อนขึ้น สังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุจะใช้สมาธิมากขึ้น เสียงพูดคุยสนทนากันจะค่อยแผ่วเบาลง ผลงานเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 20 นาที ในระหว่างการทำงานมีบทสนทนาที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ให้หลากหลายขึ้น

“..อันนี้ยากขึ้นนะ ต้องลองแบบนี้ (ผู้สูงอายุหมุนกระดาษ และมองอย่าง
พิณิจพิเคราะห์) .. เออ ค่อยดูดีขึ้นหน่อย”

แม่แอ้ว, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“...ตัดแบบนี้มันเล็ก ยากยากๆ รู้แล้วต้องวาดให้รูปมันง่ายๆ ไม่ต้องเยอะ
น่าจะดีกว่า..(เสียงหัวเราะ)”

พี่เพชร, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“...เออ ของเพชรสวยดี ลองทำแบบเพชรมั่งดีกว่า..”

พี่ตุ้ม, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

ผลงานชิ้นที่สองสำเร็จลงท่ามกลางเสียงหัวเราะอย่างสนุกสนาน ผู้สูงอายุทุกคนเริ่มคุ้นเคย
กันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่แอ้ว ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากที่สุดในกลุ่ม และไม่เคยรู้จักกับ
ผู้สูงอายุคนอื่นๆ มาก่อน แต่เมื่อได้ร่วมกิจกรรมก็ค่อยคลายความตึงเครียดลง

บทสนทนาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน มีแง่มุมที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุเริ่มเรียนรู้จาก
การสังเกตผลงานของกันและกัน เรียนรู้จากกันและกัน ทำให้เกิดบรรยากาศที่ผ่อนคลายขึ้นจากใน
ช่วงแรก

ภายหลังจากการปฏิบัติงานชิ้นสองเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยเชิญชวนให้ทุกคนรับของว่าง เป็นขนม
และเครื่องดื่ม ภายในพื้นที่ที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ผู้วิจัยจัดวางของว่างไว้ที่บริเวณมุมห้อง ทุกคน
สามารถเดินไปเลือกหยิบได้อย่างอิสระ และกลับมานั่ง หรือนอนเอกเขนก สนทนากันได้อย่าง
เพลิดเพลิน ในระหว่างนี้ผู้วิจัยชวนผู้สูงอายุพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำในวันนี้ว่า รู้สึกเป็นอย่างไรบ้าง
พบส่วนหนึ่งของบทสนทนาที่น่าสนใจ ดังนี้

“..นอนคุ้ยแล้วกันนะ (เสียงหัวเราะ) .. รู้สึกยังไงเธอ ..สนุกขึ้นนะ รู้แล้วว่า
ต้องทำยังไง ชอบทั้งสองชิ้นแหละ ก็มันเป็นของเราที่ต้องชอบทั้งสองชิ้น..
อยากทำอีกขอยากๆ กว่านี้หน่อย..(เสียงหัวเราะ)”

พี่ตุ้ม, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“ชอบทำงานชิ้นนี้ะ พี่ไม่ค่อยรูปทรงเรขาคณิตอะ มันแข็งๆ แต่ชอบอะไร
ที่มันเบา โค้งๆ สวยๆ ทำแล้วสบายใจดีกว่าชิ้นแรก แต่ถ้าถามว่าชอบชิ้น
ไหนมากกว่ากัน ก็ชอบทั้งสองชิ้นแหละ ก็มันงานเรานินา..อะ ต่อไปทำอะไร
ต่อ ขอยากๆ หน่อยนะ ...(เสียงหัวเราะ)”

พี่เพชร, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“..ก็เหมือนไม่ได้เรียนรู้อะไรนะ ..เพราะเป็นไม่ชอบกับอะไรที่มันละเอียด
และต้องใช้เวลากับมัน อย่างถ้าได้โจทย์มาว่าจะต้องทำอะไรให้เสร็จก็จะทำ
ให้เสร็จไปในทันที ไม่ทิ้งค้างไว้ ไม่ต้องคิดอะไรเยอะ ทำให้เสร็จให้เร็วที่สุด

เลยไม่ได้คิดถึงขั้นตอนว่าจะต้องสวยหรือไม่สวย ชอบไม่ชอบยังไง ก็มันเป็น
เป็นหน้าที่ ก็ต้องทำ ทำให้เสร็จ แต่ไม่ใช่ทำแบบซู้ๆ นะ..”

แม่แ้ว, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

จากบทสนทนาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุทั้งสาม มิได้มองเกี่ยวกับการทำกิจกรรมศิลปะ
ที่แตกต่างกันออกไป ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เกิดความท้าทายเล็กๆ ขึ้นมาจากการทำงานชิ้นที่ 2
นี้และอยากทำงานที่มีโจทย์งานที่ยากขึ้นอีก ส่วนบางคนมองว่า การทำงานนี้ถึงแม้จะใหม่ไม่เคยทำ
แต่ก็ไม่ได้รู้สึกว่ายากอะไร เพราะมองว่าเป็นงานที่ต้องทำ ก็ทำให้เสร็จ ไม่มีอะไรยากไปกว่านั้น

ผู้วิจัยเชิญชวนให้ผู้สูงอายุกลับเข้ามาทำผลงานชิ้นที่สาม โดยในครั้งนี้เปิดโอกาสให้ทุกคนคิด
วิธีการสร้างสรรค์เองอย่างอิสระ และใช้เวลาได้อย่างเต็มที่ พร้อมกับมีของว่างและเครื่องดื่มจัดวางอยู่
รอบตัว เมื่อทุกคนกลับเข้าในพื้นที่ก็เริ่มลงมือทำงาน ผู้วิจัยทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมการทำงานของ
แต่ละคน ได้ข้อสังเกต กล่าวคือ ผู้สูงอายุทั้งสามคนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นจากเดิมที่ พี่ตุ้ม พี่เพชร
และพี่ยศ จะเป็นผู้สนทนาระคนด้วยเสียงหัวเราะและเรื่องเล่าที่สนุกสนานทั้งที่เกี่ยวกับกิจกรรมและ
เรื่องเล่าในวัยเด็กของแต่ละคน ในครั้งนี้ แม่แ้ว ร่วมสนทนามากยิ่งขึ้น ในช่วงท้ายของการทำ
กิจกรรมบทสนทนาส่วนใหญ่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะที่ทุกคนกำลังทำอยู่ แต่กลับ
กลายเป็นบทสนทนาเกี่ยวกับการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และ ปัญหาการใช้ภาษาของวัยรุ่น ที่ทำให้
ผู้สูงอายุเห็นคล้อยกันว่าเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุในสังคมเมืองอย่างพวกตนต้องทำความเข้าใจ รับรู้ รับให้ได้
กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังบางส่วนของบทสนทนาที่ว่า

“...มีเรื่องหนึ่งนะที่ ฉันรับไม่ได้เลย เรื่องภาษา วาจา ของเด็กรุ่นใหม่
แหละ เดียวนี้มันมีศัพท์แสงอะไรมากมาย บางคำก็ฟังพอจะเข้าใจได้ แต่
บางคำก็ไม่ไหวเลยนะ ออกจะไปในแนวหยาบคาย ไม่รู้จักคนไหนเป็นผู้ใหญ่
คนไหนเป็นเด็กกันแล้ว...แต่ก็ไม่ได้ไม่พอใจถึงขนาดเกลียดอะไรนะ ก็แค่
อยากให้ใครให้ความสำคัญกับเรื่องการใช้ภาษาในวัยรุ่นกันให้มากกว่านี้..”

แม่แ้ว, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“..ก็ไม่น่าจะเคร่งเครียดนะพี่แ้ว ... เราก็ปล่อยวางไปบ้างอะไรบ้าง ก็ไม่
ค่อยชอบเหมือนกันแหละ แต่เราต้องเข้าใจนะว่า โลกมันเปลี่ยนไป คน
รุ่นใหม่ก็ไม่เหมือนรุ่นเราแล้ว พวกเขามีวิธีคิดของตัวเอง หายากที่จะมาฟัง
เราพูด ก็โทษเค้าไม่ได้หรอก เพราะสื่อ มันแรงมาก เด็กพวกนี้เรียนรู้อะไร
ก็มาจากสื่อ ทวี ดารา ทั้งนั้นแหละ..”

พี่ตุ้ม, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“...ก็จริงนะพี่ แต่หนูไม่สนหรอก ดิฉันอีก เราจะได้เรียนรู้อะไรแปลกๆ จาก
เด็กพวกนี้บ้าง อย่างหลานหนูนะ เลี้ยงมันมาตั้งแต่เด็กๆ เราก็เห็นความ

เปลี่ยนแปลงของมันมาเรื่อยๆ ก็ดูแลใกล้ชิดขึ้นนะ แต่ก็ยังมีกระทบกระทั่ง
มีคำพูดคำจาที่ชวนทะเลาะกันอยู่บ่อยๆ แต่หนูไม่อะไรนะ ก็ข้าๆ ไป...”

พีเพอร์, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

บรรยากาศของการทำงานชิ้นที่ 3 กลับกลายเป็นผลงานที่เต็มไปด้วยเรื่องชวนคิดเกี่ยวกับ
ความเชื่อบางประการที่ผู้สูงอายุทั้งสามท่านสะท้อนออกมา เช่น ความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุเรียนรู้สิ่ง
ใหม่ๆ จากคนรุ่นใหม่ ดูจะเป็นเรื่องจริงมากที่สุด เป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานความคิดเชิงลบที่มีต่อคน
รุ่นใหม่ในเรื่องของการใช้ภาษา วาจา หรือกิริยาท่าทางที่แสดงออกมาสู่สังคม นอกจากนี้ยังพบว่า
ผู้สูงอายุทั้งสามมีโอกาสดูใจแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนขึ้น โดยจากการสังเกต
พฤติกรรม พบว่า ความคิดเห็นต่างส่งเสริมให้เกิดประเด็นสนทนา และนำไปสู่ข้อคิดเห็นร่วมกันที่
สามารถนำไปสู่การเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมได้อีกด้วย ดังเช่น บทสนทนาส่วนหนึ่งที่
กล่าวว่า

“..ก็จริงอยู่ว่า เราเป็นคนสูงอายุเราก็ต้องรับให้ได้กับทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ได้
รู้สึกแค้นใครอะไร แต่ถ้าจะให้ดีนะ พวกครูบาอาจารย์อย่างพวกคุณเนี่ย
(หันมาทางผู้วิจัย) ก็ต้องทำหน้าที่ให้หนักขึ้น ไม่ใช่แค่จะสอนวิชาการกัน
อย่างเดียว ไม่สนใจเรื่องการพูดจา การเขียนภาษาไทยให้ถูกต้อง อย่า
ไปละเลยเรื่องพวกนี้...”

แม่แอ้ว, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

“...อันนี้เรื่องจริงเลย พวกอาจารย์อะ ต้องทำหน้าที่ตรงนี้ ถ้าจริงเวลาเด็ก
ส่งงานเขียนผิดเขียนถูก อาจารย์ทำยังไงกัน...ถ้าจะให้ดีนะ ต้องให้กระทรวง
ศึกษาหันมาให้ความสำคัญเรื่องการคัดไทย เขียนไทยกันใหม่แล้ว สมัยก่อน
นะ พวกพี่ต้องฝึกคัดไทย เขียนคำศัพท์กันทุกวัน ...สังเกตสิ คนรุ่นๆ พี่
ลายมือสวย ๆ กันทุกคน..และเขียนสะกดอะไรก็ไม่ค่อยจะผิดหรอก..(เสียง
หัวเราะ)”

พีเพอร์, สัมภาษณ์ 16 มกราคม 2563

เมื่อการทำงานศิลปะทั้ง 3 ชิ้นเสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยนำผลงานทั้งหมดวางลงบนโต๊ะและชวน
สนทนาถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ในวันนี้ โดยมีประเด็นสนทนาเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับ
ผู้สูงอายุ ในเรื่องของ คือ พื้นที่การเรียนรู้ ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางการ
เรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ และวิธีการส่งเสริมการ
เรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยผู้วิจัยขอสรุปเป็นรายบุคคล ดังนี้

กรณีที่ 1 แม่แ้ว

แม่แ้วมีข้อสังเกตเกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้ที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองว่า มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ทำเลที่ตั้ง ต้องสะดวกที่จะเข้าถึงได้ง่ายไม่ยากลำบากเกินไปที่จะเดินทาง ผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดกิจกรรมนั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คนๆ นั้นต้องมีบุคลิกลักษณะมีความเป็นครู อ่อนน้อมถ่อมตน ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ และมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เก่ง นอกจากนี้ บรรยากาศที่เกิดขึ้นจากกลุ่มสมาชิกก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อยากเข้ามาร่วมกิจกรรมมากขึ้น อย่างเช่น เมื่อเจอหน้ากันก็มีการทักทาย สวัสดี ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดคุยกัน ถ้าไม่มีบทสนทนาต่อกันก็จะยิ่งเคร่งเครียดทำให้ไม่อยากเข้ามาทำกิจกรรมใดใดทั้งสิ้น สำหรับตัวกิจกรรมก็ควรที่จะเป็นกิจกรรมที่ไม่ยากหรือง่ายเกินไปสำหรับผู้สูงอายุ ถ้าต้องการให้แปลกใหม่ก็ไม่ควรที่จะทำท่ายากจนผู้สูงอายุไม่กล้าลงมือปฏิบัติ ในที่สุดก็จะล้มเลิกความตั้งใจที่จะทำงานไป

จากการเข้าร่วมกิจกรรม แม่แ้วสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเฉพาะแต่ในห้องเรียนหรือในพื้นที่ปิดที่เป็นห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้จากในในทุกพื้นที่ที่มีบรรยากาศของความเป็นมิตร ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากกลุ่มสมาชิกที่เรียนรู้ร่วมกัน แต่รวมถึงคนที่จัดดำเนินการเรียนรู้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น วิทยากรผู้สอน หรือผู้อำนวยการความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ

นอกจากนี้การที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง แม่แ้วให้ข้อสังเกตว่า ภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลายและมีมากกว่าที่เป็นอยู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

กรณีที่ 2 พี่ตุ้ม

พี่ตุ้มสะท้อนถึงองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ คือ พื้นที่การเรียนรู้ อย่างเช่น พื้นที่ที่ผู้วิจัยจัดสรรในวันนี้เหมาะสมดี เงียบสงบ รู้สึกเป็นส่วนตัว ถ้าเป็นพื้นที่สาธารณะอย่างในร้านอาหาร หรือร้านกาแฟที่เห็นโดยทั่วไป จะรู้สึกไม่สบาย ทำอะไรก็ไม่สะดวก อีกส่วนหนึ่งที่เข้ามาร่วมก็คือ มีเพื่อนมาด้วย และรู้จักคุ้นเคยกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ก็สำคัญเป็นอย่างมาก ความมีอัธยาศัยไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใส และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็วเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก อย่างเช่น ในช่วงที่ปฏิบัติงานถ้าทำไม่ได้ ผู้สูงอายุบางคนจะแสดงท่าทางหงุดหงิด ไม่อยากทำ หรืออาจใช้คำพูดที่รุนแรง กระแทกกระทั้นโดยไม่ตั้งใจ ผู้อำนวยการความสะดวกจะต้องสังเกตเห็นในทันทีว่าในสถานการณ์แบบนี้จะเข้ามาแก้ไข หรือลดภาวะตึงเครียดนั้นอย่างไรได้อย่างทันท่วงที สำหรับในเรื่องของวิธีการเรียนรู้ พี่ตุ้มมีความเห็นว่า ต้องให้ดู

ตัวอย่างก่อน แล้วสอนซ้ำๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเองไปเรื่อยๆ ถ้าติดขัดตรงไหนก็จะซักถามเอง ไม่ชอบให้ผู้สอนมาวุ่นวายมาก

นอกจากนี้พี่ตั้มยังแสดงทัศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ภาครัฐหรือภาคเอกชน ควรจัดดำเนินการขึ้น ควรจัดให้มีพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความถาวรให้มากขึ้น เช่น หอศิลป์หรือตามสวนสาธารณะ พื้นที่ท้องถนนทางเดิน ก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้คนได้ ไม่เฉพาะเพียงผู้สูงอายุเท่านั้น อย่างในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบยุโรป จะให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมาก พื้นที่สาธารณะทั่วทุกท้องถนน จะเห็นสื่อ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ผู้สูงอายุสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้รอบตัว

กรณีที่ 3 พี่เพชร

สำหรับพี่เพชรชี้ให้เห็นถึงว่าองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุดก็คือ บรรยากาศของความเป็นมิตร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ชอบการอยู่ร่วมกับคนแปลกหน้า เพราะไม่รู้พื้นเพนิสัยใจคอเป็นมาอย่างไร แต่ถ้าได้อยู่หรือร่วมทำกิจกรรมกับเพื่อนฝูงหรือญาติ ก็จะทำให้ไม่เครียด รู้สึกผ่อนคลายมากกว่า แต่ก็ไม่ปฏิเสธที่จะเรียนรู้จากคนอื่นเช่นเดียวกัน โดยธรรมชาติของพี่เพชรเป็นคนสนุกสนานร่าเริง และตื่นตัวเสมอเมื่อได้เรียนรู้สิ่งใหม่ มักจะมีความคิดที่แปลกและแหวกแนวมาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเพื่อนเสมอ เป็นศูนย์ของความสนุกสนานร่าเริง ด้วยบุคลิกนิสัยเช่นนี้ทำให้พี่เพชรเป็นผู้ที่มีเพื่อนฝูงมากมาย และมีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายมาเล่าสู่กันเสมอในขณะทำกิจกรรม

นอกจากนี้ พี่เพชรเห็นด้วยกับความสำคัญของการมีผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โดยได้แสดงทัศนะว่า ไม่ใช่ใครก็ได้ที่จะมาทำงานในหน้าที่นี้ คุณลักษณะสำคัญของคนที่จะมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกก็คือ ต้องใจเย็น ยิ้มแย้มแจ่มใส เสมอ และแก้ปัญหาเก่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมีอัธยาศัยที่เข้าใจผู้สูงอายุว่ามีความต้องการที่ไม่เหมือนกลุ่มคนในวัยอื่น ๆ การที่จะกำหนดกิจกรรมใดให้ผู้สูงอายุก็ต้องคำนึงถึงความต้องการที่จะเรียนรู้ของพวกเขาเหล่านั้นด้วย

สำหรับกิจกรรม Art for Fun ในวันนี้พี่เพชรมองว่า ตนเองได้เรียนรู้หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พบว่า การทำงานศิลปะก็ไม่แตกต่างจากการทำสมาธิ คือ ต้องใช้สมาธิ ในการค่อยๆ จัดวางสอนให้ทำอะไรให้ช้าลง ซึ่งโดยปกติเป็นคนทำอะไรเร็ว แต่ก็ไม่ได้ถึงกับขาดสติยังคิดแต่อย่างใด แต่ถ้าได้กิจกรรมทางศิลปะเข้ามาช่วยก็จะยิ่งส่งเสริมให้มีสมาธิและสติมากยิ่งขึ้น

สรุปผลทำกิจกรรม Art for Fun ชี้ให้เห็นว่า ตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ถูกนำมาใช้ในระหว่างทำกิจกรรมโดยผู้จัด และผู้เรียนก็สามารถใช้หรือแสดงออกถึงตัวบท/ข้อความดังกล่าวได้อย่างอิสระ ผู้วิจัยสรุปผลโดยจำแนกเป็นประเด็นการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. ประเด็นการเรียนรู้ ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่กล่าวว่า

“การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุ”

ผู้สูงอายุกล่าวว่า จากการทดลองทำกิจกรรม Art for Fun ได้เรียนรู้การทำกิจกรรมใหม่ๆ โดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันว่า ชอบที่จะได้เรียนรู้อะไรใหม่ๆ แต่ก็ไม่จำเป็นต้องท้าทายความสามารถให้มากเกินไป จากกิจกรรมที่ทุกคนได้ลงมือปฏิบัติเป็นกิจกรรมใหม่สำหรับทุกคน และไม่ยากเกินความสามารถ สิ่งที่ผู้สูงอายุสะท้อนออกมา คือ การได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์กับกิจกรรมศิลปะ เป็นการส่งเสริมศักยภาพทางการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สะท้อนว่า รูปแบบที่เข้าร่วมทดลองสร้างประสบการณ์ใหม่ได้ดี แต่ก็ไม่ได้ตื่นเต้นหรือมีความท้าทายอะไรมากนัก ถ้าจะให้รู้สึกถึงความท้าทายมากกว่านี้ควรเน้นรูปแบบของกิจกรรมนอกสถานที่ และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับกลุ่มคนต่างวัยมากกว่านี้

2. ประเด็นการเรียนรู้ ด้านแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

“บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ”

ผู้สูงอายุทั้งหมดกล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า จากการทดลองกิจกรรม ผู้สูงอายุทุกคนชื่นชอบกับสภาพแวดล้อมที่ผู้วิจัยออกแบบขึ้น โดยการใช้พื้นที่ภายในบ้านที่เปิดเป็นกึ่งร้านกาแฟขนาดเล็ก ๆ รายล้อมด้วยต้นไม้ และตัวอาคารมีกระจกล้อมรอบทั้งสามทิศ ภายในห้องที่จัดสรรเป็นพื้นที่เรียนรู้แสดงให้เห็นเหมือนห้องนั่งเล่นภายในบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุทุกคนรู้สึกเหมือนได้อยู่ภายในบ้านของตนเอง หรือบ้านของเพื่อนที่สนิทสนมกัน นอกจากนี้ บรรยากาศของการพบปะกันเป็นครั้งแรกระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเองและกับผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ ก็ทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความผ่อนคลาย การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และความอบอุ่นของผู้อ่อนวัยกว่าที่มีต่อผู้ที่มีอายุมากกว่า พฤติกรรมที่งดงามเหล่านี้เป็นภาพของบรรยากาศที่ทำให้ทุกคนรู้สึกได้ถึงความเป็นมิตร พร้อมเปิดใจที่จะทำกิจกรรมใดก็ได้ตามที่จะมีการจัดดำเนินการขึ้น

3. ประเด็นการเรียนรู้ ด้านวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

“แสวงหาวิธีการเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จ”

ผู้สูงอายุทุกคนใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) โดยในช่วงแรกของการทำกิจกรรมทุกคนอาจมีความลังเลสงสัยในการทำงานบ้าง แต่ผู้วิจัยในบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกก็จะให้คำแนะนำเป็นระยะๆ และปล่อยให้ผู้สูงอายุทุกคนใช้เวลาในการทำงานของตนเองอย่างเต็มที่ ในระหว่างการทำงานผู้สูงอายุจะมีการดูแบบอย่างจากเพื่อนๆ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน และปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของตนเองไปเรื่อยๆ เพื่อค้นหาแนวทางการทำงานที่สามารถทำให้ผลงานประสบความสำเร็จในที่สุด โดยที่ผู้อำนวยความสะดวกไม่ต้องให้คำแนะนำแต่อย่างใด และเมื่อทำงานเสร็จเรียบร้อยบางคนเสนอขอให้มีการนำเสนอความคิดของผลงาน สร้างบรรยากาศให้สนุกสนานมากยิ่งขึ้น วิธีการเรียนรู้อีกประการหนึ่งที่ผู้อำนวยความสะดวกได้ทดลองใช้

ในการทำกิจกรรมคือ การใช้ตัวอย่างผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จจากการได้ทดลองทำกิจกรรมใหม่ๆ โดยเปิด YouTube เรื่อง รายการสูงวัยไทยแลนด์ ตอน แรปเปอร์ แรปป่า ให้ทุกคนชม และเปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็นกัน ผู้สูงอายุส่วนมากมองว่า แพลกดีและมองเห็นความพยายามในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดังกล่าว

4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

“พัฒนาสุขภาพกาย-ใจให้แข็งแรงและเข้มแข็งเพื่อพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามาสู่ชีวิต”

ผู้สูงอายุที่ร่วมทดลองกิจกรรม Art for Fun นี้ ได้ทดลองใช้ความสามารถทางด้านศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานผลจำนวน 3 ชิ้นด้วยกัน โดยในเบื้องต้นแต่ละคนไม่ได้กำหนดเป้าหมายสิ่งใดเป็นพิเศษ ทุกคนรับทราบเพียงว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะเท่านั้น เมื่อเริ่มลงมือทำกิจกรรมสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ทุกคนเริ่มต้นด้วยกำหนดเป้าหมายเล็กๆ ในผลงาน มีเป้าหมายคือ ต้องทำให้เสร็จ เมื่อผลงานแต่ละชิ้นสำเร็จลง ทุกคนแสดงพฤติกรรมคล้ายคลึงกัน ยิ้มแย้ม และแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง ผู้อำนวยการความสะดวกและผู้สูงอายุจะร่วมกันสนทนาและชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของผลงานแต่ละคน ผู้สูงอายุแสดงออกให้เห็นถึงความสุขเมื่อได้รับคำชม และมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานชิ้นต่อไป

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

“การเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนต่างวัยสร้างชีวิตและสังคมใหม่ให้กับผู้สูงอายุ”

ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมทดลองรูปแบบกล่าวถึงการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนต่างวัยว่า ไม่ได้จัดว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่อะไร เพราะทุกวันนี้ก็ใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนเหล่านี้อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นลูกหลานในบ้านหรือบุคคลอื่นๆ ที่พบเจอกันในสังคม ในระหว่างการทำกิจกรรม Art for Fun ผู้สูงอายุคนหนึ่งได้กล่าวถึงกลุ่มคนต่างวัยโดยเฉพาะวัยรุ่นในสมัยนี้ว่า รับไม่ได้กับการใช้ภาษา การพูด และการเขียนที่คิดพิเรนไปอย่างมากมาย ซึ่งผู้สูงอายุต่างเห็นคล้ายตามกันในประเด็นดังกล่าว แต่ก็แสดงออกว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อยที่จะเรียนรู้ว่า พวกเขาเหล่านั้นคิดอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถเข้าไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการพูดจาของกลุ่มคนเหล่านั้นได้ ก็ไม่เสียหลายที่จะเรียนรู้และฝึกพูดกับพวกเขาด้วยภาษาของพวกเขาเอง สิ่งนี้จะส่งผลให้สามารถลดช่องว่างบางประการที่เกิดขึ้นได้ภายในครอบครัวได้

2.2 การสังเคราะห์คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่

จากผลการประเมินรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุผู้เข้าร่วมทดลองใช้รูปแบบ สรุปได้ว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถที่จะใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้ โดยเฉพาะในด้านของ “แหล่งเรียนรู้

สำหรับผู้สูงอายุ” และ “วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” โดยในประเด็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ผู้สูงอายุทั้งหมดมองว่าแหล่งเรียนรู้หรือพื้นที่การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญ จากการใช้พื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น และการจัดบรรยากาศให้เหมือนกับผู้สูงอายุนั่งๆนอนๆ เล่นอยู่ในบ้านของตนเอง สร้างเสริมให้บรรยากาศในพื้นที่เรียนรู้ให้ผู้สูงอายุรับรู้ได้ถึงความผ่อนคลาย นอกเหนือจากนี้ ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ “ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้” ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมการทดลองต่างสะท้อนให้เห็นว่า มีการปรับตัวเกิดขึ้นถึงแม้ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมในช่วงระยะเวลาสั้นๆ (ประมาณ 3 ชั่วโมง) เท่านั้น กล่าวคือโดยกลุ่มผู้เข้าทดลองมีหนึ่งคนซึ่งไม่รู้จักกับผู้สูงอายุคนอื่นๆ มาก่อน เป็นการมาพบกันและร่วมทำกิจกรรมกันเป็นครั้งแรก ผู้สูงอายุทุกคนเริ่มเรียนรู้กันและกัน แม้ในระยะแรกจะมีบรรยากาศที่ต่างคนต่างทำงานของตนเองอยู่บ้าง แต่เมื่อผ่านไปได้ประมาณหนึ่งชั่วโมง (ช่วงการทำงานชิ้นที่สาม) พบว่า ผู้สูงอายุเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยเน้นการพูดคุยมากกว่า ในขณะที่มือก็ปฏิบัติงานไป แต่สายตาและบทสนทนาก็ถ่ายทอดสู่กลุ่มอย่างราบรื่น ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ บทสนทนาที่เกิดขึ้น เปลี่ยนจากเรื่องราวของการทำงานที่อยู่ตรงหน้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเยาวชน สังคม และปิดท้ายด้วยปรัชญาชีวิต การเกิด แก่ เจ็บ และความตาย

ข้อสังเกตดังกล่าวที่ผู้วิจัยสะท้อนมานั้น อาจเป็นมุมมองที่ยังไม่สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานในการตัดสินพฤติกรรมทางการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้ทั้งหมด แต่ก็สามารถคาดการณ์แนวโน้มได้ในระดับหนึ่งว่า สิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความสามารถทางการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ก็คือการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพที่ประกอบไปด้วย การจัดการสภาพแวดล้อมทั้งภายในภายนอก (ในกรณีที่เป็นสถานที่) ผู้อำนวยความสะดวกหรือผู้จัดการเรียนรู้ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้การส่งเสริมการเรียนรู้ นั้น ๆ จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวโดยสิ้นเชิง และการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมและมุ่งเน้นให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพทางด้านนี้ได้อย่างเต็มที่

จากการทดลองจัดกิจกรรมเพื่อค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ พบว่า คุณลักษณะที่สอดคล้องกับการค้นพบในขั้นตอนที่ 1 คือ “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุ” และ “การสร้างความสุขด้วยตนเอง” ตัวบททั้งสองนี้ได้รับการพิสูจน์จากกิจกรรม Art for Fun ว่า ผู้สูงอายุสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้เห็นขั้นตอนกระบวนการทั้งหมดของการทำงาน แต่ด้วยการสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร สิ่งที่พบนอกเหนือจากคุณลักษณะดังกล่าว คือ “บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” “แสวงหาวิธีการเรียนรู้ที่จะสามารถนำไปสู่ความสำเร็จ” “พัฒนาสุขภาพกาย-ใจให้แข็งแรงและเข้มแข็งเพื่อพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามาสู่ชีวิต” และ “การเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนต่างวัย สร้างชีวิตและสังคมใหม่ให้กับผู้สูงอายุ”

จากคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาร่างเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ ปรากฏผลการร่างแนวคิด โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เสนอ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีที่มาจากการวิเคราะห์ว่าทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จากสองแหล่งที่มา คือ ว่าทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมเป็นผู้กำหนด สะท้อนผ่านเอกสารและสื่อออนไลน์ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นโดยภาครัฐและภาคเอกชน เผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชน ผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ และว่าทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง สะท้อนจากบทสนทนาในแ่งมุมที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อสิ่งที่สังคมนำเสนอเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการเรียนรู้ 5 ประการ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบแสดงให้เห็นด้วยประเด็นการเรียนรู้ที่ดังต่อไปนี้

2. วัตถุประสงค์ของแนวคิด

2.1 เพื่อนำเสนอประเด็นการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในด้านของความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, เป้าหมายการเรียนรู้ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

2.2 เพื่อใช้เป็นแนวคิดในการกำหนดคุณลักษณะของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

3. อธิบายความหมายของคำสำคัญที่ปรากฏอยู่ใน (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทของสังคมเมือง

3.2 แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดความใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย

3.3 วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง วิธีการที่ผู้สูงอายุเข้าถึงความรู้ที่ตนเองสนใจ และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย

3.4 เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง การกำหนดเป้าหมายทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ชี้ให้เห็นความมุ่งหวังที่มีต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในตนเองและ/หรือสังคม

3.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

3.6 สื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง สื่อกลางหรือตัวกลางที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ จากแหล่งเรียนรู้ไปสู่ผู้สูงอายุ

3.7 ผู้สูงอายุในสังคมเมือง หมายถึง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในภายในเขตเทศบาลเมืองที่มีความเป็นศูนย์กลางของความเจริญ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

4. สาระสำคัญของ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ประกอบด้วย 5 ประเด็นการเรียนรู้ โดยในแต่ละประเด็นแสดงให้เห็นด้วยข้อความแสดงลักษณะของในแต่ละประเด็น ซึ่งเป็นผลมาจากการวิเคราะห์หาเหตุการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ประเด็นการเรียนรู้ที่ 1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

1. ความเชื่อที่ว่า โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม
2. ความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. ความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต
4. ความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนต่างวัย
5. ความเชื่อที่ว่า ประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่และต่อยอด
6. ความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุสามารถยอมรับต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะเรียนรู้และแก้ไขให้ดีขึ้น
7. ความเชื่อที่ว่า การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
8. เทคโนโลยีและเครือข่ายออนไลน์ มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ประเด็นการเรียนรู้ที่ 2 แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้สูงอายุ
2. พื้นที่ในโลกเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ
3. บรรยายากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

4. ผู้สูงอายุสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตนเองและกลุ่มคนหลายช่วงวัยในสังคมชุมชน
5. ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

ประเด็นการเรียนรู้ที่ 3 วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ผู้สูงอายุใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ในการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ
2. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับวัย และเป็นไปตามเงื่อนไขของวัย
3. ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่าย
4. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนไปได้เสมอ ขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์อยู่

ประเด็นการเรียนรู้ที่ 4 เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปเพื่อเตรียมความพร้อมกับการก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ
2. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้
3. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน
4. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ
5. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

ประเด็นการเรียนรู้ที่ 5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. ด้านกาย ร่างกายที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาส่งผลต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
2. ด้านใจ จิตใจที่มีความสุขสบายไม่ว่าจะทุกข์เพียงใด ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ทัศนคติเชิงบวกส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. ด้านสังคม สังคมที่เป็นมิตรเกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย
4. ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญเพื่อร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ

5. สรุป (ร่าง) แนวคิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ หน่วยงานทุกภาคส่วนต้องทำความเข้าใจถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองว่า เป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเห็นภาพความเป็นจริงของชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านลบว่า ไม่ได้ส่งผลต่อการพัฒนาการ

เรียนรู้ของตนเองให้พร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลง และเรียนรู้กับกิจกรรมใหม่ๆ ที่ท้าทายการเรียนรู้ อยู่เสมอ ด้วยการจัดแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ด้วยพื้นฐานวิถีคิดของผู้สูงอายุในสังคมเมืองจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม หรือโรงเรียนผู้สูงอายุ ด้วยความเชื่อที่ว่า แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ดังนั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงขึ้นในโลกเสมือน ซึ่งก็คือ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์มือถือนั่นเอง วิธีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นก็มุ่งเน้นไปที่วิธีการเอาชนะความกลัวเทคโนโลยีของตัวผู้สูงอายุเอง เรียนผ่านการสังเกต และในขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธความช่วยเหลือที่ได้รับจากผู้จัดการเรียนรู้ที่อ่อนเยาว์กว่า ผู้สูงอายุในสังคมเมืองส่วนมากจึงใช้ชีวิตไปกับเครื่องมือสื่อสาร ที่เหมือนเป็นสะพานเชื่อมต่อโลกในมุมที่เงียบเหงาท่ามกลางสังคมเมืองกับโลกภายนอกที่เต็มไปด้วยสีสันและความท้าทายแบบใหม่ของชีวิต

ส่วนที่ 2 ประเมิน (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการเสนอ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัยคือ แบบเสนอประเด็นการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกผลการสนทนากลุ่มเสนอต่อคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยการจัดสนทนากลุ่ม เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2563 ณ ห้อง Maker Space ศูนย์เรียนรู้และหอสมุด มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้เกียรติมาร่วมสนทนากลุ่ม คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ชิตขงส์ นันทนาเนตร, ดร.วิรุฬห์ นิโลมจัน, ดร. อำนาจ บัวศรี, ดร. พิศศรี กมลเวช, ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ และดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่มเพื่อพิจารณาและให้ความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะนำแนวคิดดังกล่าวไปพัฒนาสู่รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป ปรากฏผลการนำเสนอ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่ผู้วิจัยเสนอมานั้น ยังมีสิ่งที่ต้องเพิ่มเติมและปรับปรุงอีกเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับที่มาของแนวคิดและลักษณะของประเด็นการเรียนรู้ สรุปสาระสำคัญของข้อเสนอที่ได้จากคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ดังต่อไปนี้

1. ควรเพิ่มองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุและผู้จัดควรรับรู้ คือ เนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง ซึ่งมีประเด็นสำคัญควรพิจารณา ดังนี้

1.1 ประสพการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ คือ เนื้อหาการเรียนรู้ที่เป็นบทเรียนที่ดีที่สุดสำหรับผู้สูงอายุแต่ละคนในสังคมเมือง

1.2 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารของสังคมเมืองเป็นเนื้อหาการเรียนรู้ที่ท้าทายความอยากรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

1.3 เนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองคือ เนื้อหาการเรียนรู้ที่มุ่งเสริมสร้างการเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังและยังประโยชน์แก่สังคม (Active and Productive Aging)

2. ควรมีการนำข้อแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ตามแนวปฏิบัติการศึกษา ที่ปรับปรุงตามนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาใช้ร่วมในการศึกษาด้วย

3. ควรมีการศึกษาถึงสภาพการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ (ผู้สูงอายุ) ที่ดำเนินการอยู่มาใช้ในการศึกษาเพิ่มเติมด้วย

4. ควรศึกษาความต้องการจำเป็นในการจัดการเรียนรู้จากตัวผู้สูงอายุด้วยการใช้การพัฒนาข้อแนะนำของกระทรวงศึกษาธิการ, สภาพการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และความต้องการจำเป็นในการจัดการเรียนรู้จากตัวผู้สูงอายุ มาเป็นฐานของความรู้

5. การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ควรคำนึงถึงประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ อันหลากหลาย ที่มีอยู่ในตัวของผู้สูงอายุด้วย ต้องนำออกมาใช้ต่อยอดการเรียนรู้ และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการใช้เป็นเทคนิคการจัดการเรียนรู้ได้ด้วย

จากข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงและพัฒนา (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยดำเนินการเพิ่มองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุและผู้จัดควรรับรู้ ในด้าน “เนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ในประเด็นที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ, เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารของสังคมเมือง เนื้อหาการเรียนรู้ที่มุ่งเสริมสร้างการเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังและยังประโยชน์แก่สังคม ปรากฏผลการปรับปรุง (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังนี้

ตารางที่ 4. 9 ผลการปรับ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	
ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความ
1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้	1. ความเชื่อที่ว่า โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม 2. ความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 3. ความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต 4. ความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนต่างวัย 5. ความเชื่อที่ว่า ประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่และต่อยอด 6. ความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุสามารถยอมรับต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะเรียนรู้และแก้ไขให้ดีขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	
ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความ
	<p>7. ความเชื่อที่ว่า การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ</p> <p>8. เทคโนโลยีและเครือข่ายออนไลน์ มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง</p>
2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	<p>1. ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้สูงอายุ</p> <p>2. พื้นที่ในโลกเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ</p> <p>3. บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ</p> <p>4. ผู้สูงอายุสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตนเองและกลุ่มคนหลายช่วงวัยในสังคมชุมชน</p> <p>5. ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ</p>
3. ด้านวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	<p>1. ผู้สูงอายุใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ในการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ</p> <p>2. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับวัย และเป็นไปตามเงื่อนไขของวัย</p> <p>3. ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่าย</p> <p>4. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนไปได้เสมอ ขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์อยู่</p>
4. เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	<p>1. กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปเพื่อเตรียมความพร้อมกับการก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุ</p> <p>2. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้</p> <p>3. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน</p> <p>4. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ</p> <p>5. กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม</p>
5. ปัจจัยที่ส่งผลการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	<p>1. ด้านกาย ร่างกายที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาส่งผลต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ</p> <p>2. ด้านใจ จิตใจที่มีความสุขสบายไม่ว่าจะทุกข์เพียงใด ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ทักษะคิดเชิงบวกส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ</p>

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	
ประเด็นการเรียนรู้	ข้อความ
	3. ด้านสังคม สังคมที่เป็นมิตร เกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย
	4. ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญเพื่อร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ
6. เนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง	1. ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ 2. เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารของสังคมเมือง 3. ผู้สูงอายุที่มีพลังและยังประโยชน์แก่สังคม

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การวิจัยในระยะที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่า “รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร” และข้อที่ 3 ที่ว่า “ผลของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้” โดยเป็นการนำผลการวิจัยที่ได้จากระยะที่ 1 คือ คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ในระยะที่ 2 ขั้นตอนที่ 1 เป็นการค้นหาคำตอบให้กับคำถามการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่า “รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุไทยในสังคมเมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร”

ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ที่ได้ตามตารางที่ 4.8 ผลการปรับ (ร่าง) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มาเป็นข้อมูลสำคัญที่จะใช้เป็นข้อกำหนดเป็นประเด็นการเรียนรู้ ภายในรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมา

ทั้งนี้ การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้น จะประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ที่มีที่มาจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ คือ 1) หลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 2) ผู้อำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง 3) พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 4) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 5) ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 6) กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองปรากฏผลดังนี้

1. ผลจากการศึกษาเอกสาร

ผลจากการศึกษาเอกสารในแต่ละประเด็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบมีรายละเอียดของการศึกษาดังต่อไปนี้ (รายชื่อเอกสารอยู่ในภาคผนวก ข) ประเด็นการศึกษาด้านหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผลจากการศึกษาเอกสารสามารถสรุปสาระสำคัญของหลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544; วิศน์ ศีลตระกูล และ อรมา ปฐภิญโญบุรณ, 2544; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545; อุดม เขยกิจวงศ์, 2511; ทวีป อภิสิทธิ์, 2544; Hoffman, 2005; Cross, 2007; Carliner, 2012)

1.1 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นการจัดบรรยากาศ สถานการณ์ สถานที่ หรือสภาพแวดล้อมที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกาลเทศะและในการจัดนั้นควรคำนึงถึงปัจจัยหรือแหล่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งไม่มีชีวิต

1.2 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องให้ความสำคัญกับบุคคลโดยกิจกรรมการเรียนรู้สภาพแวดล้อม สถานการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นต้องสามารถสนับสนุนบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ได้ตามความสนใจโดยอิสระหรือผู้เรียนรู้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในการนำตนเอง

1.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องมีความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับรูปแบบใด ๆ โดยคำว่ายืดหยุ่นที่กล่าวนั้น ได้แก่ มีความยืดหยุ่นทางด้านเวลาการเรียน มีความยืดหยุ่นทางด้านวัตถุประสงค์ มีความยืดหยุ่นทางด้านเนื้อหา และมีความยืดหยุ่นด้านสถานที่การเรียนรู้

1.4 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับความสอดคล้องของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ความต้องการ ความสนใจของบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

1.5 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยควรให้ความสำคัญกับความหลากหลายทั้งทางด้านการใช้สื่อหรือทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ที่ความหลากหลาย มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

1.6 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องเป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่มีความทันสมัยเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง มีความเป็นปัจจุบันรวมถึงเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ให้ความสนใจ และควรที่จะสามารถนำไปใช้ต่อยอดในการดำรงชีวิต

1.7 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นควรเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสและสร้างโอกาสรวมถึงสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายในการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียนทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย

1.8 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยควรผสมผสานศิลปะทางด้านต่าง ๆ ทั้งศิลปะการจูงใจ ศิลปะการสร้างแรงบันดาลใจ ศิลปะการนำเสนอ ศิลปะการประชาสัมพันธ์เพื่อเร้าความรู้สึก อารมณ์ให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็นและเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง

1.9 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยควรให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีส่วนร่วมและการมีพื้นที่ โดยคำว่าพื้นที่นี้หมายถึงพื้นที่ที่สามารถเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและพื้นที่ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ ปราศจากการควบคุม

1.10 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องสามารถแสดงให้เห็นเนื้อหา สาระข้อมูลที่มีรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง

1.11 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยควรมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

1.12 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องเป็นการจัดกิจกรรม สถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ในเชิงการเรียนรู้และมีคุณประโยชน์ต่อผู้เรียนรู้ให้มากที่สุด

1.13 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องไม่ใช้การนำเสนอเพียงความรู้ความเข้าใจง่าย ๆ หรือเพียงเพื่อนำเสนอความบันเทิงเท่านั้น แต่ควรเป็นการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นข้อมูลเชิงลึกที่สามารถสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้เกิดความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งในสิ่งที่นำเสนอ

1.14 การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยต้องทำให้ผู้เรียนรู้เข้าใจได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต เกิดได้ทุกหนทุกแห่งแล้วแต่สถานการณ์จะพาไปโดยบางครั้งไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ โดยการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจะทำให้บุคคลได้รับประสบการณ์หรือความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่ง

จากผลการศึกษาเอกสารสามารถสรุปได้ว่า หลักการสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประกอบด้วย หลักการด้านความเป็นอิสระของผู้เรียนรู้ หลักการด้านการจัดที่เกิดได้ทุกกาลเทศะ หลักการด้านความยืดหยุ่น หลักการด้านความหลากหลาย หลักการด้านความสอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิต หลักการด้านความทันสมัย หลักการด้านความเสมอภาคเท่าเทียม หลักการด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง หลักการด้านการมีส่วนร่วม หลักการด้านสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง หลักการด้านการมีส่วนร่วม หลักการด้านการมีพื้นที่การเรียนรู้ หลักการด้านเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ หลักการด้านการนำเสนอในเชิงลึก และหลักการด้านการทำความเข้าใจต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ประเด็นการศึกษาด้านอำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้

ผลจากการศึกษาเอกสารสามารถสรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบด้านผู้จัดการเรียนรู้ได้ดังนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2552; มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2556; Schwarz, 2002; Cadwell, 1997; Cowan, 2006)

คำว่า “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” นั้น ภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Facilitator ซึ่งนักวิชาการบางท่านแปลคำนี้ไปในทิศทางที่หลากหลาย อาทิ กระบวนการ วิทยาการกระบวนการ

ผู้สนับสนุน ซึ่งคำเหล่านี้มักไปใช้ในโอกาสที่แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตามคำว่า “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” ในนี้หมายถึง ผู้ที่คอยให้การสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่คอยส่งเสริมให้ คำชี้แนะ ให้คำปรึกษา เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก โดย ผู้อำนวยความสะดวกอาจทำหน้าที่เป็นเหมือนเพื่อนในการเรียนรู้เท่านั้น ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ควรที่จะตระหนักถึงคุณลักษณะและบทบาทของตนเอง เพราะ บุคคลเหล่านี้เป็นกลไกส่วนหนึ่งที่จะสนับสนุนให้การเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นสามารถดำเนินไปถึง เป้าหมาย โดยคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้มีข้อมูล ดังต่อไปนี้

ด้านคุณลักษณะการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่อาจมี ประสบการณ์ตรงและมีความเชี่ยวชาญในเรื่องหนึ่งเรื่องใดซึ่งสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าว ไปสู่ผู้เรียนหรือผู้ปราชญ์ที่จะรู้ได้อย่างเข้าใจชัดเจน
2. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดีซึ่งทำให้ ผู้เรียนเกิดความศรัทธาและเกิดความเชื่อถือว่าตนจะเรียนรู้
3. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าถึงได้ง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส สนุกสนานมีชีวิตชีวา เพราะลักษณะเหล่านี้จะทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีสีสัน ไม่น่าเบื่อ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจต่อการเรียนรู้
4. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่เข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน เข้าใจ บทบาทตนเอง และเข้าใจกระบวนการการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ผลักดันผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จได้
5. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทัศนคติเชิงบวกทั้งต่อตนเองและต่อ บุคคลรอบข้าง โดยเป็นผู้มองโลกในแง่ดีที่ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริง
6. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทักษะในการสื่อสารและการถ่ายทอด เรื่องราวการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจข้อมูลได้ง่าย
7. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สามารถจัดการสถานการณ์ภาวะตึงเครียดให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด
8. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลผู้มีความยืดหยุ่น ไม่ยึดติดอยู่ใน กฎเกณฑ์หรือยึดมั่นในความคิดตนเองจนไม่ฟังเสียงความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้เรียน
9. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่ไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของ การเรียนรู้ แต่ต้องเป็นบุคคลที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นผู้เรียนรู้ในบาง สถานการณ์ด้วย

10. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเป็นผู้ที่หมั่นทบทวนการกระทำของตนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านบทบาทของการเป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้จุดประกายสร้างความรู้ทำให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น เกิดแรงจูงใจใฝ่รู้และมุ่งแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง
2. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้สร้างพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้อำนวยการสะดวกกับผู้เรียน รวมถึงระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง
3. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงที่คอยให้การสนับสนุน คอยให้คำปรึกษา พุดคุยแบบผ่อนคลาย รวมถึงคอยให้คำชี้แนะในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาเมื่อผู้เรียนรู้ต้องการ
4. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่คอยช่วยผู้เรียนให้สามารถวิเคราะห์ และทำความเข้าใจกับความต้องการของตนเองหรือตัวตนให้มากที่สุด
5. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ประสานหรือติดต่อเครือข่ายที่มีชำนาญในการให้ความช่วยเหลือด้านการเรียนรู้หรือตัวตนของตนให้มากที่สุด
6. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ที่สามารถกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดและดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ
7. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ควรมีบทบาทในการสร้างกำลังใจและแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความปรารถนาที่แรงกล้าในการที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองให้ประสบความสำเร็จ
8. ผู้อำนวยการสะดวกในการเรียนรู้คือบุคคลผู้สร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปด้วยความสนุกสนาน ไม่ตึงเครียด
9. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้คอยสังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องตามความต้องการ
10. ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้จะเป็นผู้คอยกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

จากผลการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่าผู้อำนวยการความสะดวก คือ องค์ประกอบหนึ่งในการสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้เกิดขึ้น โดยเป็นบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการสนับสนุน ส่งเสริม และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นหลัก ในบางครั้งผู้อำนวยการความสะดวกเสมือนเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้ที่คอยเป็นเพื่อนพุดคุยให้คำปรึกษาได้ในทุกเรื่อง รวมถึงสามารถที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เรียนในบางสถานการณ์ และเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

ประเด็นการศึกษาด้านพื้นที่การเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย

พื้นที่การเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในงานวิจัยฉบับนี้ คือ สื่อสังคมออนไลน์ เพราะเป็นสื่อที่มีความหลากหลาย สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและเรียนรู้กับผู้อื่นอย่างอิสระ โดยผลการศึกษาเอกสารสามารถสรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบด้านพื้นที่การเรียนรู้บนโลกออนไลน์ประเภทสื่อสังคมออนไลน์ได้ดังนี้ (บุปผชาติ ทฬัทธีกรณ, 2548; ภาสกร จิตรไคร์ครวญ, 2553; เคลย์, 2554; แสงเดือน ผ่องพัฒน์, 2556; Safko, Lon and Brake, 2009)

สื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อที่แพร่กระจายด้วยปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมที่ไม่ต่างจากอดีต เพียงแต่มาอยู่ในสังคมออนไลน์การแพร่กระจายของสื่อสามารถทำได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งปันเนื้อหา (Content Sharing) จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่งเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว เรียกว่าเป็นสิ่งแวดล้อมเสมือน (Virtual Environment) หรือพื้นที่เสมือน (Virtual Area) ที่บุคคลสามารถย้ายตัวเองให้ไปอยู่อีกหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งสามารถรับรู้อารมณ์และความรู้สึกประหนึ่งอยู่บนสิ่งแวดล้อมนั้นจริง ๆ ทั้งนี้สื่อสังคมออนไลน์อาจจะอยู่ในรูปแบบของเนื้อหา รูปภาพ เสียง หรือวิดีโอ แบบใดแบบหนึ่งก็ได้ ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นสื่อที่เปลี่ยนแปลงบทบาทของสื่อแบบเดิม ๆ ที่แพร่กระจายข่าวสารได้ทางเดียว (one-to-many) สู่รูปแบบการสนทนาที่สามารถมีผู้เข้าร่วมได้ครั้งละหลายคน (many-to-many) เมื่อมีสภาพของสื่อสังคม สิ่งสำคัญคือการสนทนาและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่อาจจะเป็นการรวมกลุ่มสนทนาในเรื่องที่สนใจร่วมกัน หรือการวิพากษ์วิจารณ์เป็นประเด็นต่าง ๆ อย่างมีอิสระโดยไม่มีผู้ใดเข้ามาควบคุมเนื้อหาของการสนทนานั้น แม้กระทั่งตัวผู้สร้างกระทู้เนื้อหาเอง เพราะผู้ที่ได้รับสารมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในรูปแบบของการเพิ่มเติมความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งเข้าไปแก้ไขเนื้อหาที่ตนได้ด้วยตนเอง ทั้งสื่อออนไลน์ยังเป็นสื่อที่สามารถเปลี่ยนบทบาทของบุคคลจากผู้บริโภคเนื้อหาเป็นผู้ผลิตเนื้อหาได้ด้วยจึงทำให้คนจากเดิมที่การดำเนินชีวิตในสังคมที่ไม่มีปากเสียงอะไรกลับมีบทบาทและมีพื้นที่แสดงตัวตน โดยไม่เสียความเป็นตัวของตัวเอง อยู่ในสถานะที่สามารถเลือกเรียนรู้หรือมีปฏิสัมพันธ์กับใครก็ได้ตามความพึงพอใจ จึงเป็นสื่อที่บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใดนิยมใช้ทั้งเชิงการเรียนรู้และเชิงธุรกิจมากที่สุดในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบันมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก แต่จากการศึกษาพบว่าสามารถจำแนกประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ได้ดังต่อไปนี้

1. Weblog หรืออาจเรียกสั้นๆ ว่า blog เป็นสื่อประเภทส่วนบุคคลที่แต่ละบุคคลใช้พื้นที่สำหรับการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ข้อคิดเห็น บันทึกส่วนตัวต่าง ๆ

2. Social Networking หรือเครือข่ายทางสังคมในอินเทอร์เน็ต เป็นเครือข่ายที่ใช้เชื่อมต่อระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคลเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มสังคมในลักษณะของชุมชนออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกันและกันในทุกประเด็นเนื้อหา เช่น Facebook, Hi5, Myspace เป็นต้น

3. Micro Blogging และ Micro Sharing เป็นเว็บเซอร์วิสหรือเว็บไซต์ที่ให้บริการแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป สำหรับให้ผู้บริการได้เขียนเป็นข้อความสั้น ๆ ประมาณ 140-150 ตัวอักษร ได้แก่ Twitter และ Instagram เป็นต้น

4. Online Video เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการวิดีโอออนไลน์ ได้แก่ Youtube, MSN, Yahoo เป็นต้น

5. Photo Sharing เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการสำหรับการฝากรูป ได้แก่ Flickr, Photo bucket, Photoshop เป็นต้น

6. Wikis เป็นเว็บไซต์ที่เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ ซึ่งเขียนขึ้นโดยนักวิชาการหรือนักวิชาชีพที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในแต่ละสาขาทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และวัฒนธรรมบันเทิง สามารถเข้าไปเขียนหรือเข้าไปแก้ไขข้อมูลต่าง ๆ อย่างมีอิสระตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อาทิ Wikipedia, Google Earth, Favorites Online เป็นต้น

7. Discuss/ Review/ Opinion เป็นเว็บบอร์ดที่ผู้ใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงได้เพื่อแสดงความคิดเห็น อภิปราย มีการตอบโต้ระหว่างกันเกี่ยวกับสินค้าบริการ หรือประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นผ่านการตั้งกระทู้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งโปรแกรมที่ปรากฏบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทนี้ ได้แก่ Pantip เป็นต้น

8. Online Forums จัดเป็นรูปแบบของสื่อสังคมออนไลน์ที่เก่าแก่ที่สุด เป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่เปิดให้ผู้คนเข้ามาพูดคุยกับในหัวข้อที่ทุกคนให้ความสนใจร่วมกัน ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน แสดงข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนถึงการแนะนำสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ทั้งนี้ Online Forums เป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสทำให้มีอิสระทางความคิด สามารถแสดงมุมมองตามความคิดของตนเองได้อย่างมีอิสระ รวมถึงไม่จำเป็นต้องปรากฏตัวตนให้ใครเห็นว่าตนเองนั้นเป็นใครและอยู่ที่ใด

10. Virtual Worlds คือ การสร้างโลกจินตนาการโดยจำลองส่วนหนึ่งของชีวิตลงไป จัดเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่บรรดาผู้ท่องโลกไซเบอร์ใช้เพื่อสื่อสารระหว่างกันบนอินเทอร์เน็ตในลักษณะโลกเสมือนจริง (Virtual) ซึ่งผู้ที่เข้าไปใช้บริการอาจจะเป็นบริษัทหรือองค์กรด้านธุรกิจ ด้านการศึกษา รวมถึงองค์การด้านสื่อ

11. Crowd Souring มาจากการรวมของคำสองคำ คือ Crowd และ Outsourcing เป็นหลักการขอความร่วมมือจากบุคคลในเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยสามารถจัดทำให้รูปของเว็บไซต์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาคำตอบและวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางธุรกิจ การศึกษา รวมทั้งการสื่อสาร โดยอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายทางสังคมมาช่วยตรวจสอบข้อมูลเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะ กลุ่มคนที่เข้ามาให้ข้อมูลอาจเป็นประชาชนทั่วไป หรือผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่อยู่ในภาคธุรกิจหรือแม้แต่ในสังคมนักข่าว ข้อดีของการใช้หลัก Crowd Sourcing คือ

ทำให้เกิดความหลากหลายทางความคิดเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนช่วยตรวจสอบหรือคัดกรองข้อมูลซึ่งเป็นปัญหาสาธารณสุขร่วมกันได้

12. Podcasting หรือ Podcast มาจากการรวมตัวของสองคำ คือ “Pod” กับ “Broadcasting” ซึ่ง “POD” หรือ Personal On-Demand คือ อุปสงค์หรือความต้องการส่วนบุคคล ส่วน “Broadcasting” เป็นการนำสื่อต่าง ๆ มารวมกันในรูปของภาพและเสียงแล้วนำมาไว้ในเว็บเพจ เพื่อเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกที่สนใจดาวน์โหลดเพื่อนำไปใช้งาน เช่น Dual, Geek Podcast, Wiggly Podcast เป็นต้น

จากผลการศึกษาเอกสารในข้างต้นจะเห็นได้ว่า สื่อสังคมออนไลน์ คือ ตัวแทนของพื้นที่การเรียนรู้ที่อยู่บนโลกเสมือน เป็นสภาพแวดล้อมที่หลากหลายซึ่งเปิดโอกาสให้คนได้เข้าไปเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองต้องการอยากรู้หรือสามารถเข้าไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างอิสระ โดยไม่เสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวเอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พื้นที่การเรียนรู้องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยพื้นที่การเรียนรู้ควรจะเป็นพื้นที่ที่ผู้เรียนรู้มีอิสระในการเรียนรู้ สามารถที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถค้นคว้าข้อมูล และเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้ตลอดเวลาโดยปราศจากการควบคุม รวมถึงสามารถที่จะเข้าถึงพื้นที่การเรียนรู้เมื่อไหร่ก็ได้ตามที่ตนเองสะดวกและพึงพอใจ

ประเด็นการศึกษาด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ผลจากการศึกษาเอกสารสามารถสรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ได้ดังนี้ (บุปผชาติ ทัพพิกรณ์, 2548; วิชุดา รัตนเพียร, 2542; อัญชนา จันทรสสุข, 2545; Collis, 2006; Harasim, 2002; McAlpine, 2000)

จากการศึกษาพบว่าปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ คือ การติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นอาจเป็นเพียงระยะสั้น ๆ หรือระยะยาวก็ได้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้เรียนรู้ โดยปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นบนเครือข่ายออนไลน์มักเป็นการสนทนาโต้ตอบระหว่างกันในลักษณะต่าง ๆ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าปฏิสัมพันธ์ที่สามารถเกิดขึ้นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น สามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลแบบไม่พร้อมกัน (One-to-One Asynchronous) คือ การมีปฏิสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้นในลักษณะทันทีทันใด ผู้รับสารอาจจะต้องใช้เวลาในการรับสารที่ส่งมาถึง อาทิ การสื่อสารโดยทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-mail การส่งข้อความหาเพื่อนทางกล่อง Inbox ส่วนตัว เป็นต้น

2. การสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคลหลายคนแบบไม่พร้อมกัน (One-to-Many Asynchronous) คือ ผู้ส่งสารส่งข้อมูลหรือข่าวสารผ่านสื่อบนคอมพิวเตอร์โดยสารนั้นสามารถไปถึงผู้รับสารคราวละหลาย ๆ คน แต่ในช่วงเวลานั้นยังไม่ปฏิสัมพันธ์กันแบบทันทีทันใด เช่น การโพสต์

ข้อความขอความช่วยเหลือบนกระดานข่าวที่ผู้อื่นสามารถเข้ามาอ่านข้อความได้ทุกคน แต่จะตอบหรือไม่ขึ้นอยู่กับพึงพอใจ

3. การสื่อสารแบบพร้อมกันหรือการสื่อสารแบบประสานเวลา (Synchronous) คือการที่ผู้รับสารและส่งสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ สื่อสาร รับส่งข้อมูลได้ทันทีทันใด โดยมีใช้การใช้งานบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน ถึงแม้จะอยู่ต่างสถานที่ เช่น การสนทนา (Chat) การประชุมคอนเฟอร์เรนซ์ การวิดีโอคอล และการออกอากาศสด (LIVE) เป็นต้น

4. การสื่อสารแบบไม่พร้อมกันหรือการสื่อสารแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous) คือการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่สามารถสื่อสารร่วมกันได้ในทันทีทันใด มักเป็นรูปแบบของการให้บริการข้อมูลเว็บไซต์ต่าง ๆ

ทั้งนี้ เพื่อความเข้าใจในเรื่องของการสื่อสารให้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอนำเสนอรูปแบบโปรแกรมบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ได้รับความนิยมในการใช้ติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรือที่เราคุ้นเคยในชื่อ E-mail ซึ่งย่อมาจากคำว่า Electronic Mail มีลักษณะเป็นข้อความตัวหนังสือที่ส่งผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์โดยผู้ส่งนั้นต้องระบุที่อยู่ของผู้รับ ซึ่งผู้รับไม่จำเป็นต้องเปิดคอมพิวเตอร์ในขณะที่นั้นก็ได เมื่อผู้รับทำการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตจะพบอีเมลล์ปรากฏอยู่ในตู้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้นอกจากการส่งข้อความเป็นตัวหนังสือ ผู้ส่งยังสามารถส่งไฟล์ประเภทอื่น ๆ อาทิ รูปภาพ โปรแกรม ไฟล์งานเอกสารต่าง ๆ ได้ด้วย ซึ่งข้อดีของการใช้อีเมลล์ คือ ช่วยประหยัดด้านเวลาและค่าใช้จ่าย และข้อมูลสามารถส่งถึงปลายทางได้อย่างรวดเร็ว

2. โปรแกรมสนทนาด้วยข้อความหนังสือ หรือที่เรียกกันว่า Chat Program เป็นรูปแบบการติดต่อสื่อสารที่ได้รับความนิยมจากนักท่องโลกออนไลน์เป็นอย่างมาก เพราะมีความเป็นอิสระและไม่จำเป็นต้องเปิดเผยก็ได้ ซึ่งการสนทนาที่เกิดขึ้นนั้น ประกอบไปด้วยการสนทนาด้วยข้อความตัวหนังสือ การสนทนาด้วยเสียง และการสนทนาด้วยภาพและเสียง

2.1 การสนทนาด้วยข้อความตัวหนังสือ หรือ messaging เป็นการสนทนาแบบพื้นฐานที่คล้ายกับการส่งอีเมลล์ในด้านการพิมพ์ข้อความให้ผู้ร่วมสนทนาและผู้สนทนาสามารถส่งข้อความกลับไปยังผู้สนทนาทันทีหรือไม่ก็ได้

2.2 การแชท (Chat) เป็นบริการสนทนาที่มีผู้ใช้งานมากที่สุด โดยเป็นการสนทนาผ่านตัวหนังสือกันแบบทันทีทันใด โดยคู่สนทนาจะเห็นข้อความที่พิมพ์บนหน้าจออย่างต่อเนื่อง คล้ายกับการคุยโทรศัพท์แต่ใช้หนังสือเป็นการพูดคุยแทนและสามารถสนทนาได้พร้อมกันทีละหลายคน

2.3 การสนทนาด้วยเสียง หรือ Voice Chat จำแนกเป็นการบริการสนทนายาระหว่างคอมพิวเตอร์กับคอมพิวเตอร์ และระหว่างคอมพิวเตอร์กับโทรศัพท์ การใช้บริการการสนทนาด้วยเสียงนั้น ผู้ใช้จะต้องมีระบบเสียง ซาวการ์ด ลำโพง หรือไมโครโฟน ซึ่งในปัจจุบันพบว่าสื่อสังคม

ออนไลน์นั้นสามารถที่จะสื่อสารแบบ Voice Chat ได้เกือบทุกประเภท ซึ่งทำให้การสื่อสารจากเดิมที่เคยใช้เพียงการพิมพ์ คนเริ่มหันมาใช้ในการพูดคุยกันเพื่อความรวดเร็วมากขึ้น โดยไม่ต้องเสียค่าโทรศัพท์

2.4 การสนทนาด้วยภาพและเสียง หรือ Video Chat หรือการประชุมด้วยภาพและเสียง หรือ Video Conferencing เป็นการใช้งานที่ดีสำหรับการสื่อสารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพียงแต่ต้องเป็นอินเทอร์เน็ตที่มีความเร็วสูงทำให้ผู้คนสามารถสื่อสารแบบเห็นหน้าและได้ยินเสียงกันแบบสด ๆ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในสถานที่เดียวกันและสามารถติดต่อกันได้ตลอดเวลาทำให้การสื่อสารพูดคุยเหมือนกับการสนทนาอยู่ด้วยกันจริง ๆ ต่างกันเพียงไม่สามารถสัมผัสกันได้เท่านั้น

3. การสื่อสารบนกระดานสนทนา โดยกระดานสนทนานั้นเป็นเครื่องมือที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันบนเครือข่าย ซึ่งกระดานสนทนานั้นหากอยู่ในเว็บไซต์จะอยู่บนเว็บเพจ แต่หากอยู่บนสื่อสังคมออนไลน์ก็จะปรากฏอยู่บนหน้าโปรไฟล์ของแต่ละบุคคล รวมถึงอยู่บนหน้ากลุ่มหรือหน้าเพจบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทนั้น ๆ กระดานสนทนาเป็นช่องทางในการติดต่อเพื่อประกาศข่าวสาร ข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันมากขึ้น รวมถึงกระดานสนทนาทำให้ผู้เรียนได้มีเวลา จึงทำให้เกิดความคิดที่หลากหลาย มองโลกได้กว้างมากขึ้น ทำให้การเรียนรู้ได้ต้องเคลื่อนที่ แต่สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ที่มีเครื่องมือที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้

จากผลการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ คือ ภาวะที่สำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยการสร้างสัมพันธภาพที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้เรียนรู้สามารถเลือกที่จะโต้ตอบหรือสื่อสารได้อย่างมีอิสระใน 3 ลักษณะคือ

3.1 การติดต่อประสานเวลา เป็นการที่ผู้เรียนรู้เลือกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในช่วงเวลาเดียวกันผ่านการพูดคุยโต้ตอบแบบทันทีทันใดผ่านการสนทนาในลักษณะต่าง ๆ ทั้งแบบวิธีการพิมพ์ การโทรศัพท์ด้วยระบบเสียงหรือโทรด้วยระบบวีดิโอคอลที่ได้ยินทั้งเสียงและเห็นทั้งภาพก็ได้

3.2 การติดต่อสื่อสารแบบไม่ประสานเวลากับบุคคลเป็นการที่บุคคลสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านการส่งอีเมลล์ การโพสต์ข้อมูลบนกระดานข่าว หรือการส่งข้อความโต้ตอบทางกล่องข้อความที่ผู้สื่อสารจะเข้ามาตอบโต้เมื่อมีเวลาซึ่งอาจไม่ได้สื่อสารในช่วงเวลาเดียวกัน

3.3 การติดต่อสื่อสารในแบบที่ผู้เรียนรู้เลือกมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่ไม่ใช่บุคคลเป็นการเรียนรู้ผ่านการค้นหาข้อมูลหรือการอ่านข้อมูลสารประโยชน์ที่ตนเองให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ประเด็นการศึกษาด้านทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้บนโลกอินเทอร์เน็ตถือว่าเป็นแหล่งข้อมูลเสมือนขนาดใหญ่ที่สุด เพราะสามารถจำลองสถานที่ เหตุการณ์ สถานการณ์ แหล่งท่องเที่ยว หนังสือ นิตยสาร วีดิโอ รายการโทรทัศน์ให้มาบรรจบบนฐานข้อมูลออนไลน์ (Data Base Online) ที่เปิดโอกาสให้บุคคล

เข้าถึงข้อมูลโดยไม่ต้องไปเรียนรู้อย่างสถานที่จริง เรียนรู้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ (Any Time – Any Where) ทั้งนี้ พบว่าแหล่งการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ได้รับความนิยมในการเข้าไปเรียนรู้นั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ฐานข้อมูลความรู้บนเวิลด์ ไวด์ เว็บ หรือเว็บไซต์ที่ทุกคนรู้จักกันเป็นอย่างดีและฐานข้อมูลออนไลน์ทางวิชาการสำหรับการค้นหาทางการศึกษา (ธนู บุญญานวัตร, 2551; นภาศล เพ็ญแสง, 2554; Brown and Smith, 1996; Secker, 2004)

1. ฐานข้อมูลความรู้บนเวิลด์ ไวด์ เว็บ

เวิลด์ไวด์เว็บ นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า เว็บ หรือ WWW ถือเป็นส่วนที่น่าสนใจที่สุดบนอินเทอร์เน็ต เพราะสามารถแสดงสารสนเทศต่าง ๆ ได้หลากหลาย เช่น นิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ อิเล็กทรอนิกส์ข้อมูลด้านดนตรี กีฬา การศึกษา ซึ่งสามารถนำเสนอได้ทั้งภาพ เสียง รวมถึงการเคลื่อนไหว เช่น แฟ้ม ภาพวีดิทัศน์หรือตัวอย่างภาพยนตร์ รวมถึงยังเป็นฐานข้อมูลที่ให้บริการสืบค้นสารสนเทศที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตในระบบข้อความหลายมิติ (Hypertext) โดยคลิกที่จุดเชื่อมโยงเพื่อเสนอหน้าเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สารสนเทศที่น่าสนใจจะมีรูปแบบทั้งในลักษณะของตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง ซึ่งผู้เรียนรู้ต้องมีทักษะที่จะใช้เครื่องมือในการแสวงหาในการค้นหาข้อมูลจากฐานความรู้เหล่านี้ ซึ่งรวบรวมข้อมูลไว้อย่างมากและมีการอัปเดตให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา รวมถึงเป็นฐานข้อมูลที่บุคคลทั่วไปสามารถนำความรู้และประสบการณ์ของตนเองแบ่งปันลงในฐานข้อมูลด้วยการทำให้การไหลเวียนของข้อมูลความรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งแหล่งข้อมูลประเภทเวิลด์ ไวด์ เว็บ หรือเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในสังคมไทย 3 อันดับ ได้แก่

1.1 กูเกิ้ล (Google) เป็นเว็บไซต์ยอดนิยมอันดับที่ 1 ที่ไม่ใช่เพียงแค่ในประเทศไทย แต่เว็บไซต์ยอดนิยมอันดับหนึ่งของโลก เพราะสามารถเอื้อต่อการหาข้อมูลทุกอย่างที่อยู่บนโลกนี้ได้เจอภายในไม่กี่วินาที โดยเว็บไซต์กูเกิ้ล Google เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการในการค้นหาข้อมูลโลกของอินเทอร์เน็ต โดยค้นหาข้อมูลด้วยการพิมพ์ข้อความหรือตัวอักษรเข้าไป เพื่อให้โปรแกรมประมวลผลข้อมูล รูปภาพ หรือเว็บเพจที่เกี่ยวข้องนำมาแสดงผล ซึ่งเว็บไซต์ Google นี้สามารถแบ่งหมวดหมู่ของการค้นหาออกเป็น 4 หมวดหมู่ ได้แก่

- เว็บ (Web) เป็นการค้นหาข้อมูลในรูปแบบของเว็บไซต์ต่าง ๆ ทั่วโลก โดยการแสดงผลจะแสดงเว็บไซต์ที่มีคำเป็น Keyword อยู่ภายในเว็บไซต์นั้น
- รูปภาพ (Images) เป็นการค้นหารูปภาพจากการแปลคำ Keyword
- กลุ่มข่าว (News) เป็นการค้นหาข้อมูลที่เป็นเนื้อหาที่อยู่ในข่าว ซึ่งมีการระบุชื่อผู้เขียนข่าว หัวข่าว วันที่และเวลาโพสต์ข่าว
- สารบบเว็บ (Web Directory) Google มีการจัดประเภทของเว็บไซต์ออกเป็นหมวดหมู่ ซึ่งเราสามารถค้นหาเว็บในเรื่องที่ต้องการตามหมวดหมู่ที่มีอยู่แล้วได้เลย

1.2 เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นหนึ่งในเว็บสังคมออนไลน์ประเภท Social Network ที่มีการสื่อสารกันในกลุ่มสังคมที่เปิดให้ทุกคนได้ร่วมแบ่งปันความคิดเห็นหรือนำเสนอความเป็นตัวของตัวเอง เริ่มแรกเฟซบุ๊กเกิดจากแนวคิดในการทำหนังสือเพื่อแนะนำตัวเพื่อนใหม่แล้วมีการส่งต่อ ๆ กัน จนกระทั่งกลายเป็นหนังสือแนะนำตัวเองในโลกออนไลน์ ปัจจุบันเฟซบุ๊กครองตำแหน่งเว็บไซต์ที่มีคนเข้ามากที่สุดเป็นอันดับสองรองจากกูเกิ้ล ซึ่งถือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ผู้ใช้สามารถเลือกใช้เพื่อการสื่อสารระหว่างกลุ่มเพื่อน ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน หรือคนรู้จักในกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ เฟซบุ๊กมีสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การมีหน้า Fan Page ที่ใช้เพื่อแสดงสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ซึ่งเปิดโอกาสในหน่วยงาน องค์กร และบริการต่าง ๆ สามารถใช้หน้าเว็บเพจนี้สร้างประโยชน์ในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้คุณลักษณะของหน้า Fan Page ประกอบด้วย (1) การเขียนข้อความ (2) การแบ่งปันรูปภาพหรืออัลบั้มภาพ (3) การแบ่งปันไฟล์วิดีโอ (4) การแสดงความคิดเห็น (5) การอนุญาตให้สมาชิกมีส่วนร่วมในหน้า Fan Page สามารถเขียนข้อความ แบ่งปันรูปภาพ และวิดีโอในหน้านี้ได้ (6) การสร้างผลสำรวจ (7) การเชื่อมต่อการใช้งานกับโปรแกรมประยุกต์อื่น ๆ

1.3 ยูทูบ (Youtube) ถือเป็นหนึ่งในเว็บ 2.0 ขึ้นมาของโลกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานได้มาแสดงและร่วมแลกเปลี่ยนคลิปวิดีโอ ซึ่งผู้ใช้สามารถอัปโหลดวิดีโอเปิดชมภาพหรือร่วมแบ่งปันภาพวิดีโอเหล่านั้นทางเว็บไซต์โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ สำหรับเนื้อหาวิดีโอที่นำมาเก็บไว้ในเว็บไซต์นั้นมีความหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบการโทรทัศน์ โฆษณา เนื้อหาบางส่วนของภาพยนตร์ หรือแม้แต่วิดีโอที่ถ่ายกันเอง นอกจากนี้ยูทูบยังมี Youtube Channel สำหรับสร้างหน้า Homepage ประจำตัวสำหรับผู้ที่ต้องการแสดงผลงานวิดีโอต่าง ๆ ที่เจ้าของอัปโหลดไว้ ซึ่งผู้ใช้งานคนอื่น ๆ สามารถสมัครเป็นสมาชิกเพื่อรับข้อมูลเมื่อเจ้าของผลงานมีการอัปโหลดวิดีโอใหม่ ๆ ซึ่งปัจจุบันยูทูบจัดเป็นเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยมสูงสุด และจากสถิติของ Nielsen/Net Rating ซึ่งเป็นผู้นำด้านการวิจัยการตลาดและสื่อระดับโลก ได้ระบุว่ายูทูบมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเดือนละ 20 ล้านคน ซึ่งในช่วงปี 2549 ที่ผ่านมานิตยสารไทม์แมกกาซีนได้ยกย่องให้ยูทูบเป็นสุดยอดเว็บไซต์ประเภทที่ให้บริการดาวน์โหลดไฟล์วิดีโอมากที่สุด รวมถึงยกให้เป็นนวัตกรรมแห่งปีอีกด้วย

2. ฐานข้อมูลออนไลน์ทางวิชาการสำหรับการค้นหาทางการศึกษา

ฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Database) หมายถึง ฐานข้อมูลที่ให้บริการผ่านทางระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่ผู้จัดการฐานข้อมูลสามารถปรับปรุงฐานข้อมูลให้ทันสมัยและผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา ซึ่งในปัจจุบันจะให้บริการผ่านทางอินเทอร์เน็ต ประเภทของฐานข้อมูลแบ่งตามเนื้อหาสารสนเทศที่ให้บริการแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 ฐานข้อมูลบรรณานุกรม หมายถึง ฐานข้อมูลที่ให้สารสนเทศทางบรรณานุกรม เช่น ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง แหล่งผลิต และอาจจะมีสาระสังเขป เพื่อแนะนำผู้ค้นคว้าให้ไปอ่านรายละเอียดจาก

ต้นฉบับจริง ได้แก่ ฐานข้อมูลโอแพค (OPAC) ของห้องสมุด ฐานข้อมูล TIAC ให้ข้อมูลบรรณานุกรมและสาระสังเขปของมหาวิทยาลัยนิพนธ์ไทย ฐานข้อมูล DAO ให้ข้อมูลบรรณานุกรมและสาระสังเขปของวิทยานิพนธ์ต่างประเทศ หรือ ฐานข้อมูล ERIC ให้ข้อมูลบรรณานุกรมและสาระสังเขปของหนังสือและบทความจากวารสารด้านการศึกษา เป็นต้น

2.2 ฐานข้อมูลเนื้อหาฉบับเต็ม หมายถึง ฐานข้อมูลที่ให้สารสนเทศครบถ้วนเช่นเดียวเหมือนต้นฉบับ เช่น ฐานข้อมูล IEEE/IEE และ ACM เป็นฐานข้อมูลฉบับเต็มของบทความจากวารสาร นิตยสาร รายงานประชุมความก้าวหน้าทางสาขาวิชาวิศวกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

ตัวอย่างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการสืบค้นข้อมูลออนไลน์ต่างประเทศที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาอกรับเป็นสมาชิกและให้บริการผ่านเครือข่าย UniNet ได้แก่ Science Direct, IEEE/IEE Electronic Library (IEL), ProQuest Dissertations and Theses-Aandl, ACM Library, Lixis.com and Nexis.com, H.W.Wilson, IIS Web of Science, eBook เป็นต้น ประโยชน์ของการเรียนรู้บนทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้แก่

1. การเรียนรู้ด้วยทรัพยากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตช่วยประหยัดเวลาในการค้นหาข้อมูล เพราะสามารถค้นหาเจอคลังข้อมูลมหาศาลภายหลังการพิมพ์ Keyword ที่ต้องการลงบน WWW สำหรับการค้นหาข้อมูล
2. การเรียนรู้ด้วยทรัพยากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตช่วยให้การสืบค้นข้อมูลนั้นได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของข้อมูล รูปภาพ มัลติมีเดียทำให้นื่องหาหนึ่ง ๆ มีข้อมูลอ้างอิงที่หลากหลายรูปแบบ
3. การเรียนรู้ด้วยทรัพยากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทำให้การเรียนรู้ไม่ได้เกิดเฉพาะการค้นหาข้อมูลหรือมีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูลอย่างเดียว แต่สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสื่อที่เป็นบุคคลผ่านโลกออนไลน์ได้ด้วยเช่นกัน ทำให้ข้อมูลที่เกิดขึ้นมีความเป็นพลวัตและมีการไหลเวียนของข้อมูลความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา
4. การเข้าถึงการเรียนรู้ทรัพยากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ผู้เรียนรู้ต้องการและสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้หลาย ๆ ชุดข้อมูลได้ในคราวเดียว
5. ข้อมูลบนทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งบุคคลสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย
6. ข้อมูลบนทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะไม่มีวันสูญหาย ตรงที่ฐานข้อมูลนั้นยังคงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์หรือหากมีปัญหาที่พร้อมที่จะกู้คืนฐานข้อมูลได้ จะสูญหายก็ต่อเมื่อมีการลบฐานข้อมูลนั้นออกจากระบบ

จากผลการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมีอยู่หลากหลาย แต่หากจำแนกตามการใช้งานแล้วสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ การใช้เพื่อการสืบค้นข้อมูลทั่วไปด้วยฐานระบบเวิร์ลด์ไวด์เว็บ และใช้เพื่อการสืบค้นข้อมูลทางการศึกษาโดยเฉพาะบนฐาน Data-Base Online ซึ่งประโยชน์ของการใช้ทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายออนไลน์ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ทุกประเภทบนโลกเป็นไปได้ง่ายดาย เพราะทุกอย่างถูกจำลองอยู่บนโลกเสมือน ประหยัดเวลาในการเดินทางเพื่อไปเรียนรู้ มีความหลากหลายให้เลือกสรร และเป็นข้อมูลที่มีความคงทนตราบที่ยังไม่ลบข้อมูลนั้นออกไปจากระบบ โดยข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น ทรัพยากรที่จะส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ดี ต้องสร้างโอกาสในการเข้าถึงได้ง่าย เรียนรู้ได้รวดเร็ว เรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ และตลอดเวลาที่ผู้เรียนรู้เกิดความต้องการ

ประเด็นการศึกษาด้านกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้บนเครือข่ายส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นโดยการจัดนั้นมักอยู่ในรูปแบบของการให้บริการผ่านโปรแกรมต่าง ๆ เป็นหลัก ซึ่งปรากฏข้อมูลตามรายละเอียดในหัวข้อก่อนหน้าแล้ว และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ส่วนใหญ่ก็นักอยู่ในรูปแบบของการใช้เว็บไซต์สำหรับการสนับสนุนการศึกษาในระบบ ดังนั้นในประเด็นการศึกษาศึกษาเอกสารในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการเรียนรู้ได้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะเอื้อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างอิสระ ตามความพึงพอใจ และสามารถเรียนรู้ได้เอง ดังมีรายละเอียดของการศึกษาต่อไปนี้ (ธีระพัฒน์ ฤทธิ์ทอง, 2547; อุดม เขยกิจวงศ์, 2551; Carliner, 2012)

1. การจัดคอร์สการเรียนรู้ที่เป็นทางการที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจโดยไม่มีการบังคับ แต่เป็นไปเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ตามความต้องการของแต่ละบุคคล เช่น คอร์สการทำอาหาร คอร์สออกกำลังกาย คอร์สการเรียนภาษา เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีคอร์สการเรียนรู้ที่เกิดบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากยิ่งขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนที่ไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้ทุกเมื่อที่มีเวลาและสามารถย้อนกลับมาทบทวนได้ทุกครั้งที่ต้องการเช่นกัน โดยไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ในช่วงเวลาของการสอนสดก็ได้

2. การสนทนาหรือการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันบนเครือข่ายออนไลน์ เป็นการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องราวเดียวกัน และต้องการแสดงความคิดเห็นและเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จึงใช้วิธีการสร้างพื้นที่หรือเปิดเวทีในการพูดคุยทั้งนี้รูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในลักษณะต่าง ๆ

3. การสร้างแหล่งข้อมูลบนเครือข่ายออนไลน์ เป็นการใช้พื้นที่บนเครือข่ายออนไลน์จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบของเว็บไซต์ กระดานข่าว สื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้บุคคลเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างอิสระ

4. กิจกรรมชมรมหรือชุมนุมเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ชอบในกิจกรรมการเรียนรู้ประเภทเดียวกันมาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เพื่อมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือสร้างความท้าทายในการร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น โดยรูปแบบของชมรมหรือชุมนุมที่เกิดขึ้นอาจปฏิสัมพันธ์ด้วยกันปฏิบัติร่วมกันโดยตรงหรือเกิดขึ้นในลักษณะของชมรมหรือชุมนุมในระบบออนไลน์ก็ได้ ตัวอย่างเช่น เพจ หรือกลุ่มบนเฟซบุ๊ก หรือโปรแกรมไลน์ เป็นต้น

5. กิจกรรมเครือข่ายเรียนรู้ เป็นการรวมตัวของกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ที่เป็นรูปแบบเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยต่างฝ่ายต่างยังความเป็นอิสระต่อกัน ซึ่งสามารถดำเนินการได้ทั้งในการปฏิบัติจริงและบนเครือข่ายผ่านโปรแกรมต่าง ๆ อาทิ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม ฯลฯ

6. กิจกรรมการเรียนรู้จากกรณีศึกษาเป็นการนำเสนอเรื่องราว รูปภาพ หรือเหตุการณ์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงในลักษณะต่าง ๆ เช่น บทละคร นิทาน วิทยุทัศน์ การ์ตูนมาให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้และเรียนรู้เพื่อสามารถแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในสถานการณ์จริงของชีวิต

7. การแนะนำให้คำปรึกษาเป็นกิจกรรมที่ผู้มีประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นผู้สอนงานหรือพี่เลี้ยงคอยทำหน้าที่สอน ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ หรือให้ผลสะท้อนกลับกับผู้เรียนในรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถติดต่อสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ได้ตลอดเวลา

8. การโฆษณาเป็นการสร้างข้อความ การแสดง คลิปภาพ หรือคลิปเสียงสั้นที่สามารถสร้างแรงกระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้เกิดความตระหนักหรือเกิดแรงผลักดันที่อยากจะเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ

9. การสร้างกิจกรรมเกมบนเครือข่ายออนไลน์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าร่วมความสนใจและต้องได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมการเป็นส่วนหนึ่งของเกมนั้น โดยเกมต้องสามารถสร้างทั้งสาระ ความบันเทิง มิตรภาพ รวมถึงทำให้การเรียนรู้บนเครือข่ายออนไลน์มีสีสันและมีชีวิตชีวา

จากผลการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น ต้องการแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายนั้นมักจะเป็นเรื่องของ การสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้ ที่กระตุ้นความสนใจหรือเร้าความรู้สึกให้ผู้เรียนรู้อยากที่จะเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้น แต่ทั้งนี้กิจกรรม

ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นก็ไม่สามารถบังคับให้ผู้เรียนรู้เข้าร่วมได้ ขึ้นอยู่กับผู้เรียนรู้เป็นคนตัดสินใจที่จะเรียนรู้ตามฐานความสนใจของตนเอง ซึ่งโดยส่วนใหญ่กิจกรรมที่บุคคลเลือกจะเข้าร่วมนั้น มักจะสอดคล้องเป็นไปตามรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองรวมถึงสอดคล้องไปตามวิถีของตนเองเป็นหลัก

2. ผลจากการให้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย

1. การนำเสนอข้อมูลต้องมีความน่าสนใจ และมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพร่างกาย และจิตใจ ใช้ภาพที่สวยงาม มีข้อความหรือคำคม ในการดึงดูดให้ผู้สูงอายุและบุคคลอื่นสนใจ เกิดความอยากรู้อยากเห็นและเข้ามาเรียนรู้ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ

“ตั้งชื่อรายการว่า ลุยไม่รู้โรย สูงวัยดีดี ทำให้ฟังดูตื่นเต้น ทำทนาย
อยากจะกระตุ้นสังคมให้มองผู้สูงอายุในมุมมองใหม่ๆ ว่าถึงแม้จะเป็นคนแก่
แล้ว แต่ก็ยังสามารถจะลุยได้ และมีชีวิตที่ดีในแบบคนรุ่นใหม่ได้เช่นกัน”

(ประสาน อิงคนันท์, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2562)

2. เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับคนที่มีความมุ่งมั่นเหมือนกันที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร สารประโยชน์ แสดงความคิดเห็น รวมถึงแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองได้อย่างอิสระ เท่าเทียม แต่ต้องให้ความเคารพและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

3. ข้อมูล ข่าวสาร เนื้อหาสาระที่นำเสนอต้องมีความหลากหลาย มีการนำข้อมูลมาจากหลายแหล่ง และต้องเป็นแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือและมีการตรวจสอบข้อมูลก่อนนำเสนอ เพื่อไม่ให้ข้อมูลถูกแชร์ต่อไปอย่างบิดเบือนความจริง

4. ให้ความสำคัญกับสาระและความบันเทิงในอัตราที่เท่า ๆ กัน โดยไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ เพราะอยากให้ผู้ที่เข้ามาเรียนรู้ได้ประโยชน์พร้อม ๆ กับความบันเทิง

5. ข้อมูลสารประโยชน์ที่นำเสนอส่วนหนึ่งต้องสร้างโอกาสในการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันและเกิดประโยชน์กับคนส่วนใหญ่

6. การนำเสนอข้อมูล เนื้อหา สาระต่าง ๆ บนเครือข่ายต้องเป็นสิ่งที่ตรงความต้องการหรือ เชื่อได้ว่าสมาชิกและบุคคลทั่วไปอยากรู้และต้องการค้นหาคำตอบ

7. การนำเสนอข้อมูล เนื้อหา สารประโยชน์ต่าง ๆ ต้องสังเกตความเคลื่อนไหวของผู้ที่เข้ามาเรียนรู้ว่าให้ความสนใจหรือชื่นชอบสิ่งใดเป็นพิเศษ เพื่อนำผลจากการสังเกตไปพัฒนาการนำเสนอในครั้งต่อไป

ประเด็นการศึกษาด้านผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ที่ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุสามารถสรุปเป็นประเด็นในด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้ดังนี้

1. ในกรณีที่เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุหรือชมรมผู้สูงอายุ ผู้อำนวยความสะดวกมีหน้าที่สำคัญคือ ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ให้ความสำคัญกับจิตใจของผู้สูงอายุ และมีความเข้าใจหลักการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ

“สำหรับที่นี่สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องคำนึงถึงที่สุดก็คือ ความเป็นวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่อาจจะต่างกัน แล้วก็ที่สำคัญ ที่อย่างหนึ่งที่เอื้อมต้องโฟกัสเป็นจุดหลักเลย ก็คือ ความสุขของตัวผู้เรียน”

(เอื้อมพร คริสต์รักษา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

“การออกแบบกิจกรรมยังเจีย อย่างเราดูว่า 1. อบรมเรื่องสุขภาพยังเจีย ใช้ไหมคะ คืออะไรที่เป็นประโยชน์ของผู้สูงอายุ หนูจะตั้งโครงไว้ พอเราได้เรื่องของสุขภาพก็ต้องมีออกกำลังกาย ออกกำลังกายอย่างหนึ่งแล้ว ที่นี้โรงเรียนก็จะมีกลุ่มออกกำลังกาย ออกช่วงจันทร์ – ศุกร์ ตอนเย็นที่มี แล้วก็กลุ่มทำอาหารพื้นเมืองยังเจีย เค้าก็อาจจะมียหลายแบบ คนนี้อาจจะมีความสามารถเรื่องของอาหารพื้นเมือง เค้าก็จะไปถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กๆ ยังเจีย ก็มียกตัวอย่าง แล้วก็มีการร่ำ นาฏศิลป์ ยังเจีย คนนี้ชอบแต่ไม่มีโอกาสได้เรียน ก็มี แล้วร้านนี้จะมีกลองยาว ซึ่งๆ ทำได้แล้ว มีกลองยาวของโรงเรียนก็ทำได้ แล้วครูที่มาสอน เป็นครูจิตอาสา แล้วก็จะมีการเรียนฟรี มีร้องเพลง คนที่ชอบร้องเพลงจะมีกลุ่มนักร้องดนตรีร้องเพลงนะ เรามีเพลงมาร์ชโรงเรียนซึ่งแต่งโดยนักเรียนเองยังเจีย”

(เอื้อมพร คริสต์รักษา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

2. สำหรับในกรณีที่อยู่บนโลกออนไลน์ ทุกคนมีอิสระในการเลือกใช้พื้นที่ส่วนใดก็ตามแต่ที่ตนเองพึงพอใจ ผู้สูงอายุในสังคมส่วนหนึ่งปฏิเสธการเข้าโรงเรียนหรือกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ก็จะเลือกใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ ผู้อำนวยความสะดวกก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมิกี้ได้ แต่หากต้องการสร้างเป็นพื้นที่เปิด เพื่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นก็สามารถเข้าไปสนทนาทักทายกัน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุบน Facebook, Line เป็นต้น

“...ถ้าพูดถึงการเล่นโซเชียลเฉย ๆ คิดว่าไม่จำเป็นเพราะการที่เราอยู่ในพื้นที่ตรงนั้น ไม่ควรมีใครที่จะมาสามารถบังคับเราได้ เพราะว่ามันมีความเป็นสื่อที่เสรีคนสมัยนี้ค่อนข้างให้ความสนใจมาก...”

(ประสาน อิงคนันท์, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2562)

สรุปความคิดเห็นด้านคุณลักษณะและบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

คุณลักษณะของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

1. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่อาจมีประสบการณ์ตรงและมีความเชี่ยวชาญในเรื่องหนึ่งเรื่องใดซึ่งสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวไปสู่ผู้เรียนหรือผู้ปราชญ์ที่จะรู้ได้อย่างเข้าใจชัดเจน
2. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดีซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาและเกิดความเชื่อถือนั่นจะเรียนรู้
3. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าถึงได้ง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส สนุกสนานมีชีวิตชีวา เพราะลักษณะเหล่านี้จะทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีสีสัน ไม่น่าเบื่อ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจต่อการเรียนรู้
4. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่เข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน เข้าใจบทบาทตนเอง และเข้าใจกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ผลักดันผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จได้
5. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทัศนคติเชิงบวกทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลรอบข้าง โดยเป็นผู้มองโลกในแง่ดีที่ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริง
6. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทักษะในการสื่อสารและการถ่ายทอดเรื่องราวการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจข้อมูลได้ง่าย
7. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า สามารถจัดการสถานการณ์ภาวะตึงเครียดให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด
8. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลผู้มีความยืดหยุ่น ไม่ยึดติดอยู่ในกฎเกณฑ์หรือยึดมั่นในความคิดตนเองจนไม่ฟังเสียงความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้เรียนรู้
9. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่ไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ แต่ต้องเป็นบุคคลที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตนเองในการเป็นผู้เรียนรู้ในบางสถานการณ์ด้วย
10. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเป็นผู้ที่หมั่นทบทวนการกระทำของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ด้านบทบาทของการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้จุดประกายสร้างความรู้ทำให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น เกิดแรงจูงใจใฝ่รู้และมุ่งแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง
2. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้สร้างพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้อำนวยความสะดวกกับผู้เรียน รวมถึงระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง
3. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงที่คอยให้การสนับสนุน คอยให้คำปรึกษา พุดคุยแบบผ่อนคลาย รวมถึงคอยให้คำชี้แนะในการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาเมื่อผู้เรียนรู้ต้องการ
4. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นบุคคลที่คอยช่วยผู้เรียนให้สามารถวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับความต้องการของตนเองหรือตัวตนให้มากที่สุด
5. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ประสานหรือติดต่อเครือข่ายที่มีชำนาญในการให้ความช่วยเหลือด้านการเรียนรู้หรือตัวตนของตนให้มากที่สุด
6. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้ที่สามารถกระตุ้นหรือโน้มน้าวให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดและดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ
7. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ควรมีบทบาทในการสร้างกำลังใจและแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความปรารถนาที่จะเรียนรู้อย่างจริงจังด้วยการนำตนเองให้ประสบความสำเร็จ
8. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้คือบุคคลผู้สร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ทำให้การเรียนรู้ดำเนินไปด้วยความสนุกสนาน ไม่ตึงเครียด
9. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้พึงเป็นผู้คอยสังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องตามความต้องการ
10. ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้จะเป็นผู้คอยกำกับติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

จากผลการศึกษาเอกสารสรุปได้ว่าผู้อำนวยความสะดวก คือ องค์ประกอบหนึ่งในการสนับสนุนการเรียนรู้ตามอธยาศัยให้เกิดขึ้น โดยเป็นบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการจัดการสนับสนุน ส่งเสริม และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นหลัก ในบางครั้งผู้อำนวยความสะดวกเสมือนเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้ที่คอยเป็นเพื่อนพุดคุยให้คำปรึกษาได้ในทุกเรื่อง รวมถึงสามารถที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้เรียนในบางสถานการณ์ และเป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

ประเด็นการศึกษาด้านพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ที่ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถสรุปประเด็นสำคัญด้านสื่อออนไลน์ ได้ดังนี้

1. สื่อสังคมออนไลน์มีศักยภาพในการแชร์ข้อมูล ข่าวสารทั้งที่มีสารประโยชน์และเพื่อความบันเทิงได้อย่างรวดเร็วไร้ขีดจำกัด และไร้พรมแดนทำให้ผู้สูงอายุสามารถเปิดรับข้อมูลที่ผ่านการแบ่งปันนั้นได้ทันทั่วถึง โดยไม่มีใครสามารถมาปิดบังโอกาสการรับรู้ข้อมูล เนื้อหาข่าวสารเหล่านั้นได้

“...ผู้สูงอายุสมัยนี้รับรู้ข้อมูลจากการแชร์เยอะมากทั้งจากการแชร์มาจากคนอื่น แล้วก็สิ่งที่ตัวเองแชร์ต่อ ๆ มันเลยทำให้ข้อมูลขยายตัวกว้างออกไปมาก...บางคนก็ถูกหลอกจากการแชร์ข้อมูลกันไปมา อย่างที่เราเห็นกันในข่าว”

(มุกดา กอแสงรัตน์, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

2. สื่อสังคมออนไลน์ คือ พื้นที่แห่งความมีอิสระที่ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นใด ๆ ก็ได้ทั้งในพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่ของผู้อื่นที่เปิดเป็นสาธารณะ ซึ่งสื่อประเภทนี้มีศักยภาพอย่างมากในการสร้างตัวตนของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้นบนพื้นที่เสมือน ซึ่งการแสดงออกบางอย่างพวกเขาไม่สามารถทำได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันจริง ส่วนหนึ่งผู้สูงอายุจึงสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ตรงส่วนนั้นแสดงศักยภาพของตัวเองในด้านต่าง ๆ ทั้งทางบวกและทางลบ สามารถที่จะเขียนบันทึกเรื่องราวส่วนตัว ทั้งที่เป็นประสบการณ์ ความบันเทิง หรือสารประโยชน์ต่าง ๆ โดยที่สามารถกลับมาอ่านทบทวนได้ตลอดเวลาที่ต้องการ โดยข้อมูลเหล่านั้นไม่มีทางสูญหายไปไหน

“...คนเรียนรู้ผ่านการคุยกันบนโลกออนไลน์ โดยไม่จำเป็นจะต้องรู้จักเขาให้ลึกซึ้งด้วยซ้ำ เพราะบางทีเราต้องการรับรู้แค่ส่วนประสบการณ์ของเขาเราไม่ได้อยากรู้ประวัติเชิงลึก บางทีก็เห็นผู้สูงอายุบางกลุ่มเค้าก็มีการนัดเจอกัน นัดกันไปเที่ยว ไปวัดบ้าง หรือนัดกันมาเรียน แบบเต็กรุ่นเลย..”

(เอี่ยมพร คริสต์รักษา, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

3. สื่อสังคมออนไลน์สามารถทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ประสบการณ์การดำเนินชีวิตหรือการเรียนรู้ของผู้อื่นโดยไม่ตั้งใจหรือตั้งใจ สามารถที่จะเลือกปฏิสัมพันธ์กับอีกหลาย ๆ คน เพื่อสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้ง ๆ ที่อาจจะไม่รู้จักกันมาก่อน จึงมีโอกาสนำไปสู่การสร้างเครือข่ายเรียนรู้หรือความร่วมมือที่เข้มแข็งในอนาคต

“..สมัยนี้เราแทบไม่ต้องเจอหน้ากันแล้ว รู้จักกันเห็นหน้าค่าตากันครั้งสองครั้ง ทักทายกัน ชอบอะไรเหมือนๆ กัน อย่างเนี่ยเห็นเค้าวิ่งกัน ก็ลองหาข้อมูลดูว่าเค้าเริ่มต้นกันยังไง ไปไปมามากก็มีเพื่อนทางเฟส มาทักทาย เจอคนที่สนใจเหมือนเราก็คูณกันยาว แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เออ ก็ดี ได้เพื่อนใหม่ๆ เยอะเลย..”

(วรรณิ อารุพันธ์, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

4. สื่อสังคมออนไลน์สามารถสร้างสารประโยชน์ สร้างความบันเทิง รวมถึงสร้างสัมพันธ์อย่างไว้ขอบเขต เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุสังคมเมืองส่วนหนึ่งเริ่มที่จะเลือกใช้ในการเรียนรู้ เพราะสื่อสังคมออนไลน์สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างหลากหลาย ทำให้สามารถรับรู้มุมมองความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไป สามารถเกิดการแลกเปลี่ยนในหลาย ๆ ประเด็นได้ในคราวเดียวกัน

“น่าสังเกตว่า เดี่ยวนี้คนแก่ใช้เวลาอยู่กับโทรศัพท์มือถือถือมากพอกับเด็กๆ เลย อย่างแม่พี่เนี่ย วันๆหนึ่งเล่นโทรศัพท์ไม่ต่ำกว่าแปดชั่วโมง จนบางทีต้องดุกันบ้างเหมือนเด็กๆ แต่ก็เข้าใจได้นะว่า เพราะเราไม่ค่อยมีเวลาให้เค้าเท่าไร และการอยู่ในโลกออนไลน์มันสนุกที่ได้เห็นอะไรแปลกๆแปลกตา บางทีก็ไปเจอกับเพื่อนเก่าที่ไม่ได้เจอกันมาเป็นยี่สิบสามสิบปี เค้าก็ได้คุยถามไถ่สารทุกข์สุกดิบกัน ดีเหมือนกันนะ”

(เอี่ยมพร คริสต์รักษา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

ประเด็นการศึกษาด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญขององค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้ดังนี้

1. เป็นไปในลักษณะการสนทนาพูดคุยระหว่างบุคคลโดยตรง ผ่านการคุยกันแบบสนทนา ในระหว่างทำกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และในขณะเดียวกันก็มีการสนทนาผ่านช่องทางส่วนตัวใน Inbox หรือ Massenger ในโปรแกรมเฟซบุ๊ก และโปรแกรมไลน์ ซึ่งอาจมีการพูดคุยกันในช่วงเวลาทันทีทันใด หรืออาจจะมีการโต้ตอบกันภายหลังตามความสะดวกของบุคคล ทั้งนี้การคุยบนเครือข่ายออนไลน์นั้นสามารถเกิดขึ้นได้แบบการพิมพ์ การโทรคุยเพื่อให้ได้ยินแค่เสียง และการวิดีโอคอล ซึ่งสามารถได้เห็นทั้งภาพและได้ยินเสียงซึ่งการพูดคุยกันในลักษณะนี้มักเป็นการพูดคุยในเรื่องที่ต้องการความเป็นส่วนตัว ต้องการคำปรึกษา หรือต้องการทำความรู้จักเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งคู่สนทนามีสิทธิ์ที่จะปฏิเสธปฏิสัมพันธ์กลับหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ

“เดี๋ยวนี้ไม่ใช่โทรศัพท์บ้านแล้ว มันเปลือง จะคุยอะไรกันก็ใช้ไลน์เลย สะดวกดี ประหยัดด้วย วันก่อนลูกสอนให้ใช้ไมโครโฟนในไลน์ มันก็พิมพ์ ออกมาได้เป็นคำคำเลยนะ สะดวกดี”

(เครือวรรณ พรหมอารีย์, โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านดอนแก้ว จังหวัดน่าน,

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562)

2. เป็นการเข้าชมหรือเรียนรู้ตามความพึงพอใจของบุคคลโดยไม่ได้มีขอบเขตมีการตอบโต้ หรือมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับคนอื่น ๆ ผู้สูงอายุเลือกที่จะติดตามอ่านข่าวสาร หรือข้อมูลความรู้ โดยไม่ ต้องการแสดงปฏิสัมพันธ์ใดใด เพราะไม่อยากเปิดเผยตัวตน บางคนอาจเข้ามาดไลค์กดแชร์เท่านั้น

“บางทีก็แค่อยากเข้าไปดูดู อ่านๆ ไม่อยากแสดงตัว แต่ถ้าอันไหนที่เรา สนใจจริงๆ ก็จะกดไลค์นะ ส่วนมากชอบอ่านเรื่อง การดูแลสุขภาพ กับพวก สอนทำกับข้าว ทำขนม อะไรทำนองนั้น”

(ประพิศ สุทธสุนทรางกูร, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลรัชฎา จังหวัดภูเก็ต,

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2562)

ประเด็นการศึกษาด้านทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ขององค์ประกอบด้านทรัพยากรสนับสนุนเรียนรู้ได้ดังนี้

สื่ออินเทอร์เน็ตเริ่มมีบทบาทต่อผู้สูงอายุในสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น เพราะทรัพยากรประเภท อื่น ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ มีการเชื่อมโยงกับระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้สูงอายุ สามารถเข้าถึงได้ทุกเมื่อ ซึ่งผู้สูงอายุสามารถอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง ค้นรูปภาพแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ค้นหาข้อมูลการทำรายการ ได้จากเครื่องมือสื่อสารประเภทต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมต่อแบบออนไลน์ โดยไม่ต้องเสียเวลาหรือเสียค่าใช้จ่ายเพื่อไปค้นหาจากทรัพยากร การเรียนรู้จริง นอกจากนั้นทรัพยากรการเรียนรู้บนสื่ออินเทอร์เน็ตยังทำให้ผู้สูงอายุติดตามรายการ หรือกิจกรรมย้อนหลังที่ออกอากาศในช่วงเวลาที่ไม่สะดวก รวมถึงสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถสร้าง เครือข่ายของกลุ่มคนที่มีความสนใจในสิ่งเดียวกันให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันได้อย่าง กว้างขวาง

สำหรับสื่อบุคคลตามความคิดเห็นของผู้สูงอายุและผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ มองว่ามีความ สำคัญและมีความเชื่อมโยงกับสื่อบนอินเทอร์เน็ต โดยสื่อบุคคลในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ บุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุเท่านั้น เช่น ลูกหลาน เพื่อน เท่านั้น แต่มีความรู้สึกที่ดีอันเป็นผล มาจากมีเป้าหมายหรือความชื่นชอบในสิ่งที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจ โดยภาษาพูดอาจเรียกได้ว่า “มีเคมีที่ตรงกัน” และความสัมพันธ์กันในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สามารถ

ที่จะพัฒนามาสู่การนัดเจอกันเป็นกลุ่ม นำไปสู่การทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันที่สามารถกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง

ประเด็นการศึกษาด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัย

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญขององค์ประกอบด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. ผู้สูงอายุเริ่มสนใจที่จะติดตามประเด็นคำถามที่ตั้งเป็นกระทู้ในสื่อออนไลน์ อย่างเช่น Facebook การสร้างประเด็นการพูดคุยหรือตั้งกระทู้คำถามผ่านกระดานข่าวที่เปิดโอกาสให้สมาชิกบนเครือข่ายหรือผู้สนใจ อื่น ๆ ได้เข้ามาแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นกันอย่างอิสระ เช่น กลุ่มธรรมชาติ ตั้งประเด็นคำถามว่า “...อยากเริ่มต้นฝึกสมาธิจะควรเริ่มต้นอย่างไร ...” กลุ่มอาหารสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ ตั้งคำถามว่า “...กินอาหารเป็นยาต้านโรคดีกว่ากินยาเป็นอาหาร...” เป็นต้น

ทั้งนี้ข้อความแสดงความเห็นของแต่ละคนที่โพสต์ได้กระทู้นั้นจะไม่มีการตัดสินว่าความคิดเห็นใดถูกหรือผิด และบางกระทู้ไม่จำเป็นต้องเฉลยคำตอบ แต่ทุกคนจะใช้ประสบการณ์และการอ่านคำตอบที่ผู้อื่นเข้ามาแชร์เรียนรู้แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง

2. การโพสต์ข้อความให้กำลังใจเป็นกลยุทธ์ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านกล่าวถึง โดยข้อความที่ให้กำลังใจมีลักษณะเป็นข้อความสั้น ๆ และมีภาพประกอบที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกดี รวมถึงบางครั้งมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แท็กชื่อบุคคลที่ต้องการให้กำลังใจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่าถึงแม้จะไม่ได้เป็นกิจกรรมส่งเสริมให้คนเรียนรู้ได้โดยตรง แต่สามารถเสริมสร้างกำลังใจ และเกิดความรู้สึกดี ๆ ต่อการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือเพจนั้น ๆ

3. การมีเกมมาให้เล่นหรือการแจกรางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจในปฏิบัติให้สำเร็จตามเป้าหมายโดยให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญของกลุ่มออกกำลังใจกล่าวว่า มักจะได้รับสปอนเซอร์จากบริษัทอาหารเสริมเป็นประจำ จึงนำสินค้าที่ได้มาเป็นรางวัลให้กับสมาชิก โดยมีกติกาที่สมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมและเป็นสิ่งที่ทุกคนปฏิบัติได้ เช่น ให้นำรูปการเปลี่ยนแปลงของตนเองจากอดีตมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน แล้วให้สมาชิกคงความเห็นว่ใครสมควรได้รับรางวัลโดยดูจากคะแนนโหวต ซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะนำรูปภาพที่เคยอ้วนมาเปรียบเทียบกับสภาพร่างกายที่ออกกำลังใจมาอย่างหนักจนมีหุ่นที่กระชับ ซึ่งกิจกรรมนี้จะสร้างการมีส่วนร่วมและกระตุ้นความสนใจของสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี

4. การนำเสนอกรณีศึกษาความสำเร็จ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นที่อยากดำเนินรอยตามความสำเร็จ โดยผู้สูงอายุกล่าวว่า การนำเสนอกรณีศึกษาความสำเร็จจะต้องไม่มีวัตถุประสงค์แอบแฝง เช่น การโฆษณาชวนเพื่อการค้าขายซึ่งจะพบมากในสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน แต่เป็นการนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จของผู้บุคคลที่เป็นแบบอย่าง เช่น ในหลวงรัชกาลที่เก้า, ครูภูมิปัญญาหรือศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น

ประเด็นการศึกษาด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอธยาศัย

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้สูงอายุและผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ พบว่า วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอธยาศัยให้ประสบความสำเร็จประกอบไปด้วย

1. การสร้างบรรยากาศของความเป็นมิตร

บรรยากาศที่เป็นมิตรเป็นความพยายามสร้างความรู้สึกที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความเป็นกันเอง ต้องทำให้รู้สึกทุกครั้งที่มาแล้วมีความสุขใจที่จะได้คุยหรือแชร์ประสบการณ์เรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกเหมือนคุยกับเพื่อนสนิทหรือคนที่เข้าใจ ต้องพยายามไม่ทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งขึ้น แต่ก็ต้องเป็นสิ่งที่บางครั้งผู้รับผิดชอบก็ต้องดูแลความเรียบร้อย และจัดการกับสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อไม่ให้เสียบรรยากาศของการเรียนรู้ร่วมกัน

2. ความร่วมมือและการแบ่งปันประสบการณ์หรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน

ผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุท่านหนึ่ง กล่าวว่า การสร้างความร่วมมือและแบ่งปันประสบการณ์กันในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดี ยกตัวอย่าง กรณีของผู้สูงอายุท่านหนึ่งมีอาการเจ็บเข่ารุนแรงมาก และไม่ยอมไปพบหมอ จนเมื่อมีจิตอาสาที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกันไปเยี่ยมเยียนถึงบ้าน และได้นั่งสนทนากัน บอกว่าเคยมีอาการเช่นเดียวกัน แต่ปัจจุบันนั้นหายดีแล้ว ทำให้ผู้สูงอายุท่านนั้นสนใจและอยากลองทำตามบ้าง ส่งผลให้ในระยะเวลาไม่นานอาการเจ็บเข่าก็ทุเลาลง และยังทำให้เขามาร่วมกลุ่มกับเพื่อนๆ ผู้สูงอายุอีกด้วย

3. การสร้างกำลังใจให้แก่กันและกัน

โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่า การชื่นชมเป็นแรงผลักดันสำคัญที่สร้างความรู้สึกอยากพัฒนาฝีมือให้ดียิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุท่านหนึ่งอยากออกกำลังกายด้วยการฝึกเดินเร็ว และค่อยๆ วิ่งเหยาะๆ จนกระทั่งมีผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งมาชวนให้ไปลงวิ่งฟันรัน (ระยะ 3-5 กิโลเมตร) โดยรวมกลุ่มกันและไปวิ่งพร้อมๆ กัน ในระหว่างเส้นทางการวิ่งต่างให้กำลังใจกันและกัน บางคนท้อวิ่งไม่ไหวก็เดินจับมือกันหัวเราะสนุกสนาน และก้าวเข้าเส้นชัยไปพร้อมๆ กัน ภายหลังจากการวิ่งในครั้งนั้น ทำให้ผู้สูงอายุท่านนั้นมีกำลังใจมากขึ้น และพัฒนาทักษะการวิ่งของตนเอง จนในปัจจุบันสามารถวิ่งได้ในระยะทางที่ยาวขึ้น และวาดความฝันไว้ว่าจะมีโอกาสสักครั้งที่จะไปให้ถึงการวิ่งมาราธอน

4. การลงมือปฏิบัติให้เห็นผลงาน

ผู้สูงอายุบางท่านกล่าวว่า การเรียนรู้ตามอธยาศัยในโลกออนไลน์จะไม่สามารถเชื่อคำพูดของใครได้จนกว่าจะเห็นว่าเข้าได้ปฏิบัติจริง และประสบความสำเร็จจริง เพราะหลายครั้งพบว่าผู้สูงอายุที่รู้จักกันก็มักจะอวดประสบการณ์ของตนเองให้ผู้อื่นฟังแต่ไม่เห็นผลงานที่เป็นชิ้นเป็นอัน ต่างจากอีกหลายคนที่ไม่ชอบคุยโม้โอ้อวดแต่มักนำผลงานมานำเสนอให้เพื่อนๆ ผู้สูงอายุได้ชื่นชมอย่างเต็มที่ ซึ่งการแสดงผลงานที่เป็นรูปธรรมจะสามารถถ่ายทอดประสบการณ์การดำเนินการได้ชัดเจนกว่าและสร้างความรู้สึกให้คนรอบข้างอยากที่จะลองทำแล้วมาแบ่งปันกันดูบ้าง และหลายครั้งที่มิ

สมาชิกนัดพบกันนอกรอบเพื่อไปเรียนรู้การปฏิบัติจริงร่วมกัน เช่น การนัดทำอาหาร ทำขนมเพื่อจัดสังสรรค์ในกลุ่มสมาชิก หรือมีการนัดกันเพื่อไปออกกำลังกายด้วยกัน เป็นต้น

จากการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ที่ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ ประกอบกับการวิเคราะห์ผลในระยยะที่ 1 ผู้วิจัยนำผลการศึกษาทั้งหมดมาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และเป็นการตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2 คือ “รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร” ผู้วิจัยนำเสนอในรายละเอียดดังต่อไปนี้

(ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

1. จุดมุ่งหมายของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่แสดงให้เห็นประเด็นการเรียนรู้ที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในสังคมเมือง 6 ประเด็น คือ

1.1 ประเด็นด้าน ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ในสังคมเมือง ที่ว่า 1) โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม 2) ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยลงไปตามวัยแต่สติปัญญาไม่ได้ถดถอยลงไปด้วย 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 4) ผู้สูงอายุมีความสามารถเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนต่างวัย 5) การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ 6) ประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่และต่อยอด 7) เทคโนโลยีและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนสำคัญในการของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 8) การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ประเด็นด้าน แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้แก่ 1) ส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและสังคม 2) บรรยายภาคและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 3) พื้นที่ในโลกเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ 4) ผู้สูงอายุสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตนเองและกลุ่มคนหลายช่วงวัยในสังคมชุมชน 5) ชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

1.3 ประเด็นด้าน วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ในการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ 2) ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับวัย และเป็นไปตามเงื่อนไขของวัย 3) ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่าย 4) วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนไปได้เสมอขึ้นอยู่กลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์อยู่

1.4 ประเด็นด้าน เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้แก่ 1) ภาครัฐควรกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปเพื่อเตรียมความพร้อมกับการก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ

2) กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้ 3) กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน 4) กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ 5) กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

1.5 ประเด็นด้าน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ด้านกาย ร่างกายที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาส่งผลกระทบต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2) ด้านใจ จิตใจที่มีความสุขสบายไม่ว่าจะทุกข์เพียงใด ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ทัศนคติเชิงบวกส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 3) ด้านสังคม สังคมที่เป็นมิตรเกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย 4) ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญเพื่อร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ

1.6 ประเด็นด้านเนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นสิ่งมีคุณค่า 2) เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารของสังคมเมือง มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ 3) ผู้สูงอายุที่มีพลังและยังประโยชน์แก่สังคม

2. ประเด็นการศึกษาด้านหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

หลักการสำคัญของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้แก่

1) หลักการของความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2) หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายต้องมีความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับรูปแบบใดๆ 3) หลักของความสอดคล้องของวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ความต้องการ ความสนใจของบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญ 4) หลักของความหลากหลายในการเรียนรู้ 5) หลักของความทันสมัยให้ความสำคัญกับการนำผลการเรียนรู้ไปใช้ต่อยอดในการดำรงชีวิต 6) หลักความเสมอภาคเท่าเทียมกันการเปิดโอกาสและสร้างโอกาส 7) หลักการผสมผสานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ 8) หลักการให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีส่วนร่วมและการมีพื้นที่การเรียนรู้ 9) หลักการสร้างการต่อยอดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 10) หลักการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ 11) หลักการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนรู้ให้มากที่สุด 12) หลักการนำเสนอเนื้อหาเชิงลึกเน้นการคิดเชิงวิเคราะห์ 13) หลักการสร้างความเข้าใจกับผู้สูงอายุในการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และ 14) หลักการสังเกตการณ์เรียนรู้เพื่อพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย

3. ประเด็นการศึกษาด้านผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้

ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ในรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมือง คือ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบรวมถึงทำหน้าที่ในการสนับสนุนส่งเสริมให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษา สร้างแรงจูงใจ และเสริมพลังอำนาจทำให้ผู้สูงอายุ มีความสุขเมื่อได้

ร่วมกิจกรรม เกิดความกระตือรือร้นให้ความสนใจที่จะเรียนรู้และกล้าที่จะลงมือเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้มีดังนี้

คุณลักษณะที่สำคัญของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุ คือ ได้แก่ 1) มีความเข้าใจธรรมชาติของผู้สูงอายุ 2) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 3) เข้าใจและเข้าถึงได้ง่าย 4) มีทัศนคติทางบวก 5) มีความสามารถในการสื่อสาร 6) มีทักษะในการแก้ไขปัญหา 7) มีความยืดหยุ่น 8) รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง 9) พร้อมพัฒนาตนเองตลอดเวลา 10) มีความคิดสร้างสรรค์ 11) เสียสละทุ่มเทโดยไม่หวังผล 12) มีเทคนิคที่ดีในการนำเสนอการเรียนรู้

บทบาทที่สำคัญของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) เป็นผู้จุดประกายให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน 2) เป็นผู้สร้างพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา 4) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ตนเอง 5) เป็นผู้ประสานเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อนสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน 6) โนมน้าวให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ 7) เป็นผู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ 8) เป็นนักสังเกต 9) เป็นผู้คอยกำกับติดตามผลการเรียนรู้ 10) เสริมสร้างพลังอำนาจ 11) ดูแลความเรียบร้อยบนพื้นที่การเรียนรู้

4. ประเด็นการศึกษาด้านพื้นที่การเรียนรู้

พื้นที่การเรียนรู้จัดเป็นหัวใจสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยพื้นที่การเรียนรู้ตามอัยาศัยนั้น หมายถึง แหล่งเรียนรู้ สถานที่ต่าง ๆ รวมถึงสิ่งแวดล้อมบนโลกแห่งความจริงและบนโลกเสมือน ทั้งที่เป็นพื้นที่ซึ่งเกิดจากกระบวนการจัดทำโดยมนุษย์ หรือเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการทางธรรมชาติ ซึ่งสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าไปใช้พื้นที่ส่วนนั้นในการเรียนรู้ได้ด้วยวิธีที่หลากหลาย เป็นอิสระ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไร้ขีดจำกัด และปราศจากการคุกคามจากบุคคลอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยพื้นที่การเรียนรู้ตามอัยอาศัยดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ค้นคว้าในสิ่งที่ตนเองต้องการหาคำตอบ รวมถึงทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น

5. ประเด็นการศึกษาด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้

ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ เป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุ ด้วยการติดต่อสื่อสารโดยให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธ์ภาพในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างในการเรียนรู้ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ตามอัยาศัยนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลในช่วงจังหวะเดียวกัน มีการโต้ตอบกันแบบทันทีทันใด ลักษณะที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลในช่วงจังหวะเวลาที่แตกต่างกัน และลักษณะที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับ

สิ่งแวดล้อม สถานที่ หรือแหล่งเรียนรู้ที่ไม่ใช่บุคคล ที่เอื้อให้บุคคลสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจ

6. ประเด็นการศึกษาด้านทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้

ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้คือ แหล่งข้อมูลที่สามารถสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจ และความต้องการของตนเอง ไม่จำเป็นจะต้องเรียนรู้เพียงแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ ทรัพยากรการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุในสังคมเมืองในปัจจุบันให้ความสนใจมากที่สุด คือ ทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพราะสามารถเรียนรู้และรวบรวมข้อมูลการเรียนรู้ของทรัพยากรอื่น ๆ มาบรรจุในฐานข้อมูลออนไลน์ได้ อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันนั้น ยังสามารถเกิดการเรียนรู้ได้จากทรัพยากรอื่น ๆ ได้อีกเช่นกัน ซึ่งประกอบได้ด้วยการเรียนรู้ประเภทบุคคล การเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ การเรียนรู้ประเภทสื่อ และการเรียนรู้ประเภทวัตถุ และสถานที่

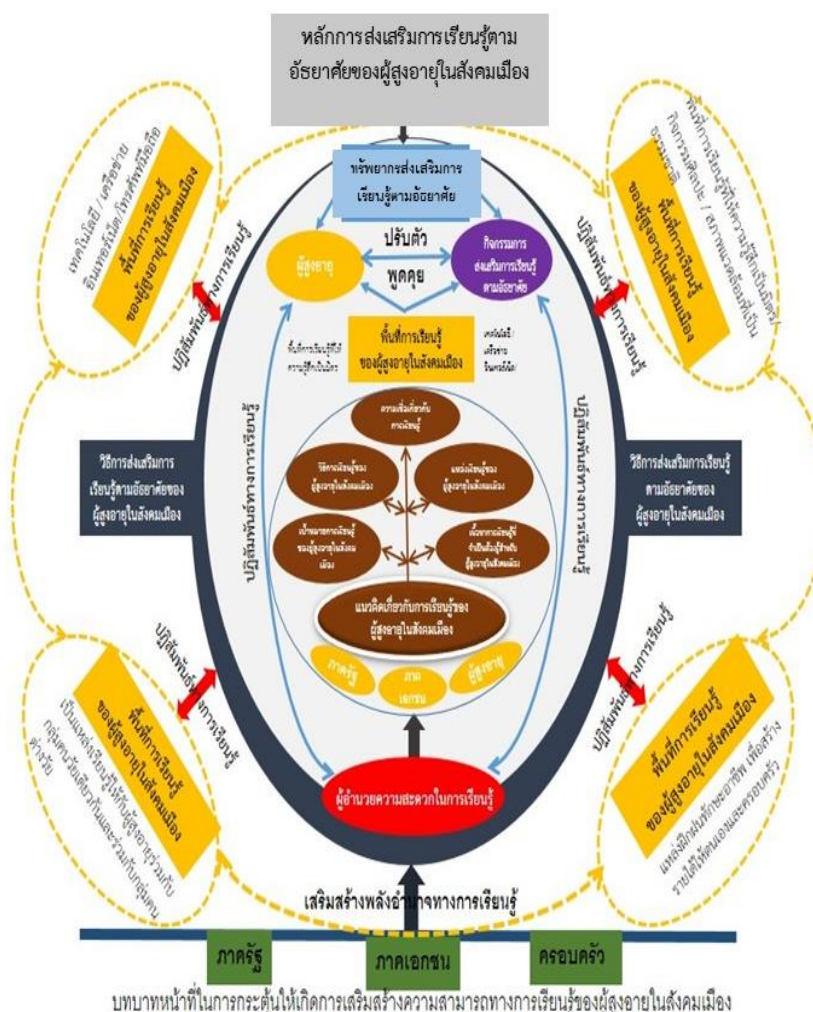
7. ประเด็นด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น เป็นการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่ของการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องผ่านผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ หรือเกิดจากผู้เรียนรู้อื่น ๆ ได้ โดยกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายที่ผู้สูงอายุสามารถจะตัดสินใจเข้าร่วมเรียนรู้หรือไม่ก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การพูดคุย ทั้งแบบเผชิญหน้าและแบบออนไลน์ การออกกำลังกาย การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน การตั้งคำถาม การเล่นเกม และการสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นต้น

8. ประเด็นการศึกษาด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นกลไกที่สนับสนุนที่มีอิทธิพลทำให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจที่อยากจะเรียนรู้หรือพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งกลไกที่สามารถเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยประกอบด้วย 1) การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ และ 3) การเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาในประเด็นต่างๆ ข้างต้น ผู้วิจัยนำผลดังกล่าวมาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้ดังภาพที่ 4.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 4. 1 (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถยาของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการศึกษาในประเด็นต่างๆ ข้างต้น ผู้วิจัยนำผลดังกล่าวมาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถยาของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ปรากฏดังภาพที่ 4.1 ข้างต้น สามารถอธิบาย ร่าง รูปแบบฯ ได้ดังต่อไปนี้

จากภาพที่ 4.1 แสดงรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถยาของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มาจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่า วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นมีผลที่จะเสริมสร้างศักยภาพทางการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมดังกล่าว เป็นที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ที่ประกอบด้วยประเด็นการเรียนรู้ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ เป้าหมายการเรียนรู้ ปัจจัยที่ส่งผลการเรียนรู้ และเนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็น แนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นจุดตั้งต้นในการพัฒนาเป็นรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถยาของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนา ร่วมกับองค์ประกอบหลักของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 2) พื้นที่การเรียนรู้ตาม อัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 3) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคม เมือง 4) ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 5) กิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 6) ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตาม อัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคม เมือง มีรายละเอียดของการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้

ในด้านของหลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่ผู้วิจัยนำเสนอ ตัวอย่างเช่น

หลักการของความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หลักการของความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับ รูปแบบใด ๆ หรือหลักการผสมผสานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ เป็นต้น ถูกนำไปใช้ในการใช้ในบริบทของ ผู้สูงอายุ โดยให้หลักการสำคัญในเรื่องของความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่จะสามารถเลือก เรียนสิ่งใดก็ได้ตามความต้องการ หลักการให้กำหนดเป็นภาพกว้างเพื่อสะท้อนให้เห็นความอิสระของ ผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของรูปแบบนี้ ผู้วิจัยจึงจัดวางตำแหน่งของหลักการไว้ด้านบนสุดที่จะไม่อยู่ ภายใต้อองค์ประกอบใด

ในด้านของผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง รูปแบบนี้ให้ ความสำคัญกับบทบาทของบุคคลนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยนอกเหนือจากคุณลักษณะและบทบาททั่วไป ที่ผู้อำนวยการความสะดวกจะต้องมีแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ มีความเข้าใจ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในประเด็นต่างๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ วิธีการ เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ เป้าหมายการเรียนรู้ ปัจจัยการเรียนรู้ และเนื้อหาที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังต้องมีความเข้าใจถึงความเป็นสังคมเมืองที่เป็นแหล่งที่เต็มไปด้วยความ เปลี่ยนแปลงที่พร้อมจะเข้ามาสู่ผู้สูงอายุอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น บทบาทของผู้อำนวยการความสะดวกจึง เปรียบเสมือนฐานของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยจึงจัดวาง ตำแหน่งไว้ในส่วนฐานของรูปแบบ

สำหรับองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ผู้วิจัยจัดวางตำแหน่งของพื้นที่แหล่งการเรียนรู้อยู่ที่กึ่งกลาง และกระจาย ออกโดยรอบ พร้อมกับแสดงทิศทางที่เกิดปฏิสัมพันธ์ทั้งต่อสังคมเมืองและสังคมอื่นๆ พื้นที่ดังกล่าว แสดงคุณลักษณะต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุ เช่น เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ให้ความรู้สึกที่เป็นมิตร เป็นแหล่งพัฒนาฝีมือแรงงานให้กับผู้สูงอายุ เป็นพื้นที่แห่งเทคโนโลยี และเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิด กิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัย รูปแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่า ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเชิงพื้นที่นั้นส่งผลต่อ ผู้สูงอายุในทุกทิศทุกทาง

ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้เกิดขึ้นในทุกอณูของรูปแบบ นั้นแสดงให้เห็นว่า ระหว่างผู้สูงอายุ และองค์ประกอบต่างๆ ที่ขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุนั้น จะมีปฏิสัมพันธ์บางประการ เกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น การที่ผู้อำนวยการความสะดวกจัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งขึ้นมาภายในพื้นที่ การเรียนรู้หนึ่ง ปฏิสัมพันธ์อาจเกิดขึ้นจากการพูดคุยหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการปรับตัว เข้ากับสังคมหรือพื้นที่การเรียนรู้นั้นๆ นอกจากนี้จะเห็นว่าปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในระหว่างผู้สูงอายุและผู้อำนวยการความสะดวก และระหว่างผู้อำนวยการสะดวกกับกิจกรรมการ ส่งเสริมการเรียนรู้และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้

ในด้านของทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นสิ่งสนับสนุนสำคัญโดยตรงกับ ผู้สูงอายุเองและส่งผลต่อการออกแบบกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ทรัพยากรดังกล่าวมีทั้งที่เป็นสื่อ อินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล และสถานที่ ซึ่งจัดเป็นสื่อที่ใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองสื่อในโลกสังคมออนไลน์เป็นทรัพยากรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตาม อัธยาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

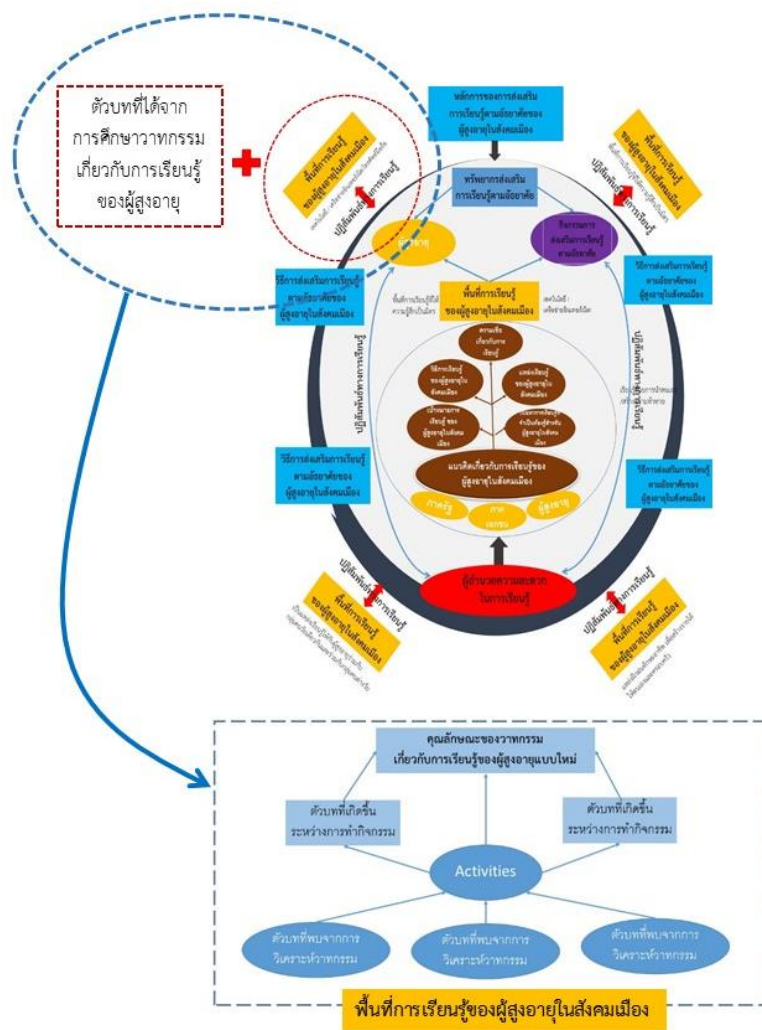
ในด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ผู้อำนวยการความสะดวกจะเป็น ผู้กำหนดวิธีการที่เหมาะสมภายใต้หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นตามบริบทต่างๆ ที่มีการ จัดดำเนินการ อาศัยเครือข่ายองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน ช่วยสนับสนุนให้เกิดวิธีการที่หลากหลาย สร้างความต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ มีความเกี่ยวข้องโดยตรง กับตัวของผู้สูงอายุและผู้อำนวยการสะดวก กิจกรรมดังกล่าวจะออกแบบขึ้นมาจากความต้องการ ของผู้สูงอายุประกอบกับการใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกำหนดให้เกิดเป็นกิจกรรมที่ หลากหลายที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุใน สังคมเมือง

เพื่อเป็นการตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ที่ว่า “ผลการใช้ร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้”

ผู้วิจัยการทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง นี้ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับออกแบบกิจกรรมโดยได้นำเอาตัวบทที่วิเคราะห์จากการศึกษา ในระยะที่ 1 มาเป็นส่วนประกอบการสร้างกรอบแนวคิดด้วย จัดทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นแบบ Non-Degree ชื่อว่า “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” หรือ “Digital Media Creation for Aging” ดังแสดงกรอบแนวคิดในภาพที่ 4.2 แสดงความเชื่อมโยง (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองกับตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วรรณกรรม

ภาพที่ 4.2 แสดงความเชื่อมโยง (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองกับตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรม

ผลการทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบว่า คุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นในผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังแสดงในตารางที่ 4.10 องค์ประกอบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองภายใต้แนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

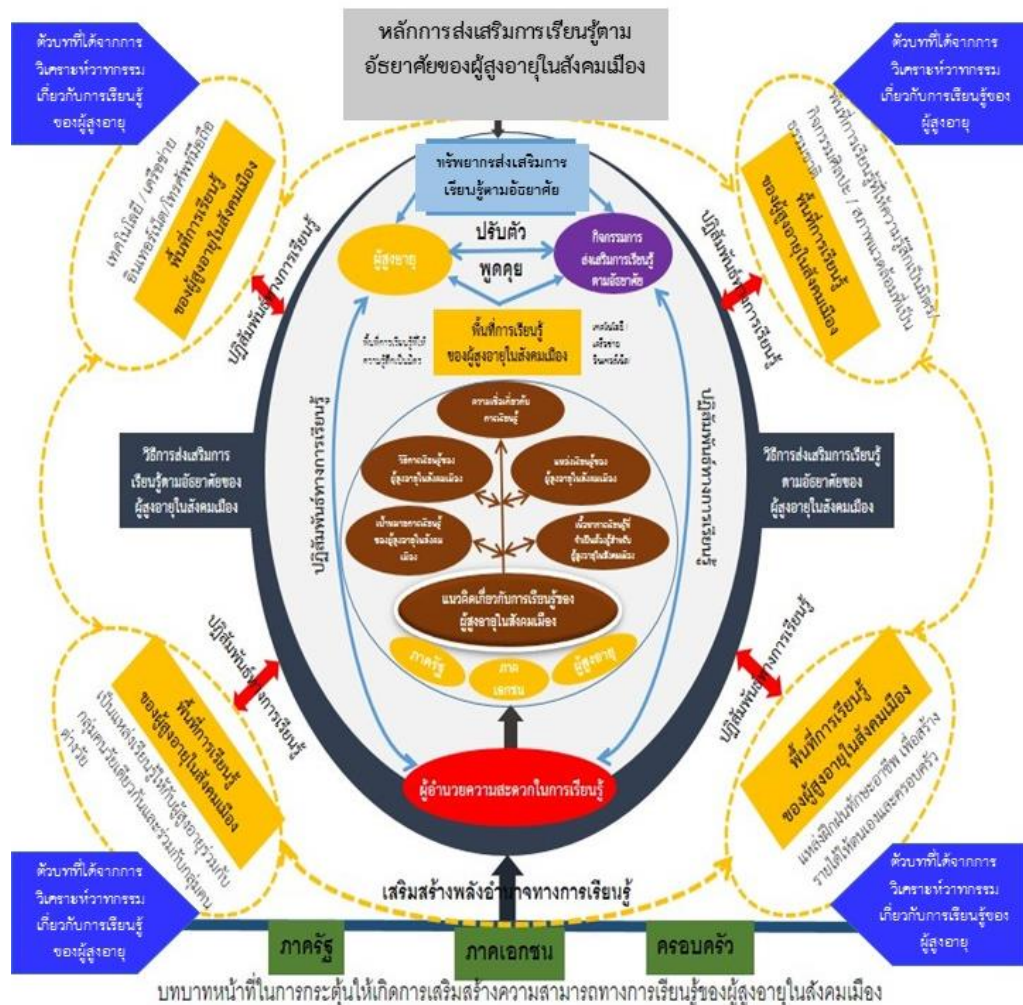
ตารางที่ 4. 10 องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมืองภายใต้แนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

องค์ประกอบ	คุณลักษณะ
ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้เกิดขึ้น เป็นผู้ขับเคลื่อนสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายด้วยกิจกรรมและวิธีการต่างๆ รวมถึงจะเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนรู้สามารถวิเคราะห์ว่าได้เรียนรู้สิ่งใดบ้างที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพทางการเรียนรู้ของตนเอง - มีความเข้าใจในการใช้ตัวบทที่แสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ เช่น โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม, การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต เป็นต้น
พื้นที่การเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - สถานที่ที่สงบ ปลอดภัย และมีความเป็นมิตร - การใช้พื้นที่โล่งเสมือนช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น เมื่อต้องเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย - สร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสร้างพื้นที่การเรียนรู้ด้วยตนเอง
ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม - ทำที่ที่อบอุ่น ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกอิสระและผ่อนคลายมากขึ้น - ทุกคนมีอิสระในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมและหรือยุติการทำกิจกรรมเมื่อใดก็ได้
กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมในหัวข้อ “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” แบ่งกิจกรรมเป็น 3 Module คือ Module 1 สร้างสรรค์ตัวตนในสื่อดิจิทัล Module 2 หลักการผลิตสื่อดิจิทัล

องค์ประกอบ	คุณลักษณะ
	<p>เบื้องต้น และ Module 3 การประยุกต์และนำสื่อดิจิทัลมาสร้างอาชีพ โดยผู้วิจัยเลือกทดลองใช้ร่าง รูปแบบฯ นี้ ใน Module ที่ 1 สร้างสรรค์ตัวตนในสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็น Module ผู้สูงอายุจะได้ทำกิจกรรมใหม่ ที่ท้าทายวิธีคิด เพื่อให้สอดคล้องกับ ตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์ “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต”</p> <p>- ยกตัวอย่างกิจกรรม เช่น “Blind Contour Line” และกิจกรรม “SCAMPER” เป็นต้น</p>
ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้	<p>- กิจกรรมนี้อยู่ภายใต้หลักสูตรบัณฑิตพันธุ์ใหม่ “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก สป.อว. ในโครงการสร้างบัณฑิตพันธุ์ใหม่และกำลังคนที่มีสมรรถนะเพื่อตอบโจทย์ภาคการผลิตตามนโยบายพัฒนาการอุดมศึกษาไทย และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตยส่งเสริมโอกาสและสนับสนุนอาคารสถานที่สำหรับการจัดการเรียนรู้</p>
วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม อัธยาศัย	<p>- เน้นการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่เป็นมิตร</p> <p>- เปิดโอกาสให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน</p> <p>- มีตัวอย่างผลงาน และตัวอย่างบุคคลต้นแบบในแนวทางต่างๆ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ</p> <p>- เสริมสร้างพลังอำนาจด้วยการใช้คำพูดเชิงบวก ให้กำลังใจ ชื่นชม ให้เห็นคุณค่าในตนเอง</p>
ตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์ว่าท กรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ	<p>- ตัวบทที่นำมาใช้ในการทำกิจกรรม ปรากฏในรูปแบบของข้อความที่อยู่ในโจทยงาน เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้เป็นแนวคิดหรือแรงบันดาลใจในการทำงาน เช่น</p> <p>- โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม</p> <p>- ชีวิตต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย</p>

องค์ประกอบ	คุณลักษณะ
	<ul style="list-style-type: none"> - การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิต - ผู้สูงอายุน้อยคนนักที่จะยอมรับต่อความผิดพลาดที่เกิดขึ้นได้ในทันที แต่ถ้าให้เวลาใคร่ครวญก็จะพร้อมที่จะเรียนรู้และแก้ไขให้ดีขึ้น

ผลจากการวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากการทดลองใช้ร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ภายใต้แนวคิดที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ดังแสดงในตารางที่ 4.10 นั้น พบว่า ในภาพรวมของการใช้รูปแบบดังกล่าว ยังไม่พบความแตกต่างจากรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้โดยทั่วไป แต่มีข้อสังเกตว่า การใช้ตัวบทตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มาเป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความโดดเด่นบางประการ ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4. 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกับรูปแบบการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากภาพที่ 4.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบว่า ตัวบทดังกล่าวมาจาก ประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ จากภาพจะเห็นได้ว่า ตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมจัดวางอยู่บนเส้นประในตำแหน่งใกล้เคียงกับ “พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ที่ล้อมรอบรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เพื่อแสดงให้เห็นว่า ตัวบทเหล่านี้ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในพื้นที่ของการเรียนรู้ และอาจส่งอิทธิพลต่อผู้เรียนไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีคิดได้ และในขณะเดียวกันตัวบทดังกล่าวก็อยู่รายล้อมอย่างไม่เป็นทางการ และหรือไม่ได้กำหนดเป็นแบบแผน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากองค์ประกอบพื้นฐานของการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้แล้ว สำหรับในกรณีของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ตัวบทที่ได้จาก

การวิเคราะห์ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้ไม่มากนัก

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุกับตัวบทที่ได้จากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ การนำวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไปใช้ในแต่ละประเด็นมีเงื่อนไขของการใช้ดังแสดงให้เห็นในตารางที่ 4.11 ดังนี้

ตารางที่ 4. 11 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยกับคุณลักษณะของตัวบทที่ควรจะปรากฏอยู่ในคำอธิบายองค์ประกอบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ

องค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	คุณลักษณะของตัวบทที่จะปรากฏอยู่ในคำอธิบายองค์ประกอบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ
1. หลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- กำหนดจุดมุ่งหมายที่สื่อสารถึง “การสร้าง ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” ในแง่มุมที่ท้าทาย โดยใช้ตัวบทหรือข้อความ ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์
2. ผู้อำนวยการความสะดวกทางการเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- เข้าใจหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ที่มีพื้นฐานมาจากวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ - รู้จักการใช้ข้อความ/ตัวบท ที่สื่อสารถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ให้สามารถเกิดความอยากที่จะเรียนรู้
3. พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- แสดงตัวบทที่สื่อถึง “ทุกพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง”

องค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	คุณลักษณะของตัวบทที่จะปรากฏอยู่ในคำอธิบายองค์ประกอบส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ
4.ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- แสดงตัวบทที่สื่อถึง “ความเป็นมิตรและความจริงใจ”
5.ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- แสดงตัวบทที่ชี้ให้เห็นว่ามีความพร้อมทางด้านทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ เช่นคำว่า “ทรัพยากรพร้อมเพรียงและเพียงพอ”
6.กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- แสดงตัวบทที่สื่อให้เห็นว่าผู้เรียนสามารถผ่านกิจกรรมต่างๆได้อย่าง “ไม่ซับซ้อน” หรือ “ลำดับจากง่ายไปหายาก”
7.วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง	- แสดงตัวบทที่สื่อให้เห็นว่า “เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเลือกวิธีการเรียนรู้” และ “วิธีประเมินผลงานด้วยตนเอง” หรือ “ไม่มีการประเมินผลการทำงาน” แต่ “เน้นการพูดคุยเกี่ยวกับพัฒนาการของการทำงานมากกว่าความสมบูรณ์ของผลงาน”

ผลจากทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังแสดงในภาพที่ 4.3 และตารางที่ 4.11 ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาปรับ และเพิ่มเติมข้อมูลปรากฏผล ดังต่อไปนี้

(ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

1. จุดมุ่งหมายของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ประเด็นการเรียนรู้ที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในสังคมเมือง มี 6 ประเด็น คือ

1.1 ประเด็นด้าน “ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ที่ว่า

1.1.1 โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม

- 1.1.2 ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมถอยลงไปตามวัยแต่สติปัญญาไม่ได้ถดถอยลงไปด้วย
- 1.1.3 การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
- 1.1.4 ผู้สูงอายุมีความสามารถเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนต่างวัย
- 1.1.5 การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง
- 1.1.6 ประสบการณ์ของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่และต่อยอด
- 1.1.8 เทคโนโลยีและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนสำคัญสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
- 1.1.9 การทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ประเด็นด้าน “แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ได้แก่

- 1.2.1 ส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและสังคม
- 1.2.2 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
- 1.2.3 พื้นที่ในโลกเสมือนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ
- 1.2.4 ผู้สูงอายุสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อตนเองและกลุ่มคนหลายช่วงวัยในสังคมชุมชน
- 1.2.5 ชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

1.3 ประเด็นด้าน “วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ได้แก่

- 1.3.1 ผู้สูงอายุใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed Learning) ในการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ
- 1.3.2 ผู้สูงอายุมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เหมาะสมกับวัย และเป็นไปตามเงื่อนไข ของวัย
- 1.3.3 ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดความเหมาะสมกับระดับความยากง่าย
- 1.3.4 วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนไปได้เสมอขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์อยู่

1.4 ประเด็นด้าน “เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” ได้แก่

- 1.4.1 ภาครัฐควรกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปเพื่อเตรียมความพร้อมกับการก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ
- 1.4.2 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้

1.4.3 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน

1.4.4 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ

1.4.5 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

1.5 ประเด็นด้าน “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีประเด็นการเรียนรู้ได้แก่

1.5.1 ด้านกาย ร่างกายที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาส่งผลกระทบต่อศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1.5.2 ด้านใจ จิตใจที่มีความสุขสบายไม่ว่าจะทุกข์เพียงใด ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ทศนคติเชิงบวกส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1.5.3 ด้านสังคม สังคมที่เป็นมิตร เกิดขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มคนหลายช่วงวัย

1.5.4 ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ผลิตแรงงานสำคัญเพื่อร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ

1.6 ประเด็นด้าน “เนื้อหาการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีประเด็นการเรียนรู้ได้แก่

1.6.1 ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นสิ่งมีคุณค่า

1.6.2 เทคโนโลยีสารสนเทศการสื่อสารของสังคมเมือง มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

1.6.3 ผู้สูงอายุที่มีพลังและยังประโยชน์แก่สังคม

2. ประเด็นด้านหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอหยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

หลักการสำคัญของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอหยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้แก่ หลักการที่ว่าด้วยเรื่องของ

2.1 ความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

2.2 ความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับรูปแบบใด ๆ

2.3 ความสอดคล้องของวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ความต้องการ ความสนใจของบุคคล เป็นพื้นฐานที่สำคัญ

2.4 ความหลากหลายในการเรียนรู้

2.5 ความทันสมัยให้ความสำคัญกับการนำผลการเรียนรู้ไปใช้ต่อยอดในการดำรงชีวิต

2.6 ความเสมอภาคเท่าเทียมกันการเปิดโอกาสและสร้างโอกาส

- 2.7 การผสมผสานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ
- 2.8 การมีส่วนร่วมและการมีพื้นที่การเรียนรู้
- 2.9 การสร้างการต่อยอดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
- 2.10 การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้
- 2.11 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนรู้ให้มากที่สุด
- 2.12 การนำเสนอเนื้อหาเชิงลึกเน้นการคิดเชิงวิเคราะห์
- 2.13 การสร้างความเข้าใจกับผู้สูงอายุในการเรียนรู้ตามอธยาศัยว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้

ตลอดเวลา

- 2.14 การสังเกตการณ์เรียนรู้เพื่อพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอธยาศัย
- 2.15 การสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแงุ่มที่ท้าทาย*

3. ประเด็นการศึกษาด้านผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้

ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ในรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง คือ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบรวมถึงทำหน้าที่ในการสนับสนุน ส่งเสริมให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษา สร้างแรงจูงใจ และเสริมพลังอำนาจทำให้ผู้สูงอายุ มีความสุขเมื่อได้ร่วมกิจกรรม เกิดความกระตือรือร้นให้ความสนใจที่จะเรียนรู้และกล้าที่จะลงมือเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยคุณลักษณะและบทบาทที่สำคัญของผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้มีดังนี้

คุณลักษณะที่สำคัญของผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ตามอธยาศัยของผู้สูงอายุ คือ ได้แก่

- 3.1 มีความเข้าใจธรรมชาติของผู้สูงอายุ
- 3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- 3.3 เข้าใจและเข้าถึงได้ง่าย
- 3.4 มีทัศนคติทางบวก
- 3.5 มีความสามารถในการสื่อสาร
- 3.6 มีทักษะในการแก้ไขปัญหา
- 3.7 มีความยืดหยุ่น
- 3.8 รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง
- 3.9 พร้อมพัฒนาตนเองตลอดเวลา

3.10 มีความคิดสร้างสรรค์

3.11 เสียสละทุ่มเทโดยไม่หวังผล

3.12 มีเทคนิคที่ดีในการนำเสนอการเรียนรู้

3.13 เข้าใจหลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ที่มีพื้นฐานมาจากวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ*

3.14 รู้จักการใช้ข้อความ/ตัวบท ที่สื่อสารถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ให้สามารถเกิดความอยากที่จะเรียนรู้*

บทบาทที่สำคัญของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ได้แก่

- 1) เป็นผู้จุดประกายให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน
- 2) เป็นผู้สร้างพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3) เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา
- 4) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ตนเอง
- 5) เป็นผู้ประสานเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน
- 6) โน้มน้าวให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ
- 7) เป็นผู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้
- 8) เป็นนักสังเกต
- 9) เป็นผู้คอยกำกับติดตามผลการเรียนรู้
- 10) เสริมสร้างพลังอำนาจ
- 11) ดูแลความเรียบร้อยบนพื้นที่การเรียนรู้

4. ประเด็นการศึกษาด้านพื้นที่การเรียนรู้

พื้นที่การเรียนรู้จัดเป็นหัวใจสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น หมายถึง แหล่งเรียนรู้ สถานที่ต่าง ๆ รวมถึงสิ่งแวดล้อมบนโลกแห่งความจริงและบนโลกเสมือน ทั้งที่เป็นพื้นที่ซึ่งเกิดจากกระบวนการจัดทำโดยมนุษย์ หรือเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการทางธรรมชาติ ซึ่งสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุ ได้เข้าไปใช้พื้นที่ส่วนนั้นในการเรียนรู้ได้ด้วยวิธีที่หลากหลาย เป็นอิสระ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไร้ขีดจำกัด และปราศจากการคุกคามจากบุคคลอื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ค้นคว้าในสิ่งที่ตนเองต้องการหาคำตอบ รวมถึงทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น

5. ประเด็นการศึกษาด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้

ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ เป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ด้วยการติดต่อสื่อสารโดยให้ความสำคัญกับการสร้างสัมพันธภาพในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างในการเรียนรู้ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลในช่วงจังหวะเดียวกัน มีการโต้ตอบกันในแบบทันทีทันใด ลักษณะที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลในช่วงจังหวะเวลาที่แตกต่างกัน และลักษณะที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สถานที่ หรือแหล่งเรียนรู้ที่ไม่ใช่บุคคล ที่เอื้อให้บุคคลสามารถเกิดการเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจ

6. ประเด็นการศึกษาด้านทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้

ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้คือ แหล่งข้อมูลที่สามารถสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในสังคมเมืองเกิดการเรียนรู้ได้ตามความพึงพอใจ และความต้องการของตนเอง ไม่จำเป็นจะต้องเรียนรู้เพียงแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ ทรัพยากรการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุในสังคมเมืองในปัจจุบันให้ความสนใจมากที่สุด คือ ทรัพยากรการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพราะสามารถเรียนรู้และรวบรวมข้อมูลการเรียนรู้ของทรัพยากรอื่น ๆ มาบรรจุในฐานข้อมูลออนไลน์ได้ อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันนั้น ยังสามารถเกิดการเรียนรู้ได้จากทรัพยากรอื่น ๆ ได้อีกเช่นกัน ซึ่งประกอบได้ด้วยการเรียนรู้ประเภทบุคคล การเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ การเรียนรู้ประเภทสื่อ และการเรียนรู้ประเภทวัตถุ และสถานที่

7. ประเด็นด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น เป็นการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่ของการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องผ่านผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ หรือเกิดจากผู้เรียนรู้อื่น ๆ ได้ โดยกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้นั้นมีอยู่หลากหลายที่ผู้สูงอายุสามารถจะตัดสินใจเข้าร่วมเรียนรู้หรือไม่ก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การพูดคุย ทั้งแบบเผชิญหน้าและแบบออนไลน์ การออกกำลังกาย การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน การตั้งคำถาม การเล่นเกม และการสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นต้น

8. ประเด็นการศึกษาด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นกลไกที่สนับสนุนที่มีอิทธิพลทำให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจที่อยากจะเรียนรู้หรือพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งกลไกที่สามารถเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยประกอบด้วย

8.1 การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้

8.2 การสร้างแรงบันดาลใจ

8.3 การเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การศึกษาในระยะที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และเป็นการตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ที่ว่า “ผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองจะเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้” ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการค้นหาคำตอบที่ว่า “มีเงื่อนไขใดบ้างในการใช้” โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจาก (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังแสดงในระยะที่ 2 มาศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้ ด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่มคณะผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษิตตามอัธยาศัย ด้านการวิจัย และด้านวาทกรรม จำนวน 5 ท่าน คือ ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ รศ.ดร.ชิตชงค์ นันทนาเนตร ดร.อำนาจ บัวศรี ดร.พิศศรี แจ้งไพร และดร.ณอมชาภักดี

ในประเด็นการสนทนา 2 ประเด็น คือ 1) ปัจจัยที่ทำให้การใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ และ 2) เงื่อนไขที่อาจจะเป็นข้อจำกัดของการนำ (ร่าง) รูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาไปใช้ในการปฏิบัติจริง

ผลการสนทนากลุ่ม (Focus) ได้ข้อสรุป ดังนี้

1. ปัจจัยที่ทำให้การใช้ร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จมีหลายปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่

1.1 ความชัดเจนและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ หรือใช้จริง (Practically)

1.2 การเผยแพร่ผ่านกรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานกศน.) หรือหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานกศน. และชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ เป็นต้น

1.3 ความสอดคล้องของข้อเสนอต่าง ๆ ใน (ร่าง) รูปแบบกับสภาพปัญหาและความต้องการในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และหน่วยงานหรือองค์กรที่มีบทบาทที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมือง

2. เงื่อนไขที่อาจจะเป็นข้อจำกัดของการนำร่างรูปแบบไปใช้ในการปฏิบัติจริงที่สำคัญคือ

2.1 ความไม่ชัดเจนและยากต่อการนำไปปฏิบัติ หรือซับซ้อน (Complicated)

2.2 การไม่เผยแพร่ผ่านหน่วยงานหรือองค์กรที่มีบทบาทภารกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง

2.3 ความไม่สอดคล้องของข้อเสนอต่างๆในร่างรูปแบบกับสภาพปัญหาและความต้องการในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้เป็นข้อมูลสำหรับการร่าง ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ให้กับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกระตุ้นความเชื่อมั่นของผู้สูงอายุในด้านการเรียนรู้ ดังปรากฏผลการร่างข้อเสนอฯ ดังต่อไปนี้

(ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง
2. เพื่อใช้เป็นแนวทางให้ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องส่งผ่านการกระตุ้นความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็นพิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

หน่วยงานภาครัฐ

1. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศให้ผู้ผ่อนคลาย มีความทันสมัยแต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช้เทคโนโลยีมากเกินไป
2. ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุที่มีเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้มีทัศนคติเชิงบวกต่อความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเอง โดยมีรายละเอียดที่ชัดเจนทั้งทางด้านหลักการ วิธีการ แผนกิจกรรม ทรัพยากรการเรียนรู้และการประเมินผล

3. มีมาตรการกำหนดนโยบายให้หน่วยงานทางการศึกษาจัดกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตร โดยมีเป้าหมายให้เยาวชนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ โดยการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องประสานระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้สูงอายุ

4. ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนองค์กรในสังกัดของตนเองในระดับท้องถิ่น ให้ประสานกับภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเน้นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเองและต่อสังคม โดยผลักดันให้เยาวชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ

5. สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนในสังคมเมืองในการปรับสภาพแวดล้อมในชุมชนหรือในบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ผู้สูงอายุและกลุ่มคนต่างวัยในชุมชนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ร่วมกัน

6. ที่เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา อาชีวศึกษา จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่แปลกใหม่ ท้าทายความสามารถ แต่ต้องไม่เกิดอันตราย เพื่อสร้างมิติใหม่ของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีความแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ

7. กระทรวงวัฒนธรรม เน้นการจัดกิจกรรมที่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าต้องเป็นกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยให้กับผู้สูงอายุ ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุลุกขึ้นมาปรับเปลี่ยนวิธีคิดหรือมุมมองแบบใหม่ให้กับตนเองมากขึ้น

8. โดยกรมประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำสื่อรณรงค์การสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีความแปลกใหม่

กลุ่มองค์กรหรือบริษัทภาคเอกชน

1. ให้ความร่วมมือในการจัดสภาพแวดล้อมหรือพื้นที่ในความดูแลของตนเองให้เป็นต้นแบบที่ดีของพื้นที่เรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นสร้างความหลากหลาย ใช้ทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

2. ที่ทำหน้าที่ผลิตสื่อ ควรนำเสนอเนื้อหา (content) เกี่ยวกับผู้สูงอายุในเชิงสร้างสรรค์ ลดภาพการนำเสนอผู้สูงอายุที่ดูอ่อนแอ และเต็มไปด้วยโรคภัย และความเสื่อมทางร่างกาย มุ่งเน้นให้เห็นผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ มีความท้าทายมากกว่าที่ผ่านมา

3. ที่ทำงานเกี่ยวกับการจัด Event หรือบริษัทโฆษณา Ad Agency ควรให้การสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมการประกวดรูปแบบต่างๆ เช่น การเต้น การร้องเพลง การแสดงงานศิลปะ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ และนำเสนอความสำเร็จของผู้สูงอายุเหล่านั้นไปสู่ระดับสากล

4. จัดดำเนินการกิจกรรมการฝึกอบรมทางด้านเทคโนโลยี การใช้เครือข่ายสื่อสาร ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเทคโนโลยีมากขึ้น

5. เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีงานทำในองค์กร เพื่อให้ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพในการทำงานสามารถใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่อีกครั้ง

6. ร่วมกับเครือข่ายครอบครัวผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ จัดโครงการหรือกิจกรรมเชิงจิตอาสา เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยังอยู่ในภาวะยากลำบาก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านอาชีพ และการดูแลสุขภาพ

ครอบครัว

จัดรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายครอบครัวเพื่อพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ร่วมกันระดมแนวคิดเพื่อแสวงหาหนทางส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในครอบครัวมีศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

กลุ่มองค์กรหรือบริษัทเอกชนที่ทำงานด้านเครือข่ายโทรคมนาคม

ควรให้การสนับสนุนอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงสาธารณะสู่ชุมชน เพื่อสร้างโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

จากประเด็นพิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบฯ ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำไปสู่ขั้นตอนของการประเมิน (ร่าง) ปรากฏผลการประเมินในขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จาก (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ในขั้นตอนที่ 1 ของระยะที่ 3 ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีเกณฑ์และรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4. 12 เกณฑ์และรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

เกณฑ์	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มาไม่น้อยกว่า 5 ปี	คุณจิรนนท์ ปิติฤกษ์
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน/การศึกษาตามอัธยาศัย/การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. ปาน กิมปี
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของตนเองและเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพของการเรียนรู้อยู่เสมอ	ดร. พยุง ใบแย้ม
4. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาตลอดชีวิต	ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยและทำงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี	ดร. ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย

ดำเนินการตรวจสอบประเมินผล และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมใน (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของสังคมเมือง ทั้งนี้ การวิเคราะห์ผลข้อมูลจากการให้ข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดในตารางที่ 4.13 ดังนี้

ตารางที่ 4. 13 ประเด็นเพื่อพิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
1. หน่วยงานภาครัฐ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศให้ผู้ผ่อนคลาย มีความ	- เสนอให้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประสานความร่วมมือกัน สืบหาความต้องการจำเป็นทางด้านการเรียนรู้ในผู้สูงอายุ เพื่อนำมาประเมินความเป็นไปได้ในการจัดสร้างให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งใน

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
ทันสมัยแต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช้เทคโนโลยีมากจนเกินไป	สังคมเมืองและสังคมชนบท โดยให้คำนึงถึงความสมดุลระหว่างความทันสมัยทางเทคโนโลยีแบบสังคมเมืองและความเป็นอยู่ในแบบธรรมชาติวิถี (ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
2. หน่วยงานภาครัฐ ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้มีทัศนคติเชิงบวกต่อความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเอง โดยมีรายละเอียดที่ชัดเจนทั้งทางด้านหลักการ วิธีการ แผนกิจกรรม ทรัพยากรการเรียนรู้และการประเมินผล	- เสนอให้มีการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งน่าจะเป็น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จัดทำแผนนโยบายด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การกำหนดคำนิยามของการนำไปใช้ จนไปถึงการวางแผนระดับยุทธศาสตร์ที่จะสามารถทำให้หน่วยงานทุกระดับเอาไปใช้ในการปฏิบัติได้ และต้องทำให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทในแต่ละพื้นที่อีกด้วย (ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
3. หน่วยงานภาครัฐ มีมาตรการกำหนดนโยบายให้หน่วยงานทางการศึกษาจัดกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตร โดยมีเป้าหมายให้เยาวชนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ โดยการจัดกิจกรรมที่สอดประสานระหว่างความเป็นเด็กและความเป็นผู้สูงอายุ	- เสนอให้ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประสานความร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวกับความสอดประสานกันระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน โดยมุ่งเน้นการร่วมกลุ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ นวัตกรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย (ดร.ชูศักดิ์ เอื้ออภัยชัย, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
4. หน่วยงานภาครัฐ ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนองค์กรในสังกัดของตนเองในระดับท้องถิ่น ให้ประสานกับภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรมส่งเสริม	- เสนอให้ กำหนดคำว่า “หน่วยงานภาครัฐ” ให้ชัดเจนว่า ควรเป็นหน่วยงานใด ในประเด็นนี้ ควรเป็นหน้าที่ของ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมกิจการผู้สูงอายุ

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
<p>การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเน้นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเองและต่อสังคม โดยผลักดันให้เยาวชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ</p>	<p>กรมการสุขภาพจิต ร่วมกับกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น กำหนดนโยบาย มาตรการ และกลไก ให้ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในประเด็นการกระตุ้นให้เกิดทัศนคติเชิงบวกต่อตนเองและสังคม นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษาฯ ก็ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดดำเนินการร่วมกันด้วย</p> <p>(ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, และดร.ปาน กิมปี, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)</p>
<p>5. หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนในสังคมเมืองในการปรับสภาพแวดล้อมในชุมชนหรือในบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ผู้สูงอายุและกลุ่มคนต่างวัยในชุมชนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ร่วมกัน</p>	<p>- เสนอให้หน่วยงานภาครัฐ กระทรวงมหาดไทย กำหนดนโยบายและแผนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดและท้องถิ่น สรรวจสภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและร่วมกับกระทรวงอุดมศึกษาฯ สถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ส่งเสริมให้มีงานวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน</p> <p>(ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)</p>
<p>6. หน่วยงานภาครัฐ ที่เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาอาชีวศึกษา จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่แปลกใหม่ ทำทนายความ สามารถแต่ต้องไม่เกิดอันตรายเพื่อสร้างมิติใหม่ของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีความแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ</p>	<p>- ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นด้วยในประเด็นที่เกี่ยวกับให้สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอาชีวศึกษา จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผู้สูงอายุที่แปลกใหม่ แต่ก็ไม่ควรให้มีความเสี่ยงต่อสุขภาพกาย-จิตใจของผู้สูงอายุมากเกินไป อาจมีการทำสำรวจความต้องการและความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุก่อนเพื่อประเมินภาพรวมว่า กิจกรรมแบบใดแปลกใหม่หรือท้าทายระดับใด จงจะเหมาะสมกับวัยและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ</p>

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
<p>7. หน่วยงานภาครัฐ กระทรวงวัฒนธรรม เน้นการจัดกิจกรรมที่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าต้องเป็นกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยให้กับผู้สูงอายุ ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุลุกขึ้นมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหรือมุมมองแบบใหม่ให้กับตนเองมากขึ้น</p>	<p>- ผู้ทรงคุณวุฒิ มีความเห็นว่า กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชนชาติไทย เป็นสิ่งที่ดีและมีความจำเป็นอยู่แล้วที่จะต้องจัดให้เกิดขึ้น ไม่โดยเฉพาะแต่มุ่งเน้นไปที่ผู้สูงอายุเท่านั้น แต่การที่จะให้ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหรือมุมมองแบบใหม่ น่าจะเป็นความชอบหรือเกิดขึ้นจากรสนิยมส่วนตัวของผู้สูงอายุแต่ละคนมากกว่า</p>
<p>8. หน่วยงานภาครัฐ โดยกรมประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำสื่อรณรงค์การสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุยุคใหม่ที่มีความแปลกใหม่</p>	<p>- ผู้ทรงคุณวุฒิ มีความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุยุคใหม่ ให้มากกว่านี้ก่อน และไม่ควรกำหนดว่า เป็นผู้สูงอายุยุคใหม่หรือยุคเก่า เพราะดูเป็นการแบ่งแยกความเป็นผู้สูงอายุมากเกินไป ควรใช้คำว่า “ผู้สูงอายุผู้มีคุณภาพ หรือศักยภาพ” น่าจะฟังดูดีกว่า</p>
<p>9. กลุ่มองค์กรหรือบริษัทเอกชนที่ทำงานด้านเครือข่ายโทรคมนาคม ควรให้การสนับสนุนอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงสาธารณะสู่ชุมชน เพื่อสร้างโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ</p>	<p>- ผู้ทรงคุณวุฒิ ทุกคนเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ แต่มีข้อเสนอเพิ่มเติมคือ ควรมีกำหนดว่าการเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้นั้นต้องครอบคลุมพื้นที่การเรียนรู้ด้วย โดยรัฐควรต้องจัดสรรงบประมาณในส่วนนี้ เพราะแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ คือ การสร้างโอกาสที่ทำให้ผู้สูงอายุพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเองให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น</p>
<p>10. กลุ่มองค์กรหรือบริษัทภาคเอกชน ให้ความร่วมมือในการจัดสภาพแวดล้อมหรือพื้นที่ในความดูแลของตนเองให้เป็นต้นแบบที่ดีของพื้นที่เรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นสร้างความหลากหลาย ใช้ทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และเปิดโอกาส</p>	<p>- ผู้ทรงคุณวุฒิ เสนอให้ศึกษากรณีของ SCG และองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่จัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ภายในชุมชน และในขณะเดียวกันหน่วยงานรัฐอย่างเช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับสถาบันการศึกษาทุกระดับชั้น ควรเข้ามามีส่วนกันกับองค์กรเอกชน เพื่อสร้างแรงผลักดันให้งานพัฒนาผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพมากขึ้น</p>

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
ให้ชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	(ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
11. องค์กรเอกชนที่ทำหน้าที่ผลิตสื่อ ควรนำเสนอเนื้อหา (content) เกี่ยวกับผู้สูงอายุในเชิงสร้างสรรค์ ลดภาพการนำเสนอผู้สูงอายุที่ดูอ่อนแอ และเต็มไปด้วยโรคภัย และความเสื่อมทางร่างกาย มุ่งเน้นให้เห็นผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ มีความท้าทายมากกว่าที่ผ่านมา	- ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ และเสนอว่าควรกำหนดหน่วยงานรัฐ อย่างเช่น กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต เป็นต้น ให้ร่วมรับผิดชอบด้วย เพราะเป็นงานที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพกายและใจ
12. กลุ่มองค์กรหรือบริษัทที่ทำงานเกี่ยวกับการจัด Event หรือบริษัทโฆษณา Ad Agency ควรให้การสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมการประกวดรูปแบบต่างๆ เช่น การเต้น การร้องเพลง การแสดงงานศิลปะ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ และนำเสนอความสำเร็จของผู้สูงอายุเหล่านั้นไปสู่ระดับสากล	- ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอให้ชูประเด็นของการสร้างนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุเพิ่มเติม และให้กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ดูแลงานด้านนี้เป็นหลัก (ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
13. กลุ่มองค์กรหรือบริษัท จัดดำเนินการกิจกรรมการฝึกอบรมทางด้านเทคโนโลยี การใช้เครือข่ายสื่อสาร ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเทคโนโลยีมากขึ้น	- ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ แต่ขอให้กำหนดหน่วยงานภาครัฐ อย่างเช่น กระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศ และกระทรวงมหาดไทย กำกับดูแล จัดทำนโยบายและแผนปฏิบัติการ ให้ภาคีเครือข่ายเอกชนร่วมรับผิดชอบ (ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2563)
14. กลุ่มองค์กรหรือบริษัท เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีงานทำในองค์กร เพื่อให้ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพในการทำงาน	- ผู้ทรงคุณวุฒิทุกคนเห็นว่าค่อนข้างมีความสมบูรณ์อยู่แล้ว เพียงแต่ขอให้เพิ่มเติมหน่วยงานรัฐ อย่างเช่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้เป็นผู้รับผิดชอบหลัก ในการจัดทำ

ประเด็นการพิจารณา	ความเห็นของคณะผู้ทรงคุณวุฒิ
สามารถใช้ความสามารถของตนเองได้ อย่างเต็มที่อีกครั้ง	นโยบายให้ยืดหยุ่นและเอื้อประโยชน์ครอบคลุมทั้ง หน่วยงานราชการและเอกชน
15. กลุ่มองค์กรหรือบริษัท ร่วมกับ เครือข่ายครอบครัวผู้สูงอายุที่มี ศักยภาพ จัดโครงการหรือกิจกรรมเชิง จิตอาสา เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยังอยู่ ในภาวะยากลำบาก โดยมุ่งเน้นการ พัฒนาด้านอาชีพ และการดูแลสุขภาพ	- ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นด้วยกับประเด็นนี้ และ ส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐ โดยกระทรวงพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์เข้ามามีส่วนในการจัด ดำเนินการด้วย โดยร่วมกับหน่วยงานรัฐ อื่นๆ เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวง ศึกษาธิการ กระทรวง อุดมศึกษาฯ เป็นต้น
16. ครอบครัว จัดรวมกลุ่มเป็น เครือข่ายครอบครัวเพื่อพัฒนา ความสามารถทางการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ ร่วมกันระดมแนวคิดเพื่อ แสวงหาหนทางส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ในครอบครัวมีศักยภาพทางการเรียนรู้ เพิ่มมากขึ้น	- ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดเห็นด้วยกับประเด็นนี้ โดยขอให้ หน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความ มั่นคงของมนุษย์ จัดดำเนินการให้เกิดขึ้นอย่างเป็น รูปธรรม ส่งเสริมให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

สรุปแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการประเมินความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอนำข้อมูลดังกล่าว
กลับมาปรับปรุง (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของ
ผู้สูงอายุในสังคมเมือง ปรับแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางการใช้องค์ประกอบด้านพื้นที่การเรียนรู้ ประกอบด้วย

ในด้านพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐ
ได้แก่ สำนักงานรัฐมนตรี และกระทรวงต่างๆ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย
กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระทรวง
สาธารณสุข ประสานความร่วมมือกัน สำรวจความต้องการจำเป็นด้านพื้นที่การเรียนรู้ในแต่ละชุมชน
เพื่อนำมาประเมินความเป็นได้ในการจัดสร้างแหล่งเรียนรู้ โดยมีแนวคิดหลัก คือ การสร้างให้เกิด
ความสมดุลระหว่างวิถีธรรมชาติกับความทันสมัยทางเทคโนโลยี นอกจากนี้ภาครัฐต้องจัดสรร
งบประมาณเพื่อสนับสนุนทั้งในการดำเนินการสร้างพื้นที่ในสถานที่จริงและพื้นที่ในโลกเสมือน

มุ่งเน้นให้เกิดเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ส่งเสริมให้มีการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตเข้ามาเป็นสื่อกลางที่จะทำให้ข้อมูลการเรียนรู้เข้าถึงผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ของสังคมไทย

สำหรับองค์กรเอกชนหรือบริษัทที่ทำงานการสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้ เช่น ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ Thailand Creative & Design Center (TCDC), SCG Learning House เป็นต้น เปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลายให้กับผู้สูงอายุทั้งที่อยู่ในสังคมเมืองและสังคมชนบทให้มากยิ่งขึ้น และสนับสนุนทุนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัย เป็นพื้นที่แห่งโอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้ทำกิจกรรมแปลกใหม่ร่วมกับกลุ่มคนต่างวัย

สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทสนับสนุนให้ทุกตำบลสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้ เช่น ลานกิจกรรมทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน รวมทั้งให้การส่งเสริมผู้สูงอายุที่มีความสามารถด้านต่าง ๆ สร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อจัดทำระบบการจัดการองค์ความรู้ของผู้สูงอายุในชุมชนให้สูญหายไป

2. แนวทางการใช้อำนาจปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ประกอบด้วย

กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม จัดทำแผนนโยบายด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การกำหนดค่านิยมของการนำไปใช้ จนไปถึงการวางแผนระดับยุทธศาสตร์ที่จะสามารถทำให้หน่วยงานทุกระดับเอาไปใช้ในการปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยต้องคำนึงถึงบริบทในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

องค์กรเอกชน หรือบริษัท จัดทำนโยบายหลักเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ชุมชนภายในองค์กรให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยไม่แยกกลุ่มวัย จัดดำเนินการทั้งในรูปแบบของ website หรือ Webpage บนเครือข่าย Internet เพื่อเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์หรือใช้ในการถ่ายทอดข้อมูลการเรียนรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อองค์กร โดยข้อมูลดังกล่าวยังสามารถถูกส่งต่อไปยังภายนอกองค์กรทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับสากลอีกด้วย

ชุมชนท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการพัฒนาผู้สูงอายุ สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการจัดทำหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพัฒนาความสามารถทางการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์นวัตกรรมมุ่งเน้นการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนต่างวัย

ส่งเสริมให้ครอบครัว ร่วมกันเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีคุณลักษณะของการเป็นผู้รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เรียบง่าย ผ่อนคลาย เพื่อให้ผู้สูงอายุในครอบครัวรู้สึกถึงบรรยากาศที่เป็นมิตร และสามารถใช้เวลาในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยภายในพื้นที่ของตนเองได้อย่างอิสระ

3. แนวทางการใช้ข้อประกอบด้านผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ประกอบด้วย

กำหนดให้หน่วยงานรัฐ ได้แก่ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิตร่วมกับสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอาชีวศึกษา ร่วมกันมีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณลักษณะของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดการค้นคว้า มุ่งเน้นการสร้างเสริมทัศนคติเชิงบวกให้เกิดขึ้นตนเอง ต่อผู้สูงอายุ และต่อสังคม นอกจากนี้ สถานศึกษาอย่าง มหาวิทยาลัย สถาบันอาชีวศึกษา อาจสร้างบทบาทของการเป็นแหล่งผู้อำนวยความสะดวกหรือผู้จัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นฝึกฝนกลุ่มคณาจารย์ และถ่ายทอดให้นิสิต นักศึกษา ต่อยอดความรู้ความสามารถเชิงวิชาการให้เข้ากับการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอาชีวศึกษา สามารถส่งเสริมให้เยาวชนใช้ความสามารถในเชิงช่างหลากหลายสาขาวิชา ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและชุมชน

ส่งเสริมให้บุคคลในครอบครัว มีบทบาทในการส่งเสริมความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และฝึกฝนการใช้ความคิดวิเคราะห์ด้วยการเล่นเกมส์ ความคิดสร้างสรรค์ผ่านการทำงานศิลปะ กระตุ้นให้ผู้สูงอายุในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกับลูกหลาน

กลุ่มองค์กรเอกชนและบริษัทที่จัดดำเนินงานด้านผลิตสื่อการเรียนรู้ จัดโครงการหรือกิจกรรมอบรมบุคคลเพื่อฝึกฝนทักษะการเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่มีความสามารถในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรที่มีความหลากหลายช่วงวัย ค้นหาศักยภาพและพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดเฉพาะตน เชื่อมประสานการเรียนรู้ในระบบนอกระบบโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้อย่างลงตัว

4. แนวทางการใช้ข้อประกอบด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

หน่วยงานภาครัฐ โดยสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงวัฒนธรรม กำหนดนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้ชัดเจน และมอบหมายให้เครือข่ายทุกภาคส่วนนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ควรมีการกำหนดหลักสูตรเสริมให้หน่วยงานที่จะดำเนินการด้านการศึกษาเช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการการศึกษาระดับเอกชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว จะทำให้เยาวชนของชาติเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชาติ

กระทรวงแรงงาน และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ต้องจัดสรรงบประมาณที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่ยังมีความพร้อมในการทำงานได้กลับเข้าสู่ระบบงานอีกครั้ง โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการฝึกฝนทักษะอาชีพ ที่ผู้สูงอายุยังสามารถหารายได้เลี้ยงชีพตนและครอบครัวได้อีกด้วย

กลุ่มบริษัทหรือองค์กรเอกชน ตลอดจนถึงสื่อมวลชนทุกแขนง ควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุและกลุ่มคนวัยอื่นๆ ได้เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ผลงานสื่อสารคดี ทั้งทางด้านวิชาการ และความบันเทิงเชิงธรรมะ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ E-Learning สื่อสังคมออนไลน์ ที่สามารถจูงใจผู้สูงอายุยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของการนำรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองไปใช้

1. สืบเนื่องจากรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งมีที่มาจากทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจากการสื่อสารด้วยภาษาและภาพ ดังนั้น หน่วยงานที่น่าจะรูปแบบนี้ไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุดก็คือ หน่วยงานรัฐหรือเอกชนที่ผลิตงานด้านเอกสารและสื่อออนไลน์รูปแบบต่างๆ โดยหน่วยงานดังกล่าว จะสามารถนำประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่มุมต่างๆ เช่น “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้ผู้สูงอายุ” “สร้างความแตกต่างเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง” มาใช้เป็นแนวคิดเริ่มต้นของการกำหนดพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป

2. นอกเหนือจากหน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมแล้ว รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมรูปแบบนี้ ควรได้รับการเผยแพร่ไปสู่ภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัว ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด การส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุภายในครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่ทุกครอบครัวควรให้ความสำคัญ ไม่แตกต่างจากการให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตของลูกหลานในครอบครัว รูปแบบนี้มุ่งส่งเสริมให้ทุกพื้นที่สร้างแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและรอบทิศทางแบบ 360 องศา เปิดพื้นที่ของการเรียนรู้ทั้งในโลกของความเป็นจริงและโลกเสมือน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอภาพรวมของงานวิจัยฉบับนี้ ตั้งแต่วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย การสรุปผลการอภิปรายผล รวมถึงข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้สร้างเสริมประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องและผู้ที่มีความสนใจนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเป็นแนวทางสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุในสังคมเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม สร้างประโยชน์ทั้งในระดับชุมชนสังคมไปสู่ระดับประเทศและนานาชาติต่อไป และนอกจากนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจนำไปศึกษาเพื่อการวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อยอดองค์ความรู้ด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุต่อไป ปราบกฏรายละเอียดของแต่ละส่วนดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ดำเนินการศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร สื่อออนไลน์ ผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ และสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมา วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น 3 ระยะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ระยะที่ 1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยในแต่ละระยะของการดำเนินงานวิจัย แบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เคยมีมาในอดีต เป็นการศึกษางานวิจัยและสื่อสิ่งพิมพ์ในอดีต โดยกำหนดช่วงเวลาเอกสารดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2555 จำนวน 15 เอกสาร เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เคยมีมาในอดีต

ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ เป็นการศึกษาต่อเนื่องโดยใช้พื้นฐานข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 และดำเนินการศึกษาในประเด็นที่ด้านการเรียนรู้ทั้ง 5 ประเด็น คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และใช้ตัวบทในด้านเนื้อหาทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ มาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อค้นหาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ที่ควรสร้างขึ้น ใช้การศึกษาเอกสาร สื่อบนออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลที่ได้รับจากการศึกษาในขั้นตอนนี้ แบ่งเป็นมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจาก 2 มุมมองคือ มุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สังคมกำหนด และมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุกำหนดตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบเดิม ในขั้นตอนนี้ นำผลที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุทั้งที่ได้จากสังคมกำหนด และผู้สูงอายุกำหนดตนเอง มาออกแบบกิจกรรมศิลปะ เพื่อค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแบบใหม่ หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการร่างแนวคิด โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เสนอ (ร่าง) แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และส่วนที่ 2 ประเมิน (ร่าง) แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และนำเสนอผ่านคณะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการนำไปสู่การพัฒนาเป็นรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เป็นขั้นตอนที่นำผลจากการร่าง แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ประกอบกับการศึกษาเอกสาร เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้ได้องค์ประกอบหลักของรูปแบบ อีกทั้งทำการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในด้านที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง หลังจากนั้นได้นำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยพิจารณาร่าง รูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้น ประกอบการใช้ตัวบทที่ได้จาก

การสังเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มาออกแบบกิจกรรมชื่อว่า “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ (Digital Creation Media for Aging)” โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุจำนวน 30 คน ใช้ระยะเวลา 8 สัปดาห์ เพื่อให้ได้ข้อสังเกตต่างๆ เกี่ยวกับการใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบและประเมินผลการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ในการขั้นตอนนี้เป็นการนำผลการศึกษาจากในขั้นตอนที่ 2 มาพัฒนาปรับปรุงร่างรูปแบบฯ และนำเสนอต่อคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการนำสู่การพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ให้สมบูรณ์และครอบคลุมบริบทสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เป็นขั้นตอนของการนำผลที่ได้จากการใช้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และข้อคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มของคณะผู้เชี่ยวชาญ มาศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขของการใช้ร่างรูปแบบฯ ด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่มคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ในประเด็นหลัก 2 ประเด็น คือ ปัจจัยที่จะทำให้ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ และ เงื่อนไขที่อาจเป็นข้อจำกัดของการนำ (ร่าง) รูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นนี้ไปใช้ในการปฏิบัติจริง

ขั้นตอนที่ 2 พิจารณา (ร่าง) ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ภายหลังจากการพัฒนา ร่าง ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้ดำเนินให้คณะผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นอีกครั้ง โดยเป็นการสนทนากลุ่มแบบ Online สืบเนื่องจากภาวะโรคระบาด Covid-19 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสารวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และแบบวิเคราะห์สื่อที่เผยแพร่วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุแบบกึ่งมีโครงสร้างแบบวิเคราะห์เอกสารวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ชุดกิจกรรม Art for Fun ที่ผู้วิจัยออกแบบขึ้นมา จากพื้นฐานของการออกแบบงานตัดกระดาษ หรือ Paper Cut ประกอบด้วย กระดาษสีขาวขนาด A4 กระดาษสี กรรไกร และกาว และแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกพฤติกรรมต่างๆ ของผู้สูงอายุ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงาน

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการออกแบบร่าง รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรระยะสั้น “การผลิตสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” และแบบบันทึกผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และแบบประเมินร่างรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบร่างข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกผลการพิจารณาร่างข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์หาทหกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์หาทหกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุตามแนวทางของ Faiclough ใน 2 ด้าน คือ 1) ตัวบท 2) ปฏิบัติการสังคมและวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นคุณลักษณะของหาทหกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในด้านของตัวบท คือ การพิจารณาตัวบทที่จะศึกษาทั้งในส่วนของเอกสาร ได้แก่ งานวิจัยในอดีต และสื่อสิ่งพิมพ์ โดยการวิเคราะห์เป็น 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ ตามแนวคิดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ และด้านประเทหาทหกรรม แบ่งเป็น 6 ประเทหา คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต สำหรับในด้านของปฏิบัติการ

สังคมและวัฒนธรรม คือ การวิเคราะห์ให้เห็นถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยแบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านรัฐ มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านการสื่อสาร

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใช้ผลที่ได้จากการวิเคราะห์และข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 3 การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใช้ผลที่ได้จากการวิเคราะห์และข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในประเด็นการเรียนรู้ที่สังคม (ภาครัฐและภาคเอกชน) ซึ่งเป็นผู้ผลิตสร้างวาทกรรมเผยแพร่วาทกรรมเหล่านี้ออกสู่สังคม และในขณะเดียวกันที่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบจากวาทกรรมเหล่านั้นได้แสดงการตอบโต้ในแง่มุมต่างๆ เช่น การยอมรับ การโต้แย้ง และความพยายามในการสร้างวาทกรรมใหม่เพื่อสะท้อนจุดยืนเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเองใน 5 ประเด็นของการเรียนรู้ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และปัจจัยที่ส่งผลการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สรุปผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมองความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนของผู้สูงอายุในเรื่องของโอกาส “โอกาสเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุควรได้รับอย่างเท่าเทียม” ผู้สูงอายุในอดีตที่ผ่านมา นั้น ไม่ได้รับความเท่าเทียมในการจัดการศึกษา ในด้านของผู้สูงอายุเอง ก็ใช้คำว่าในลักษณะเดียวกัน ซ้ำให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยอมรับในวาทกรรมดังกล่าวที่สังคมกำหนดขึ้น

ความเชื่อเกี่ยวกับความเสื่อมถอยทางร่างกายของผู้สูงอายุ สังคมสะท้อนภาพเชิงลบของผู้สูงอายุว่า เป็นผู้ที่มีสุขภาพเสื่อมถอย หรือ คือ ผู้อ่อนแอทางกาย ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับต่อประเด็นดังกล่าว แต่มีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า “ถึงแม้ว่าร่างกายจะเสื่อมถอยลงไปตามวัย แต่สติปัญญาไม่ได้ถดถอยลงไปด้วย” โดยแยกออกเป็นมิติของกายและใจ หรือสติปัญญา ว่าไม่เกี่ยวข้องกัน

ความเชื่อที่ว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญสำหรับการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” เป็นการสะท้อนความเชื่อเชิงบวกที่สังคมมองผู้สูงอายุ ประกอบการตอบย้ว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์มาก และใช้ประสบการณ์ดังกล่าวในการดำเนินชีวิต มีบทบาทของความเป็นครู ผู้ทรงภูมิความรู้ ผู้อาวุโส ซึ่งประเด็นนี้ผู้สูงอายุทั้งหมดให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันกับที่สังคมกำหนด แต่มีประเด็นที่น่าสนใจที่กล่าวถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่แตกต่างออกไป คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการของการใช้ Intuition ในการแก้ปัญหา สิ่งนี้ไม่พบว่าสังคมมีการกล่าวถึงอย่างไร แต่ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมองบทบาทของตนเองไว้ในระดับที่เหนือกว่าบุคคลในวัยอื่นๆ พร้อมกับยอมรับว่า สังคมต้องเห็นความสำคัญที่จะพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้นี้อย่างเต็มที่

ความเชื่อที่ว่า “ผู้สูงอายุมีความสามารถทางการเรียนรู้ได้ดีไม่แตกต่างจากกลุ่มคนหลายช่วงวัย” คำกล่าวนี้นี้ ชี้ให้เห็นว่า สังคมมองเห็นความแตกต่างทางความสามารถของผู้สูงอายุว่าเป็นการสมควรที่จะต้องได้รับการกระตุ้นด้วยวาจากรรมดังกล่าว ในขณะที่สำหรับตัวของผู้สูงอายุเองก็ยอมรับว่าการเรียนรู้ของตนเองนั้นเกิดขึ้นอยู่เสมออย่างเป็นธรรมชาติและจะถูกกระตุ้นทุกครั้งเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเข้ามาในชีวิต ในประเด็นนี้ผู้สูงอายุเองก็ชี้ให้เห็นว่า ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของวัยว่าจะมีผลอย่างไรต่อความสามารถทางการเรียนรู้ของตนเอง

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ว่า “สร้างเสริมการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างสรรค์ความท้าทายให้กับ ผู้สูงอายุ” ภาคเอกชนสะท้อนว่าทฤษฎีนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุที่ยังมีพลังอยู่ลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลง ประเด็นการเรียนรู้นี้อาจใช้ได้ผลกับผู้สูงอายุที่มีความ Active แต่ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยปฏิเสธที่จะใช้ชีวิตเรียนรู้เรื่องที่ท้าทาย เพราะคำว่า “ท้าทาย” คำนี้ยังมีนัยทางลบมากกว่าทางบวก แต่สิ่งที่ผู้สูงอายุยอมรับและให้ความสนใจที่จะใช้เรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่า “สร้างความแตกต่างเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง” โดยมุ่งไปที่การเลือกที่จะร่วมเรียนรู้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ ด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่เกินกำลังหรือฝืนสังขารของตนเองมากเกินไป

การที่ผู้สูงอายุมีความเชื่อว่า แท้จริงแล้วภาครัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุอย่างจริงจังเป็นมิติเชิงลบ ที่อาจชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีความเชื่อว่า ภาครัฐไม่มีความจริงใจ เพียงพอต่อการดำเนินนโยบายพัฒนาผู้สูงอายุ ในขณะที่วาทกรรมที่รัฐมักจะหยิบขึ้นมาใช้กล่าวถึง ผู้สูงอายุอยู่เสมอ คือ ความมีคุณค่าของผู้สูงอายุทั้งในด้านความเป็นผู้มีประสบการณ์และเป็นผู้ที่ต้องการการส่งเสริมให้มีศักยภาพทางการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ผู้สูงอายุในสังคมเมืองให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายออนไลน์ ในการใช้ชีวิตประจำวันกันมากขึ้น ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่การเรียนรู้ที่สำคัญของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้นไม่ได้อยู่ที่ ในสถานที่ที่โลกของความเป็นจริงเท่านั้น การมีโลกเสมือนในออนไลน์ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีอิสระใน การใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้นในขณะเดียวกันก็ต้องมีการแสวงหาหนทางในการเรียนรู้สิ่งนี้มากขึ้นเช่นเดียวกัน ในประเด็นนี้แม้ภาครัฐจะยังไม่ค่อยสื่อสารช่องทางการเรียนรู้ดังกล่าวของผู้สูงอายุมากนัก เพราะยังคง

ติดกับภาพเดิมเดิม ที่ว่าผู้สูงอายุกับเทคโนโลยีเป็นเรื่องยากที่จะพัฒนา แต่สำหรับในส่วนของภาคเอกชนกลับมีองค์กรเอกชนจำนวนไม่น้อยที่เห็นความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เครือข่ายออนไลน์ และโทรศัพท์มือถือกันมากขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภาคเอกชนมองเห็นความสำคัญในเรื่องนี้มากกว่าภาครัฐ

การมองว่าผู้สูงอายุก็สามารถทำผิดพลาดได้เป็นเรื่องปกติ เป็นมุมมองที่สังคมกำลังจะสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่มีความแตกต่างจากกลุ่มคนในวัยอื่นๆ แต่ในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเกษียณจะมองสิ่งนี้ต่างกันไป อาจเป็นเพราะความเป็นข้าราชการที่ได้รับการฝังความคิดมาอย่างเนิ่นนานว่าเป็นนายของประชาชน จึงส่งผลให้เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ก็ยังคงมีความคิดนี้ติดอยู่ในสำนึก

สังคมและตัวของผู้สูงอายุมองเรื่องการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวไปในทิศทางเดียวกันคือในมุมมอง โดยภาครัฐและเอกชน ต่างมุ่งผลิตสื่อ ตอกย้ำ และเผยแพร่ถึงความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุ และสะท้อนภาพผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไร้คนดูแลเอาใจใส่ เพื่อกระตุ้นให้สังคมโดยเฉพาะอย่างครอบครัวหันมาใส่ใจต่อสิ่งนี้ให้มากขึ้น ซึ่งในประเด็นดังกล่าว ผู้สูงอายุทั้งหมดก็ยอมรับในความสำคัญของครอบครัว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้สูงอายุในสังคมเมืองในปัจจุบันอาจตกอยู่ในภาวะที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวมากยิ่งขึ้น สิ่งนี้ภาครัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญให้มากขึ้น

2. แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

แหล่งเรียนรู้จัดเป็นพื้นที่กลางที่สามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้มากที่สุด ในประเด็นนี้ทั้งภาครัฐ เอกชน และตัวของผู้สูงอายุเองมาเห็นร่วมกัน แต่ที่น่าสนใจคือความพยายามที่จะสร้างกลับเป็นในส่วนของตัวผู้สูงอายุเองมากกว่า อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุมองเห็นความต้องการของตนเอง และสะท้อนออกมาอย่างตรงไปตรงมาว่า ภาครัฐไม่ได้ให้ความสำคัญต่อสิ่งนี้ เพราะมุ่งในเรื่องของการให้ การสงเคราะห์ด้วยเงิน มากกว่าที่จะสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ในการต่อยอดการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

ผู้สูงอายุมองว่าเมื่อระบบราชการเป็นอุปสรรคในการพัฒนาให้เกิดแหล่งเรียนรู้จึงต้องลุกขึ้นมากระตุ้นชุมชนให้เกิดการตื่นตัวในขณะที่สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคเอกชนมองเห็นความสำคัญของสิ่งนี้มากยิ่งขึ้น

สังคมและตัวของผู้สูงอายุเองให้ความสำคัญกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ภายในชุมชนของผู้สูงอายุเอง อย่างเช่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยทั้งสองรูปแบบพื้นที่การเรียนรู้ มักจะถูกจัดตั้งไว้ใน วัด แต่ในบริบทของสังคมอาจมีความแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ แหล่งเรียนรู้ของสังคมเมืองในปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นในรูปแบบของสถานที่เท่านั้น แต่ไปปรากฏอยู่บนพื้นที่ในโลกเสมือนได้แก่

โทรศัพท์มือถือ ที่กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุอย่างมาก ภาครัฐควรให้ความสำคัญในประเด็นนี้

3. วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ *Self-directed Learning* เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุอย่างที่สุด ทั้งสังคม (รัฐและเอกชน) เห็นและผู้สูงอายุ มองเรื่องดังกล่าวไปในทิศทางเดียวกัน

ภาครัฐให้ความสำคัญไปที่การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้มากกว่าที่จะสะท้อนวิธีเรียนรู้ ด้วยการตอกย้ำคำว่า “ถ่ายทอดความรู้” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภาครัฐอาจให้ความสำคัญกับการค้นหาวิธีการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ

การทำความเข้าใจถึงความต้องการจำเป็นของผู้สูงอายุ ในประเด็นนี้ผู้สูงอายุทั้งหมดยอมรับว่า มีความสำคัญจริง ภาครัฐเองกลับไม่ได้เน้นแนวทางนี้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ จากการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุในบางพื้นที่ที่เป็นสังคมเมือง ไม่ได้จัดเนื้อหาที่เป็นไปตามความต้องการของผู้สูงอายุ แต่เป็นไปตามความต้องการจำเป็นของหน่วยงานที่จัดดำเนินงานมากกว่า เช่น มีบุคลากรที่ถนัดการทำกิจกรรมแบบใดแบบหนึ่ง ไม่มีความหลากหลายและไม่เคยทำการสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุมาก่อน

การทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันในระหว่างผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในกลุ่มผู้สูงอายุในชนบท แต่สำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองแล้วกลับพบว่าแตกต่างกันออกไป ผู้สูงอายุในสังคมเมืองต้องการความเป็นส่วนตัวสูง รักอิสระ ต้องการการมีพื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลายมากกว่า การได้ร่วมกิจกรรมกลุ่มส่วนมากเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกับกลุ่มคนหลายช่วงวัยมากขึ้น ชี้ให้เห็นให้ผู้สูงอายุให้การยอมรับที่จะเรียนรู้จากกลุ่มคนที่แตกต่างด้วยวิธีที่แตกต่าง เพื่อต้องการนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเอง และเมื่อต้องการเรียนรู้จากกลุ่มคนที่แตกต่างวัยกัน ย่อมทำให้ผู้สูงอายุต้องมีศักยภาพมากพอที่จะพิจารณาให้เห็นได้ว่าวิธีการเรียนรู้แบบใดเหมาะสมกับตนเอง สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าภาครัฐและเอกชนมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากขึ้นแทนที่จะให้เป็นไปตามความต้องการของหน่วยงานที่จัดดำเนินงาน

4. เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ภาครัฐมุ่งให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มคนหลายช่วงวัยก่อนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุ ชี้ให้เห็นว่า ภาครัฐมองเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถ้าหากไม่เร่งดำเนินการใดใด ในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับว่า มีความสำคัญมากเพื่อเป็นการวางแผนให้กับกลุ่มคนที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยนี้จะได้ไม่ต้องเผชิญกับความยากลำบากทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ

การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรศัพท์มือถือ ดังจะเห็นได้จากสื่อต่างๆ ที่มักจะหยิบยกเรื่องราวนี้มาใช้ในการนำเสนอความเป็น

ผู้สูงอายุในสังคมเมืองยุคใหม่ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับต่อการกระตุ้นเตือนจากสื่อเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญมากขึ้น

สังคมและผู้สูงอายุมองเกี่ยวกับเรื่องของเป้าหมายการเรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นทั้งกับตนเองและสังคม ทั้งทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพใจ เพราะหากกายและใจไม่ปกติ การเรียนรู้ใดก็จะได้ไม่สัมฤทธิ์ผล นอกจากเป้าหมายทางกายและจิตใจของผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งพยายามกระตุ้นเตือนผู้สูงอายุด้วยกันเองให้ตระหนักถึงคุณค่าในตนในการที่จะทำประโยชน์เพื่อสังคม เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมยอมรับว่านี่คือ คุณค่าของการเป็นผู้สูงอายุ

เป้าหมายสำคัญอีกประการหนึ่งที่ภาครัฐต้องการชี้ให้เห็นก็คือ การส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มทักษะใหม่ๆ เพื่อการประกอบอาชีพ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสภาพสังคมที่มีการแข่งขันกันสูง ผู้สูงอายุจำเป็นต้องปรับตัวอย่างหนักในเรื่องดังกล่าว ในขณะที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังไม่คุ้นชินกับการต้องเริ่มเรียนรู้สิ่งใหม่ทั้งที่เห็นว่าสำคัญ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์หรือการใช้อินเทอร์เน็ต แต่ก็ยังรู้สึกว่ายากเกินไปและไม่มีความจำเป็นใดที่ต้องเรียนรู้

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สังคมส่วนใหญ่มองความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุไปในด้านลบ แต่ในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนมองแตกต่างออกไป ข้อความที่สื่อสารในประเด็นดังกล่าวของผู้สูงอายุมักไปในทิศทางมองตนเองในเชิงบวก เพื่อเป็นการสะท้อนว่า สุขภาพกายที่แข็งแรงเกิดขึ้นมาจากทัศนคติเชิงบวกที่มีต่อตนเอง และนี่คือสิ่งสำคัญที่สุดที่สังคมต้องตระหนัก

ผู้สูงอายุยังได้สะท้อนการทำงานร่วมกับกลุ่มคนต่างวัยด้วยว่าต้อง “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” ชี้ให้เห็นว่า โดยธรรมชาติของความเป็นผู้สูงอายุที่มักคิดผู้คนที่ต้องให้ความเคารพนับถือในความอาวุโส จนผู้สูงอายุหลายคนก็อาจหลงลืมไปที่จะนึกถึงจิตใจของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ในมิติทางสังคมทุกภาคส่วนมองไปในทิศทางเดียวกันที่ว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีคุณค่าไม่ว่าจะในบทบาทใดก็ตาม ในขณะที่ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับในประเด็นดังกล่าว แต่สิ่งที่ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งสะท้อนก็คือ การได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณค่าทางสังคมเป็นเรื่องดี แต่ถ้าดูให้ลึกจะเหมือนกับสังคมพยายามแยกพื้นที่ของผู้สูงอายุให้ห่างไกลออกไปจากกลุ่มคนวัยอื่นๆ ซึ่งในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุต้องการสังคมที่เป็นมิตร หรือมีความเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะยกย่องให้รู้สึกแตกต่างกันมากเกินไป

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้สูงอายุ สังคมให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น โดยแสดงออกด้วยนโยบายสร้างแรงงาน สูงอายุ หรือการเสริมทักษะอาชีพด้านต่าง ๆ สื่อสารให้กับองค์กรและกลุ่มคน

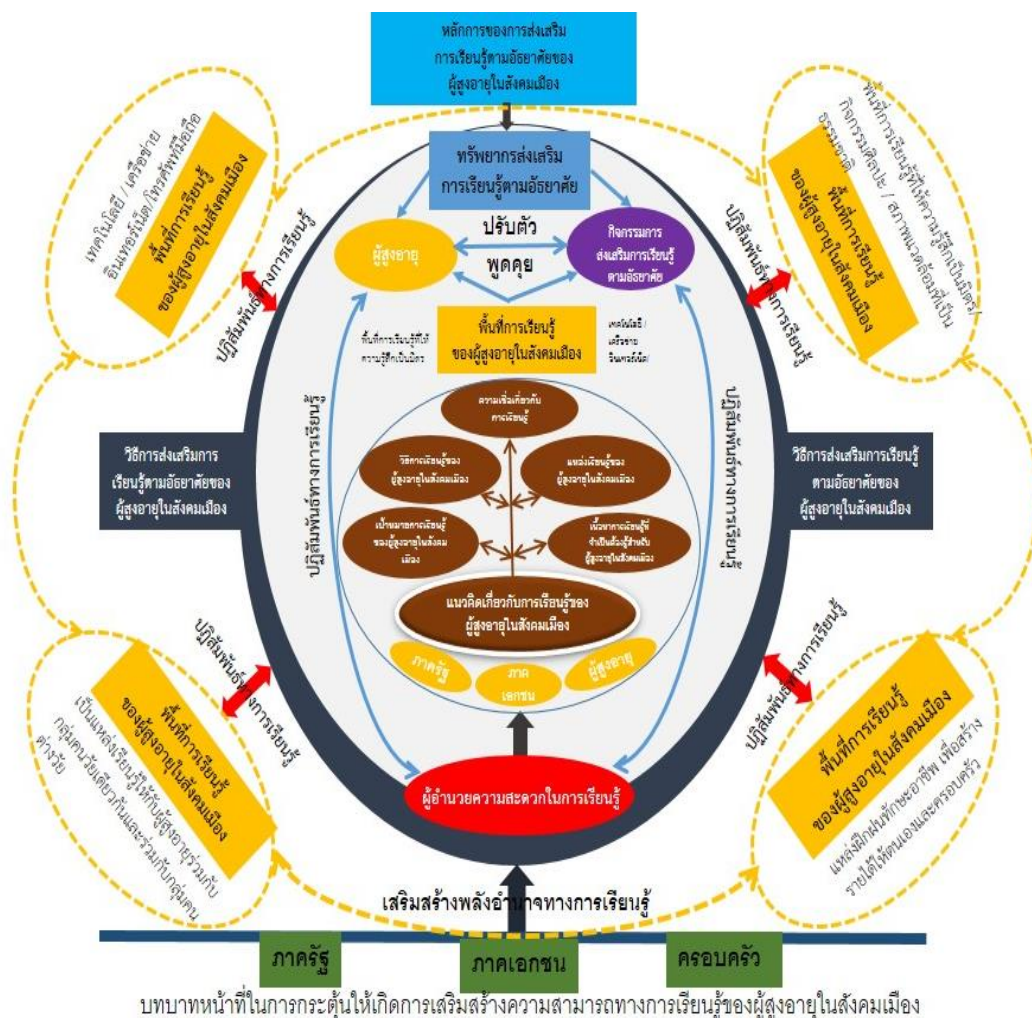
ในสังคมเล็งเห็นความสำคัญของการจ้างงานผู้สูงอายุ ประเด็นดังกล่าวผู้สูงอายุให้การยอมรับอย่างเต็มที่ และพร้อมที่จะใช้ประสบการณ์เดิมต่อยอดประสบการณ์ใหม่พัฒนาตนเองสร้างเสริมรายได้ให้สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ต่อไป

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองที่ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสาร สื่อออนไลน์ สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้ทำงานพัฒนาผู้สูงอายุ การทดลองใช้รูปแบบและการประเมินผลจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ใน 5 ประเด็นการเรียนรู้ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ, เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบแสดงให้เห็นด้วยประเด็นการเรียนรู้ ในเรื่องของ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ วิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้นำประเด็นการศึกษาดังกล่าวมาพัฒนาร่วมกับองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริม 7 ประการ คือ หลักการของการส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ พื้นที่การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาในประเด็นต่างๆ ข้างต้น ผู้วิจัยนำผลดังกล่าวมาพัฒนาเป็น (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำไปใช้ และสามารถสรุปได้ดังรูปภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5. 1 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ตอนที่ 3 ผลการนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

สรุปผลการนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ดังนี้

1. แนวทางการใช้องค์ประกอบด้านพื้นที่การเรียนรู้

หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงต่างๆ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระทรวงสาธารณสุข สำนวจความต้องการจำเป็นด้านพื้นที่การเรียนรู้ในแต่ละชุมชน สร้างให้เกิดความสมดุลระหว่างวิถีธรรมชาติกับความทันสมัยทางเทคโนโลยี และจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนเทคโนโลยี ระบบอินเทอร์เน็ต ให้เป็นสื่อกลางการเข้าถึงข้อมูลการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

องค์กรเอกชนหรือบริษัท ร่วมกันสร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลาย สนับสนุนทุนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัย

2. แนวทางการใช้องค์ประกอบด้านวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

หน่วยงานภาครัฐ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม จัดทำแผนนโยบายด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม

องค์กรเอกชน หรือบริษัท จัดทำนโยบายหลักเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ชุมชนภายในองค์กรให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยไม่แยกกลุ่มวัย จัดดำเนินการทั้งในรูปแบบของ website หรือ Webpage บนเครือข่าย Internet เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับสากลอีกด้วย ชุมชนท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการพัฒนาผู้สูงอายุ

3. แนวทางการใช้องค์ประกอบด้านผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้

หน่วยงานรัฐ ได้แก่ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิตร่วมกับสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอาชีวศึกษา ร่วมกันมีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณลักษณะของผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดการค้นคว้า มุ่งเน้นการสร้างเสริมทัศนคติเชิงบวกให้เกิดขึ้นตนเอง ต่อผู้สูงอายุ และต่อสังคม

มหาวิทยาลัย สถาบันอาชีวศึกษา เป็นแหล่งผลิตผู้อำนวยการความสะดวกหรือผู้จัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีวศึกษา สามารถส่งเสริมให้เยาวชนใช้ความสามารถในเชิงช่างหลากหลายสาขาวิชา ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและชุมชน

ครอบครัว มีบทบาทในการส่งเสริมความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และฝึกฝนการใช้ความคิดวิเคราะห์ด้วยการเล่นเกมส์ ความคิดสร้างสรรค์ผ่านการทำงานศิลปะ กระตุ้นให้ผู้สูงอายุในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันกับลูกหลาน

กลุ่มองค์กรเอกชนและบริษัท ที่จัดดำเนินงานด้านผลิตสื่อการเรียนรู้ จัดโครงการหรือกิจกรรมอบรมบุคคลเพื่อฝึกฝนทักษะการเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่มีความสามารถในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรที่มีความหลากหลายช่วงวัย ค้นหาศักยภาพและพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดเฉพาะตน เชื่อมประสานการเรียนรู้ในระบบนอกระบบโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้อย่างลงตัว

4. แนวทางการใช้ข้อประกอบด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

หน่วยงานภาครัฐ โดยสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงวัฒนธรรม กำหนดนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้ชัดเจน และมอบหมายให้เครือข่ายทุกภาคส่วนนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่อง

กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ควรมีการกำหนดหลักสูตรเสริมให้หน่วยงานที่จะดำเนินด้านการศึกษา เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับเอกชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน

กระทรวงแรงงาน และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ต้องจัดสรรงบประมาณที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่ยังมีความพร้อมในการทำงานได้กลับเข้าสู่ระบบงานอีกครั้ง

กลุ่มบริษัทหรือองค์กรเอกชน ตลอดจนถึงสื่อมวลชนทุกแขนง ควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุและกลุ่มคนวัยอื่นๆ ได้เรียนรู้ร่วมกัน สร้างสรรค์ผลงานสื่อสารคดี ทั้งทางด้านวิชาการ และความบันเทิงเชิงร่มเย็น ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ E-Learning สื่อสังคมออนไลน์ ที่สามารถจูงใจผู้สูงอายุยุคใหม่ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สามารถแบ่งการอภิปรายออกเป็น 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1. การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 2. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ 3. การนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ตามกรอบแนวคิดของการศึกษาวาทกรรมของ Foucault จะให้ความสำคัญกับการค้นคว้าสื่อสารจากข้อมูลที่กระจายอยู่ในทิศทางต่างๆ เพื่อจะแสดงให้เห็นความพยายามในการใช้อำนาจในการสร้างความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมา แนวคิดดังกล่าวนำมาสู่การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ด้วยการศึกษาดัชนีที่กระจายอยู่ในภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และจากตัวของผู้สูงอายุเอง เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความหมายผ่านชุดความเชื่อต่างๆ ที่ว่าด้วยเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลาย จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ และนำมาจัดระบบ พบว่า สถาบัน

ทางสังคมมองผู้สูงอายุเป็น “วัตถุ” ที่จะต้องเข้ามาจัดระบบระเบียบ ปรากฏในงานวิจัยของกัจจกร หลุยยะพงศ์ (2556) ที่กล่าวถึงภาครัฐและการแพทย์เป็นหน่วยงานหลักที่เข้ามาบีบบทบาทต่อการกำหนดให้ผู้สูงอายุอยู่ในฐานะผู้อ่อนแอที่ต้องรักษา เป็นผู้ที่ต้องการโอกาสมากกว่ากลุ่มคนวัยอื่นๆ แต่อีกด้านหนึ่งสังคมก็กำหนดภาพของผู้สูงอายุไว้ในฐานะของผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้มีพละกำลังและมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ยังกำหนดสร้างมาจากความรู้เรื่องศาสนาในบริบทของสังคมไทยอีกด้วย ข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวผู้วิจัยต้องการจะชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นนั้นมาจากทั้งสองทิศทาง กล่าวคือ ทิศทางที่ถูกกำหนดโดยสังคมและทิศทางที่ผู้สูงอายุเป็นผู้กำหนดตนเอง โดยทั้งสองทิศทางนี้ทิศทางใดจะมีอำนาจกำหนดให้เกิดการยอมรับหรือต่อต้าน นั้นย่อมขึ้นอยู่กับอำนาจที่เกิดจากการผลิตซ้ำข้อมูลและเผยแพร่ออกไปสู่สังคม

ผู้สูงอายุในสังคมเมืองมีความเชื่อในเรื่องของ “โอกาส” ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สูงอายุทุกคนควรได้รับอย่างเท่าเทียม ความเชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังคงต้องการความช่วยเหลือหรือการส่งเคราะห์จากสังคม ถึงแม้ว่าจะมีความเชื่อจำนวนไม่น้อยต่างที่ชี้ให้เห็นว่า “โอกาสควรมอบให้กับผู้ด้อย” เท่านั้น ความเชื่อนี้สอดคล้องกับนโยบายรัฐที่ปรากฏอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 กล่าวว่า ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ความเชื่อดังกล่าวมองในมุมของผู้สูงอายุที่เป็นผู้กำหนดตนเองนั้น ต่างมองเรื่องของโอกาสไว้ว่า เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุไม่ได้รับอย่างเท่าเทียม ด้วยเหตุที่มักจะถูกตอกย้ำภาพว่าเป็นวัยที่อยู่ในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายจิตใจ และความสามารถทางการเรียนรู้ ดังที่ ศิราภรณ์ ทับสายทอง (2533) กล่าวถึงความหมายของความสูงอายุไว้ในทางลบว่า “ความสูงอายุ” เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ มีความเกี่ยวข้องกับความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นตามอายุ วัยสูงอายุเป็นวัยที่บุคคลต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์อย่างมากมาย อันเริ่มมาตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้นซึ่งโดยมากเป็นไปในทางลบ

ทัศนคติเชิงลบจึงเปรียบเสมือนอำนาจที่กดทับให้ผู้สูงอายุผูกติดอยู่กับความเชื่อที่ต้องการการพึ่งพิงอยู่ตลอดเวลา เมื่อยังได้รับการตอกย้ำด้วยข้อความที่กล่าวถึงสุขภาพที่ถดถอยลง ยิ่งทำให้สังคมมองภาพความสามารถทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปในทิศทางลบทันที ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (2540) เสนอปัญหาทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุว่ามาจากสาเหตุจากร่างกาย ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุซึมเศร้า ไม่กระฉับกระเฉง สับสน วิดกกังวล ไม่สบายใจ นอกจากนั้นการที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีโรคภัย ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก คิดว่าตนเองเป็นภาระผู้อื่น ต้องพึ่งพาผู้อื่น ทัศนคติเชิงลบดังกล่าวถูกหักล้างด้วยความเชื่อของผู้สูงอายุบางกลุ่มที่ย้ำให้เห็นว่า แท้จริงแล้วกายและใจหรือสติปัญญานั้นไม่มีเกี่ยวข้องกัน ความเชื่อดังกล่าว อาจดูขัดแย้งกับหลักทางการแพทย์ที่กล่าวถึงความเสื่อมถอยทางร่างกายส่งผลต่อประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ อาจเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุที่มีพลังในการใช้ชีวิต

มองข้ามเรื่องราวเหล่านี้ไป ด้วยมีความเชื่อว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” หรืออาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ของตนเองนั้นบ่มเพาะมาจากประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานผ่านวิกฤตชีวิต ที่ต้องใช้สติปัญญาอันแนบคายในการแก้ปัญหา ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นการใช้การหยั่งรู้หรือ Intuition นั้นเอง สอดคล้องกับโนทัศน์ทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ มัลคอล์ม โนลส์ (Malcolm Knowles, 1980) กล่าวถึงไว้ว่า ผู้ใหญ่สะสมประสบการณ์และความรู้มากมาย จนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่า ประสบการณ์ดังกล่าวสามารถนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาวิกฤตบางประการนับเป็นทรัพยากรอันมีคุณค่ายิ่ง

มุมมองที่ท้าทายต่อผู้สูงอายุในสังคมเมือง คือ การหันมาทำกิจกรรมร่วมกับคนรุ่นใหม่ เรียนรู้วิถีชีวิตแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงตัวเองเช่นนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงควมมีคุณค่า รู้สึกถึงความแตกต่างจากความเป็นผู้สูงอายุแบบเดิม ความเชื่อนี้ทำให้เห็นคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือ Active Aging ที่ใช้ภาวะของการหยั่งรู้ ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่มีผลกระทบต่อองค์กรและสังคมประเทศชาติ

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ผู้สูงอายุชี้ให้เห็นถึงการทำงานพัฒนาผู้สูงอายุของภาครัฐที่ไม่จริงจัง จัดวางนโยบาย มาตรการ กลไก แต่ไม่มีการกำกับติดตามที่เป็นรูปธรรมอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ผู้สูงอายุบางส่วนไม่ได้รับโอกาสในการเข้าถึงรัฐสวัสดิการที่ดีพอ ความเชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่าภาครัฐต้องเร่งจัดดำเนินการแก้ปัญหานี้อย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับการออมของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับที่ สุมาลี สังข์ศรี (2540) เสนอเกี่ยวกับปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญมาทุกยุคทุกสมัยคือ ปัญหาเศรษฐกิจจัดเป็นปัญหาสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ โดยพบว่าผู้สูงอายุในเมืองจำนวนมากที่ต้องอาศัยญาติพี่น้อง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พึ่งพาต้องดิ้นรนหาเลี้ยงตนเองต่อไป

ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สะท้อนให้เห็นความเป็นสังคมเมืองที่สุด นั่นคือ การใช้เทคโนโลยีและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เข้ามามีบทบาทต่อผู้สูงอายุในสังคมเมืองเป็นอย่างยิ่ง กล่าวถึงข้อดีของสิ่งนี้ว่า โลกออนไลน์ในปัจจุบันทำให้ผู้สูงอายุมีอิสระที่จะเรียนรู้มากขึ้น แสดงตัวตนเสมือนได้โดยไม่ต้องมีความกังวลถึงความแก่ชรา ในขณะเดียวกันผลพวงด้านลบที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อออนไลน์เหล่านี้ ผู้สูงอายุรู้ไม่เท่าทัน โดนหลอกให้เสียทรัพย์สินสิ้นเนื้อประดาตัวไปไม่น้อย

สำหรับเรื่องของแหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง สิ่งที่ผู้สูงอายุต่างสะท้อนออกมาชี้ให้เห็นว่าระบบราชการหรือภาครัฐไม่เอื้อต่อการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอย่างจริงจัง ด้วยระบบราชการการเบิกจ่ายที่เชื่องช้าและมีความซับซ้อนมากเกินไป ทำให้ต้องพึ่งพาภาคเอกชน โดยเฉพาะในต่างประเทศที่เล็งเห็นความสำคัญของการสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุมากกว่าเมืองไทย นอกเหนือจากนี้ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร อย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดการสภาพแวดล้อมที่ดี เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชื่นชอบที่

ใช้พื้นที่ดังกล่าวในการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากโรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และศูนย์การเรียนรู้ แล้ว วัด ก็ยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุในสังคมเมืองก็ตาม

สิ่งที่ผู้สูงอายุสะท้อนเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้นั้นทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self-directed Learning เป็นวิธีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ดีที่สุด ดังที่มีการศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมากที่กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้เช่นนี้ไว้ว่า การเรียนแบบนำตนเองเป็นรายบุคคล เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีความริเริ่มในการเรียนรู้ โดยการวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ของตนเอง วางแผนการเรียนรู้ แสวงหาวิธีเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้ (Knowles, 1975; สุรกุล เจนอบรม, 2532) ในขณะเดียวกันก็มีผู้สูงอายุบางส่วนที่ไม่ปฏิเสธวิธีการเรียนแบบเด็กในระบบโรงเรียน ด้วยการนั่งฟังการบรรยายบ้าง ร้องรำทำเพลงบ้าง กิจกรรมที่หลากหลาย วิธีการสอนที่หลากหลายส่งผลให้ผู้สูงอายุสนุกและมีความสุขที่ได้เรียนรู้ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งรู้สึกเป็นกังวลเมื่อกล่าวถึง โรงเรียนผู้สูงอายุ ด้วยมองว่า คำว่า “โรงเรียน” คือ สถานศึกษาสำหรับเยาวชน ไม่ใช่พื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ เมื่อมีการเชิญชวนให้มาทำกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุจึงส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งปฏิเสธ และไม่ให้ความร่วมมือ ในประเด็นดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของความเป็นโรงเรียน มีผลกระทบต่อการตัดสินใจที่เรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ในด้านของการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ภาครัฐมุ่งให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มคนหลายช่วงวัยก่อนที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุมากยิ่งขึ้น ชี้ให้เห็นว่าภาครัฐมองเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตถ้าหากไม่เร่งดำเนินการใดใด ในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับว่ามีความสำคัญมากเพื่อเป็นการวางแผนให้กับกลุ่มคนที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยนี้จะได้ไม่ต้องเผชิญกับความยากลำบากทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ สอดคล้องกับที่หน่วยงานรัฐ โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ จัดทำชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ “เรียนรู้สังคม” ซึ่งเป็นเอกสารที่รวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อเรียนรู้ของผู้สูงอายุเหมาะกับผู้ที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุและตัวของผู้สูงอายุเอง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560) นอกจากนี้สิ่งที่สังคมกำลังให้ความสำคัญอย่างมากก็คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรศัพท์มือถือ ดังจะเห็นได้จากสื่อต่างๆ ที่มักจะหยิบยกเรื่องราวนี้มาใช้ในการนำเสนอความเป็นผู้สูงอายุในสังคมเมืองยุคใหม่ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้สูงอายุเองก็ยอมรับต่อการกระตุ้นเตือนจากสื่อเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญมากขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบว่า มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ อารมณ์ สังคม และเศรษฐกิจ ดังที่ สุรกุล เจนอบรม อ้างถึงใน อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2559) กล่าวถึง กระบวนการของผู้สูงอายุว่า มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Physiological) ทางอารมณ์ (Emotional) การเรียนรู้สติปัญญา

(Cognitive) เศรษฐกิจ (Economic) และทางส่วนตัว (Interpersonal) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งแตกต่างกันมากขึ้นเท่านั้น” (As we grow older, we become more unlike each other) คำกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับอย่างมาก ดังนั้นกระบวนการเกี่ยวกับความชราภาพ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะความสูงอายุมีผลกระทบอย่างรวดเร็วในสังคม ผู้สูงอายุมอง “กาย” ของตนเองว่าการมีสุขภาพดี แข็งแรงได้ ต้องมาจากจิตใจ ที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง โดยทั้งหมดให้ความสำคัญกับเรื่องของ “ใจ” ว่าเป็นส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเองอีกด้วย สำหรับในด้าน “สังคม” เป็นประเด็นที่ส่งอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมากที่สุด เนื่องจากมีผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยกล่าวถึงการตกอยู่ในภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมเมือง สืบเนื่องจากสังคมเมืองในปัจจุบันมีสภาพครอบครัวไม่เหมือนในอดีตส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่แก่ชราอยู่เฝ้าบ้าน หรือรับผิดชอบเลี้ยงดูหลาน โอกาสที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็น้อย แตกต่างจากผู้สูงอายุในสังคมชนบทที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุในสังคมชนบทมีสภาพจิตใจที่ดีกว่า แต่ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในอีกมุมมองหนึ่ง ผู้สูงอายุในสังคมเมืองกลับมีโอกาสนี้จะได้เรียนรู้วิถีการใช้ชีวิตที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีของคนรุ่นใหม่ ด้วยการได้มีโอกาสทำกิจกรรมกับกลุ่มคนต่างวัยทำให้เกิดมุมมองชีวิตที่แตกต่างและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับตนเองได้อยู่เสมอ ส่วนปัจจัยทางด้าน “เศรษฐกิจ” เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อผู้สูงอายุในสังคมเมืองไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมเมือง และไม่เคยมีการวางแผนการออมเงินมาก่อน จะยังพบกับความยากลำบากในการใช้ชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

2. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ตามประเด็นการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 2) พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 3) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 4) ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 5) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 6) ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง 7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ในแต่ละองค์ประกอบมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า หลักการสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย หลักการของความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หลักการของความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับรูปแบบใด ๆ หรือหลักการผสมผสานศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจ เป็นต้น ถูกนำไปใช้ในการใช้ในบริบทของผู้สูงอายุ โดยให้หลักการสำคัญในเรื่องของความอิสระในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่จะสามารถเลือกเรียนสิ่งใดก็ได้ตามความต้องการ หลักการให้กำหนดเป็นภาพกว้างเพื่อสะท้อนให้เห็นความอิสระของผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของรูปแบบนี้ ดังที่ พนม พงษ์ไพบูลย์ (2544) กล่าวว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ที่ให้อิสระกับผู้เรียนอย่างเต็มที่ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ นอกจากนี้ยังอาจไม่รูปแบบหรือหลักการที่แน่นอน ไม่สามารถคาดการณ์ผลของการเรียนรู้ได้ล่วงหน้า (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, 2544) ดังนั้นรูปแบบนี้จึงให้อิสระกับการเปลี่ยนหลักการได้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทพื้นที่และผู้คนในสังคมนั้นๆ

2. พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ สถานที่ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างอิสระ มีความสะดวกสบาย เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ให้ความรู้สึกที่เป็นมิตร เป็นแหล่งพัฒนาฝีมือแรงงานให้กับผู้สูงอายุ เป็นพื้นที่แห่งเทคโนโลยี และเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัย รูปแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเชิงพื้นที่นั้นส่งผลต่อผู้สูงอายุในทุกทิศทาง ดังที่ สมิธ (Smith, 2005) ให้ความสำคัญกับพื้นที่การเรียนรู้ในสังคมเมืองว่าปรากฏอยู่รอบๆ ตัวของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นตามท้องถนน สโมสร และสถานที่จัดแสดงกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่างๆ ซึ่งให้เห็นว่า พื้นที่เรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญและมีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมากเช่นกัน

3. ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์อันดีที่เกิดขึ้นในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและองค์ประกอบต่างๆ ที่ขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุนั้น จะมีปฏิสัมพันธ์บางประการเกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังที่ สมิธ (Smith, 2005) ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและการมีส่วนร่วมไว้ว่า จะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น และอาจสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองอีกด้วย

4. อำนาจความสะดวกในการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

รูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับบทบาทของบุคคลนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยนอกเหนือจากคุณลักษณะและบทบาททั่วไปที่ผู้อำนวยความสะดวกจะต้องมีแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ

มีความเข้าใจความเป็นสังคมเมืองที่เป็นแหล่งที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงที่พร้อมจะเข้ามาสู่ผู้สูงอายุอยู่ตลอดเวลา ดังที่ สนธยา พลศรี (2547) กล่าวถึงสภาพของความเป็นสังคมเมืองไว้ว่า เป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อน มีความหลากหลายทั้งทางด้านความคิดและความเชื่อ จึงทำให้ผู้อำนาจความสะดวกหรือผู้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุต้องทำความเข้าใจกับบริบทนี้มากเป็นพิเศษ

5. กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในรูปแบบนี้ ออกแบบขึ้นมาจากความต้องการของผู้สูงอายุประกอบกับการใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุกำหนดให้เกิดเป็นกิจกรรมที่หลากหลายที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับที่ สมิต (Smith, 2005) กล่าวถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีความหลากหลายสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ กิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียน วิทยาลัย หรือในสังคมชุมชน กิจกรรมที่จัดตามร้านอาหาร ร้านกาแฟ กิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างทางเดิน กิจกรรมตามตามแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ และ กิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและสถานการณ์ จะให้เห็นได้ว่ากิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมได้มีความหลากหลายมาก ไม่เฉพาะการทำกิจกรรมแบบที่คุ้นเคยเท่านั้น

6. ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า ทรัพยากรที่เหมาะสมกับการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในผู้สูงอายุ คือ ทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีความคุ้นเคยกันจะสามารถทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความผ่อนคลาย สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างไม่สบายใจ นอกจากนี้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตก็เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุในสังคมเมืองแล้ว ทรัพยากรดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุเปิดโลกทัศน์ รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ทั้งดีและร้ายได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ

7. วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

จากการศึกษาพบว่า วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ดีที่สุดก็คือ การสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่เป็นมิตร ทำให้เกิดโอกาสในการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน สร้างแรงบันดาลใจให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ และเสริมสร้างพลังอำนาจ ด้วยการใช้คำพูดเชิงบวก ให้กำลังใจ ชื่นชม ให้เห็นคุณค่าในตนเอง สอดคล้องกับ งานวิจัยของวทิมา ธรรมเจริญ ที่ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่า การพบปะพูดคุยกับลูกหลานและเพื่อนฝูง ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจ เป็นอิทธิพลทางตรงที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ

3. การนำเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอแนวทางการใช้รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้น ให้ความสำคัญส่งเสริมกับหลายองค์ประกอบตั้งแต่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และสถาบันครอบครัว โดยจากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ ชี้ให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด ไม่ควรที่จะกำหนดให้หน่วยใดหน่วยหนึ่งต้องรับผิดชอบเป็นหลักอยู่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย ก็ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้คนในครอบครัวให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ มิใช่เพียงเพราะในฐานะของบุพนิยบุคคล แต่ควรให้ความสำคัญในบทบาทของผู้สูงอายุที่ยังมีพลัง และสามารถร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับครอบครัวได้อย่างเต็มที่ (สัมภาษณ์, 18 มกราคม, 2563) แต่ในปัจจุบันก็ยังพบว่า ผู้สูงอายุในสังคมจำนวนไม่น้อยไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งจากครอบครัวและสังคมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ที่ดูเหมือนว่าจะได้รับโอกาสมากกว่าผู้สูงอายุในแถบชนบท ดังเช่นในงานวิจัยของปราโมทย์ ประสาทกุล (2555) ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในสังคมเมืองมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้สูงอายุที่ถูกกลืน และมักจะต้องเผชิญกับประสบกับปัญหาชีวิตได้ง่ายกว่าผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัว

อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาและนับเป็นจุดเริ่มต้นของงานวิจัยนี้ ส่วนหนึ่งพัฒนาขึ้นมาจากฐานคิดที่สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 โดยแนวคิดพื้นฐานของแผนนี้ ให้ความสำคัญกับการระบุว่าผู้สูงอายุไม่ใช่ผู้ด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วม เป็นพลังพัฒนาสังคม จึงควรได้รับการเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรับให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี และยาวนานที่สุด โดยผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ขึ้นมาเพื่อที่จะสามารถใช้เป็นแนวทางหนึ่งที่ตอบสนองต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ โดยผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการใช้รูปแบบในบางประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

แนวทางการใช้พื้นที่การเรียนรู้ เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้หน่วยงานรัฐ ได้แก่ สำนักงานนายกรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระทรวงสาธารณสุข ให้ความสำคัญกับกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 ในยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพในมาตราที่ 2 มุ่งเน้นการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการส่งเสริมการเข้าถึงและพัฒนาการจัดบริการการศึกษาและการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อความเข้าใจชีวิตและพัฒนาการในแต่ละวัย และเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุที่

เหมาะสม แนวทางดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาสที่จะเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกับคนในช่วงวัยอื่นๆ เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย

แนวทางการใช้ทรัพยากรสนับสนุนด้านการผลิตสื่อออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและกลุ่มคนหลายช่วงวัย สอดคล้องไปกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ.2561 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ในมาตราที่ 5 ส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ ในประเด็นนี้ยังพบเห็นการผลิตสื่อเพื่อผู้สูงอายุอยู่ในไม่มากนัก จากการศึกษาพบว่า รายการที่มีแนวทางดังกล่าวมักไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณเท่าที่ควร หลายรายการต้องปิดตัวไปอย่างน่าเสียดาย ดังนั้น แนวทางนี้ควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจังจากภาคเอกชนถึงแม้ว่าจะมีบทบาทในเชิงธุรกิจมากกว่าการตอบสนองสังคมก็ตาม

การผลักดันให้ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาทุกศาสนา เข้ามามีส่วนในการจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กล่าวว่า การจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ควรทำให้เกิดขึ้นได้ในทุกที่ โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ โดยมีการประสานความร่วมมือกับสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นให้ครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนา มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะปรากฏให้เห็นอยู่บ้างตามวัดในชุมชนทั่วทุกภูมิภาค ที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ อย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือชมรม กลุ่มกิจกรรมต่างๆ แต่ก็ยังจัดว่ามีน้อยมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมือง

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุก็ยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง ไม่ได้ถูกละเลยจากสังคมทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อีกทั้งยังปรากฏการส่งเสริมและสนับสนุนในเชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ ต่างๆ ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และรวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษา ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ถูกระบุว่ามีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรงก็ตาม

จากผลการวิจัยทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การวิเคราะห์หาทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนั้น ผู้วิจัยพยายามที่จะสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เป็นผลมาจากการวิเคราะห์ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สิ่งที่ได้คือประเด็นการเรียนรู้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ควรที่จะความเข้าใจ และร่วมกันแสวงหาทฤษฎีต่างๆ ที่จะส่งเสริมให้ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้เหล่านั้นได้รับการส่งเสริมและเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการส่งเสริม

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ซึ่งในส่วนของการพัฒนารูปแบบนี้ ผู้วิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมากที่สุดก็คือ พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้วิจัยจึงหยิบยกองค์ประกอบนี้ในการทดลองใช้รูปแบบ ด้วยการให้ ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในเรื่อง “การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างความท้าทายให้กับผู้สูงอายุ” ผ่านกิจกรรมทางศิลปะ เป็นการสร้างความท้าทายใหม่ให้ผู้สูงอายุที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะมาก่อน ผลการทดลองใช้รูปแบบดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า พื้นที่การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ทำกิจกรรมเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ของการสะท้อนความคิด การปรับตัว การแสวงหาตัวตน อย่างน่าสนใจ

สรุปผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ได้ว่า รูปแบบนี้ มุ่งเน้นการใช้ฐานแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จุดศูนย์กลางของการขยายแนวคิดออกไป ไปสู่องค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบ ถ้าพิจารณาจากรูปแบบจะเห็นว่า การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัยปรากฏอยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบทิศทางเชื่อมต่อโยงใย และมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ต่อกัน กล่าวคือ พื้นที่นี้อาจกำหนดขึ้นในอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ แต่ให้เชื่อมโยงกันได้ด้วยเครือข่ายทางสังคมทั้งในโลกที่เป็นจริงและในโลกเสมือน โดยในแต่ละพื้นที่นั้นอาจมีจุดเด่นแตกต่างกันออกไป เช่น บางพื้นที่เน้นเทคโนโลยี เครือข่ายอินเทอร์เน็ต การใช้โทรศัพท์มือถือ ในขณะที่อีกพื้นที่เน้นการเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับกลุ่มคนต่างวัย หรือเป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะ ที่เน้นความเป็นธรรมชาติให้ความรู้สึกถึงความผ่อนคลาย และอาจเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งฝึกฝนทักษะอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวก็ได้ โดยพื้นที่ที่แวดล้อมอยู่รอบตัวของผู้สูงอายุจะถูกขับเคลื่อนโดยผู้อำนวยความสะดวกที่ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่จะจัดกระทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ปฏิสัมพันธ์ที่ไหลเวียนไปโดยรอบสังคมเมือง ชี้ให้เห็นการขับเคลื่อนของกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มาจากความต้องการของผู้สูงอายุโดยตรง และทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ที่ส่งผลประโยชน์ให้ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และมีวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบททางสังคมและปฏิสัมพันธ์ที่มาจากพื้นที่การเรียนรู้ด้วยเช่นกัน

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองนี้จะไม่สามารถเป็นรูปธรรมได้เลย หากขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนา ด้วยการให้การผลักดัน ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จริงจัง เพื่อให้สังคมมีพื้นที่การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมืองเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ข้อเสนอจากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ของการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง”

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้และการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมืองพบว่า พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นพื้นที่ที่องค์กรและหน่วยงานภาคเอกชนควรให้ความสำคัญและใส่ใจต่อการจัดสรรให้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นในสังคมเมืองหรือสังคมชนบท เพราะพื้นที่ดังกล่าวเปรียบเสมือนแหล่งรวมกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ผู้สูงอายุสามารถใช้เวลาในการเรียนรู้ได้อย่างอิสระ เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุและกลุ่มคนหลายช่วงวัยจะได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันได้ ความหลากหลายของกิจกรรมก็จะเป็นทางเลือกทำให้ผู้สูงอายุได้ทดลองการเรียนรู้ที่แปลกใหม่ ได้ท้าทายความสามารถของตนเอง และยังสามารถใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความสามารถสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผู้อื่น

2. ผลวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในสังคมเมืองส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการใช้โทรศัพท์มือถือ และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญกับการสร้างฐานข้อมูลการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีความกว้างขวางครอบคลุมทุกพื้นที่มากขึ้น โดยหน่วยงานหลักที่ทำงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุจะทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ที่ผู้สูงอายุมีอยู่จัดเข้าระบบและจัดทำเป็นคลังปัญญาเพื่อรักษาและเป็นพื้นที่ของการเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนต่อไป

3. ครอบครัว และสถาบันทางศาสนาเป็นหน่วยที่ใกล้ชิดกับความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุมากที่สุดอาจส่งเสริมบทบาทให้กับผู้สูงอายุด้วยการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แบ่งปันประสบการณ์ในอดีตเป็นเสมือนที่ปรึกษาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนที่เริ่มเติบโตขึ้นอย่างไร้ทิศทาง สร้างปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างผู้สูงอายุและชุมชนให้ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพิ่มเติม โดยมุ่งเน้นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อพัฒนาให้เป็นเครื่องมือที่ได้มาตรฐาน รวมถึงสามารถนำเครื่องมือไปพัฒนาต่อให้สามารถใช้ครอบคลุมได้ทุกกลุ่มเป้าหมายที่นอกเหนือจากผู้สูงอายุ

2. ควรมีการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในกลุ่มเป้าหมายอื่นที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุในสังคมเมือง อย่างเช่น ผู้สูงอายุในสังคมชนบท หรือผู้สูงอายุประเภทติดบ้าน เพื่อนำมาเปรียบเทียบรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ ว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกัน และเป็นเพราะปัจจัยใดจึงมีความแตกต่างกัน

3. ควรมีการนำเอาองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ ไปสู่การศึกษาแบบเจาะลึกในแต่ละองค์ประกอบว่าสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุได้จริงหรือไม่และองค์ประกอบใดมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ดีที่สุด รวมถึงยังมียังมีองค์ประกอบใดที่ควรเพิ่มเติมเพื่อให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

บรรณานุกรม

- Binstock, R. H., George, L. K., Cutler, S. J., Hendricks, J., & Schulz, J. H. (2011). *Handbook of aging and the social sciences*. Elsevier.
- Britannica, T. E. o. E. (2023). Edward L. Thorndike,. In T. E. o. E. Britannica (Ed.), *Encyclopedia Britannica*.
- Britannica, T. E. o. E. (2023). Jerome Bruner In T. E. o. E. Britannica (Ed.), *Encyclopedia Britannica*.
- Brookfield, S. (1984). Self-directed adult learning: A critical paradigm. *Adult Education Quarterly*, 35(2), 59-71.
- Dewey, J. (1974). John Dewey on education: Selected writings.
- Dittmar, N., & Forsthoffer, I. (2006). Handbook of Discourse Analysis: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton (Eds.), Blackwell, 2001, 872 pages, £ 47, 95. In: Elsevier.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social changes*. Polity Press.
- Fealy, G., McNamara, M., Treacy, M. P., & Lyons, I. (2012). Constructing ageing and age identities: a case study of newspaper discourses. *Ageing and Society*, 32(1), 85-102. <https://doi.org/10.1017/S0144686X11000092>
- Foucault, M. (1994). *Michel Foucault* (Vol. 2). Taylor & Francis.
- Foucault, M. (2019). *Power: the essential works of Michel Foucault 1954-1984*. Penguin UK.
- Giarrusso, R., Mabry, J. B., & Bengtson, V. L. (2001). The aging self in social contexts.
- Grainger, K. (1993). "That's a lovely bath dear": Reality construction in the discourse of elderly care. *Journal of Aging Studies*, 7(3), 247-262. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0890-4065\(93\)90014-B](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/0890-4065(93)90014-B)
- Halle, J. S. (2015). *Appreciation and life satisfaction: Does appreciation uniquely predict life satisfaction above gender, coping skills, self-esteem, and positive affectivity?* Rutgers The State University of New Jersey, Graduate School of Applied and

- Hamilton, H. E., & Hamaguchi, T. (2015). Discourse and aging. *The handbook of discourse analysis*, 705-727.
- Harwood, J. (2007). *Understanding communication and aging: Developing knowledge and awareness*. Sage.
- Kalache, A., Barreto, S., & Keller, I. (2005). Global ageing. *The Demographic Revolution in All Cultures and Societies*. W: ML Johnson (red.), *The Cambridge Handbook of Age and Aging*, 30-46.
- Kensinger, E. A., & Gutches, A. H. (2017). Cognitive aging in a social and affective context: Advances over the past 50 years. *The Journals of Gerontology: Series B*, 72(1), 61-70.
- Knowles, M. S. (1970). *The Modern Practice of Adult Education; Andragogy versus Pedagogy*.
- Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practice of Adult Education: Pedagogy and Andragogy*. Follett Publishing.
- Lustañás, B. (2019). Against the old?: A critical discourse analysis of Philippine online news articles' ageist ideologies. 7, 83-108.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality* Harper and Row Publishers.
- Maslow, A. H. (1981). *Motivation and personality*. Prabhat Prakashan.
- Miller, N. E. (1945). *Social learning and imitation*.
- Mongkol, R., Jiawiwatkul, A., & Thayansin, S. (2018). การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ. *Ph. D. in Social Sciences Journal*, 8, 63-79.
- Pherson Mc, B. D. (1983). *Aging as a social process*. Butterworth.
- Požgaj, Ž., & Vlahović, N. (2010). The impact of Web 2.0 services on informal education. The 33rd International Convention MIPRO,
- Smith, M. K. (2019). *Coffee houses and informal education*. Retrieved 4 พฤษภาคม 2565 from <https://infed.org/coffee-houses-and-informal-education/>
- The Whoqol, G. (1998). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Development and general psychometric properties¹This paper was drafted by Mick Power and Willem Kuyken on behalf of the WHOQOL Group. The WHOQOL group comprises a coordinating group, collaborating investigators in each of the field centres and a panel of consultants. Dr. J. Orley directs the

project. The work reported on here was carried out in the 15 initial field centres in which the collaborating investigators were: Professor H. Herrman, Dr. H. Schofield and Ms. B. Murphy, University of Melbourne, Australia; Professor Z. Metelko, Professor S. Szabo and Mrs. M. Pibernik-Okanovic, Institute of Diabetes, Endocrinology and Metabolic Diseases and Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Croatia; Dr. N. Quemada and Dr. A. Caria, INSERM, Paris, France; Dr. S. Rajkumar and Mrs. Shuba Kumar, Madras Medical College, India; Dr. S. Saxena and Dr. K. Chandiramani, All India Institute of Medical Sciences, New Delhi, India; Dr. M. Amir and Dr. D. Bar-On, Ben-Gurion University of the Negev, Beer-Sheeva, Israel; Dr. Miyako Tazaki, Department of Science, Science University of Tokyo, Japan and Dr. Aiko Noji, Department of Community Health Nursing, St. Luke's College of Nursing, Japan; Professor G. van Heck and Dr. J. De Vries, Tilburg University, The Netherlands; Professor J. Arroyo Sucre and Professor L. Picard-Ami, University of Panama, Panama; Professor M. Kabanov, Dr. A. Lomachenkov and Dr. G. Burkovsky, Bekhterev Psychoneurological Research Institute, St. Petersburg, Russia; Dr. R. Lucas Carrasco, University of Barcelona, Spain; Dr. Yooth Bodharamik and Mr. Kitikorn Meesapaya, Institute of Mental Health, Bangkok, Thailand; Dr. S. Skevington, University of Bath, U.K.; Professor D. Patrick, Ms. M. Martin and Ms. D. Wild, University of Washington, Seattle, U.S.A. and Professor W. Acuda and Dr. J. Mutambirwa, University of Zimbabwe, Harare, Zimbabwe. In addition to the expertise provided from the centres, the project has benefited from considerable assistance from: Dr. M. Bullinger, Dr. A. Harper, Dr. W. Kuyken, Professor M. Power and Professor N. Sartorius.1. *Social science & medicine*, 46(12), 1569-1585. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(98\)00009-4](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0277-9536(98)00009-4)

Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as social interaction* (Vol. 2). Sage.

Westerhof, G. J., & Tulle, E. (2007). Meanings of ageing and old age: Discursive contexts, social attitudes and personal identities. *Ageing in society: European perspectives on gerontology* 235–254.

กรมกิจการผู้สูงอายุ (2561). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี ประจำปี พ.ศ. 2561 – 2580. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). สถิติผู้สูงอายุ. Retrieved 4 พฤษภาคม from <https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/1099>
- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2552). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. Retrieved 4 พฤษภาคม from <https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/766>
- กรมสุขภาพจิต. (2558). คู่มือความสุข 5 มิติ สำหรับผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต. Retrieved 4 พฤษภาคม 2565 from <https://www.dmh.go.th/>
- กรมสุขภาพจิต. (2563). ก้าวอย่างของประเทศไทย สู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ. Retrieved 4 พฤษภาคม 2565 from <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30476>
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ก. (2561). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี พ.ศ.2561-2580. โรงพิมพ์สามลดา www.dop.go.th
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ. สู่วัยในศตวรรษที่ 21: การเฉลิมฉลองและความท้าทาย. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Thai%20summary_Ageing%20in%20the%2021st%20Century_0.pdf
- กำจร หลุยยะพงศ์. (2553). การ สื่อสาร กับ วาท กรรม อัฒ ลักษณะ ผู้ สูงอายุ ใน สังคม ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2017). คู่มือผู้สูงอายุ สุขภาพสูงวัย ดูแลได้ด้วยตัวเอง. สำนักพิมพ์เพชรประกาย
- จอห์น เลน. (2562). สู้วัยชราอย่างมีศิลปะ แรงบันดาลใจเพื่อชีวิตที่งามอุดม (ส. ก. ฮัมดानी, Trans.). สวนเงินมีมา. จุฬามาศ รักเมือง, & เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต. (2019). รูป แบบ การ จัดการ ส่งเสริม การ เรียน รู้ เรื่อง การ ประกอบอาชีพ สำหรับ ผู้ สูงอายุ ใน กรุงเทพมหานคร. วารสาร วิชาการ อุตสาหกรรม ศึกษา, 13(1).
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2556). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชาย โพลิตา. (2554). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2017). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. สำนักพิมพ์วิภาษา
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). วาทกรรมการพัฒนา. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์. (2547). กระบวนการสร้างความหมายและบทบาทของวาทกรรมนายกทักษิณฯ คุยกับประชาชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2534). วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวิทยา.

- บรรลุ ศิริพานิช. (2558). เมื่อข้าพเจ้าอายุครบ 90 ปี. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย)
- ประเวศ วะสี. (2017). ยุทธศาสตร์ สังคม เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ พลัง แผ่นดิน.
- ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ และสุภาพรรณ น้อยอำแพง. (2551). เอกสารสาระหลักการและแนวคิด ประกอบการดำเนินงาน กศน.: คัมภีร์ กศน เรื่อง วิทยาการผู้สูงอายุ
- เพ็ญแข ประจันปัจจนิก. (2545). สูงอายุวิทยาการศึกษา. ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2540). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย:วัยรุ่น-วัยสูงอายุ สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2012). การ วิจัย ลักษณะ การ ดำเนิน งาน และ กิจกรรม ของ ชมรม ผู้ สูงอายุ.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). สวัสดิการผู้สูงอายุ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิริรงค์ ทับสายทอง. (2533). จิตวิทยาผู้สูงอายุ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวุฒิ สายเชื้อ. (2019). *Healthy Aging* เกิด แก่ (ไม่)เจ็บ ตาย สูงวัยอย่างมีคุณภาพ. openbooks, สนพ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 <http://nscr.nesdc.go.th/ns/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). Retrieved 22 มกราคม from https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=6420&filename=develop_issue
- สิทธิชัย สุขะตะ. (2557). การวิเคราะห์ว่าทฤษฎีชาตินิยมไทยในแบบเรียนสังคมศึกษาและประวัติศาสตร์.
- สุธีรา บัวทอง, สภาอรรถ, ส., & จิตต์จรัส, ศ. (2015). ผู้ สูงอายุ กับ เหตุผล ใน การ เรียน รู้ วิธี การ เรียน รู้ และ สิ่ง ที่ ต้องการ เรียน รู้. วารสาร ศึกษา ศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 12(1, 2), 6-17.
- สุพิชชา เอกระ. (2016). การ จัดการ สวัสดิการ ผู้ สูงอายุ ใน กลุ่ม ชุมชน คนจน เมือง: กรณี ศึกษา ชุมชน หมู่บ้าน พลับพลา เขต วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร. *Research Journal Phranakhon Rajabhat: Social Sciences and Humanity*, 11(2), 113-124.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย. นิชนเอดเวอร์ไทซ์กรุ๊ป.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ คณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาชัญญา รัตนอุบล. (2562). แนวคิดการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในสังคมไทย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาชัญญา รัตนอุบล, วัฒนา, ว. ป., วัฒนา, ว. ป., ปิ, ป. ก. ม., & สัจจโสภณ, ร. (2011). การศึกษาและการ เรียนรู้ตลอดชีวิต ของผู้สูงอายุไทย.

อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. (2554). การศึกษาและการ เรียนรู้ตลอดชีวิต ของผู้สูงอายุไทย.

ภาคผนวก ก
แบบวิเคราะห์เอกสาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบวิเคราะห์เอกสาร

สำหรับวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง

เกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสาร

1. ด้านหน่วยงานที่ผลิตเอกสารและสื่อ

เป็นเอกสารและสื่อที่ผลิตมาจากหน่วยงานที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

2. ด้านช่วงเวลาผลิตและเผยแพร่

จัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเอกสารและสื่อในอดีต ผลิตและเผยแพร่มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 – 2559 จัดเป็นเอกสารและสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงวาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผ่านมา และกลุ่มเอกสารและสื่อในปัจจุบัน เป็นเอกสารและสื่อที่ผลิตขึ้นในปีพ.ศ.2560-2561 การแบ่งตามช่วงเวลามีจุดประสงค์เพื่อศึกษามุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอดีตกับปัจจุบัน

3. ด้านประเภทของเอกสารและสื่อ

ประเภทของเอกสารและสื่อ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

(1) เอกสารและสื่อ สาระ ได้แก่ นโยบายรัฐด้านผู้สูงอายุ คู่มือผู้สูงอายุ งานวิจัย บทความ ข่าว คำและภาพิต หนังสือธรรมะ หนังสือประเภทปรัชญา ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

(2) เอกสารและสื่อ บันเทิง ได้แก่ ภาพยนตร์ไทย และต่างประเทศ ที่มีแนวคิดหลักสะท้อนให้

เห็นถึงการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแง่มุมต่าง ๆ

(3) เอกสารและสื่อ สาระบันเทิง เป็นเอกสารและสื่อที่มีส่วนผสมระหว่างสาระกับบันเทิง ในที่นี้พิจารณาเฉพาะเอกสารและสื่อที่ใช้ในการโฆษณาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

4. ด้านกรอบเนื้อหา

จัดแบ่งเนื้อหาตามกรอบสุขภาพขององค์การอนามัยโลก (WHO) ที่กล่าวถึงการมีสุขภาพ (Well-Being) ของผู้สูงอายุ 4 มิติ คือ กาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ

5. ด้านประเภทของวาทกรรม

จำแนกประเภทของวาทกรรม เป็น 6 ด้าน คือ การอธิบาย การโต้แย้ง การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และการสาธิต

6. ด้านวิธีการเผยแพร่

กำหนดวิธีการเผยแพร่เอกสารและสื่อ ออกเป็น 2 ช่องทางคือ

(1) เป็นเอกสารและสื่อที่เผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ (Online) คือ สื่อดิจิทัลที่เป็น

เครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม เพื่อใช้เป็นสื่อระหว่างกันในการซื้อขายทางสังคมผ่านเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต เช่น LINE, Facebook, Youtube เป็นต้น

(2) เป็นเอกสารและสื่อที่เผยแพร่ผ่านช่องทางออฟไลน์ (Offline) คือ การเผยแพร่ผ่านช่องทางที่ไม่ใช้สื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคม เช่น เอกสารงานวิจัย ตำรา หนังสือ นิตยสาร แผ่นป้ายโปสเตอร์โฆษณา แผ่นพับ วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นบันทึกเสียงและภาพ (VDO, VCD, DVD) เป็นต้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของเอกสาร

เอกสารที่

ชื่อเรื่อง/หัวข้อ		
ชื่อเอกสาร		
หน่วยงานที่ผลิตเอกสาร	☐ ภาครัฐ	
	☐ ภาคประชาสังคม	
	☐ ภาคเอกชน	
ช่วงเวลาผลิตและเผยแพร่	☐ พ.ศ.2545 – พ.ศ.2559 ระบุ.....	
	☐ พ.ศ.2560 – พ.ศ.2561 ระบุ.....	
ประเภทของเอกสาร	☐ สาระ	
	☐ สาระบันเทิง	
	☐ บันเทิง	
กรอบเนื้อหา	☐ กาย	☐ ใจ
	☐ สังคม	☐ จิตวิญญาณ
ประเภทของวาทกรรม	☐ การอธิบาย	☐ การโต้แย้ง
	☐ การยกตัวอย่าง	☐ การเปรียบเทียบ
	☐ การสั่งสอน	☐ การสาธิต
วิธีการเผยแพร่	☐ Online: ระบุ	
	☐ Offline: ระบุ	

ส่วนที่ 2 ประเด็นวิเคราะห์

ประเด็นวิเคราะห์	ข้อความ
มิติของตัวบท	
1. วิธีการเน้นข้อความที่กล่าวถึง “การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ”	
2. คำศัพท์หรือข้อความที่มีความหมายร่วมกับคำว่า “ผู้สูงอายุ” “การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” “การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ”	
3. ข้อความที่บรรยายคุณลักษณะของผู้สูงอายุอยู่ในสังคมเมือง	
4. ข้อความที่อธิบายความหมายของ “สังคมเมือง”	
5. ข้อความที่อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
6. ข้อความที่อธิบายเหตุผลทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
7. ข้อความที่อธิบายเงื่อนไขทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
8. ข้อความที่อธิบายความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
9. ข้อความที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคล/องค์กร	
10. ข้อความที่อธิบายสภาพปัญหา-อุปสรรค ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	

ประเด็นวิเคราะห์	ข้อความ
11. ข้อความที่อธิบายวิธีการแก้ปัญหาทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
12. ข้อความที่อธิบายการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
13. ข้อความที่อธิบายแนวทางการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
14. ข้อความที่อธิบายกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ	
15. ข้อความสรุปที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
16. ข้อความที่กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ผ่านมาในอดีต	
มิติของปฏิบัติการทางวาทกรรม	
17. วัตถุประสงค์ของการผลิตเอกสาร	
18. ข้อความที่อธิบายให้เห็นถึงแรงจูงใจในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
19. ข้อความที่กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
20. ข้อความที่อธิบายสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	

ประเด็นวิเคราะห์	ข้อความ
21. ข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
22. ข้อความที่กล่าวถึงทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อการเรียนรู้	
23. ข้อความที่กล่าวถึงทัศนคติของบุคคลอื่นที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
24. ข้อความที่กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	
25. สาระสำคัญของเอกสารมุ่งเน้น ; การอธิบาย การโต้แย้ง (ปฏิเสธ) การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสั่งสอน และ/หรือการสาธิต	

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ กลุ่มที่ 1 (สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์)

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม อรรถาธิบายของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และจากผลการสังเคราะห์ที่ได้จะนำไปพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนางานที่ส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุไทยสืบไป

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อและนามสกุลของผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ ปี

ประเด็นสัมภาษณ์

1. ขอความกรุณาท่านเล่าประสบการณ์การทำงานที่ท่านภาคภูมิใจ
2. ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง (สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ)
3. ท่านมีความคิดเห็นว่า “ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุไทยในปัจจุบัน” เป็นอย่างไร
4. สิ่งใดเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ส่งเสริมให้ท่านอยากที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ
5. ท่านมีวิธีการพัฒนาการเรียนรู้ของท่านอย่างไรบ้าง
6. หากมีผู้กล่าวว่า “ผู้สูงอายุ คือ หลัชัยของสังคม” ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย
7. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านไม่ชอบ ให้ใช้ในการพูดถึงผู้สูงอายุ
8. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านคิดว่าชื่นชอบ และคิดว่าเหมาะสมที่จะใช้ในการกล่าวถึงผู้สูงอายุ
9. คติ ในการดำเนินชีวิตของท่าน คืออะไร

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่สละเวลาในการให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้รับจากท่าน
จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อพัฒนางานส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุไทยต่อไป
นางสาวปวรรณ ดวงรัตน์ นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อผู้วิจัย: 081-3815963 Email: porrawan.dot@dpu.ac.th

แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ กลุ่มที่ 2-1 ผู้สูงอายุทั่วไป
(สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์)

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “การวิเคราะห์ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และจากผลการสังเคราะห์ที่ได้จะนำไปพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนางานที่ส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุไทยสืบไป

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อและนามสกุลของผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ ปี

ประเด็นสัมภาษณ์

1. ก่อนที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ ท่านคิดอย่างไรเมื่อได้ยินคำว่า “โรงเรียนผู้สูงอายุ”
2. เพราะเหตุใดท่านจึงมาร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้
3. ท่านชื่นชอบกิจกรรมและวิธีการเรียนแบบใดมากเป็นพิเศษ
4. ท่านคิดว่าสิ่งที่ท่านได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีประโยชน์กับท่านอย่างไรบ้าง
5. หากมีผู้กล่าวว่า “ผู้สูงอายุ คือ หลักชัยของสังคม” ท่านมีความคิดเห็น “เห็นด้วย หรือ ไม่เห็นด้วย” อย่างไร
6. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านไม่ชอบ ให้ใช้ในการพูดถึงผู้สูงอายุ
7. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านชื่นชอบ และคิดว่าเหมาะสมที่จะใช้ในการกล่าวถึงผู้สูงอายุ
8. คติ ในการดำเนินชีวิตของท่านคือ อะไร

**ขอกราบขอบพระคุณท่านที่สละเวลาในการให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้รับจากท่าน
จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อพัฒนางานส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุไทยต่อไป**

นางสาวปรวรรณ ดวงรัตน์ นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ติดต่อผู้วิจัย: 081-3815963 Email: porrawan.dot@dpu.ac.th

แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ กลุ่มที่ 2-2 ผู้สูงอายุทั่วไป
(สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์)

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตาม อรรถศาสตร์ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์วาทกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมเมือง และจากผลการสังเคราะห์ที่ได้จะนำไปพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนางานที่ส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุไทยสืบไป

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อและนามสกุลของผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ ปี

ประเด็นสัมภาษณ์

1. ท่านชื่นชอบการทำกิจกรรมใดที่ทางศูนย์ฯ จัดให้มากที่สุด
2. ท่านคิดว่าสิ่งที่ท่านได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางศูนย์ฯ จัดให้ มีประโยชน์กับท่านอย่างไรบ้าง
3. หากมีผู้กล่าวว่า “ผู้สูงอายุ คือ หลักชัยของสังคม” ท่านมีความคิดเห็น “เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย” อย่างไร
4. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านชื่นชอบ และคิดว่าเหมาะสมที่จะใช้ในการกล่าวถึงผู้สูงอายุ
5. คำกล่าวถึงผู้สูงอายุแบบใด ที่ท่านคิดว่า ไม่เหมาะสม ที่จะใช้ในการกล่าวถึงผู้สูงอายุ
6. คติ ในการดำเนินชีวิตของท่านคือ อะไร

**ขอกราบขอบพระคุณท่านที่สละเวลาในการให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้รับจากท่าน
จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อพัฒนางานส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุไทยต่อไป**

นางสาวปรวพรรณ ดวงรัตน์ นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ติดต่อผู้วิจัย: 081-3815963 Email: porrawan.dot@dpu.ac.th

ภาคผนวก ค

Transcript อาจารย์สว่าง แก้วกันทา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Transcript ที่

กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ /ผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ชื่อ-นามสกุล และอายุ	อาจารย์สว่าง แก้วกันทา อายุ 64 ปี
บทบาท/สถานภาพ/ตำแหน่ง	ผู้ก่อตั้งมูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (FOPDEV)
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์	วันจันทร์ที่ 4 กุมภาพันธ์ 2562
ระยะเวลาที่สัมภาษณ์	14.00 - 16.00 น.
สถานที่ที่สัมภาษณ์	มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (FOPDEV)

Topic: การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

1. อาจารย์สว่าง : การสัมภาษณ์ของผู้สูงอายุจะเป็นแบบผม แล้วผู้สูงอายุแบบอื่น ๆ ละครับ
- 2.
3. คุณปวรรรณ : ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอาจารย์หรือผู้สูงอายุในชุมชน
- 4.
5. อาจารย์สว่าง : เป็นผู้สูงอายุทั่ว ๆ ไปไม่ใช่เน้นวิชาการนะ
- 6.
7. คุณปวรรรณ : เป็นชาวบ้าน พ่อบ้านแม่บ้าน เป็นพ่อค้าแม่ค้า โดยหัวข้อวิจัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบาท
8. กรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตรงจุดนี้ส่วนตัวสนใจเรื่องของภาษา เรื่องของความเชื่อ ทุกความเชื่อ ทั้งในส่วน
9. เชิงอำนาจทั้งบวกและลบที่มีผลกับผู้สูงอายุ รวมถึงมุมมองที่มาจากผู้สูงอายุอื่นมอง อย่างเช่นสื่อเอกสาร ถือได้ว่าจุดนั้น
- 10.เป็นผู้อื่นบุคคลที่เขียนขึ้นมาทำให้เกิดวาทกรรมตรงจุดนี้ขึ้นมา จากนั้นก็นำมาศึกษาแล้วได้ข้อกระทง คำถามใน
- 11.บางประการแล้วนำมาถามผู้สูงอายุ สำหรับในส่วนที่ต้องการจากทางผู้นำของผู้สูงอายุคืออยากรู้เรื่องของ

12. ประสบการณ์ เพราะประสบการณ์มันมีประโยชน์อย่างมากในการที่เราจะนำเสนอสังเคราะห์ร่วมกับสิ่งที่ผู้อื่นมอง
13. ผู้สูงอายุโดยส่วนตัวมีความเชื่อว่ามีประโยชน์พอที่จะนำไปพัฒนาเป็นโมเดลบางอย่าง ที่ซึ่งได้เห็นจากบทบาทที่
14. อาจารย์ได้ทำ อย่างเช่น การทำเป็นกิจกรรม การเป็นเครือข่ายต่างๆ ซึ่งจริงๆ แล้วส่วนตัวเรียน art education
15. แล้วสนใจงานของผู้สูงอายุและติดตามมูลนิธิไหนเคลื่อนไหวด้านนี้บ้าง ซึ่งได้ดูอยู่สองส่วนใหญ่ ๆ ทั้งมสคส.กับของ
16. อาจารย์ ของทางมสคส.จะเน้นทางวิชาการเป็นในรูปของการวิจัยและทำผลงาน แต่งานของมูลนิธิของอาจารย์
17. ทำให้เราเห็นผลชัดเจนเพราะว่าขับเคลื่อนถึงตัวของผู้สูงอายุและชุมชนโดยตรง และการที่มาทำงานตรงจุดนี้หัว
18. หน้าที่แท้จริงต้องเป็นแค่เรคเตอร์แบบไหน เลยอยากสอบถามอาจารย์ว่าเริ่มต้นอย่างไร และมีแนวคิดยังไง
19. หรือเกิดอะไรขึ้นที่ทำให้มาทำงานตรงจุดนี้
- 20.
21. **อาจารย์สว่าง :** ก่อนจะมาทำงานผู้สูงอายุ ณ ตอนนั้นประเด็นเรื่องของผู้สูงอายุยังไม่ได้เข้ามา เหตุจูงใจคือ
22. เราเป็นลูกชานา อยู่ในฐานะครอบครัวที่ยากจน และเรียนในโรงเรียนที่ชื่อว่า “ครอบครัววนาถา” ซึ่งทำให้เรา
23. เข้าใจและเห็นใจในบทบาทของคนจน พอได้โอกาสเรียน6ปีโดยไม่เสียค่าเทอมโดยเลือกเรียนครูที่เชียงใหม่ แล้ว
24. เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองตลาดวิชาการมากกว่าลำปาง เราก็มองเห็นว่าเราสามารถที่จะเดินต่อไปได้ และก็ทำงานอยู่

25.ในมช. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ 20 ปี

26.

27.คุณปวรรณ : ตอนนั้นอาจารย์เป็นนักวิชาการหรือเป็นเจ้าหน้าที่ค่ะ

28.

29.อาจารย์สว่าง : เป็นผู้ช่วยนักวิจัย

30.

31.คุณปวรรณ : แสดงว่าอาจารย์ก็เข้ามาสู่วงการนักวิจัยแล้วใช่ไหมค่ะ

32.

33.อาจารย์สว่าง : ใช่ครับ แต่ก็ยังไม่รู้เรื่องสักเท่าไร ค่อยังเป็นคนเก็บข้อมูลงานวิจัย ตอนนั้นก็ 20 กว่าๆ แล้วก็

34.เริ่มสร้างครอบครัว พอลูกโต มีสวัสดิการต่าง ๆ ที่โรงเรียนมีให้ เพราะภรรยาเป็นครูที่โรงเรียน วัตถุประสงค์

35.สังกัดการศึกษาเอกชน ผมก็มีความคิดที่ว่าเราไม่ต้องอาศัยราชการเลย ละครโดดออกไปอยู่ของ องค์การ MGO

36.ของต่างประเทศซึ่งเป็นของอเมริกาที่ชายแดนไทย-พม่ามากกว่า พอถูกเป็นวัยรุ่น คุณแม่ก็ดูแลคนเดียว ไม่ไหว เลย

37.เจองานด้านผู้สูงอายุขององค์การ health guard international ซึ่งได้เปิดรับสมัครงานภาคสนาม ซึ่งเรานัดอยู่

38.แล้วในงานของชนบทและภาษาอังกฤษเราก็ได้ เพราะตอนทำงานอยู่มช. ก็มีเป็นโปรแกรมที่เค้าส่งเรา ไปอยู่

39.อังกฤษปีหนึ่ง เราเลยได้ฝึกการใช้ทักษะตอนนั้น สำหรับงานตรงนี้เราทำมา 6 ปี ประมาณปี 2530 ซึ่งตอนนั้นยัง

40.ไม่มีแผนพัฒนาผู้สูงอายุ แต่ผมมีส่วนช่วยอยู่ในเรื่องของปัญญาของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุเริ่ม

มีมาละ และแผน

- 41.ของผู้สูงอายุ20ปีก็มีแล้ว เพราะเค้าเริ่มมีตั้งแต่ปีประมาณ 2525- 2526ที่มีประชุมที่เจนีวา
ตอนทำงานกับ
- 42.health guard international เราก็เป็นผู้ประสานงานการทำงานในประเทศไทย ตอนนั้นก็จะมีสภา
ผู้สูงอายุ คำ
- 43.ปัญญาอาวุโส เริ่มมีตอน health guard internationalเข้ามา แล้วก็มีโรงพยาบาลสงฆ์มาขอทุนบ้าง
มีสภา
- 44.คาทอลิกมาขอทุนบ้าง เราไปติดตามงาน เราก็ไปเห็นว่าสิ่งที่เค้าได้มาขอทุนมันไม่ได้ไปถึงคนที่
ด้อยโอกาส มัน
- 45.เหมือนเป็นงานราชการทั่วไป ส่วนคาทอลิกจะเป็นพวกซิสเตอร์ เพราะรู้อังกฤษมีทุนอะไร เค้าก็จะ
ขอทุนไป
- 46.อังกฤษโดยตรง แต่ในการทำงานก็มีความภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง คือ ผมสามารถเปลี่ยนแนวคิดของผู้ให้เงิน
ได้ คือ
- 47.health guard internationalที่ UK จะเป็น save a children ที่เค้าส่งซื้อเด็กไปเพื่อหาคนอุปถัมภ์
สมมุติว่า
- 48.อาจารย์ปรววรรณสนับสนุนเด็กคนนี้จะส่งเงินเป็นเดือนไปให้เด็กโดยตรง คือเงินก็ผ่านองค์กร และ
องค์กรส่ง
- 49.ต่อให้เด็กเหมือนเป็นทุนการศึกษา แล้วก็มีอีกหนึ่งโครงการก็คือหาคนที่ทำงานมาอุปถัมภ์ผู้สูงอายุที่
ยากไร้ใน
- 50.ชนบท ซึ่งแต่ละองค์กรก็จะส่งซื้อไปซึ่งโอเคเลยแหละนี่ก็เป็นของอังกฤษ สมมุติอาจารย์ปรววรรณ
ต้องการสนับสนุน
- 51.ยายเขียว องค์กรก็จะรับเงินจากอาจารย์แล้วส่งต่อไปองค์กรในพื้นที่ และองค์กรในพื้นที่ก็ไปซื้อ
ข้าวสาร
- 52.อาหารแห้งไปให้ผู้สูงอายุให้กับคนที่ส่งรายชื่อมา ที่ผมเปลี่ยนมาทำตรงนี้เพราะเห็นแล้วว่าความ
ต่อเนื่องมันไม่มี

53. การมีส่วนร่วมในชุมชนมันไม่มี มันเป็นการให้ตรง แต่ชุมชนก็ไม่ว่าคน ๆ นี้เค้ามาทำอะไร รู้แค่เอาของมาแจก
54. แจกหมดก็หมดไป เพราะเราเป็นคนประสานงานติดตามงาน พอเรามาตั้งมูลนิธิเราก็มีการปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่
55. โดยอย่างของผมหากอยากได้เงินทุนจากนายทุนนี้ วิธีการของผม คือ การเข้าไปคุยกับชมรมผู้สูงอายุแล้วให้
56. ชมรมผู้สูงอายุจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดรายได้ แล้วให้ส่งรายชื่อของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเอง
57. ได้ โดยเงินที่ได้จะเป็นของชมรมผู้สูงอายุ แต่ชมรมผู้สูงอายุก็ไม่เห็นด้วย บางครั้งเราก็เข้าใจเพราะทำงานด้านนี้
58. มันต้องโปร่งใส โดยก็ทำเป็นเงื่อนไขโดยมูลนิธิเอาเงินมาให้ชมรมเพื่อบริหารจัดการ และผู้สูงอายุที่ทำงานได้รับ
59. ทุนไป รวมถึงดูแลคนที่ทำवानไม่ได้ เพื่อให้มีกินเท่า ๆ กัน
- 60.
61. **คุณปวรรรณ :** แล้วตอนที่เริ่มต้นคนเยอะไหมคะอาจารย์ !?
- 62.
63. **อาจารย์สว่าง :** ชมรมละ 50 คน แล้วเราก็มีโอกาสได้อ่านบทความของหมอไกลซึ่งหมอไกลเป็นหมอ
64. ประจำอำเภอที่ได้นำเงินเดือนของตนเองไปซื้อข้าวสารอาหารแห้งช่วยคนจน ช่วยคนติดเชื่อ เพราะตัวเองมีอยู่มี
65. กิน หมอไกลเลยได้ใจคนที่อยู่ฝาง อยู่ไชยปราการ รวมถึงคนทางแม่ฮาด แต่สำหรับผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเดียวที่หมอ
66. ไกลไม่รู้จะทำยังไง จนเราเข้ามาทำตรงจุดนี้ เราเลยให้ความสำคัญเราก็จะให้กิจกรรมทุกอย่างให้ผ่านทางชมรม
67. ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุ ผมทำ 6 กลุ่ม กลุ่มละ 50 คน ถ้ารวมทุกกลุ่มเป็นทั้งหมด 300 คน แต่ปัญหามันมีอยู่

ว่าการที่เรา

68.จะได้สปอนเซอร์มาแต่ละรายค่อนข้างยากและใช้เวลานาน ผมส่งไป 3 เดือน ได้การตอบรับกลับมาแค่ 20 คน

69.จาก 300 คน ยังไม่ถึง 10% ผมเลยคุยกับหัวหน้าของ health guard ในการขอทุนเพื่อให้ผู้สูงอายุเอาไปทำอะไร

70.ก่อน ก่อนที่จะได้จากสปอนเซอร์ ทั้งลงทุนหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ ประมาณปี 1998-1999 จนปี 2003

71.เขาก็ส่งคนของ health guard ทั่วโลกทั้ง 4 ภาค เอเชีย แอฟริกา แคริบเบียน เซนทรัลอเมริกามา ประชุมที่อินเดีย

72.และให้ผมไปนำเสนอแนวคิดดังกล่าว ซึ่งผมก็มองว่าวิธีการที่นำเงินที่ได้ไปซื้อข้าวสารอาหารแห้ง คือ ได้มามันก็

73.หมดไป มันไม่ยั่งยืน คนที่ได้ก็ได้ไป แล้วคนที่ได้ละ และตอนนั้นก็เริ่มเบี่ยงชีฟเกิดขึ้นมาแล้วซึ่งเค้าให้แค่ 5 คน

74.ต่อ 1 หมู่บ้าน

75.

76.คุณปวรรรณ : เค้าเลือกกันยังไงคะสำหรับ 5 คนต่อ 1 หมู่บ้าน

77.

78.อาจารย์สว่าง : คือ ผู้ใหญ่บ้านเค้าจะเลือกใครก็ได้ อารมณ์เหมือนถูกคอกัน อาจจะเป็นญาติกัน ซึ่งตอนนั้นก็

79.อีกโครงการหนึ่งที่อุปถัมภ์ผู้สูงอายุที่ยากไร้ในชนบทซึ่งทางผู้ใหญ่บ้านได้ดูแลผู้สูงอายุหมู่บ้านนั้น 7 คน เรามี

80.โอกาสได้ไปพบผู้ใหญ่บ้านไปสอบถามเรื่องของคนที่ได้รับเบี้ยยังชีพ ซึ่งคนในหมู่บ้านที่ได้รับมี 5 คน รวมกับ

81.โครงการอุปถัมภ์อีก 7 คน รวมเป็น 12 คน แต่ปรากฏว่าซ้ำกัน 2 คน ซึ่งเราก็กถามว่า ทำไมถึงซ้ำกัน

คำตอบที่ได้

82. คือ ก็คัดเลือกมาเราจำเป็นต้องให้ไป ผมก็มองว่ามันไม่ใช่ละ มันเลยกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผม
อยากจะทำ

83. เปลี่ยนแปลง

84.

85. **คุณปวรรณ :** อาจารย์มีจุดหลักยังงี้

86.

87. **อาจารย์สว่าง :** จุดหลักของผมคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนและความยั่งยืนของโครงการ
ตอนที่ผมอยู่

88. health guard ก็ได้รับทุนจากเนเธอร์แลนด์ ซึ่งทางนั้นก็ไม่เชื่อว่าประเทศเราจะทำได้ ผมก็เลยบอกว่า
ฉันจะทำให้

89. ดู ซึ่งเค้าก็ไม่ได้พูดในเชิงดูถูกเรา แต่เค้ามองว่าเค้าไม่เคยเห็น หลังจากนั้นเราก็ได้เริ่มคุยกับชมรม
มันเลย

90. กลายเป็นเงื่อนไขที่ว่า เค้าต้องทำตามแนวเรา โดยเราไม่มองว่าเราเป็นพระเอก แต่เรามองว่ามันจะมี
ความยั่งยืน

91. เกิดขึ้น ซึ่งจากการที่ไปเสนอที่อินเดีย ก็คือภายใน 5 ปีในการเปลี่ยนแปลง โดยเค้าจะไม่ได้เงินทุนเรา
โดยตรง แต่

92. จะเป็นการให้โดยการพัฒนาชุมชน ปัจจัยหนึ่งที่เรารู้ใครไม่ได้ คือ ระบบของประเทศซึ่งเป็นระบบ
อุปถัมภ์มัน

93. ทำให้คนที่ได้รับอุปถัมภ์ไม่เกิดความคิดในการเป็นตัวของตัวเอง คิดนอกกรอบไม่เป็น อย่างข้าราชการ
เช่น

94. ดำรงเวลาทำงาน คือเขาทำงานเพื่อนาย นายทำงานตามนโยบาย อยู่ ๆ ตั้งกิจการผู้สูงอายุขึ้นมา และ
ให้มี

95. โรงเรียนผู้สูงอายุทุกจังหวัด ทุกแห่ง ที่นี้ผมก็แบบคืออะไร มันเป็นความต้องการของผู้สูงอายุไหม?

สำหรับของเรา

96. คือเป็นการใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง เป็นโจทย์ในการทำงาน เวลาที่เขียนโครงการอย่าไปคิดว่าเป็นเงินเท่าไร ให้คิดว่า
97. ปัญหานี้คืออะไร เพราะถ้าเราไม่ได้เจอปัญหา เราจะตั้งเป้าหมายได้อย่างไร มันก็คือวัตถุประสงค์ที่เราจะต้องทำ
98. และเวลาเราจะทำงานคุณก็จะรู้ว่า คุณจะทำอะไร กิจกรรมคืออะไร และอะไรที่จะสามารถไปตอบโจทย์ตรงนั้นได้
99. ส่วนใหญ่แล้วทุกวันนี้กิจกรรมคิดจากข้างนอก เช่น จะสอนเรื่องนี้ จะให้ผู้สูงอายุได้ทำเรื่องนี้
- 100.
101. **คุณปวรรณ :** อย่างเช่น แบบส่วนตัวมีความถนัดด้านวาดการ์ตูน ก็ไปสอนผู้สูงอายุวาดการ์ตูนแบบนี้ใช้
102. ไหมค่ะ
- 103.
104. **อาจารย์สว่าง :** ใช่ครับ สอนการ์ตูน วาดการ์ตูนเพื่อความเพลิดเพลินจิตใจ จะได้ไม่เหงาเหมือนเราได้กลุ่มที่
105. อืม ท้องแล้ว แต่มาเติมเต็มให้กับเค้าในส่วนอื่น
- 106.
107. **คุณปวรรณ :** เราจะสามารถเข้าถึงผู้สูงอายุแบบนี้ได้ยังไงคะ เช่น อย่างอาจารย์เข้าถึงวิธีการเรียนรู้ของ
108. อาจารย์ อย่างความภาคภูมิใจของอาจารย์ที่อาจารย์เล่ามา ทั้งในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อาจารย์ได้
109. เรียนรู้จากอะไรถึงก่อให้เกิดผลแบบนี้
- 110.

111. **อาจารย์สว่าง :** คือมันก็ไม่ได้เกิดขึ้นเองหรอกนะ มันเกิดจากประสบการณ์ ตอนผมทำงานกับ health
112. guard ได้ฝึกอบรมกับ Asia training center on aging เป็นศูนย์ฝึกอบรมงานด้านผู้สูงอายุมาเอเชีย แต่ตอนนี้
113. ปิดตัวไปละ เนื่องจากไม่ตอบโจทย์ เพราะว่ากรอบมันมีค่าลงทะเบียนสอน เพราะฉะนั้น กลุ่มเป้าหมายอย่าง
114. ชาวบ้าน พ่อค้าแม่ค้า กลุ่มผู้สูงอายุต่าง ๆ จะไม่มีโอกาสได้เข้าเรียน ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ อาจารย์ หรือคนที่
115. ต้องการเพิ่มทักษะมากกว่าที่เข้าอบรมนี้ เพราะฉะนั้นแต่ละประเทศจึงปิดตัวลงและแยกย้ายกันไป ดังนั้นงาน
116. ดังกล่าวที่ผมได้ทำก็เกิดจากทักษะที่ได้จาก health guard และได้จากการฝึกอบรม
- 117.
118. **คุณปรวพรรณ :** จากงานของอาจารย์ อาจารย์มีความภาคภูมิใจในส่วนไหนที่ได้มาทำงานกับ ผู้สูงอายุ
- 119.
120. **อาจารย์สว่าง :** การที่เราได้เข้าถึงผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส
- 121.
122. **คุณปรวพรรณ :** อาจารย์มองว่าความแตกต่างตรงนี้มีผลต่อศักยภาพไหมคะ ระหว่างผู้สูงอายุ ทั่ว ๆ ไปกับ
123. ผู้สูงอายุด้อยโอกาส
- 124.
125. **อาจารย์สว่าง :** ผู้สูงอายุทั่ว ๆ ไปเค้ามีโอกาส เค้าอาจจะมีความต้องการในการแก้เหงา ต้องการความรู้เพิ่ม
126. แต่ไม่ใช่กับปัญหาเรื่องปากท้อง แต่สำหรับผู้สูงอายุด้อยโอกาสมันไม่ใช่ พอเราได้เป้าหมายว่าของเรา คือ ผู้สูงอายุ

127. ที่ด้อยโอกาส มันทำให้เรามีความชัดเจน

128.

129. **คุณปวรรณ :** สำหรับผู้สูงอายุทั่ว ๆ ไปที่เค้ามีโอกาสต่าง ๆ เป็นไปได้ไปหมดคะว่าที่กลุ่มเหล่านี้จะไปไม่พบ

130. ในโรงเรียนผู้สูงอายุ และการที่ผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาสเราจะดูจากตรงไหนคะ

131.

132. **อาจารย์สว่าง :** สำหรับผู้สูงอายุทั่ว ๆ ไปอาจจะมีย่อยในโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะคนที่เข้าโรงเรียนแบบนี้

133. คือคนที่มีความกระตือรือร้น แต่บางโรงเรียนก็เหมือนจัดให้มี มีเรียน 1 วัน ในวันนั้นก็ คือวันที่ได้รับเงินยังชีพ

134.

135. **คุณปวรรณ :** แสดงว่าก็ไม่ได้มาจากใจใช้ไหมคะ

136.

137. **อาจารย์สว่าง :** คือมันก็พูดยากนะ เพราะตอนนี้หลายชมรมของผู้สูงอายุเกิดปัญหาในการหารัดเอาเปรียบ

138. ในการบริหารเงิน คือ ได้งบประมาณ 12,000 เลี้ยงอาหารกลางวัน มีตรวจสอบสุขภาพ แล้วก็เชิญใครไม่รู้มาพูด แคนี่จบ

139. ถือว่าเป็นการให้ แต่ผมมองว่าเป็นการมีผลประโยชน์ทับซ้อน อย่างบางที่จัดทำโครงการผู้สูงอายุแล้วให้ผู้สูงอายุ

140. ลงนาม เพื่อขอทุน สุดท้ายเงินดังกล่าวไม่ถึงมือผู้สูงอายุแบบนี้บ้าง แม้ว่าเรื่องพวกนี้จะเกิดนานแล้วแต่ยังคงมีอยู่

141. อย่างการขอทุนทำไมเวลาขอผมไม่ขอเองในนามมูลนิธิ แต่ให้ชมรมขอ คือหาขอเอง เราได้เพียง 200,000 แต่หาก

142. เราสอนให้ชมรมเขียนโครงการเองในการขอทุน 5 ที่ ก็ได้งบมาแล้ว 1,000,000 แล้ว ซึ่งมันจะเพียงพอที่แต่ชมรม

143. จะได้บริหารจัดการ และตอนนี้สิ่งที่ผมอยากทำ คือ การบูรณาการ ตอนนี้มันไม่บูรณาการสักที คือ
อ้างอ้างว่าทำ
144. ไม่ได้ หรือบางทีไม่ได้ทำ ซึ่งแต่ละทีก็สนใจเรื่องไหนก็จะทำเรื่องนั้น มันเลยไม่บูรณาการหรือมีการ
สานประโยชน์
145. ร่วมกัน อย่างระดับอำเภอ ระดับจังหวัดต้องการทำกิจกรรมอะไร ก็จะเอาของตัวเองเป็นหลัก ผมเลย
ให้ข้อมูลกับ
146. ชมรมผู้สูงอายุให้เขาเกิดความมั่นใจและเชื่อว่าชมรมผู้สูงอายุไม่ได้สังกัดกระทรวงใดกระทรวงหนึ่ง แต่
ยังมีอยู่ที่เชื่อ
147. ว่าฉันสังกัดเทศบาลนั้นนี่ เพราะเค้ายังต้องการเกาะกำบัง เราต้องยอมรับด้วยความเป็นระบบอุปถัมภ์
เราแก้ไม่ได้
148. ผมยังคงบอกเสมอว่าเราไม่มีสังกัด เราสามารถ ติดต่อได้ทุกๆสังกัด แต่บางคนก็บอกว่าเค้า
ต้องการต้นสังกัด
- 149.
150. **คุณปรวพรรณ :** แล้วชมรมผู้สูงอายุดังกล่าวเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านเอง หรือเกิดจาก
อะไรคะ เกิดจาก
151. การที่เราอาจจะชอบพูดคุยกันจนเกิดกลุ่ม แล้วรวมตัวเป็นชมรมแบบนี้ใช้ไหมคะ
- 152.
153. **อาจารย์สว่าง :** โดยข้อเท็จจริงมันไม่ได้เกิดแบบนั้น มันเกิดจากการแต่งตั้ง บอกให้ตั้ง บอก
ให้มี ผู้ก่อตั้งทั้ง
154. ระบบอุปถัมภ์และระบบราชการ แบบอำเภอนี้ครบทุกตำบลแล้วยัง เมื่อไม่มีหรือไม่ครบก็ตั้งกันขึ้นมา
- 155.
156. **คุณปรวพรรณ :** แล้วอาจารย์มองยังไงเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมไทย ภาพลักษณ์ที่เห็นเป็น
ยังไง

157.

158. **อาจารย์สว่าง :** ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุยุคใหม่ผมมองว่าเป็นทรัพยากรมากกว่าเป็นภาระ เพราะฉะนั้นเรา

159. จะทำยังไงที่ให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการพัฒนาในสังคม พอเวลาที่ผู้สูงอายุเกษียณหรืออายุมากขึ้น เรื่อย ๆ เค้า

160. สามารถทำอะไรได้อีกเยอะ แต่ว่าเค้ามีโอกาสน้อย หรือมีใครได้ให้โอกาสรีปาว

161.

162. **คุณปรวพรรณ :** บางทีไปฟังมุมมองของบางท่านก็ตกใจบอกว่าเป็นภาระเลยแต่ในการภาระก็ต้องทำให้เกิด

163. แรงผลักดัน เราจำเป็นหรือไหมคะ

164.

165. **อาจารย์สว่าง :** ไม่จำเป็นนะ เพราะคนที่เป็ภาระคือคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

166.

167. **คุณปรวพรรณ :** ถ้าเป็นทางกายภาพโอเคเรารู้มาป่วย แต่ถ้าเป็นทางจิตใจละคะ

168.

169. **อาจารย์สว่าง :** ถ้าเป็นทางจิตเราก็ต้องหาทางฟื้นฟู มันมีอีกอย่าง คือ ถ้ากดดันมาก ๆ ก็เกิดผลเสีย การ

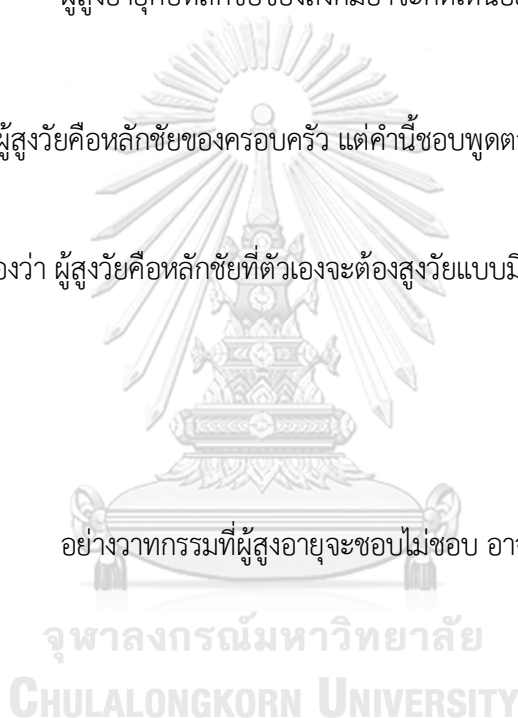
170. ประชดประชันมากประมาณนี้ แต่แบบนี้ก็เกิดจากภายในเหมือนกัน ถ้าคน ๆ นั้นมองโลกในแง่ลบมาตลอด เวลา

171. เกิดอะไรก็คิดในทางลบตลอด แต่สำหรับคนที่มองสังคมทางบวก บ่อยครั้งที่เราเจอผลทางลบ มันจะทำให้เราหา

172. ข้อสรุปของปัญหานั้น ๆ ได้

173.

174. **คุณปรววรรณ :** แล้วอะไรเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ไม่อาจารย์อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ
- 175.
176. **อาจารย์สว่าง :** คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะทุก ๆ คนไม่แ่เกิดเรียน เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้อยู่
177. ในสังคมได้อย่างสบายและปลอดภัย ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 178.
179. **คุณปรววรรณ :** ผู้สูงอายุคือหลักชัยของสังคมอาจจะคิดเห็นอย่างไร
- 180.
181. **อาจารย์สว่าง :** ผู้สูงวัยคือหลักชัยของครอบครัว แต่คำนี้ชอบพูดตอนสงกรานต์ว่า ครอบครัวกลับไปเยี่ยม
182. ผู้สูงอายุ แต่ผมมองว่า ผู้สูงวัยคือหลักชัยที่ตัวเองจะต้องสูงวัยแบบมีคุณภาพ ไม่ใช่คือปุชนียบุคคลที่ให้ลูกหลาน
183. มากราบไหว
- 184.
185. **คุณปรววรรณ :** อย่างวาทกรรมที่ผู้สูงอายุจะชอบไม่ชอบ อาจารย์คิดว่าคำพูดแบบนี้ไม่ควรใช้พูดถึงผู้สูงอายุ
- 186.
187. **อาจารย์สว่าง :** มันก็มีนะผู้สูงอายุประเภทที่รังเกียจความแก่ประมาณว่าเรียก “พี่ได้ไหม” แล้วมันก็เป็นการ
188. มองผู้สูงอายุในทางบวก อย่างเช่น เรื่องของสืผม ที่เริ่มออกสีขาว บางคนก็เลือกที่จะไปย้อมเพื่อให้ผมดำแต่
189. สำหรับผมมองว่า ปล่อยไปตามธรรมชาติดีกว่า มันเป็นการที่ทำให้เรารู้ถึงการเปลี่ยนแปลง มันเป็นเรื่องเป็น
190. การใช้ชีวิต การตรงไปตรงมาดีที่สุด
- 191.

192. **คุณปรวรรณ :** อยากให้อาจารย์ฝากคติในการดำเนินชีวิต ไม่ทราบว่าอาจารย์มีการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง
- 193.
194. **อาจารย์สว่าง :** การคิดในทางบวกและยอมรับความเห็นต่าง ตอนสมัยผมทำงานที่สถาบันวิทยาศาสตร์ เวลาที่
195. เราได้รับมอบหมายงาน เราก็ทำแบบนั้นนี่ น้อยมากที่เราจะได้คิดหรือทำอะไร อาจารย์คนที่ผมทำงานด้วยคือเค้า
196. ถามเราแค่ว่า คุณคิดแบบนั้นลองทำดูเลยสิ โดยปกติเวลาเราทำงาน เรามักจะทำตามคำสั่ง พอผิดพลาดเราก็เป็น
197. ต้องรับผิดชอบ
- 198.
199. **คุณปรวรรณ :** แล้วสำหรับการที่เราจะพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งตอนนี้ผู้สูงอายุยังอยู่ในระบบ
200. อุปถัมภ์ อาจารย์คิดว่าผู้สูงอายุรุ่นหลังจะเปลี่ยนความคิดไหมคะ แล้วinformal learning ที่จะทำให้มันเกิดจาก
201. ผู้สูงอายุ และมันสามารถเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุโดยทำให้เกิดทัศนคติเชิงบวก มันจะเป็นไปได้ไหมที่มีส่วน
202. กระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้
- 203.
204. **อาจารย์สว่าง :** มันอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย แค่อ้อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่เราจะทำยังไงให้มันกระตุ้น
205. ขึ้นมา แต่สำหรับผู้สูงอายุรุ่นใหม่จะไม่ท้อถอย หรือถดถอยนะ เนื่องจากอาจจะเป็นเรื่องของเทคโนโลยีที่มีการ
206. ติดต่อการทั่วถึงมากขึ้น คนที่ไม่เจอเลย อยู่ใกล้อยู่ไกล ก็ได้พูดคุยกันมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบของ
207. ผู้สูงอายุสมัยนี้

จบการสัมภาษณ์ เวลา 16.00 น.

ภาคผนวก ง
ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
เก็บข้อมูลเมื่อวันศุกร์ที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 9.00-12.00 น.

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาฏน อำเภอนาฏน จังหวัดมหาสารคาม
เก็บข้อมูลเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 7 มีนาคม 2562 เวลา 11.00-11.30 น.

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุวัดบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง
เก็บข้อมูลเมื่อวันพุธที่ 13 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 13.00-16.00 น.

โรงเรียนสร้างสุขบ้านแม่ชะจาน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
เก็บข้อมูลเมื่อวันพุธที่ 6 กุมภาพันธ์ 2562 เวลา 8.30-11.00 น.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

วัน เดือน ปี เกิด

สถานที่เกิด

วุฒิการศึกษา

ที่อยู่ปัจจุบัน

8 กรกฎาคม พ.ศ.2511

สมุทรสงคราม

2533 - ครุศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย2542 - ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบ้านเลขที่ 22 ซอยงามวงศ์วาน 25 แยก 25 ถนนงามวงศ์วาน ตำบลบางเขน
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000